

magazin istoric

ANUL XXI NR. 5

(242) MAI 1987

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XXI
Nr. 5 (242)
mai 1987

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
**DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP**

**VIRGIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU**

**ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU**

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

1877-1987

- **Independența — sens și permanență în istoria națională:** 2
Ilie Ceaușescu
- **9 Mai 1877. O zi istorică din viața Capitalei,
o zi istorică în viața poporului român:** 7
Cristian Popișteanu, Valeriu Buduru, Marian Ștefan
- **The Times: „Cea mai scumpă ambiție a oricărei nații”** 8
- **Den Norske Rigstidende, Aftenposten, Aftenbladet:
Evenimentul zilei — căderea Plevnei** 10
- **„Națiunea armată” și suveranitatea națională:** 14
Constantin Căzănișleanu, Dumitru Preda

**Falsificarea conștiință a istoriei
sub egida Academiei Ungare de Științe:**
*Ștefan Pascu, Mircea Mușat, Florin Constantin, Dumitru
Berciu, Lucia Marinescu, Iancu Fischer, Gheorghe Tudor, Titus
Popovici, Oliver Lustig* 33

● **Basarabii întemeietori: Ion Concea...** 16 ● **Nicolae Costin — un
cronicar la răspîntie de veacuri: Gabriel Ștrempel...** 19 ● **Istorie
la Mare cea Mare (II): Gheorghe I. Brătianu...** 24 ● **Din culisele
demiterii lui Nicolae Titulescu: George G. Polra...** 28 ● **Pe ur-
mele strămoșilor: Ion Popescu-Pățuri...** 81 ● **Întîlnirea
cu pămîntul natal: Anton Dumitriu...** 83 ● **Tezaurul de la
Sîncrăieni: Mihai Gramatopol...** 89 ● **Zîmnicea sau Peuce?:
Eugen Panighianț...** 98 ● **Istorie în Delta Dunării: Vasile
Smărăndescu...** 100

● **Pe Dvina de vest, înfruntîndu-i pe hitleriști: Gheorghe N.
Kostunov...** 85 ● **1939-1945. Corespondență secretă Casa Albă —
Downing Street 10: Corneliu Bogdan...** 91 ● **Cum învățau șco-
larii în vremea lui Carol cel Mare?: Manuel Dekastre ...** 96 ●
● **Refeaua belgiană „Cometa”: W. E. Armstrong...** 103 ● **O nuntă
în vechiul Dahomey: Aurel Filimon...** 107

● **Cărți sosite la redacție...** 95 ● **Poșta Magazin istoric...** 110

COPERTELE NOASTRE

„Din București, prin telegraf, de la corespondentul nostru special...” Cu aceste cuvinte începeau numeroase relatări prezente în paginile marilor ziare din diferite capitale ale lumii.

Războiul din 1877-1878 pentru cucerirea independenței absolute de stat a României s-a bucurat de o deosebită atenție din partea opiniei publice internaționale. În diferite țări, numeroase publicații au redat în spații ample evenimentele petrecute pe teatrul de operații din Balcani, subliniind vitejia și eroismul ostașilor noștri, impresionanta voință de a fi stăpîn pe soarta sa a poporului român. Reproducem pe două din coperte și pe cele patru planșe ale acestui număr al revistei cîteva din imaginile publicate în presa străină a vremii:

① **Desen apărut în revista Le Monde Illustré din Paris: festivitățile organi-
zate la 8 octombrie 1878, cu prilejul întoarcerii în București a trupelor române
victorioase pe cîmpurile de luptă din sudul Dunării**

④ **Orașe românești din 1877: București, capitala României independente, des-
sen apărut în La Ilustracion Española y Americana, și două din localitățile dună-
rene legate de începutul evenimentelor: Hirsova (stînga jos), în The Illustrated
London News, și Giurgiu (dreapta jos), în Illustrirte Zeitung (9 Mai 1877.
O zi istorică din viața Capitalei — o zi istorică în viața poporului român, p. 7)**

② **Mărturie ale unei strălucite și vechi civilizații africane: chip modelat în
argilă (în partea de sus a paginii) și pendentiv din bronz (O nuntă în vechiul
Dahomey, p. 107)**

③ **Imagine din Cîntecul lui Roland — una dintre cele mai reprezentative
opere literare din timpul lui Carol cel Mare; miniatură din sec. XIV (Cum
învățau școlarii în vremea lui Carol cel Mare?, p. 96)**

1877-1987

INDEPENDENȚA —

sens și permanență

în istoria națională (II)

General-locotenent dr. ILIE CEAUȘESCU

La sfârșitul secolului XVII și începutul veacului următor, ca rezultat al schimbării raportului de forțe pe plan european, statutul politic al țărilor române a suferit modificări importante. După înfringerea Imperiului otoman — la Viena, în 1683¹ — și înaintarea rapidă a Austriei spre sud-estul Europei, Transilvania a ieșit de sub suzeranitatea otomană și a intrat sub cea habsburgică, păstrându-și însă mai departe un statut autonom, cu dietă și administrație proprii, spre deosebire de Ungaria, care a fost încorporată Imperiului habsburgic.

În noile condiții, lupta românilor din Transilvania pentru emancipare socială și națională a dobândit noi dimensiuni. Este epoca în care Ioan Inocențiu Micu-Clein a fundamentat principalele puncte ale unui cuprinzător program politic ce a prefăcut vasta mișcare culturală a Școlii ardelenilor și acțiunea politică a Supplexului², stimulând astfel term climatul ideologic care a alimentat continuu lupta pentru unire și independență națională. Revoluția populară condusă de Horea, Cloșca și Crișan (1784)³ a confirmat că propășirea socială și libertatea națională a românilor din Transilvania reprezenta opțiunea supremă a unei națiuni ajunse la faza deplină conștiințe de sine și hotărâtă să-și cucerească drepturile fundamentale.

Aspirațiile românilor de pretutindeni

În condițiile în care numeroase războaie pustiitoare purtate pe teritoriul românesc de către imperiile otoman, țarist și habsburgic pe parcursul sec. XVIII și XIX au dus la jefuirea bogățiilor naționale, la distrugerea sau înstrăinarea a numeroase valori mate-

riale și spirituale, la frînarea dezvoltării economice și politice de perspectivă a societății românești, însuși statutul internațional și integritatea teritorială a țărilor române au fost vehement disputate de cele trei mari imperii vecine. În 1699, Transilvania a trecut sub dominația Imperiului habsburgic. Supus presiunilor și atacurilor continue ale imperiilor habsburgic și țarist, aflate în plină expansiune, Imperiul otoman a cedat din trupul țărilor române, fără a avea dreptul s-o facă, teri-

¹ Magazin istoric, nr. 9/1983; 6/1978; 8-11/1984.

torii care au fost încorporate în Imperiul habsburgic (Oltenia și Banatul, în 1718, Bucovina în 1775) și în Imperiul țarist (teritoriul dintre Prut și Nistru, în 1812).

În pofida noii situații și a statutului internațional al țărilor române, grav marcate de accentuarea ingerințelor marilor imperii vecine, lupta pentru impunerea vechilor drepturi, pentru recucerirea independenței și înfăptuirea unității naționale a dobândit noi dimensiuni, evidențiind un proces extins la scara întregii națiuni române. Conceptul românesc de unitate și independență în sec. XVIII cuprindea statornic, în obiectivele sale, teritoriul etnic delimitat de hotarele vechii Dacii. Astfel, s-a ajuns la transformarea rapidă a conștiinței unității de neam în aceea a apartenenței la aceeași națiune. Tot ceea ce s-a acumulat în „18 veacuri de lucrare a poporului asupra lui însuși”, după sintetica expresie a lui Nicolae Bălcescu — vitejie, curaj, înțelepciune, dorul de libertate și unitate, setea de neafîrnare, meșteșugul armelor și cel al diplomației, argumentele sabiei și ale condeului despre drepturile legitime de stăpîn necontestat al Daciei străbune — s-a întruchipat prin revoluțiile de la 1821 și 1848 în năzuința de veacuri a maselor de a realiza „slobozenia din afară și din lăuntru”.

În preajma revoluției de la 1848-1849, daco-românismul — doctrină politică a unui popor asuprit și despărțit sub stăpîniri diferite — întrunea aspirațiile naționale ale românilor de pretutindeni. Revoluționarii pașoptiști și-au formulat obiectivele într-o serie de programe cu caracter unitar, derivate din cauzele generale, comune ale revoluției, din situația în care se aflau țăările române în perioada anterioară anului 1848, din identitatea aspirațiilor sociale și naționale ale unuia și aceluiași popor. „Plămădită în condiții asemănătoare — subliniază președintele României socialiste —, desfășurându-se în aceeași perioadă, proclamând țeluri comune, revoluția de la 1848 a avut un caracter unitar în toate cele trei țări românești. Faptul că pe steagul

revoluționar din toate aceste provincii erau scrise aceleași idealuri supreme — desființarea servituzilor feudale și eliberarea țăranimii iobage, cucerirea de libertăți democratice, scuturarea dominației străine și realizarea unității și independenței naționale — ilustrează comunitatea de interese și aspirații ce-i uneau pe fiii aceluiași popor, în pofida notelor despărțitoare, artificiale și vremelnice”.

Înăbușirea revoluției române din anii 1848-1849 de către forțele coalizate ale imperiilor otoman, habsburgic și țarist nu a însemnat și înfrângerea luptei pentru independență și unitate statală. Idealurile de independență și unitate, nutrite de cele mai largi straturi ale societății, au continuat să se afirme și și-au pus amprenta asupra evoluției ulterioare a poporului român.

Peste împotrivirea deschisă a Porții otomane și a unor mari puteri, ca Austria și Anglia, care își asumaseră rolul de garante ale țărilor române, în anul 1859 a triumfat voința de unitate a poporului nostru. Dubla alegere a colonelului Alexandru Ioan Cuza ca domnitor al Moldovei și al Munteniei, în ianuarie 1859, susținută și impusă de masele largi populare, a evidențiat cu pregnanță faptul că poporul român era hotărât să-și impună drepturile la unitate și independență, peste ambițiile unor puteri și dincolo de conjuncturile internaționale dintr-un moment sau altul. Unirea din 1859 a marcat un mare pas pe drumul spre independență deplină și spre făurirea statului național unitar român, a fost practic prologul acestor două evenimente cruciale din istoria multimilenară a poporului român. Înăfăptuirea unor reforme structurale cerute de modernizarea societății românești, ca și politica demnă dusă de A.I. Cuza în raporturile cu marile puteri ale timpului, cu statele garante, au ridicat prestigiul țării noastre și i-au netezit drumul spre o neafîrnare completă. De fapt, toate marile acte de politică internă și externă ale României realizate în perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza au reprezentat adevărate inițiative de

Dorobanți asaltând reduta Grivița, 30 august 1877

anulare a suzeranității și a pretenției celor șapte puteri garante instituite după războiul Crimeii de a ține dezvoltarea poporului român sub „garanția” lor. „Toate atribuțiile unei neafîrnări reale — avea să noteze Mihai Eminescu — s-au câștigat de către Vodă-Cuza, exceptînd firma acestei realități”.

Războiul națiunii întregi

Dezvoltarea României pe toate planurile, necesitatea aplicării unei politici vamale protecționiste, a afirmării suveranității, a manifestării nestingherite a țării în concertul statelor independente ale lumii făceau tot mai grea suportarea suzeranității otomane. Demersurile guvernelor române de a evita războiul și a obține independența deplină pe cale pașnică s-au lovit, însă — cum era de așteptat, dar nedorit de români — de împotrivirea categorică a Porții otomane, fapt ce demonstra că singura cale pentru a o dobîndi rămînea lupta armată.

ropulația Capitalei salută cu entuziasm pe soli Transilvaniei veniți să aducă la cunoștință istorica Declarație a Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918

La 7 mai 1877, în condițiile în care forțele politice, masele largi populare cereau tot mai insistent adoptarea unei atitudini ferme antiotomane și în conjunctura internațională determinată de ridicarea la luptă pentru eliberare națională a popoarelor din Balcani și de declarația de război făcută de Rusia, la 12 aprilie 1877, Porții otomane, Consiliul de Miniștri al României a analizat oportunitatea proclamării neîntrziată a independenței statale. În ședința Parlamentului din 9 Mai 1877, Mihail Kogălniceanu, ministrul afacerilor străine, răspunzând unei interpelări, a rostit celebra declarație istorică: „*Sintem independenți; sintem națiune de sine stătătoare*”. Subliniind că politica de independență a României nu trebuia să neliștească pe vecinii ei, deoarece nu era îndreptată împotriva nimănui, ci era menită să faciliteze „dezvoltarea bunei stări morale și materiale” a națiunii noastre, Mihail Kogălniceanu preciza că guvernul „*va face tot*

ce va fi cu putință ca starea noastră de stat independent și de sine stătător să fie recunoscută de Europa”.

Proclamarea independenței de stat a României, la 9 Mai 1877, a fost primită cu entuziasm de întregul popor român. Din păcate, eforturile României de a obține independența pe cale pașnică s-au lovit de refuzul categoric al Porții otomane. Ca urmare, guvernul român, dînd curs voinței generale a poporului de a impune ca realitate noul statut internațional al țării, a decis intrarea în război, împotriva Porții otomane, alături de armata rusă și detașamentele de voluntari bulgari.

Războiul din 1877-1878 a fost un război drept, de eliberare. Așa a intrat de la început în conștiința națională și așa a rămas mereu în amintirea poporului. El a fost numit de contemporani și de urmași războiul pentru cucerirea independenței absolute de stat a României — denumire care exprimă fidel caracterul și conținutul său esențial. Și de această dată, ca de atâtea ori în trecut, războiul a fost purtat prin concentrarea energiilor tuturor claselor și păturilor progresiste care alcătuiau societatea românească modernă. Greul efortului material și uman a fost suportat, ca în întreaga noastră istorie multimilenară, de țărănime, alături de care s-a afirmat viguros tinăra clasă muncitoare în frunte cu socialisții.

Pas hotărîtor spre Marea Unire

La amplul efort militar și economic și-au adus contribuția și românii din provinciile aflate încă sub dominație străină, cucerirea independenței de stat fiind considerată de toți locuitorii de pe pămîntul vechii Dacii condiția politică indispensabilă pentru înfăptuirea statului național unitar. Jertfele de sînge și marele efort economic care au marcat a-

portul țării noastre la înfrîngerea Imperiului otoman au consfințit pe cîmpul de luptă istoricul act de la 9 Mai 1877, independența deplină a României. „*Dobîndirea independenței de stat a României — subliniază președintele României socialiste — nu a fost decî rezultatul unor împrejurări împlîtoare sau al unei conjuncturi politice, nu a reprezentat un dar primit din afară, ci este rodul luptelor purtate timp de veacuri de înaintași, lupte care au culminat cu marea victorie obținută în 1877 pe cîmpul de bătălie împotriva Imperiului otoman, ce a deschis o eră nouă în dezvoltarea liberă și independentă a patriei noastre. Trebuie să spunem că fără cucerirea independenței România nu ar fi putut să-și asigure dezvoltarea și nu ar fi putut să se afirme din plin atît ca națiune, cît și pe plan internațional*”.

Cucerirea independenței depline a statului național modern român a marcat începutul unei noi etape în evoluția istorică a poporului nostru. Viața politică, economică, socială și culturală a țării a înregistrat, în anii ce au urmat, un puternic avînt, materializat într-o serie de înfăptuiri ce au contribuit la consolidarea internă a statului, constituind, totodată, noi impulsuri în înfăptuirea obiectivelor ce stăteau în fața poporului român: consolidarea independenței și desăvîrșirea unității naționale și de stat. Concomitent, în teritoriile aflate încă sub ocupație străină, cucerirea independenței statului român a determinat apariția unor noi și variate forme de luptă care exprimau hotărîrea românilor de a se elibera și de a se uni cu statul independent român. Această năzuință a căpătat expresie concretă în evenimentele anului 1918, în cursul cărora românii, alături de celelalte popoare asuprite — prin lupta lor de eliberare națională — au îndeplinit visul de veacuri: Unirea cea Mare.

Făurirea statului național unitar român, la 1 Decembrie 1918, a creat premisele

indispensabile trecerii la o etapă superioară de dezvoltare, la înfăptuirea dezideratelor în jurul cărora se concentrău toate potențele și rezervele umane și materiale ale națiunii române. În vasta acțiune desfășurată în anii ce au urmat în vederea consolidării statului național unitar, a independenței sale, s-a vizat cu precădere refacerea economică, realizarea unității administrative. Aplicarea reformelor lectorală și agrară — ultima fiind cea mai vastă înfăptuită de vreun stat capitalist în epoca respectivă — adoptarea noii Constituții (28 martie 1923), legea fundamentală a țării care garanta tuturor românilor, „fără deosebire de origine etnică, de limbă sau religie”, libertatea întrunirilor, libertatea de asociație, au asigurat cadrul juridic edificării structurilor caracteristice unui stat burghezodemocrat cu regim parlamentar. Definitoriu pentru întregul proces a fost acordul unanim al tuturor forțelor politice — de la partidul clasei muncitoare (una din forțele fundamentale ale realizării Marii Uniri) la partidele burgheze de guvernământ — față de politica de consolidare a unității naționale, de independenței patriei.

O politică de securitate și cooperare

Evoluția vieții politice internaționale, instaurarea timpurie la putere a fascismului într-o serie de țări din Europa, exprimarea tot mai accentuată a unor pretenții imperialiste și revizioniste din partea Germaniei naziste, Italiei fasciste și Ungariei horthyste au evidențiat pregnant faptul că România era și în continuare vizată de planuri ce atentau la integritatea și suveranitatea sa statală. În acest context, acțiunile între-

prinse de diplomația românească și măsurile care s-au luat pe plan militar au urmărit contracararea pericolelor revizionist și imperialist externe.

Pînă la declanșarea celui de-al doilea război mondial, România a practicat cu fermitate direcții de politică externă ce o situau alături de Anglia, Franța și Uniunea Sovietică, alături de celelalte state membre ale Ligii Națiunilor și a fost inițiatora Micii Înțelegeri și a Înțelegerii Balcanice, alianțe regionale de securitate și cooperare, al căror scop era să apere independența și integritatea statelor participante. În același timp, forurile politice guvernamentale de la București, exprimînd starea de spirit a poporului, s-au pronunțat consecvent în favoarea sprijinirii țărilor devenite victime ale politicii imperialiste de forță și dictat, arătîndu-se totodată gata să susțină orice inițiativă internațională de sprijinire a celor supuși agresiunii. Politica de concesiї practică de cercurile guvernante de la Londra și Paris a împiedicat însă realizarea unui front al țărilor vizate de planurile anexioniste și de dominație ale Germaniei naziste, Italiei fasciste și Ungariei horthyste. În perioada menționată, guvernele britanic și francez, și nu numai acestea, mai credeau că era posibilă salvagardarea propriilor interese de mari puteri prin sacrificarea independenței țărilor mici și mijlocii din centrul și răsăritul Europei. „Viața a demonstrat — subliniază președintele Republicii Socialiste România — că acordurile de la München, toate tratatele și acordurile încheiate cu Germania hitleristă nu numai că nu au frînat politica de agresiune a nazismului, ci, dimpotrivă, au constituit o încurajare în realizarea feliurilor acestuia de cotoșire și dominație a altor

23 August 1945: acoperiți de glorie în luptele pentru zdrobirea fascismului, ostașii români defilează pe sub Arcul de Triumf din București

popoare. Popoarele europene și de pe alte continente au plătit foarte scump politica de concesiї, mioopia și trădarea unor cercuri conducătoare din acel timp”.

Schimbările intervenite în configurația politică internațională, în special în anii 1938 și 1939, cotoșirea unor teritorii de către statele fasciste și revizioniste, s-au repercutat negativ și asupra posibilităților României de a-și apăra independența și integritatea statală. După douăzeci de ani de la realizarea statului național unitar, poporul român era din nou ținta planurilor imperialiste anexioniste și de dominație ale marilor puteri, care în vara anului 1940 i-au impus dureroase cesiuni teritoriale. În toamna anului 1940, trupele de ocupație ale Germaniei hitleriste au intrat în România, iar în iunie 1941 țara a fost tirită în războiul nedrept împotriva Uniunii Sovietice.

Incununarea efortului milenar

Ieșirea României, la 23 august 1944, din războiul hitlest și alăturarea ei la coaliția antihitlestă — evenimente care au marcat declanșarea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă — au deschis calea redobândirii independenței și suveranității naționale, obiective istorice pentru care poporul român a desfășurat o luptă neînfrântă și eroică de-a lungul celor două milenii de existență. Incununarea strălucită a acestui efort milenar a fost realizată prin lupta eroică a întregului popor român angajat pe baricadele revoluției din august 1944, care a determinat, în Europa, scurta cu 200 zile a celei de-a doua conflagrații mondiale. „*Ținind seama* — subliniază secretarul general al partidului nostru — *de amploarea forțelor populare care au participat la insurecția armată, și în primul rând a clasei muncitoare, condusă de partidul comunist — exponentul intereselor vitale ale întregului popor —, de faptul că a răsturnat regimul politic al dictaturii militarofasciste, forțele cele mai reacționare vindate Germaniei fasciste, și a lichidat dependența de imperialismul german și de orice imperialism, ducând la întoarcerea armelor împotriva armelor hitleriste și la izgonirea lor de pe teritoriul țării, insurecția din august 1944 a marcat începutul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, care a dus la cucerirea adevăratei independențe a patriei, la transformarea revoluționară, socialistă a României. Masele populare și-au dobândit, cu arma în mână, dreptul la libertate și neatințare, dreptul de a fi deplin stăpîni pe bogățiile naționale, de a-și făuri destinele potrivit intereselor și aspirațiilor proprii, precum și posibilitatea de a construi pe pământul patriei cea mai dreap-*

tă și mai înaintată orînduire socială — orînduirea socialistă și comunistă”.

Independența — ca expresie a voinței întregului popor român, afirmată în declarațiile șefului statului, a guvernului și forțelor politice care au înfăptuit marele eveniment de la 23 August 1944 — a fost însoțită, în chip firesc, de revendicarea suveranității absolute a statului nostru asupra teritoriului Transilvaniei, smuls României de marile puteri fasciste prin Dictatul de la Viena din 30 august 1940¹. Astfel, în textul proclamației șefului statului român se arată: „Mobilizînd toate forțele națiunii, vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru a elibera pămîntul Transilvaniei noastre de sub ocupație străină”; declarația guvernului consemna că „recunoașterea de către guvernele din Moscova, Londra și Washington a nedreptății făcute României prin Dictatul de la Viena deschide posibilitatea ca armatele românești, alături de armatele aliate, să elibereze Transilvania de nord de ocupația străină”.

Dreptul de a ne hotări singuri soarta

Sînt documente care exprimau hotărîrea României ca, o dată cu izbucnirea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, să treacă cu toate forțele la apărarea drepturilor sale imprescriptibile: independența, suveranitatea și integritatea teritorială a patriei. În virtutea acestor drepturi, România a întors armele împotriva Germaniei naziste, armata română, sprijinită de întregul popor, începînd lupta împotriva trupelor ocupante. Totodată, ca expresie a solidarității cu ca-

re poporul nostru s-a manifestat în coaliția antihitlestă, România a contribuit și la eliberarea altor țări — Ungaria, Cehoslovacia, Austria — oferind istoriei un exemplu de o rară noblețe.

Afirmarea independenței și suveranității naționale a României la 23 August 1944 nu a fost așadar un act formal, declarativ. Aceste atribute esențiale ale statului României pe plan internațional au fost impuse prin luptă, poporul român dînd un greu tribut uman și material pentru înfrîngerea definitivă a Germaniei naziste, principalul dușman în epocă al independenței și suveranității naționale a statului român.

Așezat în rîndul marilor evenimente ale istoriei multimilenare a patriei, care au influențat decisiv evoluția noastră istorică, actul revoluționar din august 1944 a însemnat cucerirea adevăratei independențe și suveranități naționale a României. El a demonstrat elocvent voința națiunii române de a-și croi singură destinele, capacitatea ei nelimitată de a se împotrivi oricăror obstacole așezate în calea unei dezvoltări proprii pe coordonatele independenței, libertății și prosperității. Refuzînd hotărîr, în august 1944, ca propriul său viitor să fie decis de alții, națiunea română a ilustrat pregnant că este fermă să urmeze neabătut această cale, că nu va admite niciodată ingerințe străine în treburile sale interne, în afirmarea sa independentă pe plan internațional.

Început eroic în zilele de foc ale revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, drumul ferm și legitim pe care s-a angajat națiunea română, sub conducerea Partidului Comunist Român, a avut ca rezultat edificarea și consolidarea necontenită a independenței României. ■

¹ Magazin istoric, nr. 8-10/1985.

9 MAI 1877

O ZI ISTORICĂ DIN VIAȚA CAPITALEI —

O ZI ISTORICĂ ÎN VIAȚA POPORULUI ROMÂN

CRISTIAN POPIȘTEANU, VALERIU BUDURU, MARIAN ȘTEFAN

Luni, 9 Mai 1877. Început de săptămână. Avea să fie o nouă săptămână plină de încredere și speranțe, pe care istoria o va înregistra cu slove de aur.

Ca în toate marile ceasuri ale istoriei românești, ca în urmă cu 29 ani, de exemplu, la 11 iunie 1848, sau cu nu-

mai 18 ani înainte, la 24 ianuarie 1859, Capitala, și împreună cu ea întreaga țară, trăiește clipe de mare însuflețire patriotică. De altfel, parte dintre bucureștenii care acum, în această zi de 9 Mai 1877, sînt părtașii unei noi pagini de istorie au fost martori și chiar participanți și la

acele evenimente, istoria re-unind, astfel, sub ochii și prin acțiunile acelorasi generații, momente ce dimensionează destinul unei țări și al unui popor¹.

¹ În decursul anilor, *Magazin istoric* a publicat — începînd cu primul său număr — un mare volum de articole, documente, corespondență,

Încă de dimineață, mulți din cei peste 180 000 locuitori ai Bucureștilor au ieșit pe arterele orașului, „abundent pavozate cu steaguri tricolore” și pe care au apărut pancarte cu inscripția „Independența”, cum va scrie într-un raport către superiorii săi locotenent-colonelul Charles Mansfield, consulul Marii Britanii în capitala României. Atmosfera este, cum notează la rîndul său consulul austriac Zwiedinek, „foarte animată”.

Grupuri de studenți încep să se strîngă în jurul statuii lui Mihai Viteazul — care din 1874, de cînd a fost inaugurată, a devenit pentru locuitorii Capitalei locul celor mai importante manifestări patriotice — și cer să fie primiți ca voluntari în rîndurile oștirii.

O vie animație domnește în Pașajul român (unde se găsește astăzi Magazinul „Muzica” de pe Calea Victoriei); aici sînt concentrate redacțiile multor ziare: *Telegraful*, condus de I.C. Fundescu, *Presă*, de sub direcția lui V. Boiescu, *L'Orient*, la conducerea căruia se află Emil Galli și ardeleanul Al. Ciurcu¹, meteoric *Națiunea*², și cărora, din 15 mai, sub presiunea evenimentelor, li se va adăuga un nou cotidian, cu nume simbolic, *România liberă*, condus de Șt. Mihăilescu și D. Aug. Laurian, fiul lui A. T. Laurian. *Românul*, una dintre cele mai vechi și mai importante publicații bucureștene, își are sediul pe strada Doamnei nr. 14 (în biroul directorului — cunoscutul revoluționar pasopstist C.A. Rosetti — se văd portretele lui Garibaldi și Mazzini,

fragmente de memorii și extrase din presa străină (multe din ele puse pentru prima dată în circuitul științific) despre epopea românească de la 1877, aducîndu-și contribuția la mai buna cunoaștere a acestor memorabile evenimente istorice. Menționăm contribuțiile publicate în nr. 1/1967, 1 și 9/1970, 5/1972, 5 și 6/1975, 5-12/1976, 1-6/1977, în consacrat luptei poporului nostru pentru cucerirea deplină a neatrării. În paginile de față, nu ne-am propus o rememorare exhaustivă a evenimentelor din acei neuitați ani, ci doar evocarea, pe baza unor documente sau mărturii inedite ori mai puțin cunoscute, a unor momente din eroica luptă a românilor de acum 110 ani.

^{1,2} *Magazin istoric*, nr. 10/1984; 2/1984.

The Times: „CEA MA SCUPĂ AMBIIȚIE A ORICĂREI NAȚII”

Printre publicațiile străine în paginile cărora evenimentele de la 1877-1878 și-au găsit un larg ecou s-a aflat și ziarul britanic *The Times* — unul din cele mai vechi, mai influente și mai cunoscute cotidiane ale presei burgheze din lume. Enciclopedia britanică (ediția a 15-a 1973-1974) îl portrețizează astfel: „Prompt în a obține vestile”, cu „influență asupra opiniei publice” și „foarte bine tipărit”, „un model pentru ceea ce trebuie să însemneze un ziar responsabil” situndu-l pe locul de începutul secolului XIX în fruntea „presei tipărite”.

Prin corespondențe și informații primite direct de pe teatrul de operații, din București — unde, de asemenea, a avut un corespondent — și din capitalele unor state vecine României, ziarul și-a informat zilnic cititorii despre acțiunile României, prezentate în ansamblul evenimentelor ce s-au desfășurat în acei ani în Balcani. Comentarii ziarului, asemenea guvernului englez, nu au înțeles întotdeauna exact semnificația reală a proclamării Independenței României. Dar consecvența cu care publicația a scris despre evenimentele legate de lupta poporului român relevă deosebită atenție cu care opinia publică britanică a fost informată asupra acestor evenimente. O mențiune specială a corespondențelor în care este relevată atitudinea agresivă a Porții, faptul că intrarea României în război a fost un act impus de evoluția situației politico-militare de la Dunăre.

Extrasele pe care le publicăm în continuare, puse la dispoziția redacției de colaboratorilor noștri dr. Eugen Gluck, apar pentru înfrînarea în limba română; ele reconstituie evenimentele care au premers proclamarea Independenței de la 9 Mai 1877. Fîind date după stil nou, în paranteze drepte am completat datele după stilul vechi, în vigoare atunci în România, pentru a stabili concordanța necesară cu datele din celelalte articole.

București, [26 aprilie] 8 mai... Monitorare turcești au deschis focul asupra orașului românesc Oltenița... În Călărași, în fața Silistrei, un grup de soldați turci au traversat Dunărea, au ars cîteva colibe țărănești și au tras asupra unor țărani români ce pescuiau... Ieri, așa cum m-am referit în telegrama mea, tureli au distrus satul Bechet și au ars unul sau mai multe vase ce arborau drapelul britanic. Bechetul este un mic port la Dunăre... Nu se aflau soldați — bășinași sau străini — în Bechet. Aceste jafuri fără rost, [efectuate] de-a lungul malului românesc al Dunării, nu pot avea vreun efect asupra mișcărilor [trupelor] rușesi, au dus, în schimb, la exasperarea poporului român... S-a dat ordin trupelor române să deschidă focul contra oricăror bande turcești de jefuitoari, care trec Dunărea, iar generalul [colonelul] român Cerchez, care comandă la Calafat, declară că va bombarda Vidinul, dacă bateriile sale canonierele turcești mai trag împotriva orașelor de pe malul românesc...

Guvernul român a trimis o comunicare către puterile garante, enumerînd recentele agresiuni ale turelilor și cerîndu-le sfatul în actuala situație critică... [Mai tîrziu] la București au sosit vestii despre bombardarea Vidinului de către forțele române de la Calafat... Nu se știe în mod public dacă s-a tras asupra Vidinului, ca răspuns la recentele evenimente de pe malul românesc al Dunării, ori că urmare a vreunei provocări locale a turelilor...

București, [27 aprilie] 9 mai. Focul între Calafat și Vidin a fost deschis de către tureli...

„Pesta, [27 aprilie] 9 Mai (de la corespondentul nostru austriac). Domnul Rosetti a propus ieri, în ședința închisă a senatorilor și deputaților, ca Independența României să fie declarată în ședința publică de azi. Moțiunea a fost votată [este vorba de pregătirea mișcării privind declararea războiului, votată două zile mai tîrziu — n.n.]... În aceeași conferință secretă, potrivit altor știri, s-a discutat problema participării României la război... Cum actualul conflict dintre Turcia și România a început cu tirul deschis de bateriile turcești de la Vidin, după care a urmat răspunsul tunurilor române din Calafat, întrebarea dacă războiul este sau nu oficial declarat pare, mai curînd, lipsită de importanță”.

București, [28 aprilie] 10 mai. Duoul de artilerie dintre Vidin și Calafat a înălțat de a replica cu cele cinci baterii...

Azi după-amiază, la ora 3, canonierele turcești au redeschis focul asupra Olteniței și au continuat tirul pînă la ora 7. Artileria română a răspuns și se afirmă că două canoniere turcești au fost distruse...

Se poate spune despre [România] că este deja în război cu Turcia, cu toate că războiul nu a fost declarat în mod oficial de nici o parte... Va fi și mai greu dacă ocazia aceasta va fi folosită pentru a se proclama România Independentă și pe principiile Carol regele el... Pe bună dreptate, pentru Austria s-ar putea ridica problema în ce măsură ar putea ea recunoaște existența României ca regat la frontiera sa estică..., mai ales că, pe hărțile folosite în școlile din România, de mulți ani, Transilvania, Bucovina și Ungaria estică pînă la Tisa apar ca părți componente ale României”.

Trăsura corespondentului de front al ziarului englez The Times în plină zonă de lupte pe teatrul de operații din Bulgaria

În p. 7: Parlamentul român proclamă independența absolută de stat a României (basoreliev de pe statuia lui C.A. Rosetti din București)

„București, [29 aprilie] 14 mai... Ministrul afacerilor străine [M. Kogălniceanu] a afirmat azi în Camerele române că politica guvernului a fost moderată pe durata acestei crize, dar că în urma agresiunilor neprovocate, turcii au pierdut orice drept la simpatia poporului și guvernului român. Otomanii au bombardat orașe neapărate și au ars nave în porturile românești de la Dunăre. Indiferent de apartenența lor, iar vase engleze au fost nevoite să apeleze la autoritățile române pentru protecție contra turcilor. Bateriile românești de la Oltenița și Calafat au replicat în final loviturilor turcești și vor continua să procedeze așa.

Acest discurs a fost primit cu puternice aplauze. Mai mulți deputați au luat apoi cuvântul... Se discută acum o rezoluție care declară că, întrucât Turcia, prin actele sale neprovocate, a rupt orice legătură între ea și România, guvernul va fi împunernic să ia orice măsură va fi considerată necesară în circumstanțele actuale. Este probabil că această rezoluție va fi votată de imensa majoritate și nu e greu de anticipat care va fi decizia pe care o va lua guvernul¹.

„Viena, [5] 17 mai (de la corespondentul nostru austriac). Se pare că guvernul român a găsit necesar să încerce să-și explice atitudinea, căci a adus în atenția puterilor garante agresiunile comise de turci împotriva orașelor românești de pe malul stîng al Dunării, declarând că în fața acestor acte din partea Porții, România a fost forțată să se apere și că, drept urmare, ea se consideră în stare de război cu Turcia și ca avînd din nou întreaga libertate de acțiune. Aceasta poate fi o încercare de a pregăti calea pentru independență, trăgînd anumite concluzii din cuceririle de artilerie de la Dunăre, dintre români și turci, care ar putea justifica linia politică adoptată de România, [linia] care, dacă circumstanțele o vor permite, ar putea fi folosită ulterior ca razem al viitoarei poziții politice a României...”

„București, [9] 21 mai (prin telegramă de la corespondentul nostru special). Astăzi s-a declarat în Camera Deputaților independența României. Nu a fost nîc un vot contra rezoluției... Rezoluția a enumerat agresiunile Turciei, a acceptat starea de război și a terminat prin a declara România liberă și independentă.

Domnul Kogălniceanu, ministrul afacerilor externe, a anunțat apoi, în mod solemn, instituirea noului statut al României... Declarația de independență se află acum în fața Senatului, dar nu există dubii asupra trecerii ei prin această cameră, încît noua atitudine a României poate fi considerată ca stabilită... Camera Deputaților a subliniat independența țării, instituiind ordine și decorații care urmează a fi înmînate fiilor României ce se vor distinge în serviciul ei...”

(Cu aceeași dată de 9/21 mai, corespondentul din București a revenit cu o a doua telegramă): „Așa cum anticipam în telegrama mea anterioară, Senatul a aprobat declarația de independență cu un vot unanim. Acest lucru a luat pe unii prin surprindere, dar era un fapt inevitabil în circumstanțele date. Ar fi fost imposibil (ca românii) să treacă peste asemenea ocazie de a înfăptui cea mai scumpă ambiție a oricărei nații”.

cu autografe); la intersecția Podului Mogoșoaiei cu strada Lipscani, în Palatul Dacia, se află redacția *Timpului*, iar din 21 iulie, tot aici, își va stabili sediul o altă publicație, *Resboiul*, avînd ca redactor șef pe H. Granda. La 26 mai, presa bucușteană va înregistra o nouă prezență semnificativă, gazeta *Socialistul*, prin intermediul căreia mișcarea socialistă din România își va afirma atașamentul entuziast față de marile idealuri de libertate și independență ale poporului nostru.

În Capitală se află și numeroși corespondenți ai unor ziare din străinătate: *Le Constitutionnel*, *La République française* și *L'Estatelle* (Franța), *Militär-Wochenblatt* și *Deutsche Zeitung* (Germania), *The Times* și *Daily Telegraph* (Anglia), *Die Presse* și *Le Messager de Vienne* (Austria) și altele. Evenimentele sînt urmăriți cu viu interes nu numai în țară, dar și peste hotare. În aceste zile, în numeroase ziare din diverse capitale ale lumii, cititorii înfîlesc relații care încep cu cuvintele: „Din București, prin telegramă”; „De la corespondentul nostru special”.

Națiune de sine stătătoare

La ora 11, într-o atmosferă de mare tensiune, are loc un Consiliu de Miniștri extraordinar, care analizează evoluția situației externe a țării. Guvernul, ținînd seama de voința maselor, hotărăște convocarea unei sesiuni extraordinare a Adunării Deputaților, debaterile urmînd să înceapă la ora 13. Vestea se împrășteie rapid și mii de cetățeni se îndreaptă spre Dealul Mitropoliei, unde se află clădirea¹ care adăpostește sediul Adunării Deputaților, aceeași în care s-au desfășurat și lucrările Adunării Elective din 24 ianuarie 1859. Cu mult înainte

¹ Intr-adevăr, la 29 aprilie România a declarat război Porții — n.r.

¹ A fost dărmată în 1907 și în locul ei s-a ridicat, după planurile arhitectului D. Maimarolu, edificiul care există și astăzi.

ce ora stabilită, locul rezervat publicului din sala de ședințe a Adunării, curtea Mitropoliei și străzile învecinate sînt înfeseate de oameni. „S-a adunat tot Bucureștiul în jurul Palatului Legislativ — notează Carroll Tevis, corespondentul din București al marelui ziar american *New York Times* — pentru a fi martor la acea solemnitate. Locurile de jur împrejurul clădirii erau ticsite cu vehicule de tot felul, în timp ce pietonii urcau dealul răpos care ducea spre ușile Palatului Adunării.

Fete curioase priveau de la ferestrele caselor învecinate în așteptarea marii hotărîri care avea să decidă dacă România ca națiune avea „a fi sau a nu fi”. Intrarea Adunării era păzită de un pichet de infanteriști. Soldații neînduplecați au întors în cea mai mare parte pe patrioții curioși, forțîndu-i astfel să se miște de colo pînă colo în incinta curții sau să-și turtească nasul de ferestrele holului, cu speranța de a putea surprinde mersul lucrărilor de pe fețele celor dinăuntru“.

La ora 13 sosește guvernul. Multimea din curte se retrage murmurînd, făcînd loc miniștrilor, care își ocupă locurile în sala arhiplină.

La 13.30, președintele Adunării, C.A. Rosetti, deschide ședința, dînd citire sumarului ședinței precedente, după care comunică celor 84 deputați prezenți că „domnul N. Fleva are cuvîntul spre a anunța o interpellare”. Urcîndu-se la tribună, N. Fleva spune că totul se rezumă la două puncte: „1. Dacă guvernul a comunicat oficial tuturor puterilor ruperea legăturilor noastre cu Turcia și, prin urmare, independența absolută a României. 2. Dacă, în starea de rebel în care ne găsim, în urma provocățiunii Turciei, d. ministru de externe a rechemat pe agentul român din Constantinopol și dacă s-a comunicat, în mod oficial, puterilor această stare de rebel, și dacă s-au luat toate măsurile“¹.

¹ Stenograma completă a dezbaterilor Adunării Deputaților a fost reproducută în *Magazin istoric*, nr. 5/1977.

Den Norske Rigstidende, Aftenposten, Aftenbladet: EVENIMENTUL ZILEI — CĂDEREA PLEVNEI

Trupele române trec Dunărea

Presa norvegiană a acordat, de asemenea, ample spații evenimentelor politice și militare de la Dunăre, consacînd un loc important aportului românesc. Norvegienii aveau motive deosebite să se intereseze de evenimentele dunărene, deoarece și ei desfășurau o susținută activitate pentru a obține independența, lucru ce s-a realizat în 1905.

Multe din informațiile prezente în paginile presei din capitala Norvegiei Christiania (Oslo) au fost preluate din marile cotidiane de pe continent, din care cauză au apărut cu o oarecare înfîșiere în raport cu evenimentele la care se referă. Apariția telegramului și legătura cu unii corespondenți aflați la fața locului au redus însă simțitor decalajul între derularea evenimentelor principale și difuzarea informațiilor de către ziarele din Oslo.

Cea dintîi știre a apărut în ziarul *Den Norske Rigstidende*, la [23 aprilie] 5 mai 1877, pe prima pagină, referitor la o telegramă sosită din București, ce relatea o declarație a lui M. Kogălniceanu, făcută în Cameră, în calitate de ministru de externe: „Camera Deputaților — consemna publicația amintită — a luat în dezbatere interpellarea domnului Stolojan cu privire la măsurile luate împotriva bombardamentelor turcești“. Ziarul preciza că guvernul a fost imputernicit „să ia toate măsurile care să asigure existența României și să facă totul, ca după încheierea păcii să îndeplinească în mod independent misiunea sa istorică“. A doua zi, aceeași publicație informa că Senatul a adoptat aceeași atitudine ca și Camera.

În zilele următoare, informațiile s-au înmulțit, reflectînd evenimentele ce au precedat proclamarea independenței, bombardarea Brăilei de către artileria otomană, riposta bateriilor românești, ca răspuns la agresiunea comisă de otomani asupra Calafatului.

Despre duelurile de artilerie de la Dunăre din această perioadă a informat și ziarul *Aftenposten*. La [22 mai] 3 iunie publicația amintită a reproduș un reportaj din gazeta engleză *Daily News* cu privire la acțiunea navei „Rindunica“, ce a scufundat, pe Dunăre, un vas de război otoman.

Participarea efectivă a forțelor armate române la război a constituit obiectul celor mai multe știri și comentarii. La [17] 29 august, *Den Norske Rigstidende* a reproduș o depeșă obținută prin Politische Korrespondenz din Viena, în care se arăta că trupele române concentrate la Corabia au trecut Dunărea, iar alte unități se pregătesc să facă același pas pe la Turnu Măgurele. La [24 august] 4 septembrie 1877, în paginile ziarului *Aftenbladet* apărea următoarea informație: „De la biroul [telegrafic] norvegian. Viena — [22 august] 3 septembrie: ziarul Politische Korrespondenz redă următoarea telegramă oficială din București, primită la [21 august] 2 septembrie: «Trupele rusești și românești din jurul Plevnei sînt trecute sub comanda principelui României. Întreaga armată română, inclusiv rezervele, a început în cursul zilei de sîmbătă trecerea Dunării la Corabia. Principele pleacă astăzi la Nicopol și de acolo la noul cartier general la Poradim. Nicopol a fost luat în stăpînire în exclusivitate de trupe românești. Viena — [23 august] 4 septembrie: Politische Korrespondenz anunță din București la [21 august] 3 septembrie: «Garnizoana turcească din Silistra a construit un pod spre o insulă pe Dunăre, dar românii au luat toate măsurile spre a împiedica pe turci să treacă Dunărea»“.

¹ Se referă la evenimentele premergătoare declarației de război făcută de România la 29 aprilie/11 mai 1877.

Deznădămintul luptelor din nordul Bulgariei a suscitât un interes deosebit. Aftenbladet cu data de 10/29 noiembrie a publicat o telegramă primită de la București cu o zi mai înainte și în care erau menționate victoriile obținute de trupele române în sectorul Rahova. „În cursul zilei de ieri [2/21 noiembrie], trupele române au ocupat Rahova, după o luptă de trei zile. Turcii au fugit în Lom-Palanka și Vidin”. La [14/26 noiembrie, gazeta a revenit asupra evenimentelor amintite, reproducând o corespondență primită de la Viena, ce descria succesele unităților române comandate de generalul George Lupu și colonelul Gheorghe Slăniceanu. „Trimisul la București al ziarului Politische Korrespondenz — preciza publicația amintită — transmite că diviziile românești Slăniceanu și Lupu au procedat în comun la operația împotriva Vidinului”. A doua zi, același ziar norvegian a publicat o telegramă primită de la Biroul telegrafic norvegian. „București — [15/27 noiembrie] Brătianu a deschis astăzi cele două camere și a dat citire mesajului tronului, din care cităm: «Independența proclamată de cele două camere... a făcut necesară trecerea Dunării. Principele și cele două camere sînt încredințați că puterile garante vor recunoaște adevărata forță vitală a României pentru care timpul de tutelare și vasalitate este de domeniul trecutului». Era publicată, de asemenea, o informație potrivit căreia garnizoana Plevnei, complet încercuită, se afla în pragul capitulării. Cu trei zile mai devreme, Aftenbladet semnalase că Plevna era încercuită de forțe româneuse cu un efectiv de 90 000 oameni.

Știrile privind capitularea lui Osman pașa și-au găsit, de asemenea, locul cuvenit în coloanele presei norvegice. „Printr-un număr special editat astăzi la amiază — arăta Aftenbladet din [29 noiembrie] 11 decembrie — aducem la cunoștința publicului evenimentul cel mai important al zilei de pe front, și anume căderea Plevnei și capitularea lui Osman pașa. Tot în cursul zilei am comunicat și alte știri, care în parte confirmă, în parte completează prima telegramă primită în acest sens. Adăugăm mai jos telegramele sosite pînă la ora 4 după-amiază:

Viena — [28 noiembrie] 10 decembrie. Din Sigtov, ziarul [austriac Die] Presse a primit următoarea știre: «Ieri a sosit un sol din partea lui Osman pașa, cu o scrisoare către marele duce Nicolae. Scrisoarea nu a fost deschisă. Solul a fost trimis mai departe la comandantul armatei de încercuire, principele Carol».

Petersburg — [28 noiembrie] 10 decembrie — Agențe ruse anunță din București: «Osman pașa s-a predat. Osman e rănit, iar trupele sale sînt silete de foame și de frig. La București domnește o mare însuflețire, orașul este peste tot împodobit cu drapel».

București — [29 noiembrie] 11 decembrie. Potrivit unor știri primite aici, Osman pașa a încercat să opereze o străpungere spre Vidin. Dar, în cele din urmă, el a depus armele, după ce această tentativă a eșuat. Osman pașa e rănit. De fapt, cele anunțate în aceste telegrame nu constituie un eveniment neașteptat. Mai degrabă se poate spune, după cum cititorii noștri au fost informați zilnic în cursul ultimilor luni, că această catastrofă a fost așteptată de la ora la oră. De fapt, ea a devenit inevitabilă după ce cerul alcătuit din trupele rusești și românești s-a strîns tot mai mult în jurul redutei apărute de turci”.

Aprecîind capitularea fortăreței de la Plevna, ziarul Norge, în numărul său din [6/18 decembrie 1877, sublinia că ea depășește în importanță pe cea de la Sedan (1870), unde împăratul francez Napoleon III a căzut în captivitate prusacă.

Ultimele știri apărute în cursul lunii decembrie în presa norvegiană privesc la evenimentele din Balcani semnalau reînțărirea domnitorului Carol la București și orientarea continuă a operațiilor militare române în direcția Vidin.

Eugen GLÜCK
(Traducerea textelor din norvegiană,
prof. Valeriu MUNTEANU)

Ostașii noștri asaltează redutele Plevnei (imagine din revista The Illustrated London News)

Ministrul de externe, Mihail Kogălniceanu, declară că este gata să răspundă pe loc, iar președintele Adunării invită din nou pe N. Fleva la tribună pentru a-și dezvoltă interpellarea. Făcînd apel la solidaritatea tuturor forțelor națiunii, acesta spune că în viață sînt momente solenne cînd orice resentimente trebuie să tacă, orice pasiuni să facă loc doar sentimentelor patriotice. Azi, 9 Mai 1877, este un asemenea moment pentru fiecare român, pentru întregul popor. România a încheiat o convenție cu Rusia și, drept represalii, Poarta a început să bombardeze satele și orașele românești de la Dunăre. În această situație, arată el, România trebuie să se proclame independentă. Sala izbucnește în aplauze. Liberă de orice legătură cu Poarta, continuă vorbitorul, România este un stat independent. El cere ca guvernul să răspundă în mod categoric dacă voturile Camerei din 29 aprilie au avut urmarea firească.

În atmosfera provocată de înflăcăratele cuvinte ale lui N. Fleva, urcă la tribună M. Kogălniceanu, care declară că „a aplaudat limbajul românesc, energic, patriotic al d-lui Fleva”. Apoi, privind peste mulțimea din sală care urmărește cu maximă atenție cuvintele sale, continuă: „Și Camera și Senatul... au recunoscut că suntem în stare de război, au recunoscut că suntem dezlegați de legăturile noastre cu Înalta Poartă și că acele legături sînt rupte mai înainte de către Înalta Poartă... Cu stare de război, cu legăturile rupte, ce suntem? SUNTEM INDEPENDENȚI, SUNTEM NAȚIUNE DE SINE STĂTĂTOARE”.

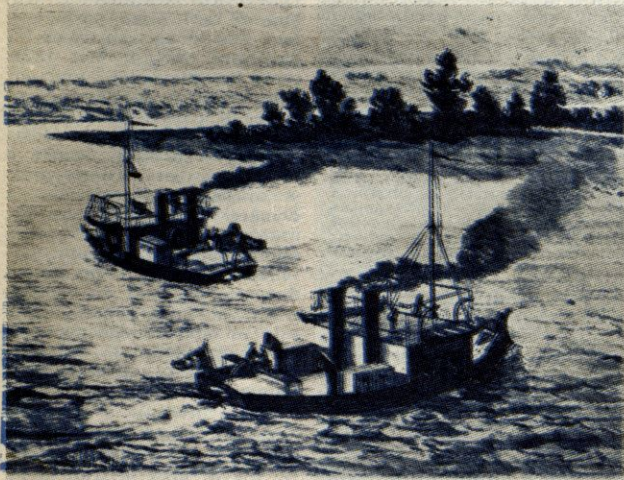
Sala aplaudă frenetic. Din sute de piepturi se strigă: Trăiască România independentă!

Dar să-l lăsăm pe ziaristul american Carrol Tevis să povestească cele văzute: „S-a ridicat apoi dl. Kogălniceanu, ministrul de externe, să răspundă. Și el era liniștit și poate mai impresionat decît predecesorul său. A și fost aplaudat mai des. Discursul său a fost o sobră relatare de fapte, justificînd conduita gu-

vernului, reenumerînd încălcările flagrante turcești și răbdarea românească. A stăruit apoi asupra mării dorințe a cabinetului [român] de a păstra neutralitatea. A încheiat acceptînd fără rezerve rezoluția d-lui Fleva.

pra urmărilor ce a dat votului din 29 aprilie a.c., ia act că răzbelul între România și Turcia, că ruperea legăturilor noastre cu Poarta și independența absolută a României au primit consacrarea lor oficială".

Lectura moțiunii este primită cu aplauze și ovății.

Bombardamentele repetate ale artileriei și flotei otomane au impus României starea de război

Atunci s-a ridicat din nou dl. Rosetti și a adus la cunoștința Adunării că în împrejurări ca acestea țara trebuie să cunoască numele acelora care-i doresc binele. Și că voturile vor fi luate nominal și nu prin urnă, ca în cazurile obișnuite. Unul după altul, deputații s-au îndreptat spre secretarul Camerei și răspunsul fiecăruia din ei a fost «pentru» («for»), pînă la epuizarea listei".

Gata de orice jertfă

Urcat din nou la tribună, „pentru a arăta deplina... satisfacție în privința celor spuse de dl. ministru de externe", N. Flea prezintă următoarea moțiune: „Camera, mulțumită de explicările guvernului asu-

fiind votată în unanimitate: o moțiune similară este votată, de asemenea, de Senat.

Imediat ce hotărârile luate de Adunare devin cunoscute, mulțimea din curtea Mitropoliei, într-un entuziasm de nedescris, se revarsă spre centrul Capitalei. „Drapelele sînt arborate — notează C. Bacalbaș —, valurile multimei străbat orașul, studenții manifestează cu cîntece patriotice, se aude răsunînd *Deșteaptă-te, române*. Și pînă tîrziu, în noapte, poporul Capitalei, fericit, petrece".

Spre seară, ediția specială a ziarului *Românul* este smulșă din mîinile vînzătorilor și citită cu înfrigurare: „Camera și, peste cîteva minute, Senatul au statornicit în fine într-un mod limpede și bărbătesc noua situațiune a României: nu mai avem a pipăi în nedumerire

și necunoscut. Independența absolută a României este oficial consacrată și proclamată. Starea noastră de război față cu Imperiul otoman este asemenea categoric și oficial consacrată și proclamată. Știm în fine pozitiv unde mergem, ce facem și în fața dominațiunii musulmane, devenită odioasă tuturor puterilor din Europa, putem striga, plini de încredere în viitor: *Trăiască România absolut independentă!*"

Pînă noaptea tîrziu, orașul întreg este scena unor manifestări de neuitat. Bucuria este generală. „De la o margine la alta a țării — notează în memoriile sale T.C. Văcărescu — toate inimile sînt cuprinse de un nespus entuziasm. Autoritățile și corpurile constituite, orașele, satele, cătunele, toți într-un cuvînt, de la mic pînă la mare, se rostesc gata de orice jertfă pentru a susține cu toate bunurile națiunii, cu aurul și sîngele ei, libertatea și neatinarea patriei".

Bucuria este împărtășită deopotrivă de românii de pretutindeni și ecurile acestei bucurii răzbat în multe colțuri ale lumii. *Gazeta Transilvaniei* scrie că „independența statului român... este astăzi unul din cele mai principale obiecte [subiecte] ce se discută în toată presa europeană".

Comentînd actul de curaj al României din 9 Mai 1877, ziarul austriac *Der Osten* relevă, în același timp, insuflecția cu care românii de pretutindeni au primit vestea despre evenimentele de la București: „Legăturile care țineau de secole pe România legată de Turcia sînt sfîșiate. România e liberă și independentă. *Milioane de români din Transilvania, Banat și Bucovina urmăresc cu simfămintă frățești această luptă glorioasă a fraților lor... Lumea n-a văzut niciodată o luptă mai dreaptă și pentru o cauză atît de justă*".

Onoarea numelui țării

După aproape patru luni, timp în care, sprijinită entuziasmat de întreaga națiune, efec-

tuase apărarea frontierei dunărene și asigurase acoperirea strategică pentru deplasarea trupelor ruse spre teatrul de operații, ostirea țării era pregătită să intre în luptă spre a consfinți prin propria jertfă independența mult visată. La 19 iulie, marele duce Nicolae — comandantul suprem al trupelor ruse de pe teatrul de operații din Balcani — a adresat prințul Carol cunoscuta telegramă prin care solicita intervenția grabnică a armatei române¹.

O lună mai târziu, pe podul de vase construit la Siliștioara-Măgura, ostirea română a trecut Dunărea în sunetul „muzicilor și al cîntecelor însuflețite de simțiri eroice și patriotice — cum scria T.C. Văcărescu... În frunte cu steagurile mîndru desfă-

șurate în vînt, batalioanele, escadroanele, bateriile române porniră în lungi șiruri pe podul întins peste luciul larg și măreț al Dunării, în ale cărei unde razele soarelui răsfrîngeau mii de scînteie de pe otelul săbiilor, al baionetelor și al tunurilor. Impozant și solemn moment! Un freamăt, o emoțiune nespūsă cuprinsese pe toți. Părea că deodată înaintea tuturor a dobîndit ființă simbolică imaginea țării; că România însăși s-a întrupat aici tinăra, frumoasă, înviată de glorie și neaurnare și înarmată în platoșă. Dinfa pasă [pășește] acum înainte cu fiii ei peste hotar spre a-și apăra dreptul, a restatornici credința și onoarea numelui său“.

Ultimele trupe române au trecut podul la 20 august,

ora 12³⁰, într-un cadru solemn, dominat de un mare entuziasm, în prezența miniștrilor și a președinților Corpurilor legiuitoare, sub privirile „unei mulțimi de spectatori, viu mișcați, care alergaseră din toate părțile spre a saluta încă o dată pe cei ce porneau a-și face datoria către patrie“. Înainte de a păși pe pod, unitățile române (Divizia de rezervă, comandată de colonelul Mihail Cerchez și alte cîteva subunități din diviziile 3 și 4) au fost trecute în revistă de comandantul suprem al ostirii, prințul Carol. După aceea, s-a adus la cunoștință ofițerilor că domnitorul Carol a preluat comanda tuturor forțelor româno-ruse de pe teatrul de operații de la Plevna. ■

¹ „Tureli, strîngînd la Plevna cele mai mari mase, ne zdrobesc. Rog să faci joncțiune, demostrare și, dacă e cu putință, trecerea Dunării, așa cum o dorești. Intre Jiu și Corabia această demostrare este absolut necesară pentru a-mi ușura manevrele“.

Evoluția defavorabilă a operațiilor militare ale armatelor ruse l-a determinat pe marele duce Nicolae să trimită la 19 iulie această telegramă prințului Carol, solicitînd de urgență ajutor. În memoriile sale, generalul rus Guroptkin, referindu-se la tratativele româno-ruse privind cooperarea militară a celor două părți, menționa caracterul lor sinuos, arătînd că deznădămintul acestor tratative a fost influențat în mod hotărîtor de desfășurarea evenimentelor militare. „Venind și a doua înfrîngere a rușilor la Plevna în ziua de (18)30 iulie — scrie generalul amintit — întrebuintarea nemilcîită a trupelor române deveni imperioasă. Dar rolurile se cam schimbaseră, căci nu românii ci rușii țineau acum mai mult să coopereze...“.

Tratativele româno-ruse, în vederea încheierii unei alianțe militare au început în septembrie 1876, cînd o delegație condusă de primul ministru I.C. Brătianu a plecat în Crimeea, unde a purtat convorbiri cu cancelarul Gorceakov, fiind primită și de țarul Alexandru II. Într-o primă întrevedere, Gorceakov a cerut premierului român să consimtă trecerea armatei ruse prin România. Primul ministru român a fost de acord, dar a precizat că acest lucru trebuia să se facă pe baza unei convenții semnată de suveranii celor două state. Fără aceasta, România se va opune. Enervat, cancelarul a amenințat că armata română va fi zdrobită. Un lucru posibil, a replicat șeful guvernului român, dar în defavoarea Rusiei, „care merge să eli-be-

reze creștinătatea în Orient [și] să zdrobească pe primul creștin pe care-l întîlneste în cale“. La despărțire, bătînd în retrăgere, Gorceakov a spus: „La urma urmelor, domnule Brătianu, tot o să ne înțelegem“.

Dar chiar și după semnarea Convenției de la 4 aprilie 1877, o serie de aspecte privind cooperarea militară româno-rusă au rămas în continuare neclarificate. Începînd din ziua de 2 mai 1877, cînd M. Kogălniceanu a avut o discuție cu marele duce Nicolae, la Ploiești, unde acesta își stabilise cartierul general, s-a văzut că partea rusă n-avea o idee unitară în legătură cu o eventuală participare directă a armatei române la operațiile militare din Balcani. Pe parcurs s-au cristalizat două poziții: una a militarilor, în frunte cu marele duce Nicolae, care solicita cooperarea forțelor române, și o alta a factorilor politici (țarul Alexandru II și cancelarul Gorceakov) care respingea această idee. Raportînd rezultatul sondajelor făcute la Petersburg în această problemă, agentul diplomatic al României, generalul Ioan Ghica, scria: „Am impresia că Cartierul general [rus] ar voi cooperarea cu condiția ca armata românească să fie sub comanda marelui duce [Nicolae]“. Într-un alt raport, din 17 mai, I. Ghica arăta cum țarul l-a comunicat că, „în cazul cînd armata română vrea să treacă Dunărea, spre a face război cu cheulista sa și pe riscul său propriu, aceasta nu se poate decît numai cînd armata română se va pune sub comanda comandamentului suprem al armatelor imperiale“. Și mai categoric era răspunsul lui Gorceakov la o scrisoare a guvernului român prin care se cereau precizări în legătură cu condițiile cooperării: „Rusia n-are trebuință de ajutorul armatei române. Forțele pe care le-a pus în mișcare... sînt mai mult decît îndestulătoare“.

Partea română a arătat din capul locului că „armata română nu se poate împărți“ și că trebuie „să i se dea o bază de operațiune deosebită și care să fie proprie a ei. Se înțelege de la sine că comandamentul român va lucra numai în înțelegere cu cel rusec“.

Deși nu se stabiliseră exact condițiile cooperării, guvernul și Marele Cartier General Român, analizînd situația creată, au răspuns favorabil solicitării comandamentului rus din 19 iulie. La 23 iulie, trupele destinate a trece Dunărea au fost concentrate în cadrul Armatei de operații (diviziile 3 și 4 infanterie și Divizia de rezervă, cu 43 414 oameni și 110 tunuri), iar celelalte trupe au constituit Corpul de observație (11 350 soldați și 74 tunuri), primind misiunea să apercă frontiera de la Turnu Măgurele pînă la Gula (localitate în fața rîului Timoc). Între timp, la Gorni Studeni, prințul Carol și însoțitorii săi au purtat tratative cu țarul Alexandru II, privind precizarea condițiilor cooperării. Cu acest prilej, s-a hotărît ca trupele române și ruse din fața Plevnei să constituie Armata de vest, sub comanda prințului Carol, avînd ca șef de stat major pe generalul rus Pavel D. Zotov.

Memorialistul M. Theodorian-Carada povestește un moment impresionant, petrecut în ziua de 20 august. „Santinelă care păzea podul peste care trupele române au trecut în Bulgaria, la 1877, a ținut în loc pe un bătrîn cu barba și pletele albe, care, pe sub redingota-i civilă, era încins cu o sabie veche. A trebuit să vie un medic militar să spue doctoranțului că bătrînul este „d. general Magheru“, pentru că croulul oltean să i se îngăduie să treacă și el Dunărea“, să mai vadă „acele locuri... scumpe suveniruri ale jureților mele, unde acum 49 de ani am combătut și eu Semiluna“.

„NAȚIUNEA ARMATĂ”

ȘI SUVERANITATEA NAȚIONALĂ

CONSTANTIN CĂZĂNIȘTEANU, DUMITRU PEDA

Unirea Moldovei și Munteniei — eveniment marcant în istoria modernă a țării noastre — a încununat o etapă însemnată a luptei maselor populare pentru înfăptuirea visului secular de unire al românilor și a deschis, în același timp, calea unor profunde mutații în toate sectoarele vieții social-politice, economice, culturale — al căror obiectiv era transformarea Principatelor într-un stat modern. Starea de față a țării — consemna publicația Tribuna României, din 7 iunie 1859 — „poate să se rostească într-un singur cuvânt: revoluție, adică reînnoire în totul”.

În vastul program reformator aplicat după 24 ianuarie 1859, un loc aparte a fost acordat instituției militare, considerată de contemporani drept chezașia realizării marilor obiective care stăteau în fața poporului român: consolidarea unirii, menținerea suveranității statului și cucerirea independenței României. O condiție pentru aceasta era, potrivit opiniiilor exprimate în epocă, ca armata să fie unificată, bine organizată, dotată, in-

struită și echipată pe baze moderne: „Pe lângă puterea morală ce-l dau tratatele... dreptul și interesele patriei noastre — afirma Mihail Kogălniceanu, unul din principalii protagoniști ai politicii române din anii de după Unire — reclamă dar ca să avem o armată în stare a ne apăra hotarele și autonomia”.

Organizarea unei armate moderne la scara întregii țări era însă o acțiune complexă, ce trebuia să se realizeze în strinsă interdependență cu celelalte procese: economice, sociale, politice și culturale ale țării.

Unificarea într-o singură armată a oștirilor celor două principate — proces care a premers unirea administrativă — s-a desfășurat paralel cu eforturile întreprinse pe plan diplomatic pentru recunoașterea dublei alegeri; ea a reprezentat un act de independență politică care a contribuit la consolidarea actului de la 24 ianuarie 1859. Unificarea armatei a antrenat, totodată, și alte instituții sau sectoare de activitate, constituind un adevărat factor de unitate pentru dezvoltarea în ansamblu a societății românești.

În toată perioada care a urmat Unirii Principatelor, armata s-a aflat perma-

În imaginea de mai sus: Iași, 1859, armata Moldovei și Munteniei — reunită în cadrul solemn — salută înfăptuirea Unirii Principatelor (gravură de A. Asachi publicată în ziarul Albina românească).

nent alături de cei care depuneau susținute eforturi pentru consolidarea pe plan intern și extern a Unirii. „Atitudinea domnă și hotărâtoare a armatei române la toate întîmplările urmate de cînd din sinurile voastre

ne-am înălțat la tronurile României despărțite a contribuit mult la înălțarea unei singure Români” — sublinia la 21 decembrie 1861, în fața corpului ofițeresc, domnitorul Alexandru Ioan Cuza.

„Simbolul întregii

istorii a patriei”

În pofida prevederilor Convenției de la Paris din 7/19 august 1858, care stipulau menținerea, în fruntea principatelor, a doi domni, a două adunări electivă și, implicit, a două armate, trebuia găsită o soluție care, trecînd peste aceste prevederi, să îngăduie realizarea unei armate unice pentru ambele principate.

Primele măsuri au prins viață în martie 1859, cînd, la București, au sosit două batalioane din Regimentul de mușchetarii de la Iași și o baterie din artileria Moldovei care, nota generalul Enric Herkt în *Amințirile unui veteran*, „fură primite cu bucurie și simpatie, ca premergătorii mării naționale”. Concomitent, un regiment de infanterie din Muntenia s-a deplasat la Iași, fiind, de asemenea, înțîmpinat cu entuziasm de populație. După această primă luare de contact între unități armate ale ambelor principate, în a doua jumătate a lunii aprilie 1859, a fost organizată tabăra de la Florești, în care au fost concentrate 10 batalioane de infanterie de linie, fiecare cu cîte 750 militari, 6 escadroane de cavalerie a cîte 170 ostași, 5 escadroane de dorobanți a 180 oameni, un batalion de grăniceri cu 800 ostași, două baterii de artilerie ce totalizau 14 piese și 250 militari, 84 elevi ai Școlii de medicină și farmacie și elevi ai Școlii militare. Comanda celor 11 000 militari a fost încredințată inițial generalului Constantin Milicescu, iar apoi însuși domnitorului Alexandru Ioan Cuza. Prin

organizarea acestei tabere s-a realizat „întîiul pas către unirea definitivă a țărilor surori” — potrivit aprecierii formulate în *Monitorul oastei*, din iunie 1859. Scopul organizării taberei era în principal acela de a îngădui o cunoaștere reciprocă, cît mai complexă, a oștenilor din cele două principate. Tabăra, considera gazeta *Zimbrul și Vulturul* din martie 1859, „va consolida înfrățirea între deosebitele trupe, care nu s-ar fi putut dobîndi altfel în zeci de ani”.

La Florești, cum nota în amintirile sale unul dintre organizatorii taberei respective, s-a făcut „înfrățirea ambelor oștri, formînd de aici una și nedespărțită armată română”.

Acțiunea de unificare s-a extins, firește, și asupra conducerii centrale a celor două armate, prin constituirea, în mod treptat, a unui singur minister de război. Un prim pas s-a realizat în noiembrie 1859, cînd, în condițiile existenței a două ministere, domnul principatelor Unite a devenit comandant suprem al forțelor militare românești și s-a creat Statul Major General. Prin numirea la conducerea Ministerului de război din Muntenia a generalului Ioan Emanoil Florescu¹ care gira și postul similar din Moldova, s-a realizat, în fapt, unirea celor două ministere. Pe aceeași linie unificatoare, în septembrie 1859 s-a adoptat *Legea asupra recrutării*, care prevedea introducerea unui sistem unic de recrutare prin tragere la sorți, armata urmînd să fie alcătuită „din fiii țărilor de toate treptele, fie ei bogați sau săraci, orașeni sau săteni”, iar în mai 1860, *Legea privitoare la instrucția armatei Principatelor Unite*.

Măsurile de unificare ale armatei au fost completate prin

contopirea, în baza ordinului din iulie 1861, a celor două școli militare de la București și Iași în o singură școală, la București. Cu ocazia deschiderii cursurilor ei, la 20 septembrie 1862, domnitorul Cuza și-a exprimat satisfacția „de a prezida astăzi inaugurarea unei singure școli militare a României, unde, pentru întîia oară, se găsește împreună elevi din dincoace și dincolo de Milcov. Acest lucru consacră, o dată mai mult, unirea nedespărțită a românilor”.

În culorile roșu, galben și albastru

În sfîrșit, între măsurile unificatoare s-a înscris și înmînarea noilor drapele ale unităților. La 1 septembrie 1862, trupelor din Capitală li s-au distribuit drapele în culorile naționale: roșu, galben și albastru și au inscripția *Honor et patriae*. „Prîmind dar steagurile cele noi — spunea domnitorul Alexandru Ioan Cuza, adresîndu-se ostașilor — aduceți-vă pururea aminte că vă încredințez onoarea țării. Steagul e România, acest pămînt binecuvîntat al patriei, stropit cu sîngele străbunilor noștri și îmbelsugat cu sudorile muncitorilor. El este familia, ogorul fiecăruia, casa în care s-au născut părinții și unde se vor naște copiii voștri. Steagul e încă simbolul devotamentului credinței, ordinii și al disciplinei ce reprezintă oastea. Steagul e, totodată, trecutul, prezentul și viitorul țării, întreaga istorie a României”.

Armata reprezenta o puternică forță în lupta pentru apărarea vetei străbune, a cuceririi independenței țării. În același timp, în conștiința generală a românilor își făcea loc tot mai evident convingerea că apărarea patriei, cîștigarea independenței — principalul

¹ Magazin istoric, nr. 8/1978.

(Continuare în p. 23)

BASARABII ÎNTEMEIETORI

ION CONEA

În istoriografia românească din ultimele decenii, lucrările lui Ion Conea (1902-1974) ocupă, fără îndoială, un loc aparte. Născut la Coteana, jud. Olt, Ion Conea a făcut temeinice studii de geografie, încheiate în 1926 și încununată printr-un doctorat în 1934. De tânăr, paralel cu studiile geografice, el s-a apropiat, sub influența unor mari dascăli și în primul rînd la îndemnul lui Nicolae Iorga, de domeniul istoriei. Mai mult decît colegii săi de generație, el a înțeles că reconstituirea istoriei românești de la începuturile evului mediu pretinde folosirea unui număr cît mai mare de izvoare provenind din domenii variate. A pledat permanent pentru

cercetările interdisciplinare, s-a adresat cu stăruință și competență unor discipline auxiliare, ca etnografia și toponastica și, mai ales, a identificat pe hartă sau pe teren informația din izvoarele scrise. Chiar dacă nu toate concluziile sale istorice au fost unanim accep-

din cabinet pe teren", pentru a-i folosi propria expresie — este fecund și condiționează progresul cunoașterii.

Monografia sa dedicată în 1935 Țării Loviștei a reprezentat deschiderea unor căi noi în cercetarea istorică interdisciplinară românească. Studiile

Pasul Turnu Roșu, punte de legătură între români de-o parte și de alta a Carpaților (gravură din sec. XVIII de Adam Wirching, aflată la Biblioteca Academiei R.S. România)

Chipul voievodului Basarab I păstrat într-o frescă de la Curtea de Argeș

tate și chiar dacă lucrările sale au provocat discuții vii și polemici intrate în istoria cercetării, este sigur că drumul ales de Ion Conea, ca și de alți cercetători — cel „al coboririi

sale asupra toponimiei și antroponimiei pecenego-cumane, întocmite unele în colaborare cu Ion Donat, fac autoritate în literatura de specialitate, după cum participarea sa la cercetările complexe din Țara Hațegului și zona Pădurenilor, finalizată printre altele în cele

două volume ale monografiilor Clopotiva, îi asigură un loc de seamă în bibliografia acestui domeniu.

Punctele de vedere adoptate și aparate cu pasiune de Ion Conea nu pot fi, desigur, preluate fără rezerve, dar cu siguranță că nu pot fi nici ignorate sau trecute sub tăcere. Un exemplu concludent în acest sens îl reprezintă studiul publicat, în anul 1935 (în Rînduiala, an. I, nr. 2, reproduc în Buletinul Societății Regale Române de Geografie, tom LIV, p. 227-253) și dedicat originii Basarabilor (Basarabii din Argeș. Despre originea lor etnică și teritorială). Pornind de la frecvența și de la vechimea atestată documentar a numelui Basarab în Țara Hațegului, ilustrată cu hărți în care sînt introduse și informații finind de onomastica contemporană, inclusiv știrile similare provenind din nordul Olteniei, Ion Conea ajunge la concluzia că „vatra numelui de Băsarabă pe pămîntul românesc este în Hațeg și Hunedoara”. El pledează pentru o „descălecăre” a Basarabilor din Hațeg în nordul Olteniei și pentru mutarea lor ulterioară de pe Jiu la Curtea de Argeș.

Oricît de atrăgătoare ar fi această ipoteză, argumentele folosite de autorul ei au părut și mai continuu să pară insuficiente istoricilor, astfel încît ea nu s-a bucurat de o prea largă circulație. Este foarte probabil că din Hațeg în nordul Olteniei să se fi produs o „descălecăre” în sec. XII sau, cel tîrziu, la începutul sec. XIII și poate ulterior și fi avut loc și alte „descălecări”, dar ele încă n-au fost dovedite. În orice caz, mutarea Basarabilor din nordul Olteniei la Curtea de Argeș este o ipoteză care nu numai că nu dispune de alte argumente, ci este chiar contrazisă de recente cercetări arheologice din prima cetate de scaun a Țării Românești, cercetări care dovedesc rădăcinile locale ale voievodatului argeșan, vechimea și continuitatea sa de existență din vremea anterioară datei la care, potrivit tradiției, s-ar fi produs „descălecătul” — transferul de autoritate politică. Pe de altă parte, vechimea numelui Băsarabă e dovedită în Țara

Hațegului, fără îndoială, și prin numărul mare de documente din sec. XIV care ni s-a păstrat referitor la această „țară”. Dacă am dispune de un număr similar de documente vechi referitoare la nordul Olteniei, la părțile Argeșului sau la Țara Făgărașului, unde, de asemenea, este atestat acest nume, probabil că imaginea s-ar schimba sensibil sau poate chiar s-ar inversa. Faptul că numele Basarab-Basarabă este înfînit pe o arie atît de întinsă și în mai multe medii sociale — în familiile feudale ca și ale țărănilor aserviți — ilustrează nu neapărat migrarea lui din teritoriile hațegane în Oltenia și de aici spre Argeș, cît mai cu seamă unitatea poporului român, manifestată și în domeniul onomastic.

Sînt, în schimb, foarte judicioase și merită reținute observațiile lui Ion Conea despre originea și semnificația antropomimului Basarab ca și concluzia că el a fost inițial un nume comun. Iar părerea după care pe la 1300 numele Băsarabă era demult acasă la el în acest mediu este perfect îndreptățită.

Atenția acordată de Magazin istoric unor studii vechi de peste o jumătate de veac și care, la vremea lor, au trezit interes deschizînd totodată cercetării drumuri noi, studii care mai figurează și azi în inventarul ipotezelor de lucru ale istoriografiei românești este o inițiativă demnă de laudă¹.

Radu POPA

¹ În decursul anilor, Magazin istoric a pus în circuitul științific un mare număr de texte inedite sau mai puțin cunoscute, datorate unor reprezentanți de seamă ai istoriografiei românești, printre care menționăm pe N. Iorga (nr. 6/1971), C. Kirilescu (nr. 6/1967, 8-10/1977, 8/1980), Al. Lapedatu (nr. 12/1985), I. Lupas (nr. 3/1985), S. Mehedinți (nr. 10/1978), P. P. Panatieru (nr. 3,6/1967, 6/1968, 3/1984, 7/1986), Sextil Puscariu (nr. 11/1976, 4/1978), G. G. Tocilescu (nr. 6/1980), Al. Bursuc (nr. 12/1978), B. T. Ciampina (nr. 4/1973), N. Densușianu (nr. 10/1980, 3/1981, 11/1985), V. A. Urechia (nr. 10/1981), R. Vuia (nr. 7/1979), C. I. Brătianu (nr. 11/1985), Ioan Moga (nr. 4/1987), C. Kogălniceanu (nr. 8/1986).

Fragmentele din studiul lui I. Conea au fost transcrise conform normelor ortografice actuale, păstrînd particularitățile stilistice ale autorului; nu am mai marcat prin puncte întreruperile de text. Notele de subsol din p. 18 aparțin autorului. Titlul și intervențiile explicative din paranteze drepte sînt ale redacției.

Istoriografia română n-a dat încă un răspuns precis și unic la întrebarea pe care și-o pune în 1922 N. Iorga: Dacă dinastia din Argeș a domnilor pe „toată Țara Românească” e a urmașilor lui Seneslau de la 1247 sau a coborîtorilor lui Litovoi cel din dreapta Oltului. Unii istorici români înclină pentru aceea că dinastia Basarabilor din Argeș e a urmașilor lui Seneslau și că întemeierea statului muntean li se datorește lor, în vreme ce alții înclină pentru răspunsul opus: că dinastia din Argeș este a coborîtorilor lui Litovoi, care tot ei deci au pus și bazele statului Munteniei².

În ziua de 15 noiembrie 1933 am ținut, la un colloquium de geografie, la Universitatea din București, o comunicare cu acest titlu: *Țara Hațegului, teritoriul de origine al Basarabilor de Argeș*. Subiectul comunicării noastre fusese sugerat și provocat de lectura celor ce scria despre numele Basarab în cartea sa abia apărută atunci, despre *România în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și a onomasticii*, profesorul Nicolae Drăganu din Cluj.

După ce face afirmația prețioasă că Basarab este un nume vechi și cu o răspîndire foarte mare, Nicolae Drăganu enumeră toate mențiunile cu acest nume, în toponimie și onomastică, pe întreg pămîntul românesc și dincolo, în timp și spațiu.

Aria geografică a acestui nume depășind limitele pămîntului românesc — răspîndirea lui, cu alte cuvinte, nemărginîndu-se numai la teritoriul țării noastre — ar fi necesar să stabilim de la început dacă numele de Basarab a pornit de pe teritoriul românesc spre a se întinde și în afară de el, sau, dimpotrivă, el își va fi avînd originea aiurea, dincolo de limitele acestui teritoriu. S-a observat însă, totodată, și cu drept cuvînt, că numele Basarabilor, peceneg sau cuman, nu implică numai decît și originea pecenegă sau cumană a acestei familii, ci „el poate fi numai rezultatul influenței firești a vecinătății

² Vezi în acest sens Magazin istoric, nr. 6/1967, 7-8/1968, 4,10/1976, 2/1982.

cu românii de la Dunăre", „o mărturie a legăturilor noastre cu neamurile turco-tătare" [Gh. I. Brătianu în *Revista istorică română*, I/1931].

Mult mai importante pentru noi sînt vechimea și răspîndirea numelui de Basarab pe teritoriul românesc. E mult probabil că prima menționare, în timp, pe un teritoriu românesc a numelui de Basarab este aceea din 1241. Ar fi, după aceea, menționarea familiei domnitoare a Basarabilor în anul 1259 și, în sfîrșit, urmează documentul din 1324, în care numele voievodului de Argeș apare clar pentru toată lumea¹.

Dar numele de Basarab nu este numai al dinastiei din Argeș, ci el a avut o răspîndire întinsă și în afară de ea.

În 1341, e menționat în regiunea Tirnaveilor, în Transilvania. În 1344 avem doi *cneji* Basarab („Bozorad") în Carașul Mare și în Carașul Mic. În 1358 se menționează un *cneaz* cu numele Bozorad în Crașova, Banat. În 1398 se menționează *tot un cneaz* cu același nume Bazarad sau Besse-rabe sau Basarabe în localitatea Riușor de pe valea Streiului, în țara Hafeșului. În 1435 se menționează iarăși un nobil Bazarad la Riușor. În 1447 găsim pe un Ioan Basarab preot în Vaidei, aproape de Oraștie (deci tot în ținutul Hunedoarei). În 1450, un *Bazarad* e pomenit alături de un Litovoi în țara Nășăudului, pe valea Rodnei. În 1546 e amintită în părțile Argeșului de munte o „doamnă Bășă-răboae". În 1592 se menționează un nobil „Franciscus Bazaraba de Karansebeș (Caransebeș: deci, cum observă N. Densușianu, în marginea hafeșană a Banatului). În 1686 trăia în Hunedoara „Stephanus Bazarabai". În 1745, un Iosif Bășărab e menționat în Cugir — tot ținutul Hunedoarei, deci. În 1814 se menționează un Mihai Bășărabă, ciobanu la turmă. Într-un zapis datat Craiova 1817 se menționează un Radu țiganu Basaraba.

În Moldova, după cite știm, numele de Basarab e atestat o singură dată documentar: „Și neavîndu eu banii de unde da, am dat toată partea mea, ce să va alege din partea lui Bășărabu din Săliște de la Podobiți".

În 1862 e menționată o familie Basaraba în Cornești (recte Cîrnești) țara Hafeșului și una Basarab în Peștea-na, tot în țara Hafeșului.

Acestea sînt principalele mențiuni onomastice ale numelui Basaraba pe cuprinsul pămîntului românesc, găsite pînă azi în documente.

Nu este mai puțin interesantă însă și urmărirea răspîndirii lui toponomastice pe cuprinsul aceluiași pămînt.

Îl găsim menționat ca atare undeva în Ardeal (precis nu putem ști unde) încă din 1265 într-un document în care este vorba de „terra abbatis de Bezereď". Și-l găsim, după aceea, în numele satului Basarabasa-falva, anul 1429. Atît numai în ceea ce privește menționarea lui în documente pentru trecut.

Azi însă îl găsim mult mai răspîndit în toponimia pămîntului românesc. Lîngă Hălma-giu, la apusul Ardealului, există un sat numit Bășărăbeasa (probabil același de mai sus). Există, după aceea, un alt sat Bășărabă, aproape de Ză-lău. Există iarăși un munte Basarabă la hotarul dintre țara Maramureșului și țara Nășăudului, ca și un deal Basarab lîngă Cotnari.

Marele dicționar geografic al României (vol. I) mai arată încă o cîmpie Basarab în Vil-cea, un iaz Basarab pe moșia Ripiceni, în Botoșani, un sat Basaraba în județul Suceava, un iaz și o pădure Basarabia în același județ Suceava, un sat Basarabi lîngă Calafat, o Măgură a Basarabilor în județul Teleorman, ca și — în sfîrșit — un deal Bășărăboia pe teritoriul satului Băiceni, județul Botoșani.

¹ Oriunde găsim numele de Basarab în toponimie înseamnă că acest nume a existat pe acolo mai întîi în onomastică; așa că, de fapt, aria toponomastică a lui Basarab o întregeste sau se încadrează în cea dintîi: aria onomastică.

Foarte importantă însă este răspîndirea numelui de Basarab în *onomastica actuală* a poporului nostru. El se întîlnește în satele Romos, Vaidei și Costești, în ținutul Hunedoarei, după cum credem că trăiește încă și în satele Peștea-na și Cornești din același ținut. Mai trăiește, încă, în Banat. După aceea în Mehedințul de sus. Dar mai numeros decît oriunde se întîlnește astăzi [1935] numele de Bășărabă în onomastica din nordul Olteniei.

[Sînt trecute, în continuare, în revistă alte toponime Basarab din cuprinsul spațiului locuit de români. Pe baza lor, I. Conea a alcătuit o hartă cu aria de răspîndire a numelui de Bășărabă azi și în trecut în spațiul pămîntului românesc.] Ceea ce se desprinde din ea — cu privire la numele de Bășărabă și implicit cu privire la dinastia însăși a Basarabilor — sînt lucruri de o importanță care nu poate scăpa nimănui.

Mai întîi, această hartă ne arată o frecvență neașteptat de bogată a numelui, în cadrul pămîntului românesc. Centrul fenomenului — ca să spunem așa — adică locul lui de apariție și formare, din care mai apoi a radiat spre margini, pare a fi fost în România.

Chiar dacă nu va fi avînd originea depărtată și autohtonă pe care i-o atribuie Hasdeu și N. Densușianu [numele de Basarab] este totuși foarte vechi pe pămîntul românesc. Foarte vechi, foarte răspîndit și, în plus, arătînd pe cei care-l purtau ca fiind români și fiind aproape totdeauna cnezi sau nobili. Desemnarea aceasta, drept cnezi sau nobili a purtătorilor lui români încă de pe la 1340, ne arată că pe la 1300 numele de Basarab era de multă vreme la el acasă pe pămîntul românesc.

În secolul XIV îl constatăm ca nume românesc, cu vechi existență pe pămîntul dacic și călătorind spre viitoarea capitală domnească de la Argeș nu dinspre răsărit, ci dinspre apus. Indiferent de originea lui etnică, pe la 1300 era, la noi, nume românesc, purtat de români. ■

¹ Diploma prin care regele Carol Robert răsplătește pe comitele Sălajului, Martin Bulgarul, „care a purtat de mai multe ori soliiile noastre la Basarab, voievodul nostru transalpin".

NICOLAE COSTIN – UN CRONICAR

LA RĂSPÎNTIE DE VEACURI

GABRIEL ȘTREMPEL

„Istoria înii învață pre sfetnicul cum să sfătuiască binele de obște, cu urmarea acelor de mai nainte trecute giudecăți, obiceiurile, primejdile și învățăturile, care aduc mare folos către părerile sale și orice greutăți întru ale giudecăților și alegerea sfatului a dezlega poate... că istoria deștiață și pre cei răi și făcători de rău, cu certări și cu griji a numelui celui rău, îi oprește istoria de răutăți; iară celor blagorodnici, pintini le dă istoria; și că pildele acelor vechi și de demult cetiți mai de folos sîntu spre a-i deștepta, a-i pleca și a le aprinde inimile, decît praviile lui Solon și a lui Licurgu”.

Cu acest elogiu, adus istoriei și învățămintelor ce se desprind din ea, se deschide una din scrierile importante ale istoriografiei românești din sec. XVIII: Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601. Autor – unul dintre marii învățați ai Moldovei din sec. XVII-XVIII, stins din viață în urmă cu 275 de ani: Nicolae Costin.

Logofăt al triile

Nicolae era al doilea născut din cei trei copii pe care îi avusese învățatul cronicar Miron Costin¹. Dacă Miron se trăgea dintr-o familie de

boieri de mijloc, Ilinca, în schimb, soția lui, era de neam domnesc: nepoată directă a domnitorului Șimion Movilă.

Nicolae s-a născut pe la 1660. Apare pentru prima dată în testamentul unchiului său, Iancu Costin, armaș,

datat 22 iulie 1672, prin care acesta îi lăsa părți de avere de la moșia Zarojeni, din ținutul Hotinului, dar nu-

¹ In pp. 19-22: vinieta și detalii ornamentale din manuscrisele cronicii lui Nicolae Costin.

¹ Magazin istoric, nr. 9/1983.

mai după moartea Marghi-tei, sora lui Iancu și a lui Miron Costin. Nicolae era minor deci la acea dată și, proba-bil, mai iubit decât ceilalți frați, Ioniță și Pătrașcu, pen-tru silința sa în învățătura.

Miron, om luminat, și-a dat copiii la școală, mai în-ți, la Iași, la un „colegiu” ie-zuit condus de un oarecare Fr. Renzi, trimis al papei în capitala Moldovei. Mare lu-cru nu vor fi deprins Costi-neștii la modesta școală ie-zuită și cronicarul n-a lăsat să li se scurgă zilele fără rost. I-a luat pe toți trei și i-a trim-is în Polonia, unde cu ani în urmă își desăvîrșise și el instrucția.

Fiii lui Miron au învățat, se pare, la Liov. Pătrașcu, cel mai mic, era sigur elev în 1678 la Frăția ortodoxă, școa-lă vestită pentru studiile limbilor slavonă, latină și greacă. Este de bănuț că și ceilalți doi frați au fost în-scriși tot acolo. Din viața șco-lărească a lui Nicolae Costin a străbătut pînă la noi un manual latinesc de retorică. Știm, de asemenea, că fiii lui Miron, după obiceiul tim-pului, au întîmpinat cu dis-cursuri de ocazie în 1676 pe domnitorul Antonie vodă Ruset (1675-1678).

În 1684, Miron Costin și, probabil, copiii săi l-au în-tovărașit în exilul din Polo-nia pe Petriceicu vodă (1683-1684). Toți trei frații erau de vîrstă matură. Acolo au stat și în timpul scurtei dom-nii a lui Dumitrașcu Canta-cuzino (1684-1685). Abia în septembrie 1685, după urca-rea pe tron a lui Constantin Cantemir (1685-1693), ta-tăl lui Dimitrie, s-au întors fugarii dintr-un exil plin de privațiuni. La acea dată Ve-licico, fratele lui Miron, care rămăsese în țară a fost che-mat de domn și îndemnat cu promisiuni să-i readucă în Moldova pe Costineștii pri-begi. Ion Neculce¹ pomeneste în letopisețul său de Costi-nești, pentru care avea o considerație specială, izvo-rită mai ales din recunoaș-terea pregătirii lor culturale, relatînd începutul domniei lui Constantin Cantemir: „Vi-nit-au atunce și Miron logo-

fătul din Țara-Leșască, foar-te scăpat [sărăcit], și l-au a-vut Cantemir vodă în milă și în cinste. Și avîndu trii ficiori, i-au boeritu. Pe Io-niță l-au făcut sărdariu, pe Nicolai logofăt al triile, pe Pătrașco cămăraș mare. Și ș-au logodit Cantemir vodă și o fată cu dînsul, pre anume domnița Safta, iar pe Miron logofătul l-au făcut staroste la Putna”.

Dregătoria de logofăt al treilea — în care a fost înăl-țat Nicolae Costin, cel mai învătăat dintre frați — cerea cunoașterea de limbi străine și un anumit rafinament de salon pentru discuțiile cu străinii, care străbăteau la acea vreme Moldova spre Constantinopol, spre Craco-via sau spre Kiev. Astfel, în vara anului 1690 l-a întîm-pnat, din porunca domnului, pe călătorul francez ie-zuit Philippe d'Avril, în trecere prin Iași, îndeplinind oficial de tîlmaci la întrevăderea de la curtea domnească, unde oaspetele a fost primit de că-tre Constantin Cantemir. Nicolae Costin s-a întreținut cu Philippe d'Avril în limba latină.

Nunta aminată

Printre evenimentele că-rora Nicolae Costin le-a fost martor se înscrie și campania din 1691 a lui Ioan Sobieski în Moldova, cînd Velicico, devenit hatman (comandant) al oștirii moldovenești a în-cercat să facă față incursi-uniilor, după cum povestește Neculce. Dar Velicico, un-chiul său, nu se bucura de simpatia domnitorului. În-tre unii dintre marii boieri — printre care și Costinești — și Constantin Cantemir existau o seamă de diferen-țe în privința rolului micii boie-rimi (din rîndul căroara fă-cea parte însuși domnul) în procesul de gospodărire a țării, în detrimentul marilor boieri de țară. Costineștii nu suportau ca un domn de jos, cum a fost socotit Con-stantin Cantemir, să înfrun-te și să umilească pe boierii cu mari merite în conducerea țării și nici să schimbe orînduielile vechi, ceea ce însem-na, în fond, tot o nesocotire

a puterii marii boierimi. Ve-licico, mai ales, îl înfrun-ta pe domn chiar și în timpul divanurilor de judecată, cu vorba transmisă de cronic-a lui Neculce: „Mai des cu pă-harale, mărie-ta, și mai rar cu orînduiele, că țara-i ier-tată [de bir] de la Poartă și-i vrea să-ți dai mărie-ta sama, odată, și nu-i putea”.

Instigat de marele vistir Iordache Ruset, Constantin Cantemir a poruncit aresta-rea lui Velicico și a altor boieri, pe cînd se aflau la o nupță în ținutul Birladului²

în decembrie 1691 și puneau la cale, se pare, înlocuirea domnitorului cu însuși Ve-licico. Fratele său Miron a fost găsit în ținutul Roma-nului, la moșia Barboși, unde îi murise soția. La instigarea aceluiași Iordache Ruset, „matca tuturor răutăților”, bătrînul cronicar a fost ridi-cat și omorît în tîrgul Roma-nului, la cîteva zile după ce Velicico fusese decapitat la Iași, noaptea, în piața din fața curții domnești.

Nicolae Costin a fost de a-semenea arestat, cu frații săi, și scos din dregătoria. Viața i-a aflat în cumpănă, pînă cînd Constantin Can-temir i-a slobozit pe toți trei. Aproape doi ani a stat Nico-lae Costin fără nici o funcție și supus tuturor opresiuni-lor lui Iordache Ruset, care i-a luat moșii, odoare, acare-turi. Prin februarie 1693, s-a

¹ „Magazin istoric”, nr. 5/1985; 9/1984.

hotărât să fugă în Țara Românească, împreună cu alți boieri urgisiți. Urmărit de trimișii domnești, și-a găsit adăpost în Cetatea Neamțului, împreună cu frații săi, tocmai când l-a ajuns vestea că bătrînul Cantemir a închis ochii, la 17 martie. S-a întors atunci la Iași.

Dimitrie Cantemir care nu împlinise 20 ani, a fost ales domn de boieri și, cunoscînd năpasta ce căzuse asupra familiei lui Miron, precum și calitățile lui Nicolae, om instruit, ca și el, s-a rugat de iertare, cum spune Neculce, și i-a promis repararea, pe cît cu putință, a tuturor celor îndurate. Neîncredător în promisiunile tînărului domnitor, Nicolae Costin a luat drumul Țării Românești, spre curtea lui Constantin Brîncoveanu și de acolo la Constantinopol. De aici, spre sfîrșitul lui iunie 1693, s-a întors în Moldova cu viitorul său cumnat, care primise steagul domniei, Constantin Duca, fiul lui Gheorghe Duca și genere al lui C. Brîncoveanu.

Acum a avut loc și nunta sa, aminată mai bine de doi ani, cu sora domnitorului, Ileana, cu care se logodise în 1690. Cumnat de domn, viitorul cronicar s-a bucurat de toate onorurile pe care acestea le-a revărsat asupra boierilor tineri, cu care umpluse divanul. I s-a încredințat dregătoria de hatman, pe care o ocupase și unchiul său Velicico. În această primă domnie (1693-1695) a cumnatului său, Nicolae Costin nu s-a remarcat decît printr-o solie la vodă Brîncoveanu, în aprilie 1694, solie mai mult familială decît politică, și printr-o acțiune „fără socoteală”, cum o numește Neculce, din toamna anului 1695. Atunci, spune cronicarul, venind un capugiu turc cu mazălirea, Nicolae Costin l-a sfătuit pe domn să opună rezistență și să-l omoare pe turc. Acțiunea s-a petrecut cu ajutorul unor oșteni de la Cetatea Neamțului, care i-au atacat pe turci în zorii zilei, chipurile fără știrea domnitorului. Aceasta n-a putut împiedica mazălirea lui Duculeț, care i-a reproșat hatmanului sfatul său și l-a în-

locuit din funcție, cu puțin înainte de a părăsi Moldova, la 9 decembrie 1695.

Alături de Dimitrie Cantemir

În vremea urmașului lui Constantin Duca, Antioh Cantemir (1695-1700), Nicolae Costin, împreună cu frații săi au trecut iarăși în Țara Românească unde au rămas pînă la înlocuirea lui Antioh cu același Duculeț, în a doua domnie (1700-1703). A primit iarăși funcția de hatman. Sub Antioh Cantemir, venit în a doua domnie (1705-1707), a fost numit mare vornic de Țara de Sus și, după cîteva luni, mare vornic al Țării de Jos, calitate în care rezolvă, cum reiese din documentele vremii, pricinii de judecată pentru ocini și moși. O nouă schimbare de domnie îl aduce pe tron pe Mihalache Racoviță, care nu-l onorează pe Costin cu funcții în divan. Retras la una din moșile sale, Nicolae Costin s-a ocupat în acea perioadă, fără îndoială, de redactarea *Letopisefului* său.

Succesorul lui Racoviță, Nicolae Mavrocordat, deși numit în decembrie 1709, și-a început stăpînirea propriu-zisă la 25 ianuarie 1710, cînd a stabilit și divanul țării. Lui Nicolae Costin, care îi va rămîne boier credincios și de care se simțea atașat prin preocupările culturale comune, i-a încredințat aceeași dregătorie de mare vornic. În această calitate, îl înțîlmim pe Nicolae Costin în primăvara anului 1710 primindu-l la Copou pe marchizul francez Désalleurs, în trecere prin Polonia spre Poartă și conducîndu-l în Capitală. Și de data aceasta conversația s-a purtat în limba latină. Tot în vremea primei domnii a lui Nicolae Mavrocordat (1709-1710), Nicolae Costin a fost însărcinat să-l primească pe mîndrul staroste de Halici, Iosif Potocki, și să facă pe judecătorul pricinilor ce se iscau la Iași între ostașii care îl întovăreau pe staroste și țigoveți.

Consemnînd aceste două episoade *Cronica Ghiculesilor* sublinia priceperea lui Nicolae Costin atît în tainele diplomației, cît și în cunoașterea limbilor străine: „S-a întîmplat să vină atunci [aprilie 1710] și un sol al francezilor, anume marchizul Désalleurs, întru întîmpinarea căruia a ieșit, din poruncă domnească, Nicolae Costin, mare vornic, ca unul ce cunoștea limba latină”. Cîtva timp mai tîrziu „voievodul Iosif Potocki... a venit fără de veste aci în țară... Pentru a-l saluta... domnul a trimis la el pe Nicolae Costin, vornicul de Țara de Jos, ca unul ce era cunosător al limbii leșești”.

Cînd pe tronul Moldovei, în noiembrie 1710, a venit cel mai învățat om al vremii din întregul răsărit, Dimitrie Cantemir, Nicolae Costin a primit cea mai înaltă funcție, după a domnitorului, aceea de mare logofăt. Era o recunoaștere directă a meritelor cărturarului, cel mai instruit om din Moldova, după Cantemir.

N-a fost feciorul lui Miron adeptul fără rezerve al politicii rusești duse de Cantemir și o parte din boierii moldoveni. Între cei doi cărturari s-a așternut o preiure rece; domnul i-a încredințat marea logofeție, dar nu l-a consultat niciodată asupra planu-

rilor sale de împotrăvire față de Poartă. Pe de altă parte, marele logofăt a fost loial și a semnat, alături de ceilalți divaniți, manifestul lui Cantemir către țară, de ridicare împotriva otomanilor.

În toamna lui 1711, Nicolae Mavrocordat și-a reluat tronul și l-a menținut pe cronicar în funcția de mare logofăt. Îl întâlnim în această funcție la 20 ianuarie 1712, când renunță, împreună cu soția sa Ileana, la satul Cепеница din ținutul Hirlăului în favoarea mătușii sale Safta spătăreasa, soră cu Miron Costin. În primăvara anului 1712, Nicolae Costin îl însoțește pe suedezul De Briant în trecere prin țara noastră. Ultimul act pe care își așterne semnătura este datat 1 august 1712. Cîteva săptămîni mai tîrziu, fiind plecat pe la moșile primite în zestre de soția sa, îmbolnăvindu-se grav, Nicolae Costin și-a dat obștescul sfîrșit, înainte să fi împlinit 53 ani. A fost îngropat, se pare, la biserica lui vodă Barnovschi din Iași.

Cea mai răspîdită cronică

De la Nicolae Costin ne-au rămas trei opere. Prima dintre ele, o încercare de istorie a Moldovei de la începuturi și pînă în vremea sa, intitulată *Letopisețul Țării Moldovei*, este, potrivit definiției lui N. Iorga, prima mare compilație din cronicile interne ale Moldovei (în mod special din *Letopisețul lui Grigore Ureche* și din opera realizată de tatăl său, Miron Costin), precum și din știrile cuprinse în scrieri istorice din țări învecinate. Dornic să dea o operă completă, el s-a gîndit să o înceapă, ca pe *Cronografe*¹, de la facerea lumii. Începută pe la 1705-1706, scrierea sa a rămas neîncheiată, oprindu-se la anul 1601.

Ca și tatăl său, Miron Costin, Nicolae Costin este bine informat despre originea da-

co-romană a poporului român, unitatea sa teritorială, comunitatea de limbă, iar numele de român „au ținut și țin și pînă astăzi; și încă mai bine muntenii decît moldovenii, că ei și acum dzic și scriu Țara Românească și românii acei de Ardeal...”

Sînt evocate faptele de arme ale unor viteji voievozi, precum Ștefan cel Mare, pe care „nărodul îl numește bun, blînd și milostiv”, sau Mihai Viteazul.

Bine informat, cu numeroase capitele consacrate stărilor de lucruri din țările învecinate cu Moldova, utilizînd adesea istoriografia acestor țări, *Letopisețul* lui Nicolae Costin a cunoscut cea mai largă difuzare manuscrisă din întreaga istoriografie românească a secolului XVIII. Numai în colecțiile Bibliotecii Academiei se păstrează peste 50 volume de copii ale cronicii, transmisă, uneori, în două variante, din care una pentru domn. Este posibil ca textul destinat lecturii lui N. Mavrocordat, care a apreciat mult calitățile de cronicar ale fostului său mare logofăt, să fi fost redactat în vremea primei domnii moldovenesti a acestuia din anul 1710. Deosebirile dintre cele două redactări vizează mai ales prefața și mai puțin, sau aproape deloc, textul propriu-zis, care numără trei-patru sute file de manuscris.

A doua operă istorică a lui Nicolae Costin se intitulă *De domnia lui Nicolae Alexandru vodă în Țara Moldovei* și a fost scrisă la cererea domnului. Ea cuprinde evenimentele petrecute între 14 octombrie 1709 și octombrie 1711, așadar și domnia

lui Dimitrie Cantemir. Cronică de familie — completată după moartea marelui logofăt de Axinte Uricariul și pentru Țara Românească de Radu Popescu² — această scriere este deosebit de prețioasă sub raport informațional, ca una care redă corect evenimentele petrecute după dezdomnindul de la Stănilești (iulie 1711). Cronicarul este singurul martor al stărilor de lucruri pe care le surprinde în scrierea sa cu destulă obiectivitate.

Deși restrînsă ca timp istoric și limitată ca subiect, *Cronica domniei lui N. Mavrocordat* s-a bucurat de interes și difuzare. Probabil că la aceasta au contribuit și domniile succesive ale Mavrocordaților, în ambele principate, precum și interesul legitim al cititorului veacului XVIII pentru literatura istorică, în general.

Nicolae Costin rămîne în cultura noastră și prin traducerea în românește a uneia dintre cele mai reprezentative opere de literatură occidentală datorată spaniolului Antonio de Guevara (1481-1545) și pătrunsă la noi sub titlul de *Ceasornicul domnilor*³. Scrierea se compune, de fapt, din două romane (să le spunem așa). Unul, închinat vieții lui Marc Aureliu, împăratul filosof, a fost scris de Guevara în intenția de a-i sluji lui Carol Quintul de model și a fost tipărit, în spaniolă, la Sevilla, în anul 1528. Celălalt, un îndreptar pentru creșterea și educarea principilor, era intitulat *Ceasornicul domnilor* și a circulat numai în manuscris. Chiar înaintea tipăririi de la Sevilla autorul s-a gîndit să contopească cele două cărți în una singură, amestecînd capitele, după o formulă ce n-a putut, evident, conferi noii cărți unitate. Așa apare, în 1529, la Valladolid, tot în spaniolă, *Cartea numită Ceasornicul domnilor, în care a fost încorporată celebra carte a lui Marc Aureliu*.

¹ Textul a rămas înedit pînă de curînd. În 1976, l-am publicat într-o ediție critică și cu un studiu introductiv la Editura Minerva din București.

² *Magazin istoric*, nr. 5/1986; 2/1987.

Opera s-a bucurat de o difuzare nemaicunoscută în acea vreme în Europa, fiind tradusă în italiană, portugheză, franceză, olandeză, engleză, germană, armeană, maghiară, polonă — în această ultimă limbă după traducerea lui N. Costin. Sub titlul *Horologium principum*, a fost tradusă în latinește, prima ediție apărând la Torgau, în 1601, urmată de alte nouă ediții la Leipzig, Frankfurt pe Main, Raab, Bratislava, precum și de altele tipărite în Polonia. O ediție de la Leipzig, poate cea din 1634, a stat la baza traducerii efectuate de cronicar, înainte de scrierea *Letopiseșului*.

Nicolae Costin nu a făcut însă o traducere obișnuită (de altfel el n-a tradus decât cu puțin mai mult de jumătate din carte), ci și o restructurare a capitolelor, înălțându-le pe cele care n-ar fi găsit audiență la cititorul din țara noastră, nefamiliarizat cu unele din probleme abordate în scriere, putând fi deci socotită în bună măsură o creație originală. Traducerea ni s-a păstrat în puține manuscrise; cunoaștem abia șase¹. Toate au fost copiate după moartea cronicarului, inclusiv exemplarul destinat lui Nicolae Mavrocordat, care poartă data 1713. Originalul s-a pierdut. Traducerea dovedește cunoașterea desăvârșită a limbii latine și resursele lingvistice ale lui Nicolae Costin, care, în lipsa oricărui dicționar, a găsit corespondenții lexicali necesari unei bune transpuneri în limba română.

Cărturar a cărui operă a intrat în circuitul larg al culturii noastre abia în ultimele decenii — prin tipărirea în ediții critice a tuturor celor trei scrieri ale sale — Nicolae Costin ni se dezvăluie ca un reprezentant de seamă al umanismului românesc, cu o contribuție marcantă la dezvoltarea istoriografiei în limba națională, așa cum au ctitorit-o Ureche, Miron Costin și Neculce în Moldova, Radu Popescu și Radu Greceanu în Țara Românească. ■

„NAȚIUNEA ARMATĂ”

ȘI SUVERANITATEA NAȚIONALĂ

(Urmare din p. 15)

obiectiv pe care istoria îl puneă la ordinea zilei — trebuie să fie rezultatul luptei tuturor celor capabili să ia armele în mîini, pentru eliberarea patriei. În acest scop, s-a instituit un sistem militar național de apărare, bazat pe principiile „națiunii armate”, cum îl preconizaseră revoluționarii români la 1848. Sesiunea Adunării Legislative a României din 1863-1864 a luat în dezbatere un proiect de lege privitor la organizarea puterii armate a țării, în virtutea căruia sistemul național de apărare urma să cuprindă următoarele cinci elemente: armata permanentă, cu rezerva ei, miliția activă formată din grăniceri și doro-banți, garda orașenească, miliția neactivă și gloatele. Proiectul de lege prevedea că puteau fi chemați sub drapel toți cetățenii români sau împămîntenți între 20 și 50 ani, astfel încît, în caz de primejdie, să poată fi ridicate la arme efective cît mai numeroase, capabile să participe nemijlocit la lupta, pentru apărarea țării. Situația internațională a amînat pe moment acest proiect. Totuși ideea creării unui sistem național de apărare, capabil să asigure menținerea integrității teritoriale a persis-tat, concretizîndu-se în

Legea pentru organizarea puterii armate în România, votată la 27 noiembrie 1864, lege care a păstrat structurile principale ale proiectului din 1863-1864. În virtutea acestei legi, forțele armate se compuneau din armata permanentă (infanterie, cavalerie, artilerie, geniu, flotilă, jandarmerie, administrație, intenidență și serviciu sanitar), cu rezerva ei și din „miliția” activă (grăniceri, doro-banți, cu rezerva ei).

Caracterul profund național imprimat în acea perioadă puterii armate a țării s-a menținut și în anii ce au urmat, actul normativ legiferat în vremea lui Alexandru Ioan Cuza stînd la baza viitoarelor legi de organizare a instituției militare, care fi vor conferi acestuia un larg caracter popular.

Prin întreaga politică militară promovată în răstimpul cuprins între 1859 și 1866, România a reușit să-și creeze o armată unitară, cu o puternică bază de mase, în plin proces de modernizare. Justețea acestei orientări avea să capete confirmarea deplină pe cîmpurile de luptă din 1877-1878, de la Plevna, Rahova și Vidin — unde brava armată română avea să dea contur concret independenței absolute de stat proclamată la 9 Mai 1877. ■

Culorile Columnei

Columna traiană în culori? Da! În numărul viitor al revistei — mîrturiile fotografice în premieră absolută. Cunoscutul monument din Roma — impresionant document artistic în piatră al vitejiei geto-dacilor, de sub conducerea lui Decebal în înfruntarea lor cu armatele imperiale romane — întinerește! În efortul de a-i reda înfățișarea inițială, un grup de oameni de știință și tehnicieni italieni, specializați în tehnica nucleară, au obținut cea dintîi imagine color aldoma culorilor originare ale unei scene de pe celebrul monument: „Asaltul dacilor liberi împotriva unei cetăți romane”, imagine pe care o vom prezenta cititorilor români în numărul 6/1987 al Magazinului istoric.

¹ Magazin istoric, nr. 4/1986.

ISTORIE LA MAREA

CEA MARE (II)

GHEORGHE I. BRĂTIANU

Străbătută din cele mai vechi timpuri de corăbieri, începînd cu grecii și romanii, în antichitate, continuînd cu bizantinii, genovezii și venețienii în veacurile de început și mijloc ale evului mediu, Marea Neagră — această placă turnantă a comerțului european, puncte de legătură între Europa și vasele întinderii asiatice — a fost una din cele mai cunoscute lucruri de apă asupra căreia ne-au lăsat însemnări numeroși călători. Șirul acestora începe cu Herodot, părintele istoriei, al cărui periplu în Pontul Euxin, la Panticapaeum și Olbia, l-a oferit una din importanțele surse despre geți și scîți, și continuă cu Ovidiu, Pliniu cel Bătrîn și alți cărturari și geografi ai antichității. Chiar și în perioadele așa-zise întinse din istoria pontică, în care dominația era exercitată de popoare migratoare, Marea Neagră nu a fost o mare incognită (o mare necunoscută), ci o cale bine cunoscută marinarilor.

Reconstituind istoria Mării celei Mari, cum adesea era numită, Gheorghe I. Brătianu prezintă în lucrarea sa Marea Neagră. De la origini pînă la cucerirea otomană, în curs de pregătire, în versiune românească, la Editura Meridiane, un inedit tablou al călă-

torilor ce au străbătut această zonă și ținuturile înconjurătoare în epoca medievală. Imediat următoare marilor invazii a tătarilor — în care întinse pămînturi din nordul și nord-estul Mării Negre erau stăpînite de către ramura apuseană a mongolilor, constituită în Hoarda de Aur — această perioadă a fost considerată o epocă întinse, în timpul căreia relațiile comerciale, economice și politice între lumea europeană și cea asiatică ar fi fost mult îngreunate, chiar întrerupte. Reconstituind traseele drumurilor unor călători (misionari, negustori sau emisari ai unor suverani ai timpului), Gh. I. Brătianu subliniază persistența legăturilor ce au unit prin ținuturile pontice zonele europene de cele asiatice, precum și organizarea riguroasă (de factură orientală, mult deosebită de a statelor europene — ceea ce a și făcut ca ea să rețină atenția respectivilor călători) a întinsului stat mongol.

Reproducem în continuare, cu titlul și subtitlurile redacției, un fragment din acest capitol al lucrării amintite. Întrepererile le-am marcat prin puncte de suspensie, explicațiile din paranteze drepte ne aparțin.

Călători medievali în ținuturile pontice

Prima relatare [asupra unei călătorii în zona Mării Negre] este anterioară ofensivei armatelor lui Batu și ale lui Subutai sau, mai exact, ea menționează întîlnirea cu avangarda mongolă în drum spre noi cuceriri. Este vorba de călătoria întreprinsă de o misiune formată din patru dominicani pen-

tru a merge să descopere... patria primitivă a maghiarilor, a cărei amintire persista în acea vreme și unde ar fi locuit populații rămase păgîne, ce trebuiau convertite. Se răspîndise zvonul despre o invazie a mongolilor și era un bun prilej de a verifica aceste vestii. În 1235, călugării au părăsit Budapesta, au cobo-

rît Dunărea pînă în Bulgaria, unde domneau atunci Asăneștii, și de acolo au sosit la Constantinopol, capitala Imperiului latin. Acolo s-au îmbarcat la bordul unui vas care, după o navigare de treizeci și trei de zile, i-a lăsat la *Matrica*, ce nu este alta decît *Matracha* sau *Taman*, în strîmtorea Kerçi,

la intrarea în Marea de Azov... Din Taman ei au urcat spre grurile Donului, s-au îndreptat apoi de-a lungul acestui fluviu pînă la cotul apropiat de cel al Volgăi, coborînd pe cursul ei pînă la oraşul Itil sau Tordjikan, unde au traversat pe celălalt mal. De acolo au urcat pe cursul Volgăi pînă în ţara bulgarilor şi au ajuns, în sfîrşit, în ţara başkirilor, identificîndu-i drept locuitori ai „Ungariei Mari”, pe care se duşeseră să o caute atît de departe. Dar partea cea mai interesantă din relatere priveşte multiplele dificultăţi ale călătoriilor efectuate: hărţuiele lor în ţara alaniilor, împărţită între sute de mici nobili, care îşi petreceau timpul luptîndu-se unul împotriva altuia, dar respectînd totuşi, creştini fiind, răgazul de duminică. Caravanele obişnuiau să urce spre nord, în căutarea blănurilor; dar ameninţarea invaziei mongole, a cărei apropiere era deja simţită, întrepruse, pînă şi acest negot. Fraţii au trebuit să recurgă la tot felul de subterfugii pentru a-şi continua drumul: comerţ cu linguri de lemn, făcute de unul din ei, contra boabelor de mei, care constituiau hrana lor de bază, iar la un moment dat, au avut chiar în vedere soluţia disperată de a vinde doi dintre ei ca sclavi, pentru ca ceilalţi doi să-şi poată continua drumul cu acest preţ. Dar această resursă le-a fost refuzată, căci, spune relaterea cu năvitare, nu au găsit cumpărători: nu ştiau „nici să are, nici să macine!” În cele din urmă s-au despărţit: doi s-au întors în Ungaria, iar cei doi care rămîneau, fratele Iulian şi fratele Gerard, şi-au continuat imposibila lor călătorie. Fratele Iulian a fost singurul care a ajuns pînă la capăt şi a putut să atingă acel pămînt al făgăduinţei.

Misiune la Batu han

Optsprezece ani mai tîrziu, un alt călător se îmbarcă la Constantinopol pentru a traversa Marea Neagră:

era franciscanul Wilhelm de Rubruck, însărcinat de Ludovic cel Sfînt cu o misiune pe lingă acel han al tătarilor, al cărui renume împînzise acum lumea. Itinerariul ne este cunoscut în toate amănuntele, fiind însoţit de o descriere care dovedeşte o cunoaştere în general exactă a geografiei regiunilor traversate. Plecăt la 7 mai 1253 din Constantinopol, el debarca la Soldaia, marele port al Crimeei, la 21 mai, după ce a navigat de-a lungul coastei Asiei Mici pînă la Sinope. El descrie Crimeea, împrejmuită în trei părţi de mare, numeşte, la cele două extremităţi ale peninsulei Chersonul şi Matriga, care domină intrarea în Marea de Azov, unde nu au acces decît vasele de mic tonaj. El enumeră ținuturile de pe coastă: Zichia, ținutul suanilor din Iberia, încă independent, Trapezuntul şi statele sultanului, supus mongolilor; ţara lui Vatzes — Imperiul grec al Niceei — care nu depinde de tătari. Dar de la Don la Dunăre totul ascultă de legea învingătorului. Balcanii s-au supus, iar „Valahia”, „ţara lui Assan” din Imperiul bulgar, care se învecinează cu Salonicul, plăteşte tribut hanului.

În continuarea călătoriei, traversează Crimeea în direcţia Perekop; notează în trecere „patruzeci de castele” între Cherson şi Soldaia, în munţii abrupti de pe ţărm, unde mai locuiesc încă descendenţii goţilor, care se folosesc de un idiom germanic. În nordul peninsulei, marile întinderi de sare îi reţin atenţia. Apoi el pătrunde în stepă şi-i întîlneşte pe tătari, în mijlocul cărora are sentimentul că se simte transportat „în alt veac”. Descrierea sa este un pasaj clasic, asupra căruia este inutil să mai insistăm. Comerţul modificase deja în parte moravurile primitive: cuceritorii nu mai poartă decît iarna blănurile care le vin din Rusia, din Bulgaria Mare sau din ţara başkirilor; vara ei se îmbracă în mătase şi aur şi în stofe de bumbac pe care

le furnizează negustorii din China şi din Persia.

Temp de două luni, urmînd mersul lent al căruţelor cu coviltir, care le transportă bagajele, Rubruck şi însoţitorii săi merg prin stepă, pînă la tabăra lui Sartack, fiul lui Batu; nu întîlnesc nici oraş, nici sat, „numai morminte de cumani în mare număr”. Acestea sînt curgane care se înalţă la orizontul monoton al întinderii nesfîrşite. Ei ajung mai întîi în tabăra lui Djagatai, rudă cu Batu, care pare călătorului „un oraş în mare” cu mulţimea căruţelor şi corturilor sale. Deşi creştinii sînt destul de numeroşi, atît alani cît şi ruşi sau unguri, nimeni nu ştie să citească scrisorile scrise în greceşte, pe care le ducea Rubruck. Aici încă o informaţie preţioasă vine să arunce lumină asupra legăturilor comerciale: nu există încă o monedă a noului Imperiu mongol, iar lumea nu are încredere în hyperperul bizantin, al cărui aliaj de proastă calitate este bine cunoscut. Te-săturile sînt folosite pentru schimb. Din tabăra lui Djagatai pînă la Don, cîteva hanuri rudimentare oferă adăpost călătorilor. Pe fluviu funcţionează un bac, condus de barcagii ruteni. Rubruck este precis orientat: el ştie pînă unde se întind regiunile locuite de cumani, îi cunoaşte pe vecinii apuseni ai Rusiei, la fel ca şi triburile finice, păgîne sau musulmane de pe valea Volgăi. El ştie — şi este poate primul ce o ştie dintre europeni — că „Tanaisul [Donul] se varsă în Marea Pontului” (în realitate în anexa acesteia, Marea de Azov) în timp ce „Etalia [Volga], marele fluviu”, se varsă în marele lac interior al Caspicii; el cunoaşte, de asemenea, ca nume, principalele popoare din Caucaz: cerkesii şi alanii creştini, lezgheii musulmani.

La 31 iulie [1253] el este primit în tabăra lui Sartack unde, de această dată, are de-a face cu o cancelarie organizată, care îi examinează scrisorile de acreditare. Un funcţionar nestorian, preot la armeni, un emisar al hanului, ce fusese pînă în Cipru.

slujesc drept interpreți. Acolo există un *yam*, un loc de schimb al căii bine organizat, care li primește pe călători și-i îndrumă spre destinație. Creștinii sînt numeroși: ruteni, blaci, bulgari din Bulgaria Mică (cea din Balcani), neamuri din Crimeea, cerkesi sau alani se înghesuie în tabăra mongolă, ducînd daruri pentru han și demnitarii săi. Se auzea toaca sunînd, care chema la slujba religioasă pe creștinii ritului grecesc, acolo unde nu puteau să bată clopotele.

După o scurtă ședere, călătorii și-au continuat drumul: pe malurile Volgăi, „cel mai mare fluviu din lume”, au găsit un întreg serviciu de navigație, cu luntrași ruși care li transportă la *Ordu*, curtea hanului Batu. Ei admiră corturile ridicate într-o ordine deplină în jurul locuinței imperiale, într-o imensă aglomerare, întinsă cît suprafața unui oraș. Această capitală nu este încă fixată definitiv: ea se deplasează în fiecare anotimp, „transhumînd” în același mod ca și turmele. Primăvara, „Hoarda” urcă pe Volga spre regiuni mai răcoase, iar la sfîrșitul lui august coboară din nou pe cursul fluviului spre Marea Caspică, instalîndu-se tot în același locuri. Dar și acolo uzanțele se modifică: în anul următor, la întoarcerea din Mongolia, Rubruck trece din nou prin Serai, capitala mobilă a Kîpciakului, și semnalează construirea unui nou cartier. Corturile din pîslă încep să fie înlocuite cu așezări mai solide și mai puțin efemere.

Numele însuși de „Hoardă” evocă într-o oarecare măsură eroarea istoriografiei europene. Se cunoaște sensul ei peiorativ din limbile moderne: este sinonim cu tîlhăria și dezordinea. Or, el provine evident din cuvîntul mongol *ordu*, care, la fel ca în turca veche, înseamnă „tabără” sau „palat”, deci tocmai dimpotrivă, o noțiune de ordine și de conducere reglementată: este aproape un simbol pentru contrastele statornicite, cu timpul, între impresiile contemporanilor și clișeele din expresiile mult

prea uzate din vocabularul cotidian.

Urmarea călătoriei lui Wilhelm de Rubruck privește mai puțin direct subiectul nostru. Dar este de ajuns să comparăm relatarea sa cu cea a dominicanilor care l-au precedat pe aceeași cale, ca să constatăm cît de mult se îmbunătățiseră condițiile de călătorie și de transport de la ocupația mongolă. Neplăcerile de care are parte trimisul lui Ludovic cel Sfînt sînt cu totul neînsemnate. Vreo santinelă, la graniță, prea lăcomă, care cere o sticlă de vin în plus, sau vreo „chinezărie” administrativă în examinarea scrisorilor ce le avea asupra sa. Dar nu este mai puțin evident că se poate acum călători din etapă în etapă, cu adăposturi și cai de schimb asigurați, din Crimeea pînă în Ural, iar mai departe spre misteriosul Cathay [China], unde își are sediul curtea marelui han, și este posibilă întoarcerea: pe același drum fără nici un pericol. Nu mai există riscul de a muri de foame, nici de a cădea în minile vreunui șef de bandă ireponsabil, nici de a căuta sclavia pentru a putea subzista. Această epocă de anarhie s-a încheiat: ordinea mongolă domnește atotstăpînitore și reglează traficul.

De la Marco Polo

la Ibn Batuta

Cel mai de seamă dintre călătorii din secolul al XIII-lea, ilustrul Marco Polo, a parcurs, de asemenea, Marea Neagră la întoarcere. Dar el n-a făcut decît să treacă din Persia la Trapezunt, ca să întreprindă de acolo călătoria ce avea să-l readucă, prin Constantinopol, în patrie. Cu toate acestea, el a cules despre țara și ținuturile pe care le traversa numeroase informații interesante, ce pot fi găsite în relatarea sa. Cunoaște în Asia Mică industria covoarelor bogat colorate, la hotarele Georgiei, izvorul de unde își ținește ulei în cantitate mare, „încît o sută de corăbii s-ar putea încălca în

același timp, dar nu este bun de mîncat, este numai de arș și de uns cămilele care au rîie”. Desigur, nu putem să-i facem reproșul că nu a prevăzut, încă din 1294, dezvoltarea ce avea să o cunoască, șase secole mai tîrziu, industria petrolului la Baku. El menționează Georgia, țară creștină de rit grec, cu numeroase castele, unde nobilimea duce o existență pe de-a întregul feudală, procurîndu-și veniturile din comerțul și din meșteșugurile care implică o populație pricepută și ingenioasă în prelucrarea țesăturilor și a metalelor. Mai la nord, misteriosul regat *Lak* se dovedește în cele din urmă a fi acela al lezgheienilor, popor de munteni caucazieni, în parte creștini, în parte musulmani, care trăiește din comerțul cu blănuri. Marco Polo nu a ajuns la coasta septentrională a Mării Negre, dar avea să o cunoască prin membrii familiei sale care fuseseră acolo. În 1260, unchiul său Nicolo și Maffeo se duseseră la Soldaia ca să meargă la curtea hanului Kîpciakului, iar după douăzeci de ani, fratele lor, Marco cel bătrîn, lăsa moștenire franciscanilor o casă pe care o avea la Soldaia, unde locuiau copiii săi, verii călătorului. Pentru omul care dezvoltase europenilor minunile unei lumi necunoscute, cea a Extremului Orient unde șezuse atît de mult, regiunile pontice nu prezentau decît un interes relativ, și aceasta este explicația tăcerii sale în legătură cu ele. „Doar că nu am spus nimic, scrie el la sfîrșitul cărții sale, despre Marea cea Mare și despre provinciile care sînt în jurul ei, cu toate că le cunoaștem foarte bine. Dar mi se pare inutil și de prisos să vorbesc de aceste locuri în care oamenii se duc mereu. Căci sînt așa de mulți cei ce navighează în mod constant de jur împrejurul acestei mări, venetieni și genovezi și pisani, și mulți alții încă, încît toată lumea știe cum este acolo, și iată motivul pentru care prefer să nu mai spun nimic”. Frecvența acestor călătorii este ea singură un indiciu

pentru marea schimbare ce a avut loc în timpul primei jumătăți de secol a dominației mongole.

Pentru a înțelege deplin toate efectele acestei transformări, trebuie să recurgem la povestirile călătorilor și scriitorilor orientali, care și ei în număr mare au străbătut Imperiul Kıpceak. Două din aceste relatări datează din prima jumătate a secolului al XIV-lea: ele ne prezintă capitala întemeiată din nou de Berke, fratele și urmașul lui Batu și adevăratul organizator al imperiului. Sarai-Berke va înlocui, într-un alt loc din regiunea Volgăi, prima reședință, Sarai-Batu. „Prea virtuosul Khodja-ed Din Abderrahman El Kharun, dragoman — scrie arabul Al Omari — mi-a povestit că orașul Sarai a fost clădit de hanul Berke pe malurile Turanului¹. Se află în mijlocul unei saline și nu are deloc ziduri. Reședința hanului este un mare palat peste care se înalță o semilună de aur grea de două kantire egiptene. Palatul este înconjurat de ziduri, turnuri și case unde locuiesc emirii; iarna, aceștia locuiesc cu hanul. Fluviul (Itil) îmi spune Khodja-ed Din, are mai mult decât trei ori lungimea Nilului. El este brăzdat de corăbii mari, care merg în țările rusești și slave; pe pământul acestora dip urmă își are izvorul. Sarai este un mare oraș, unde sînt iarmaroace, băi, așezăminte religioase. Este un oraș care atrage din belșug mărfurile“. Descrierea pe care o face Ibn Batuta² este mai exactă, căci provine de la un martor ocular; el a avut ocazia, în cursul călătoriilor sale, să viziteze Capitala în 1333. „Sarai, scrie el, este unul din cele mai frumoase orașe care există. Este construit pe un șes și mărirea sa este extraordinară. Are bazine frumoase și străzi largi pe care se îmbulzește lumea. Într-o zi, însoțit de unul din «bătrîni», am plecat călare să facem ocolul orașului pentru a-i cunoaște

(Continuare în p. 109)

Cetatea Enisala, în nordul Dobrogei, a constituit vreme de secole un puternic centru de rezistență în fața popoarelor migratoare

Treazur de monede idărești din sec. XIII-XIV, descoperit la Babadag

¹ Alt nume al Volgăi.

² Magazin istoric, nr. 12/1981.

Carol II îl intriga profund pe Nicolae Titulescu prin faptul că acorda numeroase și prelungite audiențe lui Mirosław Arciszewski. Acesta — reprezentant tipic al di-

plomației Sanației¹, antisovietic visceral și profascist disimulat, intrigant notoriu — își asigurase uși deschise în cele mai înalte cercuri. Regina Maria îl asculta cu toată atenția. „Regina — raporta M. Arciszewski lui Joseph Beck, ministrul de externe al Poloniei — a discutat cu mine mai mult despre situația politică generală din Europa, despre problema Rusiei Sovietice și mi-a spus că frecvent influențează pe fiul ei, făcându-l atent să nu se angajeze în combinații politice cu Moscova. Ea mi-a vorbit în această privință destul de optimist de dispoziția regelui Carol”. Diplomația Sanației beneficia, de asemenea, de concursul reginei Elisabeta a Greciei, sora lui Carol II, căreia se înmînau memorii cu „indicarea că dl. Titulescu sabotează în mod consecvent dezvoltarea schimburilor comerciale între cele două țări”.

Presă străină includea informații și comentarii privind intriga cercurilor guvernante și diplomatice poloneze împotriva lui Nicolae Titulescu, despre demersurile ministrului Poloniei la București pe lângă Carol II, în scopul modificării poziției față de problema încheierii unui tratat de asistență mutuală româno-sovietic. *Journal de Moscou* din 3 decembrie 1935 scria: „Legatia poloneză la București se străduiește să influențeze pe oamenii politici ai României în sensul pe care ea îl dorește; fără a se împiedica de nici un obstacol pentru a-și atinge scopurile sale, ministrul Poloniei la București a încercat să impresioneze pe șeful statului însuși”.

Faptul că, în ciuda protestelor și intervențiilor sale, Carol II a continuat să primească și să asculte pe ministrul Poloniei la București, a nemulțumit adânc pe Nicolae Titulescu. G.G. Mironescu îl infor-

ma pe Armand Călinescu, la 9 octombrie 1935, că „Titulescu e nemulțumit de întrevederile regelui cu ministrul Poloniei”. Armand Călinescu afla, de asemenea, de la Ion Sin Georgiu, la 22 octombrie 1935, despre cererile exprese pe care Nicolae Titulescu le formulase suveranului român în cazul lui Miroslaw Arciszewski, fiind informat în același timp despre refuzul monarhului de a da curs rugămintilor și sfaturilor conducătorului diplomației românești.

Poziții diametral opuse

Se știe prea bine că regele Carol II n-a împărtășit intranșigenta manifestată de Nicolae Titulescu față de politica agresivă a Italiei mussolinienne. Poziția adoptată de ministrul român în problema sancțiunilor hotărâte de Societatea Națiunilor împotriva Italiei pentru agresiunea în Etiopia a întipănit serioase rezerve din partea lui Carol II, care nu și-a refuzat critici deschise în fața unor virfuri ale vieții politice românești și, o afirmăm doar ca o supoziție, nu este exclus, chiar față de unii oameni politici străini. În exprimarea unor asemenea rezerve, Carol II a fost stimulat și sprijinit de pozițiile adoptate de Alexandru Averescu, Nicolae Iorga, Gheorghe Brătianu și Pamfil Șeicaru. Unii dintre aceștia au condamnat sancțiunile împotriva Italiei, alții au exprimat doar rezerve față de rolul deosebit de activ pe care șeful diplomației românești l-a avut în adoptarea acestora, ca și față de virulența unora dintre pozițiile sale față de Italia mussoliniană. Întreaga campanie de propagandă dezlănțuită de presa fascistă ostilă țării noastre, în general, și lui Nicolae Titulescu, în particular, au prilejuit, de asemenea, primului ministru român de la acea dată, Gheorghe Tătărescu, exprimarea unor serioase rezerve față de politica lui Nicolae Titulescu în privința Italiei, ministrul român al afacerilor străine fiind făcut responsabil de deteriorarea relațiilor României cu Italia. Aprecie-

rile primului ministru în această chestiune, concordante sau nu cu cele ale regelui, au servit nelndoielnic lui Carol II ca punct de sprijin în acțiunea îndreptată împotriva lui Nicolae Titulescu, pus astfel, cu multă abilitate, în postura de conflict nu doar cu monarhul, ci cu însuși guvernul din care făcea parte.

Observatorilor politici nu le-a scăpat, de asemenea, în aceeași ordine de idei, semnificația politică a unor gesturi ale lui Carol II, gesturi care, la prima vedere, ar fi putut să pară simple atitudini protocolare. La mai puțin de două săptămîni de la adoptarea deciziei de ridicare de către România a sancțiunilor împotriva Italiei, începînd cu data de 15 iulie 1936, Carol II primea în audiență și reținea la dejun pe Ugo Sola, ministrul Italiei la București, împreună cu un grup de ofițeri italieni de marină, care aduseseră în țară submarinul românesc „Delfinul”. Cu această ocazie, Ugo Sola a fost decorat de către rege cu marele cordon al Ordinului „Steaua României”; au fost, de asemenea, decorați și ceilalți ofițeri prezenți. Valoarea politică a gestului nu putea scăpa niciunui observator cît de cît avizat în relațiile româno-italiene. Se acredita ideea că la București existau două atitudini diametral opuse față de Italia mussoliniană, una avînd ca protagonist pe rege, iar cealaltă pe Nicolae Titulescu. Carol II rupea flagrant cu politica lui Nicolae Titulescu; marcînd o dispoziție nouă pentru relațiile cu Italia, el făcea un gest pe care scurta perioadă de timp care trecuse de la înfruntările directe din cadrul Societății Națiunilor nu-l justifica cît puțin în acel moment. Alegerea lui Ugo Sola pentru a fi decorat cu unul dintre cele mai înalte ordine ale României era un afront direct adus lui Nicolae Titulescu, știut fiind că incidentul de la Societatea Națiunilor, cînd ziariștii fasciști italieni l-au atacat pe diplomatul român, a prilejuit ministrului Italiei la București o reacție violentă la adresa șefului diplomației românești.

¹ *Sanația* (Sanația), de la latinescul *Sanatio* — înșănătoșire; lozină propagandistică desemnînd program politic, social, economic și moral lansat de Jozef Pilsudski și adepții săi, după lovitură de stat din mai 1926. Prin extensiune, termenul a devenit sinonim cu regimul politic din Polonia perioadei 1926-1939.

Bănuieț, urmărit și acuzat

În prima jumătate a anului 1936, relațiile dintre Nicolae Titulescu și Carol II vor evolua din ce în ce mai contradictoriu. O anumită grijă a șefului diplomației românești în direcția menajării sensibilităților regale creează colaboratorilor impresia — greu de afirmat în ce măsură era vorba de o stare reală — unei îndulcirii a conflictului între cei doi. „Odată cu reînnoirea regelui de la Paris — se remarcă într-un raport al Legației germane din București, datat 4 martie 1936 — relațiile sale cu Titulescu s-au schimbat, în sensul că ministrul de externe — în opoziție evidentă cu comportarea sa anterioară — se menține acum mult pe planul al doilea și îl lasă pe rege să apară pe primul plan ca purtătorul propriu-zis al politicii externe românești. În cercurile informate se presupune că regele a devenit în fapt, prin călătoria sa, mai sigur de sine în chestiunile de politică externă și urmărește dorința de a fi de acum propriul său ministru de externe... Pe de altă parte, nimeni nu se așteaptă că Titulescu se va resemna atât de simplu cu noul său rol. Informații din surse foarte de încredere arată că în secret activează cu atât mai zelos să-și aplice în continuare politica «sa», adică în primul rând să promoveze pactul cu Rusia¹. Titulescu pare a se fi identificat atât de mult cu acest plan — în primul rând față de prietenii săi francezi —, încât se va strădui pentru realizarea lui...”

Situația era însă departe de a se ameliora. „În raporturile dintre rege și Titulescu — se preciza într-un alt raport al

aceleiași legații, purtând data de 16 martie 1936 — criza² îl întârește pe acesta din urmă. După șederea lor comună la Paris, a crescut simțul de independență și siguranță proprie a regelui, iar Titulescu a fost împins pe planul al doilea. Fără a fi obținut o promisiune pozitivă din partea lui Litvinov, neglijat de Flandin³ și lacunar informat [Titulescu] s-a retras supărat în patul unei boli diplomatice... Acum vede ceasul lui sosit din nou: în sunetul armonios al intereselor românești cu Rusia — în front comun cu Franța —, își poate relua din nou politica «sa»..., să ajute la salvarea păcii mondiale prin jocul său cu sistemul de pacte... Regele însă, care sperase să preia el însuși în mână politica externă a statului său și în primul rând principala misiune — reglementarea relațiilor românești cu Rusia — s-o rezolve în sensul său, se vede, acum, sub presiunea crizei pactelor de la Locarno, redus din nou la o simplă figură de șah și prin forța împrejurărilor silit să aprobe o apropiere de forța sovietică, pe care, altfel, ar fi putut încerca cel puțin s-o frizeze în ritmul ei”.

Relațiile întreținute de șeful diplomației românești cu cercurile anticomuniste din țară și din străinătate, ironiile și criticile pe care ministrul afacerilor străine le formula adeseori la adresa regelui, denunțurile și acuzațiile acumulate pe masa regală ani de-a rândul au făcut ca raporturile dintre Carol II și Nicolae Titulescu să se degradeze complet. Unii — cum erau Grigore Filipescu sau Constantin Cesiuanu, trimisul extraordinar și ministrul plenipotențiar al României la Paris, apropiat al lui Carol II — îl acuzau de o acțiune directă împotriva regelui. Alții, mai puțin categorici în acest sens, așa cum era A.C. Cuza, imputau

ministrului afacerilor străine pasivitatea sa față de campania sau numai față de atitudinile anticomuniste ce se manifestau într-o serie de capitale europene. Alții, în fine, precum Nicolae Iorga, consemnau pur și simplu atitudinile anticomuniste ale lui Nicolae Titulescu, făcând aluzii că ele ar corespunde unei campanii mai mult sau mai puțin directe pe care acesta ar desfășura o împotriva monarhului prin intermediul presei străine.

Urmărit cu neîncredere, atât în acțiunea sa din interiorul, cât și din exteriorul țării, Nicolae Titulescu va fi supus unei stricte supravegheri, cu scopul de a i se cunoaște toate mișcările și atitudinile care s-ar fi putut adăuga incriminării dosar ce i se pregătea. Convorbirile telefonice i-au fost înregistrate și transmise spre informare regelui. Prezența stenogramelor unor astfel de convorbiri în arhivele fostei Case Regale nu lasă credem dubii asupra scopului urmărit: compromiterea unui înalt demnitar. Desigur din înalt ordin.

Spionii de la P.T.T.

Convorbirile telefonice ale lui Nicolae Titulescu, ca și ale altor oameni politici, erau interceptate nu doar spre știința lui Carol II, ci și a Elenei Lupescu. Astăzi există certitudinea că încă din 1934 Elena Lupescu își avea un rețrut serviciu propriu de informații, condus de Pitulescu, director general al P.T.T. și Cernăianu, ziarist. Rezultatele supravegherii — realizate prin ascultarea convorbirilor telefonice, prin deschiderea și citirea corespondenței, prin culegerea a o sumă de informații vehiculate în cercurile politice, economice, militare și de presă românești — erau prompt comunicate, prin rapoarte informative periodice, adresate direct Elenei Lu-

¹ La 21 iulie 1936, Nicolae Titulescu semnează, împreună cu Maxim Maximovici Litvinov, la Montreux, Protocolul Tratatului de asistență mutuală româno-sovietic, acțiune pentru a cărei negociere ministrul român al afacerilor străine primise depline puteri din partea lui Carol II și a guvernului (*Magazin istoric*, nr. 1/1967).

² Se referă la așa-numita criză renană, provocată de denunțarea, la 7 martie 1936, de către Germania a Tratatului de la Locarno și ocuparea zonei demilitarizate renane de către trupele hitleriste.

³ Pierre Flandin, ministrul de externe al Franței în timpul crizei renane.

pescu. „Dl. Iuliu Maniu continuă și domnia sa, ca și dl. Titulescu — se aprecia în primul din aceste rapoarte informative, trimis Elenei Lupescu în decembrie 1934 — să constituie unul din cei mai înverșunați dușmani ai dumneavoastră... Ca și dl. Titulescu, își are constituit un birou de informații din care fac parte — în mod absolut secret — mai mulți ziaristi, printre care vă dăm numele lui Fermo de la *Universul*, cât și câțiva devotați puși în legătură cu comandantul gărzilor maniste din București, d-rul Tempea și cu secretarul său particular, Petrușca, care stă în mod continuu în București în vederea acestui scop”.

În mai multe rânduri, comunicând rezultatele spionării lui Iuliu Maniu și a unor apropiati ai acestuia, precum Grigore Filipescu, Virgil Madgearu și Eugen Cristescu, informatorii amintiți evocau numele lui Nicolae Titulescu. În legătură cu acțiunea dusă de Grigore Filipescu împotriva Elenei Lupescu și inițiativa sa de a constitui, la Palatul Telefoanelor, un serviciu care intercepta toate convorbirile lui Carol II cu Elena Lupescu, se aprecia că informațiile obținute erau imediat comunicate pentru exploatarea lui Iuliu Maniu și lui Nicolae Titulescu. Persoana lui Eugen Cristescu, îndepărtat de la Siguranța Generală a Statului ca urmare a intervenției Elenei Lupescu, a fost pusă în mai multe rânduri în discuție, acesta fiind suspectat că întreține legături cu diverși ziaristi și foști informatori ai Siguranței Generale a Statului în scopul de a obține material despre Elena Lupescu și pe care îl pune la dispoziția Partidului Național-Tărănesc prin intermediul lui Armand Călinescu. „Sintem, de asemenea, informați — comunicau Pitulescu și Cernăianu — că domnia sa [Eugen Cristescu] caută ca prin dl. Titulescu să schimbe părerea Majestății Sale rege-

lui, că ar fi lucrat vreodată potrivit Majestății Sale. În acest scop, strânge tot felul de date cu privire la dumneavoastră, care sînt făcute cunoscute Majestății Sale regelui prin dl. Titulescu”. Într-un alt raport înmînat Elenei Lupescu, Pitulescu și Cernăianu lansau un atac deosebit de virulent împotriva lui Nicolae Titulescu. „Cel care întreține însă spiritul acestei comportări a guvernului față de dv. este tot dușmanul dv. de moarte, dl. Titulescu. Cu toată strădania d-lui Franasovici de a-l înlătura pe acest om din viața politică a țării și a partidului liberal, totuși, el rămîne tare pe poziția politică, dat fiind preponderența politicilor externe, pe care și-a cîștigat-o... Și Majestatea Sa regele e convins că acest om a devenit un pericol pentru Majestatea Sa și, deși se străduiește ca să diminueze cel puțin din puterea acestuia, totul este zadarnic, fiindcă forța

politică din țara românească este prizoniera d-lui Titulescu”.

Nicolae Titulescu era desemnat și ca principalul dirijor al campaniei desfășurate împotriva Elenei Lupescu atât în țară cât și în străinătate. Printre sursele sale de informații din țară era numit un oficiu funcționînd sub directă conducere a lui Savel Rădulescu, subsecretar de stat la Ministerul afacerilor străine, cât și mareșalul Palatului In-suși. Autorii raportului informativ, Pitulescu și Cernăianu, acuzau pe Nicolae Titulescu că, folosind mijloace diverse, răspîndește în străinătate informații defavorabile Elenei Lupescu și că în toate convorbirile sale telefonice cu regele Carol II, convorbiri desfășurate fie din străinătate, fie din țară, acesta îi atrăgea mereu atenția asupra consecințelor dezastruoase ale continuării legăturii cu Elena Lupescu. Aceste noi date și informații

Expulzarea ziaristilor fascisti italieni din Sala de seșințe a Societății Naționalelor cu prilejul discutării agresiunii Italiei mussolinienne împotriva Abisiniilor

contribuie la o întregire semnificativă a imaginii noastre privind conspirația urzită împotriva lui Nicolae Titulescu, la cunoașterea diversității factorilor și mijloacelor antrenate împotriva ministrului român.

Cert este că, și după demitere, Nicolae Titulescu a fost suspectat, cenzurat, spionat, căutînd a i se paraliza orice activitate politică, publică în general. Adreșîndu-se, la 12 mai 1939, sorei sale, Cornelia (Nely) Nenișor, Nicolae Titulescu scria: „Cei ce mă controlează — și știu bine că ce ții scriu trece prin control — pot să o confirme”. Din ordinul lui Carol II, în vara toamnei anului 1937, la Londra se alcătuia un „dosar” despre Nicolae Titulescu.

De ce 29 august 1936?

Evoluția relațiilor Carol II-Nicolae Titulescu din toți acești ani duce în mod firesc la formularea întrebării: care au fost cauzele ce au determinat pe rege să nu adopte, pînă la 29 august 1936, o atitudine categorică? Ce l-a împiedicat, dat fiind caracterul ireconciliabil al raporturilor lor, să procedeze la eliminarea din guvern, într-o formulă sau alta, a lui Nicolae Titulescu?

În legătură cu elementele declanșatoare ale crizei de guvern de la 29 august 1936, cercetări din ultimii ani au

adăugat noi și importante informații revelatoare. Se poate afirma astăzi, pe baza unor mărturii documentare, că un rol însemnat în adoptarea deciziei lui Carol II de scoatere a lui Nicolae Titulescu din guvern și, implicit, din viața politică a României, a avut-o atitudinea ministrului român al afacerilor străine față de guvernul republican spaniol, acordul său pentru transferarea unor comenzi de armament (în principal avioane) făcute de România la uzinele franțuzești către guvernul republican spaniol¹.

Observatori din afara țării, oameni politici, diplomați sau ziariști, au remarcat pe bună dreptate că momentul demiterii lui Nicolae Titulescu a fost stabilit nu atît în funcție de criticile formulate din exterior de diverse cancelarii sau cercuri politice (ceea ce nu înseamnă absolut deloc că acestea ar fi avut o pondere minoră în adoptarea hotărîrii

respective), cît mai ales în funcție de aprecierea de către rege a oportunității politice interne și externe. Credem că acesta este sensul celor scrise și de diplomatul sovietic acad. I.M. Maiski, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Uniunii Sovietice la Londra: „Ultima mea întîlnire cu el [Titulescu] a avut loc în vara anului 1937, după ce fusese înlăturat din postul de ministru al afacerilor externe de către regele Carol”. Tot Maiski scrie: „Titulescu a căzut în dizgrația regelui Carol II și a Lupeascăi și a murit în 1941, bolnav și izolat”. Părerii exprimate în același sens de o serie de alte persoane din țară și străinătate concură la afirmația că regele Carol II este cel ce a hotărît în acel moment înlăturarea lui Nicolae Titulescu din motive care nu au avut totdeauna directă și strînsă legătură cu obiectul atacurilor formulate din exterior sau din interior contra ministrului de externe român. Desigur, Carol II a încercat să acrediteze ideea că răspunde exclusiv presiunilor din interior și exterior. Aceasta ține de abilitatea regelui și de intenția sa ca, lovind în Titulescu, să obțină în același timp, cu titlul de „recompensă”, grațitudinea și înțelegerea tuturor celor care au acționat împotriva acestuia și pe care regele, direct sau prin apropiați, i-a ascultat întotdeauna cu solitudine. ■

¹ George G. Potra, *Certitudine și probabilitate privind elementele declanșatoare ale crizei de guvern din 29 august 1936, în Titulescu și strategia păcii*, Iași, 1987; Jacques de Launay, *Titulescu et l'Europe*, Nyon, 1976; Andreas Hillgruber, *Hitler König Carol und Marschall Antonescu. Die deutsch-rumänischen Beziehungen. 1938-1944*, Wiesbaden, 1965; George G. Potra, *14 august 1936. Nicolae Titulescu — Pierre Cot. Multiplele consecințe ale unui demers personal*, în *Magazin istoric*, nr. 10 (151), octombrie 1979; Gh. Zaharia, D. Tuțu, *Aspecte ale politicii externe a României în anii 1933-1936*, în *Anale de istorie*, an. XI, nr. 5/1965; Cristian Popileanu, *Istoria clipei*, București, 1984.

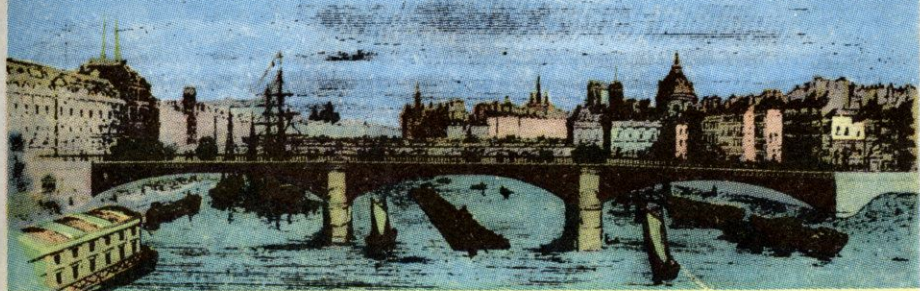
PLANSELE NOASTRE

Cronică în imagini a eroismului și vitejiei ostașilor români în timpul războiului pentru cucerirea independenței absolute de stat a României, reconstituită cu ajutorul unor imagini reproduse după desenele apărute în presa străină.

- ① Ostași și ofițeri români din diferite genuri de arme (*L'Illustration*)
- ② Trupe române la asediul Plevnei (*The Illustrated London News*)
- ③ Pe orice vreme, avangardele românești rămîn neclintite în fața Plevnei (*La Ilustracion Española y Americana*)
- ④ Moartea eroică a căpitanului Valter Mărăcineanu (*Illustrierte Zeitung*)

L'ILLUSTRATION

JOURNAL UNIVERSEL

LES ÉVÉNEMENTS D'ORIENT. — L'ARMÉE ROUMAINE

SERVICE SANITAIRE, CAVALERIE RÉGULIÈRE, MÉDECIN, INTENDANCE, ADMINISTRATION ET TRAIN.

ARMÉE TERRITORIALE, GARDE NATIONALE, MILICE ET LANDWEHR.

THE ILLUSTRATED LONDON NEWS.

No. 1125. VOL. XXV.

SATURDAY, OCTOBER 20, 1877.

SIXPENCE

PRECIOS DE SUSCRICION A PAGAR EN ORO.

ADMINISTRACION: CARRETERAS, 12, PRINCIPAL

Madrid, 13 de Noviembre de 1877.

SUMARIO

[illegible]

tablo a esta Relación por autores—editores por V.—sistema de apó- drea y solución del anterior.—Suñer.—Anuncios.	tablo a esta Relación por autores—editores por V.—sistema de apó- drea y solución del anterior.—Suñer.—Anuncios.
---	---

diros y solución de asuntos.—Buenos.—A. HERNÁNDEZ.
 (Galerías).—Comis. y ilustrada de la Expos. A. Avanzada truen en las tenebre
 me frente a Pienra. Dibujo del natural, por el Sr. Polívor.—Retrato del
 del Excmo. Sr. D. Mauricio Álvarez de los Asturias, duque de Gor. ma
 rial de campo, etc.; y en Buenos: Francia, el 13 de Octubre último.
 Retrato del Excmo. Sr. Conde de Fallaves, senador del Reino, presidente
 de la Comisión Directiva de la Exposición Regional de Lugo.—Bueno
 Entrada de la iglesia de Santa Marta la Real de las Herólicas. De Integrita
 del Sr. Lacort.—Exposición regional de Lugo. Composición que re
 presenta los principales acontecimientos de la Exposición artística, industrial

[illegible]

CRÓNICA ILUSTRADA DE LA GUERRA DE ORIENTE

Illustrirte Zeitung

FALSIFICAREA CONȘTIINȚĂ

A ISTORIEI SUB EGIDA

ACADEMIEI UNGARE DE ȘTIINȚE

Acad. ȘTEFAN PASCU, dr. MIRCEA MUȘAT, dr. FLORIN CONSTANTINIU

În Editura Academiei de Științe a R. P. Ungare a apărut, recent, lucrarea *Istoria Transilvaniei* (Erdély története), amplă sinteză în trei volume, însumând circa 2 000 de pagini, realizată de un colectiv de cercetători, redactor responsabil fiind ministrul culturii al R. P. Ungare, Köpeczi Béla. Obiectul investigației echipei de cercetători unguri constituindu-l Transilvania — străvechi pământ românesc — este firesc interesul pe care lucrarea l-a stîrnit în rîndul istoricilor români. Cu atît mai mult cu cît ei sînt îndreptățiți să cunoască în ce chip s-a renunțat la vechile teze și clișee naționaliste, șoviniste, vehiculate în vechea orînduire și în vechea istoriografie.

La antipodul realității istorice

Istoria Transilvaniei, sub coordonarea lui Köpeczi Béla, nu răspunde în nici un fel acestei așteptări. Cu părere de rău constatăm, de la început, că ne aflăm în fața unei lucrări care nu se deosebește în ceea ce privește tezele și concluziile ei fundamentale de vechea istoriografie ungară de orientare șovinistă și revizionistă. Parcurgînd filele acestei lucrări, cititorul are impresia unei incredibile ieșiri din cadrul temporal, pentru că volumele tipărite în 1986 de Editura Academiei Ungare de Științe par a fi scrise cu peste patru decenii în urmă. Și totuși realitatea este că această lucrare a văzut lumina tiparului în zilele noastre, sub girul celui mai înalt for științific și avîndu-l ca redactor responsabil pe un membru al guvernului ungar.

Specialiștii români vor analiza *Istoria Transilvaniei* și își vor spune cuvîntul în fiecare din problemele majore abordate în paginile acestei lucrări. Ceea ce dorim acum este să oferim cititorilor noștri o imagine de ansamblu asupra lucrării, pentru a evidenția elementele necesare unei aprecieri ce nu poate duce decît la o singură concluzie: ne

aflăm în fața unei denaturări grosolane a istoriei Transilvaniei și, implicit, a istoriei poporului român, în fața vehiculării unor teze pe cît de nocive pe atît de jignitoare la adresa poporului nostru, în fața încercării deliberate de a contesta integritatea teritorială a României. În problemele fundamentale ale istoriei poporului român cum sînt: continuitatea strămoșilor geto-daci, originea daco-romană, permanența în vatra strămoșească, unitatea românilor în evul mediu și statutul lor politic și juridic, lupta de emancipare națională și socială a românilor transilvăneni, marile bătălii purtate pentru neafrînare, făurirea statului național unitar ca și locul românilor în istoria universală, în toate aceste coordonate esențiale ale trecutului românesc, autorii *Istoriei Transilvaniei* se situează — așa cum se va vedea — la antipodul realității istorice, denaturînd și falsificînd adevărul istoric.

De la primele capitole, consacrate istoriei străvechi, se vedește cu limpezime intenția autorilor de a nega orice continuitate de locuire în Transilvania, ca de altminteri în întreg spațiul etnic românesc. Firește, nimeni nu tăgăduiește că în epocile istorice: paleolitic, neolitic, bronz și fier au avut loc deplasări de populații. Cercetările arheologice au arătat însă că, în ciuda acestor mișcări de populații, a existat mereu o masă de băștinași care nu a fost dislocată de migrațiile succesive ale altor grupuri de populație. Ceea ce îi preocupă însă pe autorii *Istoriei Transilvaniei* este de a face din această parte a ariei dacice un fel de vad al populațiilor, care vin, pleacă, îl lasă deseori gol și care, în fond, nu aparține nimănui. Este o modalitate de a contesta orice continuitate de locuire și de a tăgădui astfel vechimea elementului autohton, geto-dac, organizarea lui statală în vremea regelui Burebista, acum peste două milenii.

Mergînd pe firul istoriei, regăsim, apoi, teza devenită obsesie a istoriografiei ungare: exterminarea dacilor de către cuceritorii ro-

mani, teză susținută pentru a se contesta continuitatea statornică de locuire în marea arie dacică de la nord de Dunăre și, mai ales, în interiorul arcului carpatic. Ceea ce citim în această privință în *Istoria Transilvaniei* este aiodoma vechii istoriografii ungare naționaliste: „În analiza depopulării nu este indiferent nici faptul că tocmai partea centrală a țării lui Decebal (adică Transilvania — n.n.) a devenit provincie nouă. Era teritoriul a cărui populație a fost mai ales nimicită nu numai în război — care în mare parte s-a desfășurat, de asemenea, pe acest teritoriu — ci și pentru că aici dacii au rezistat pînă la sfîrșit, au rămas fideli lui Decebal pînă la cupa cu otrăvă. Romanii au masacrat, în primul rînd, populația acestei regiuni, ea a ajuns în sclavie sau s-a refugiat în fața cuceritorilor pe teritoriile neocupate”¹. Autorii ignoră în mod deliberat și în această problemă rezultatele cercetărilor arheologice care au scos la lumină, în chiar interiorul castroromane din Transilvania², vase sau fragmente de vase dacice — Micia, Angustia, Bologa, Bucium, Orheiul Bistriței — pentru a nu mai stăruie asupra așezărilor dacice descoperite la Lechința de Mureș, Cașolț, Noșlac, Obreja etc., sau cimitirele de incinerare ale aceleiași populații autohtone dace, precum cele de la Soporu de Cîmpie, Cașolț, Obreja etc., ce dovedesc — alături de alte mărturii — că la întrebarea pe care și-o puneau încă, la timpul său, savantul B. P. Hasdeu, *Perit-au dacii?* răspunsul este un categoric NU³. Și dacă totuși autorii *Istoriei Transilvaniei* au eludat cu bunăștiință și cu rea-credință rezultatele descoperirilor arheologice, dovezi incontestabile ale culturii materiale și spirituale, ale continuității dacice pe această vatră de locuire, o cerință elementară îi obliga să cunoască vestita inscripție de la Grammeni, lingă anticul oraș Philippi din Macedonia, inscripție care a produs o întreagă revelație în frontul istoric mondial⁴. În nici un caz această inscripție nu amintește — așa cum fac autorii lucrării — că regele erou Decebal a murit „bînd cupa de otrăvă” împreună cu „clasa conducătoare a dacilor care s-a sinucis în masă” (p. 81).

Relansînd vechea teorie neștiințifică a lui Robert Roesler din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, despre originea sud-dunăreană a românilor, autorii *Istoriei Transilvaniei* neagă posibilitatea romanizării Daciei, pretinzînd că „Înlocuirea limbii, care reprezenta gradul cel mai înalt al romanizării, preluarea ca limbă maternă a latinei, nu pot fi demonstrate în Dacia și nici dezvoltarea istorică și socială nu le-a făcut posibile” (p. 93). Afirmatia le este necesară autorilor pentru a plasa procesul formării poporului român în exclusivitate la sud de Dunăre, undeva prin Munții Balcani, unde,

în anul 271, cu prilejul retragerii administrației și armatei romane din Dacia, hotărîtă de împăratul Aurelian, ar fi plecat și coloniștii romani din această provincie: „Este posibil — admit în mod «concesiv» autorii — ca nu întreaga populație să fi părăsit provincia, deși nimic nu vine în sprijinul acestei posibilități. Oricum, pe baza celor arătate pînă acum, se poate afirma că numărul celor rămași a fost nesemnificativ” (p. 103). Și, mai departe: „Cercetarea arheologică veche de două sute de ani din Transilvania nu a putut oferi pînă acum o dovadă certă a continuității populației «romane» din Dacia, care s-a putut fi luată în considerație” (p. 113). În cea mai pură posteritate roesleriană, întrecîndu-și chiar „maestrul”, autorii reiau teoria vidului de populație daco-romană la nord de Dunăre pentru a putea prezenta apoi Transilvania ca un pămînt golit de autohtoni și de coloniști, „o țară a tuturor și a nimănui”, cum formulează undeva autorii. Apoi pe acest pămînt al nimănui se succed goți, huni, gepizi, avari, slavi, bulgari, dar nu ar fi existat nici o urmă de populație daco-romană și apoi românească.

Nici de dragoste, nici de frică

Au uitat autorii că un istoric ungur — Huszti András — a scris rînduri ca acestea: „Urmașii geților trăiesc și astăzi acolo unde au locuit părinții lor, rostesc în limba în care glăsuiau mai de mult părinții lor. Nici o națiune nu are limba atît de apropiată de cea veche limbă romană (latină) ca limba românilor; ceea ce este un semn sigur și care nu poate înșela că ei sînt în Transilvania urmașii vechilor coloni romani, despre care însemnăm pe scurt acestea: numele acestui popor în limba lui proprie este de «roman» adică de la Roma, sau român”. Nu invocăm acest autor ca argument determinant, vom doar să amintim că unii istorici unguri au putut rosti cu obiectivitate un adevăr al istoriei poporului român: continuitatea daco-romană și românească la nord de Dunăre.

În timp ce, după autorii lucrării, spațiul dintre Carpați și Dunăre s-ar fi aflat sub stăpînirea primului țarat bulgar, în anul 894, în bazinul carpatic își fac apariția ungurii: „primul loc de descălecare a ungurilor a fost deci Transilvania. Drumul parcurs apoi de descălecare a fost prin valea Mureșului și a Crișului Repede și poate prin trecătoarea Meșes, în direcția Cîmpiei Pannonică” (p. 200).

Autorii *Istoriei Transilvaniei* încearcă să schimbe arbitrar realitatea istorică, inversînd situațiile, adică făcînd din români, migratori, și din migratori, sedentari. Or, realitatea este că după venirea triburilor ungare în Cîmpia Pannonică în anul 896, și apoi, după înfrîngerile care le-au barat drumul spre Apus, ele au început incursiuni spre interiorul arcului carpatic, deci în Transilvania. Aici însă românii trăiau de secole organizați în formațiuni politice atestate de diferite surse istorice între care însăși Cronica Notarului anonim al regelui Bela, adică

¹ Erdélyi története, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986, p. 82 (trimiterile ulterioare se vor face în text).

² Magazin Istoric, nr. 7/1970, 5, 6/1980, 5/1981; 3/1979; 6/1971, 6/1974.

de o sursă principală a istoriografiei ungare. În locul acestei realități, autorii *Istoriei Transilvaniei* prezintă triburile ungare ca „descălcind” mai întâi în Transilvania, în mijlocul unei populații slave, alături de care s-ar fi aflat și elemente proto-bulgare, pentru ca după aceea să se îndrepte spre Cimpia Panonică. Transilvania devine astfel „peste noapte” un străvechi „leagăn” al triburilor ungare, mai vechi decât însăși Cimpia Panonică, unde se află astăzi statul ungar.

Dar românii ? se întreabă cititorul ; unde au fost cei care formau majoritatea populației Transilvaniei ? Autorii declară cu falsă prudență : „Nu ne putem angaja aici în disputa cu privire la așa-numita continuitate daco-romană, adică a dăinuirii continue în Transilvania, începând din antichitate, a unei populații romanizate, ci trebuie doar să repetăm acea constatare anterioară că înainte de începutul secolului al XIII-lea nu există dovezi nici istorice, nici arheologice, nici toponimice cu privire la existența populației române în Transilvania” (p. 301). În realitate, aceste dovezi există și ele sînt numeroase, rod al unei investigații de decenii a istoriografiei române. Autorii *Istoriei Transilvaniei* le ignoră, le minimalizează sau, pur și simplu, le „desființează”.

Un exemplu concludent al negării izvoarelor, care îi deranjează în tiparele prefabricate îl constituie „tratamentul” aplicat Notarului anonim al regelui Bela (Anonymus). Pe pagini întregi, autorii încearcă să „demonstreze” că acesta s-a înșelat afirmînd că ungurii i-au găsit pe români în Transilvania, cînd au început primele incursiuni în interiorul arcului carpatic. Efortul de „desființare” a lui Anonymus întreprins de autori este deopotrivă straniu și amuzant : ra-reori s-a văzut într-o istoriografie o asemenea înverșunare pentru a discredita și infirma relatările istorice oferite de unul din cele mai vechi izvoare ale propriei sale istorii. Vina lui Anonymus ? În ochii autorilor este de o gravitate excepțională : îi menționează pe români în Transilvania și Banat și amintește de „un oarecare român” Gelu, „ducele românilor”. Este lesne de înțeles că pentru cei ce neagă continuitatea românilor în Transilvania, Notarul anonim este un „obstacol” anevoios, culpa lui reclamînd sancțiunea „lichidării” cronicii sale sau, mai precis, a informațiilor despre Transilvania și, în primul rînd, despre românii transilvăneni. Autorii decretează că Anonymus s-a înșelat, înțelegînd greșit un pasaj din vechea cronică rusă *Povestea vremurilor de demult* și proiectînd, în secolele IX-X o realitate din timpul său, adică de la sfîrșitul secolului al XII-lea : existența imperiului româno-bulgar.

Nu vom relua aici discuția — atît de veche — asupra valorii de izvor a cronicii lui Anonymus. Ne mărginim să repetăm obser-

Columna traiană — operă a celebrului Apoloodor din Damasc, monument reprezentativ al antichității, ce se înalță de două mii de ani în centrul Romei — este admirată ca o glorioasă mărturie a vitejiei și eroismului geto-dacilor în apriga confruntare cu Imperiul roman

vația, ce s-a mai făcut, că atît timp cît nu a existat un interes politic pentru a prezenta denaturat istoria Transilvaniei, nimeni, nici măcar cineva din anturajul regilor Ungariei, nu ezita să recunoască existența de secole a românilor în Transilvania, înainte de incursiunile triburilor ungare. Cu toate limitele impuse de timpul său, Anonymus a fost mult mai aproape de adevăr decît autorii *Istoriei Transilvaniei*, care foloseau toate mijloacele pentru a denatura adevărul: autohtonism și continuitatea românilor în spațiul carpato-danubiano-pontic, deci și în Transilvania, atestate concludent de mărturiile istorice, arheologice, lingvistice, toponimice, etnografice, logice etc.

Oare se poate pune la îndoială existența la finele secolului IX și începutul secolului următor a unor formațiuni politice cuprinzătoare pe teritoriul Transilvaniei de tipul voievodatelor (ducadelor) sau „țărilor”, cum le numeau, în epocă, românii? Relativ pînă la trîndăria ungarilor în Transilvania, Anonymus arată cum oștile ungare au cucerit mai întîi, în urma unor aprige lupte, teritoriul unui asemenea voievodat, situat spre vest pînă la Tisa, la nord de Satu Mare, spre est pînă la Piatra Craiului și Porțile Meseșului și spre sud pînă la Mureș.

Notarul regal sub tirul hipercriticismului

O asemenea formațiune politică, țară (*terra*) menționată de cronicar, corespunde pe deplin, ca teritoriu, marii concentrări de așezări constatată în nord-vestul Transilvaniei; conducătorul ei (*dux*) se numea, potrivit aceluiași cronicar, Menumorut¹, și-și avea reședința în cetatea Biharea² (în apropiere de Oradea). Iată ce relatează cronică Notarului regal Anonymus: „În adevăr, trimișii lui Árpád, Usubuu și Veluc, au trecut peste riul Tisa în vadul Lucy și, după ce au plecat de aici, venind în fortăreața Bihor, au salutat pe ducele Menumorut și i-au prezentat darurile, pe care ducele lor i le trimisese. La urmă, însă, comunicîndu-i ce aveau să spună din partea ducelui Árpád, au pretins teritoriul numit mai sus. Ducele Menumorut i-a primit însă cu bunăvoință, și, încercîndu-i cu diverse daruri, a treia zi le-a cerut să se întoarcă. Totuși le-a dat răspuns, zicîndu-le: Spuneți lui Árpád, ducele Ungariei, domnul vostru: datori îi sîntem ca un amic unui amic, cu toate ce-i sînt necesare fiindcă e om străin și duce lipsă de multe. Teritoriul însă ce l-a cerut bunăvoinței noastre nu îl vom ceda niciodată, cită vreme vom fi în viață. Și ne-a părut rău că ducele Salanus i-a cedat un foarte mare teritoriu, fie din dragoste, cum se spune, fie din frică, ceea ce se tăgăduiește. Noi însă, nici din dragoste nici de frică nu-i cedăm nici o palmă de pămînt, deși a spus că are

un drept asupra lui. Și vorbele lui nu ne tulbură inima că ne-a arătat că descinde din neamul regelui Attila, care se numea biciul lui Dumnezeu”³.

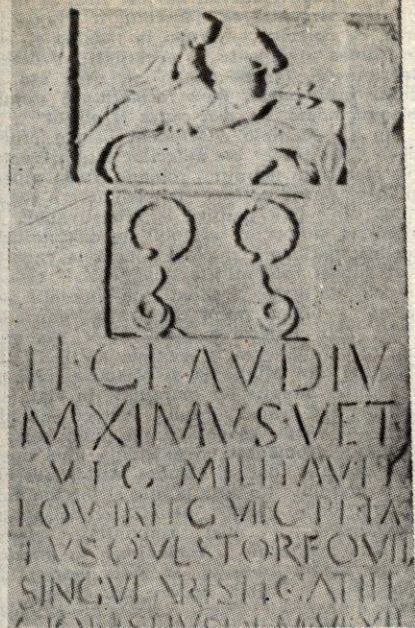
Autorii noii *Istории a Transilvaniei* declară însă că „personajele romantice și luptele neînsemnate descrise de Anonymus” nu-și găsesc nici un fel de confirmare. Să amintim mai întîi că nu ne aflăm în fața unicului caz în care o realitate istorică își găsește reflectarea într-o singură sursă narativă, cum este Anonymus. Important, în astfel de situații, este ca izvorul să fie supus unei analize riguroase care să dea la iveală elementele autentice. „Hipercriticismul” autorilor *Istoriei Transilvaniei* față de Anonymus ne amintește de știuta zicală a aruncării din albie a copilului odată cu apa. Elementele legendare — care se întîlnesc în cronicile medievale, inclusiv în cea a lui Anonymus — nu trebuie să escamoteze realitatea, mai ales că este confirmată și de alte izvoare scrise și arheologice: în întregul spațiu locuit de români existau în secolele VIII-X formațiuni politice, conduse de juzi și voievozi. Fixarea pe hartă a descoperirilor arheologice din interiorul arcului carpatic oferă o conturare chiar și celor trei formațiuni politice menționate de Anonymus, care s-a putut înșela în unele detalii, nu în marea realitate a anteriorității românilor față de unguri în Transilvania: copacii nu trebuie să ne împiedice să vedem pădurea.

Negînd, ocolind, falsificînd sursele istorice, autorii *Istoriei Transilvaniei* readuc în actualitate vechiul arsenal al adversarilor continuității românești la nord de Dunăre. Pentru ei, românii au reprezentat o populație pastorală, care, pe măsură ce se împuținează la sud de Dunăre, sporește la nord de fluviu. Pentru a se prezenta preocupăți de „rigoarea” științifică, autorii scriu cu simulația precauției: „trebuie să riscăm, totuși, ipoteza că apariția documentară relativ tîrzie a vlaho-românilor în Carpații Meridionali, cu trimitere înapoi cel mult pînă la 1210, nu înseamnă că ei efectiv nu au apărut aici doar cu puțin mai înainte” (p. 308). Și pentru a nu „risca” prea mult în afirmația lor, autorii acceptă că în loc de anul 1210 se poate admite că organizarea românilor din Carpații Meridionali, ca paznici ai frontierelor, numiți de regii unguri (desigur!), „poate fi considerată a fi avut loc între 1150 și 1200” (p. 301).

Odată „lansată” teza venirii tîrzii a românilor mai întîi în Muntenia și Moldova și, după aceea, în Transilvania din „patria lor sud-dunăreană”, autorii se străduiesc satornic să convingă cititorul că un șir de calamități abătute asupra Transilvaniei au favorizat exclusiv pe români! Dacă în anul 1241 marea invazie mongolă a produs mari devastări în Transilvania, beneficiarii au fost cine? românii! „O urmare directă a invaziei tătare a fost și imigrarea masivă de românilor”, scriu autorii. Apoi, se afirmă

¹ G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei românilor*, vol. I, *Anonymi Bela Regis Notarii Gesta Hungarorum*, București, 1934, p. 91.

² Magazin istoric, nr. 4/1976, 3, 4, 12/1980, 10/1985; 9/1978, 6-9, 11/1985.

Epitaful centurionului Tiberius Claudius Maximus — document epigrafic cunoscut întregii lumi istoriografice — confirmă adevărul despre sfârșitul eroic al regelui Decebal

că regalitatea ungară a populat domeniile pustiite din jurul cetăților cu „păstori români, care s-au retras din Bulgaria și Serbia spre nord”. Un alt „aliat” al românilor, în viziunea autorilor Istoriei Transilvaniei, ar fi fost marea epidemie de ciumă, care a lovit continentul spre sfârșitul primei jumătăți a veacului al XIV-lea: „Epidemia de ciumă din 1348-1349 care a adus distrugerii în întreaga Europă și care, după surse din țară și din străinătate, a decimat și populația Ungariei [...] a deschis românimii calea spre satele ungarilor și sașilor dispăruți. Stăpînii de pămînt, care duceau lipsă de forță de muncă, au colonizat în satele din Transilvania interioară, parțial sau în întregime depopulate, românii care au fost mai pușin loviți de ciumă și care, oricum, se înmulțiseră la număr prin migrație permanentă” (p. 342). Lăsăm la aprecierea cititorilor dacă aceasta poate fi calificată drept argumentare științifică !

Odată „nomadizați” ca mod de trai și „balcanizați” ca arie de obîrșie, românii sînt înfățișați drept o populație primitivă, aflată la un nivel de dezvoltare inferior celorlalte etnii din Transilvania. Autorii se complac în a stăruia asupra înapoierii acestor păstori, infiltrați, pe tăcute și neștiute, în interiorul arcului carpatic, unde ar fi fost „absorbiți” ca urmare a politicii de colonizare și a ca-

lamităților generatoare de mari spații nelocuite. Totuși autorii uită că din rîndurile acestei populații prezentată drept „hoinară, primitivă și desculță” s-a ridicat una dintre cele mai strălucite personalități politice și militare ale secolului al XV-lea — Iancu de Hunedoara¹ — ajuns și guvernator al Ungariei. În viziunea autorilor, singurul progres făcut de românii transilvăneni este acela al unei sedentarizări progresive, dar foarte lente: „Cei care au trecut la modul de viață sedentar reprezintă la sfîrșitul secolului al XVI-lea doar o mică parte a țărînimii române din Transilvania. Majoritatea ei și-a păstrat modul de viață seminomad, de păstorit și creștere a vitelor” (p. 745). Și mai departe: „Aceste colectivități, care diferă, datorită modului de viață, de oricine, nelegate de pămînt, migrînd liber cu animalele lor vor deveni intruparea românilor din Transilvania secolului al XVII-lea” (p. 746).

Românii transilvăneni ar fi dispus — după opinia autorilor — de o armă puternică, în măsură să le asigure victoria pe planul structurii demografice a Transilvaniei: ei, acești păstori răătăcitori cu turmele lor, ar fi sfîrșit prin a deveni majoritari în raport cu sedentarii maghiari, sași și secul, grație a trei factori: sedentarizarea, care pune capăt deplasărilor și oferă astfel autorităților posibilitatea de a-i lua în evidență (deci nu este vorba de o creștere autentică a populației române, ci numai de înregistrarea ei de către stat sau seniorii feudali), imigrare și natalitate. Potrivit autorilor Istoriei Transilvaniei, în anumite perioade se constată fluxuri masive de populație românească venită de peste Carpați — din Muntenia și Moldova — pentru a se pune, mai ales, la adăpost de povara fiscală. Și Transilvania îi primește, căci, ne spun autorii: „Transilvania pînă în 1687 este o țară care poate asigura protecție, o țară cu consolidare relativă, cu noi posibilități și necesități din ce în ce mai mari în privința forței de muncă. Deci se bucură de orice venetic” (p. 807).

Voievodatul românesc — același de-o parte și de alta a Carpaților

Sintem de acord cu autorii că la acea dată Transilvania era „o țară relativ consolidată” numai că în acea vreme era un principat autonom și nu făcea parte din regatul ungar, prăbușit și dezagregat la 1541, după transformarea centrului și sudului Ungariei în pašalic otoman; Transilvania — la fel celorlalte două țări românești, Moldova și Muntenia — se bucura de o largă autonomie, accentuînd și mai mult legăturile dintre ele.

Cît privește sporul natural de populație, să amintim doar că în privința românilor „nomazi” din Transilvania, autorii nu ezită să amintească de... „poligamia lor”.

Ne-am văzut siliți să reproducem afirmațiile și caracterizările de mai sus, jignitoare

¹ Magazin istoric, nr. 3/1978, 1/1986.

și defăimătoare la adresa poporului român, pentru ca cititorul să-și facă o imagine cât de cât despre „probitatea științifică” a autorilor, despre elementara lipsă de respect față de adevărul istoric, față de multimilenera istorie a poporului român. Dar să lăsăm istoria — această „carte de căpății a fiecărei nații” — să judece adevărul.

Ne oprim acum asupra altei probleme. De ce *Istoria Transilvaniei* nu relatează motivul pentru care regalitatea ungară a adoptat voievodatul ca formulă politico-administrativă a Transilvaniei, adică o instituție care în societatea românească medievală avea un conținut specific, asemănător voievodatului muntean și celui moldovean, ce-l integrează în structurile politice ale spațiului românesc? De ce nu explică niciăieri o mare realitate a evului mediu, și anume că, așa cum a demonstrat istoriografia românească, voievodatul Transilvaniei¹ prezintă caractere fundamentale identice cu celea ale voievodatului muntean sau moldovean? Este știut că, la fel ca în Moldova și în Muntenia, voievodul transilvănean concentra în demnitatea sa toate atribuțiile militare, administrative și judiciare ale statului. El dispunea de o autoritate completă — ca și dincolo de munți — cu singura deosebire că nu se putea intitula „singur stăpînitor”. Nici o explicație în această *Istorie a Transilvaniei* de ce, așa cum s-a dovedit, „niciăieri pe teritoriul vechiului regat al Ungariei — atît de întins odinioară — nu găsim urmele vreunei organizații teritoriale și politice similare celeia a voievodatului transilvan. Această organizație este, și pe un versant și pe altul al Carpaților, un produs specific românesc pe care penetrațiunea ungară în centrul spațiului nostru politic n-a putut-o nimici, cu toate încercările repetate pe care le-a făcut în decursul veacurilor². Era de așteptat ca în paginile acestei lucrări de sinteză a istoriei Transilvaniei să se explice specificul structurilor voievodatului în raport cu organizarea administrativă a regatului ungăr, dar astfel de probleme — care sînt totuși esențiale — nu i-au preocupat pe autori și este lesne de înțeles de ce. Ei ar fi trebuit să admită atunci că, datorită prezenței românilor cu instituțiile lor specifice, voievodatele și cnezatele, organizate pe întreg cuprinsul Transilvaniei, regalitatea s-a văzut silită să recunoască și să accepte instituțiile politico-administrative ale băștinașilor români. În locul unei analize solide și obiective a istoriei Transilvaniei, autorii au preferat falsul și denigrarea. Pentru ei obiectivul principal nu a fost adevărul, adică reconstituirea veridică a faptelor, ci „demonstrarea” unei teze preconcepute, cu o vădită finalitate politică: absența românilor în Transilvania, în perioada pătrunderii ungarilor în teritoriul arcului carpatic și contestarea, pe această cale, a drepturilor legitime ale poporului român asupra vetrei sale strămoșești³.

De ce oare autorii lucrării ignoră opiniile istoricului Farczády Elek, care încă în 1912 scria: „*Regii Ungariei au fost siliți să încuviințeze organizarea deosebită a Transilvaniei, cu voievozi puternici în fruntea ei, sub presiunea stringentă a necesității, deoarece sentimentul independenței aici era așa de adînc înrădăcinat, încît formațiunea statală, pornită odată, nu mai putea fi oprită*”⁴.

Un alt exemplu concludent pentru procedeele „științifice” ale autorilor este prezentarea statutului nobilimii române transilvăne și începuturile politicii de excludere a românilor din viața politică a Transilvaniei. În viziunea autorilor, regimul de discriminare socială, națională și confesională la care au fost supuși românii transilvăneni — reduși, în cele din urmă, la situația de populație „tolerată” — apare drept consecința venirii lor tirizii, prin imigrarea elementelor pastorale sau prin refugiarea în secolele XVII-XVIII a țărănilor din Muntenia și Moldova, ceea ce ar explica situația lor marginală în viața social-politică transilvăneană. Autorii „admit”, cum s-a văzut, sedentarizarea unei părți a populației românești și existența unei nobilimii române, dar ei explică astfel absența unei „națiuni” (în sens politic al termenului; în evul mediu „națio” includea numai pătura privilegiată a unei comunități etnice) române medievale: „românimea la sfîrșitul evului mediu ajunsese în mase mari să fie iobăgimea nobilimii ungare sau săsești, în parte a nobilimii române ridicate din rîndurile sale. Acesta este și motivul pentru care nu s-a format o «națiune» nobiliară română separată, căci iobagii indiferent de naționalitate, nu aveau drepturi politice, iar nobilimea, tot fără deosebire de naționalitate, reprezenta o singură națiune” (p. 344).

Viena recunoaște legătura strînsă dintre Transilvania, Moldova și Muntenia

Nu stăruim aici asupra afirmației denigrante despre „cazurile izolate” de luptă împotriva Porții otomane, pentru că orice cititor poate măsura mistificarea săvîrșită de autori cînd stie că aceste „cazuri izolate” sînt în fapt epopeea istoriei medievale a poporului român, biruitor al puterii militare otomane, în atîtea rînduri, sub conducerea unor domnitori viteji și iubitori de țară: Mircea cel Mare, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Radu de la Afumați, Ioan Vodă cel Viteaz, Mihai Viteazul și care, cu oastea formată din oamenii pămîntului cu o mină pe plug și cu alta pe sabie, au asigurat țărilor române un statut de autonomie față de Poarta otomană, în timp ce majoritatea statelor din centrul și

¹ *Magazin istoric*, nr. 9/1981, 3/1985.

² Victor Păpăcoștea, *Voievozi și cnezi în Civilizația Românească și civilizația balcanică*, Editura Eminescu, București, 1983, p. 227.

³ *Magazin istoric*, nr. 11, 12/1982.

⁴ Farczády Elek, *Az erdély vajdák igazságszolgáltatási Katásköre és működése 1437 előtt*, Budapest, 1912, p. 7.

sud-estul Europei au fost desființate și transformate în pašalicuri¹. Oare pentru ce motive acești conducători de țară și de oști au fost recunoscuți de opinia publică europeană a vremii drept apărători ai civilizației europene? Ceea ce voim să arătăm, în legătură cu istoria poporului român, sînt metodele de falsificare folosite de autori, atunci cînd realitatea istorică sfidează încercările lor de a o prezenta denaturat. Se știe că în anul 1366, regele Ungariei, Ludovic I de Anjou, a luat un șir de hotărîri, care marchează începutul eliminării românilor din viața politică a Transilvaniei. Cea mai gravă dintre deciziile regale a fost condiționarea recunoașterii statutului nobiliar de adevizune la confesiunea catolică. Constatăm cu uimire că acest moment de excepțională însemnătate din istoria Transilvaniei nu este discutat de autori în chip serios în paragrafele despre români, ci apare, în chip surprinzător, la capitolul... *Cultura medievală în Transilvania*, în paragraful cultura bisericească medievală a românilor transilvăneni. O problemă de istorie politică de cel mai mare interes este pur și simplu escamotată ca o mărunță problemă confesională; în chip deliberat, autorii asociază, pentru a crea confuzie, măsurile regelui Ludovic I de Anjou și propunerile de convertire silnică, făcute suveranului de vicarul Bartolomeo de Alverna, și autorii conchid că „*acest zel respingător nu numai că nu a avut efect asupra lui Ludovic cel Mare, care nu a pornit la o nouă acțiune de convertire, dar a stîrnit în mulți repulsie, îndeosebi în rîndurile nobililor maghiari transilvăneni interesați în stabilizarea românilor*” (p. 407). În realitate, măsurile din anul 1366 promulgate de suveranul ungar marchează începutul unui proces ce va culmina cu alianța dintre nobilimea maghiară, patriciatul săsesc și frunțașii seculor (*Unio trium nationum* din 1437), formula politică pe care se va întemeia structura Transilvaniei secole de-a rîndul și care va face din locuitorii autohtoni și majoritari — români — „tolerați” pe propriul lor pămînt.

În același paragraf consacrat culturii medievale din Transilvania, autorii discută și problema creștinismului. Ei arată că în Ungaria au conviețuit la început creștinismul de rit latin și cel de rit ortodox și că „*Transilvania s-a aflat la confluența și, în același timp, la periferia celor două culturi creștine. Biserica română era reprezentată de etnicul ungar și german, cea bizantină de etnicul român și rutean*” (p. 366). În privința românilor, autorii afirmă că tradițiile lor creștine erau de obîrșie balcanică și slavă. Ne aflăm din nou în fața procedeeilor „științifice” utilizate de autori. Ei ignoră faptul îndeobște cunoscut că terminologia de bază a creștinismului este în limba română de origine latină, că pe teritoriul Transilvaniei au fost descoperite urme creștine din perioada de după retrăgerea armatei și administrației romane din Dacia și că, deci în momentul infiltrării triburilor ungare în interiorul arcului carpatic exista o populație românească de

9-12 noiembrie 1330. Tendințele expansioniste ale regalității ungare la sud de Carpați s-au lovit, de împotrivirea hotărîră a românilor lui Basarab Intemeietorul care, prin victoria de la Posada, a conștințit independența statului feudal Tara Românească, imagine din Cronică pictată de la Viena

religie creștină, gravitînd în jurul patriarhiei de la Constantinopol și a Imperiului bizantin. Creștinarea ungarilor a avut loc la anul 1000 sub egida Bisericii romane (schisma între Roma și Bizanț a avut loc în anul 1054, dar ea a fost precedată de tensiuni și rupturi) și la început, cum arată corect autorii, cele două rituri au coexistat. Este lesne de înțeles că, în aceste condiții, prezența românilor creștini din Transilvania a favorizat difuzarea noii religii în rîndurile populației ungare. Preocupăți însă să-i „aducă” pe români din sudul Dunării, pînă în secolul al XIV-lea autorii nu suflă nici un cuvînt despre acest aspect al istoriei Transilvaniei.

După ce „a rezolvat” originea românilor, locul lor de baștină, lăsîndu-i să umble „*hoi-nari prin munții Transilvaniei în urma turmelor de oi*”, autorii trec la altă problemă și anume: înfățișarea Transilvaniei drept o parte componentă a Ungariei. Prăbușirea regatului ungar în urma bătăliei de la Mohács (1526) și noul statut politic al Transilvaniei, devenită principat autonom în relații de dependență față de Poarta otomană, ca și celelalte două țări române, nu-i împiedică pe autori — continuatori fideli și în această problemă ai

¹ Magazin istoric, nr. 1, 2/1977.

istoriografiei ungare naționaliste — să prezinte acest străvechi pământ românesc, locuit dintotdeauna de români, reprezentând permanent majoritatea populației, drept o nouă „țară” ungurească: „Domnitori unguri și conducători ai politicii ungare determină deci soarta Transilvaniei, devenită stat. Astfel, în deceniile de după 1556, în privința esenței sale, noul stat, care și-a rezolvat propria soartă cu tot mai multă conștiință, a rămas ceea ce devenise în deceniile singeroase ale formării sale: o rămășiță împinsă spre răsarit a statului medieval ungar. Constrângerea din afară a rupt aceste teritorii din țara-mamă, i-a schimbat forma de stat și a impus conducătorilor săi o politică externă nouă și îndrăznească. N-a putut însă să înfrângă gândirea, conștiința maghiarității forțelor conducătoare ale societății” (p. 446). Așadar, principatul Transilvania este prezentat ca o continuare a regatului ungar, o entitate politică deosebită de celelalte două state românești, muntean și moldovean. Autorii se separă aici de un șir de cronicari, istorici și geografi care au stăruit asupra orientării total diferite a Transilvaniei de Ungaria. Astfel, cronicarul Cserei Mihály observă că „amenințarea pentru Transilvania a venit întotdeauna de la Ungaria și de la unguri”¹, în timp ce istoricul Szilágyi Sándor releva în anul 1866 că „istoria Transilvaniei nu poate fi integrată istoriei ungare, întrucât ea are un caracter specific”², pentru ca geograful Cholnoky Jenő să sublinieze că „Transilvania își are propria istorie, distinctă de cea ungară”³. Distinctă de cea ungară, și integrată, adăugăm noi, ansamblului spațiului și societății românești. Este ceea ce recunoaște Cancelaria aulică transilvană din Viena când, în anul 1779, releva „legătura strinsă care există între marele principat al Transilvaniei și țările vecine, Moldova și Muntenia”⁴, cu care forma o adevărată unitate economică⁵.

Calomnia deghizată în cercetare istorică

Încă din prefața lucrării, autorul susține că „timp de secole, istoria Transilvaniei s-a împiedat de istoria poporului ungar”. Se știe, de asemenea, că caz s-a făcut în vechea istoriografie ungară și că se mai face și astăzi — mai ales în cercurile emigrației ungare — despre stăpânirea milenară a Ungariei asupra Transilvaniei. Dar o simplă aritmetică arată că perioada în care Transilvania a con-

stituit o parte componentă a Ungariei se reduce la cei 51 ani care separă instituirea dualismului austro-ungar în 1867 de hotărârea Marii Adunări Naționale a românilor transilvăneni din 1 Decembrie 1918 de a uni Transilvania cu România⁶. În rest? Până când Ungaria a căzut sub lovitura lui Soliman Magnificul, Transilvania a fost, cum s-a mai spus, un voievodat cu o individualitate politică viguros conturată. Devenită, în 1541, un principat autonom, ea nu mai putea avea legături cu Ungaria — cum susțin autorii — pentru că Ungaria încetase să mai existe ca stat, Buda însăși devenind centrul unui pașalic otoman. Când ofensiva habsburgică a determinat, după 1683, retragerea otomană, Transilvania a devenit principat în cadrul imperiului habsburgic, apoi Mare Principat administrat separat de Ungaria. Unde sînt atunci secolele și mileniul de stăpînire ungară? Numai în mințile infierbîtate ale revizionistilor care nu mai sînt în stare nici măcar de un calcul elementar.

Nu se găsește în această *Istorie a Transilvaniei* o prezentare cit de cit obiectivă a strînselor relații politice, economice, militare și culturale dintre românii de o parte și de alta a Carpaților. Unitatea poporului român este negată, iar colaborarea politică, economică, militară dintre cele trei țări române este eludată. Cea dintîi unire a țărilor române, realizată de Mihai Viteazul, este înfățișată într-un chip care stîrnete revoltă. Nu numai că marele voievod este prezentat ca un „mercenar”, ca un instrument al împăratului Rudolf și nerecunoscător față de „binefăcătorii lui” Bathorești, dar contestă conștiința de neam a poporului român și a celui care, pentru prima dată, i-a unit pe români sub un singur sceptru: „Nu avem — arată autorii — nici o dată din care să reiasă că Mihai intenționa să dea un rol politic românimii transilvănene. Dimpotrivă. Așa cum a adus în Transilvania cîțiva credincioși munteni, în Muntenia a chemat secui și maghiari pentru ajutor în guvernare” (p. 530). Deci opera politică a celui dintîi unificator al românilor⁷, unul din simbolurile scumpe ale unității naționale, este prezentată cu aceeași rea-credință care alterează pînă la desfigurare realitatea istorică. Măsurile luate de Mihai Viteazul în beneficiul țăranilor și al clerului român, precum și politica sa confesională, în care se distinge lesne efortul de a disloca, prin confesiune, formula lui *Unio trium nationum* sînt ignorate voit de autori, preocupăți de a-l prezenta pe marele voievod drept un cuceritor brutal și sîngeros: „Domnitorul-conducător de oști a pornit cu soldații săi împotriva Moldovei, iar în mai 1600 l-a gonit pe Ieremia Vodă, prieten al Poloniei. Prada nesemnificativă care se găsea în această țară săracă nu putea da o rezolvare decît pentru cîteva săptămîni; spre sfîrșitul verii, mare parte a oastei triumfătoare nu se putea întrefine decît prin jaf. Populația locală — maghiarii și românii deopotrivă — încercau să se apere cu arma, dar acest lucru nu făcea decît să amplifice represiunile” (p. 530). Imaginea luminoasă a uneia dintre cele

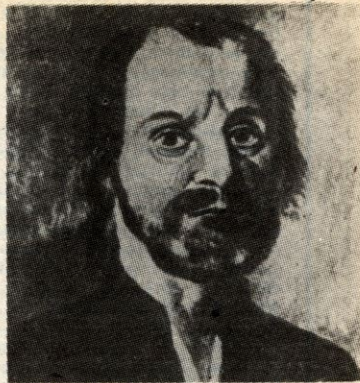
¹ Nagyajtás Cserei Mihály *historiája*, 1661-1711. Pest, 1852; E. Lukinich, *Les idées politiques dirigeantes de la Principauté de Transylvanie de 1541 à 1600*, „Bulletin d'information des sciences historiques en Europe Orientale”, V (1933), p. 9.

² Szilágyi Sándor, *Erdélyország története*, Pest, 1868, vol. I, p. VI.

³ Cholnoky Jenő, *Budapest földrajzi helyezete*, „Földrajzi Közlemények”, XLIII, V, 1913, p. 206.

⁴ I. Moga, *Politica economică austriacă și comerțul Transilvaniei în secolul al XVIII-lea*, în *Anuarul Institutului de istorie națională din Cluj*, VII (1937-1938), p. 144.

⁵⁻⁷ *Magazin istoric*, nr. 11/1978; 3, 4/1986; 7/1986.

Horea, Cloșca și Crișan, conducătorii marii răscoală populare a românilor din Transilvania anulul 1784 pentru înlăturarea dublei exploatare, naționale și sociale, exercitată de nobilimea maghiară și autoritățile habsburgice

mai de seamă personalități ale istoriei poporului român, care a semnat cu jertfa singelui său actul unirii tuturor românilor, este astfel pătată de noroiul calomniei, deghizată în cercetare istorică.

Nu este de mirare că fiind obsedați de dorința de a contesta caracterul românesc al Transilvaniei, organica ei integrare în pămintul, istoria și viața românească, autorii prezintă la fel de deformat principalele etape ale luptei de emancipare națională a românilor transilvăneni, români care ar fi devenit majoritari — spun autorii — abia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea! Se pune sub semnul întrebării caracterul național al revoluției din 1784, condusă de Horea, Cloșca și Crișan, lipsește analiza revendicărilor cuprinse în *Supplex Libellus Valachorum* (1791), căreia i se substituie afirmația că „autorii săi nu puteau să se aștepte în mod real că, în sistemul celor trei națiuni, națiunii lor i se va asigura un loc ca entitate politică separată”, este grav denaturată istoria revoluției din 1848. Lupta românilor transilvăneni este înfățișată ca o mișcare contrarevoluționară, Munții Apuseni, unde Avram Iancu a condus rezistența românilor, luind chipul unei preținse „Vendée” transilvane (referire la provincia franceză, unde în timpul Marii Revoluții s-au organizat acțiuni contrarevoluționare). Gravele greșeli în politica națională a guvernului condus de Kossuth Lajos sînt total ignorate iar hotărîrea nefastă a nobilimii maghiare de unire a Transilvaniei cu Ungaria este justificată de autori „chiar și numai din autoapărare”. Hotărîrea Dietei din Cluj de la 30 mai 1848 care a votat această unire este caracterizată ca realizind „unirea celor două patrii surori”, Ungaria și Transilvania. În schimb, revoluția română și conducătorii ei sînt aspru criticați: Simion Bărnuțiu prin concepția sa „confuză” ar fi stîrnit „neîncredere externă” și a amenințat „armonia între națiuni”, provocind „ruperea de realități”. În Adunarea de la Blaj din mai 1848 s-ar fi manifestat tendințe

contrarevoluționare, intelectualii români ațîțind „ura religioasă și națională”.

În contextul evenimentelor din 1848-1849 se evidenciază în privința românilor aspectele de violență: „Răsculații români în retragere, «din pură răzbunare» au dat foc Aiudului, cu colegiul, biblioteca acestuia și au organizat o îngrozitoare baie de sînge în orașul maghiar” (p. 1413).

Note discordante în concertul civilizației

Dieta de la Sibiu de la începutul anilor 1860, în care românii aveau majoritatea deputaților, este apreciată ca „unealta docilă a guvernului de la Viena”, iar delegații sibiieni la Viena „cerșetori”, „figuranți guvernului” (p. 1502). Minimalizind lupta românilor și a Dietei de la Sibiu pentru drepturi naționale și sociale, se afirmă: „Impotriva păturii conducătoare a societății maghiare, a taberei liberale și conservatoare maghiare, forța cea mai veche a țării, cu pozițiile economice cele mai puternice, cu potențialul politic cel mai mare, avînd aliați puternici dincolo de Piatra Craiului nu se poate obține o rînduială durabilă” (p. 1500).

În schimb, dualismul austro-ungar, instaurat în 1867, incorporarea Transilvaniei la Ungaria și politica de maghiarizare nu găsesc în carte condamnarea meritată. Mai mult, românii nu ar fi știut să prețuiască „constituționalismul, precum și uniunea românilor din Transilvania cu cei din Ungaria, aducerea lor într-o singură tabără”. Era de așteptat din partea istoricilor unguri să întreprindă o analiză profundă a consecințelor formulei dualiste pentru monarhia austro-ungară, pe care Marx, Engels și Lenin au denunțat-o ca un stat al oprîmării sociale și naționale, o adevărată închisoare a popoarelor. Au uitat autorii că încă din anul 1848,

Friedrich Engels caracteriza monarhia austriacă drept „un complex pestriț, rezultat din moșteniri și furtişaguri, acest talmeș-balmeș organizat în care se învălmășesc zece limbi și zece națiuni, care amestec întimplător de obiceiuri și legi dintre cele mai contradictorii” ? (Fr. Engels, *Inceputul sfârșitului Austriei*, în Marx-Engels, *Opere*, vol. 4, Editura politică, București, 1963, p. 511). Au uitat autorii ceea ce scria Marx în 1875 : „În Ungaria, majoritatea populației supusă ungarilor nu-i simpatizează, suportă împotriva voinei lor jugul acestora de unde o luptă neîntreruptă” ? (K. Marx, *Conspicuități cărții lui Bakunin „Statul și Anarhia”*, în Marx-Engels, *Opere*, vol. 18, Editura Politică, București, 1964, p. 609). Au uitat autorii că în 1916 V. I. Lenin împărtășea ideea că „lichidarea Austro-Ungariei nu reprezintă istoricește decît o continuare a destrămării Turciei, fiind, ca și aceasta, o necesitate a procesului istoric de dezvoltare” ? (V.I. Lenin, *Broșura lui Junius*, în *Opere complete*, vol. 30, Editura Politică, București, 1964, p. 8). Trecind sub tăcere această pagină întinsecă a istoriei universale, autorii se mărginesc a face totuși o critică superficială. Astfel, cînd se amintește de o politică mai severă pe timpul guvernării lui Bánffy Dezső urmează imediat concluzia „științifică” : „dar și atunci (pe timpul lui Bánffy Dezső — n.n.) a fost mai mult cum decît foc” (p. 1068).

Este o realitate arhicunoscută că în scurtă etapă de 51 de ani dintre 1867 și 1918 guvernul de la Budapesta a promovat o politică de nedreptăți și oprimare a naționalităților neungare, de maghiarizare forțată a acestora cu mijloace draconice, încît a stîrnit oprobiul întregii opinii publice internaționale. Iată, de exemplu, ce scria marele scriitor rus Lev Tolstoi despre politica de deznaționalizare, de maghiarizare : „Ceea ce e mai trist este faptul că în străinătate contele Apponyi (unul dintre cei mai vehemenți politicieni de la Budapesta în măsurile de deznaționalizare — n.n.) are reputația unui pacifist, pe cînd în Ungaria el nu recunoaște nemaghiarilor nici măcar calitatea de oameni. Orice persoană cu mintea sănătoasă trebuie să smulgă de pe fața acestui om masca sa mincinoasă, pentru a arăta întregii lumi că nu este un binefăcător, ci o pasdăre de pradă”¹. Iar scriitorul norvegian B. Bjørnson, „Urișul de la Nord”, cum era caracterizat declara : „În tinerețe am iubit și admirat mult poporul maghiar. Mai tirziu, cunoscîndu-l mai de aproape, am început să-i detest șovinismul. Aceste nedreptăți vor duce Ungaria mai devreme sau mai tirziu la pierirea sa”². Politica economică și culturală, învățămîntul și justiția, biserica și colonizările, jandarmia și închisorile, totul a fost pus în joc pentru a modifica raporturile demografice, economice și sociale din Transilvania, pentru a-i schimba străvechea sa fizionomie românească.

Mișcarea memorandistă³ este desconsiderată, autorii încercînd să o prezinte ca pe o acțiune izolată, privită de contemporani drept „cerșetorie de anticameră”. Oare astfel pot evalua istorici ce pretind că analizează trecutul de pe pozițiile materialismului istoric, revendicările naționale ale românilor transilvăneni, supuși unui regim de discriminare și opresiune ? A folosi astăzi termenul de „cerșetorie de anticameră” este o insultă adusă memoriei luptătorilor români și cei care o utilizează se identifică cu cei care i-au trimis pe memorandiști în temniță.

Merită a fi reamintite cuvintele pline de un mare adevăr, rostite de Ion Rațiu, președintele Partidului Național Român din Transilvania, la procesul memorandistilor : „Noi nu sîntem acuzați, ci acuzatori. Poate fi aci vorba de judecată, de apărare în înțelesul juridic ? Nu ! Faceți ce voțiți. Nevinovați sîntem, dar dumneavoastră sînteți stăpîni pe individualitatea noastră fizică, nu însă și pe conștiința noastră, care în această cauză este conștiința națională a poporului român. Nu sînteți dumneavoastră competenți să ne judecați, ci este un alt tribunal, mai mare, mai luminat și desigur mai nepărtinitor, care ne va judeca pe toți : e tribunalul lumii civilizate, care vă va osîndi odată mai mult și mai aspru decît v-a osîndit pînă acum. Prin spiritul de intoleranță, printr-un fanatism de rasă fără seamăn în Europa, osîndindu-ne, veți izbuti numai ca să dovedeți lumii că maghiarii sînt o notă discordantă în concertul civilizațiunii”⁴.

O imagine deformată a anului 1918

Ne surprinde faptul că în 2000 de pagini cit cuprinde această lucrare, autorii nu au atribuit nici o pagină legitimității istorice a statului modern român din 1859, a cărei necesitate obiectivă era consecința firească a procesului legitim de afirmare a națiunii române, în întreaga arie dacică. Zadarnic am căuta în paginile *Istoriei Transilvaniei* o analiză a constituirii națiunii, a problemei naționale, a drumului legitim al reîntregirii statului național. În locul unei astfel de analize, întîlnim o imagine deformată a marilor evenimente din anul 1918, în cadrul căreia efortului și voinței întregii națiuni române de a se regăsi în frontierele unui singur stat — statul național unitar⁵ — i se substituie acțiunea „unui grup al burgheziei române din Arad” (pp. 1717-1718).

O realitate de domeniul evidenței demonstrează că tratatele de pace din anii 1919-1920 au dat recunoaștere internațională creării sau desăvîrșirii unității naționale a statelor din centrul și sud-estul Europei. În

¹ Apud Milton Lehrer, *Ardealul pămînt românesc*, București, 1944, p. 104.

² Apud Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, 1983, p. 373.

³ Magazin istoric, nr. 7-8/1978, 7/1984.

⁴ Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungardă*, vol. VII, Sibiu, 1913, pp. 668-669.

⁵ Magazin istoric, nr. 12/1978, 12/1983.

acest cadru larg se înscrie și lupta românilor pentru desăvârșirea unității național-statale în virtutea dreptului la autodeterminare, în cadrul unor adunări reprezentative, democratice alese, plebiscitare, a voinței românilor — aflați sub stăpânire străină — de a se uni cu Țara. Această realitate este și ea escamotată și denaturată. Tratatul de la Trianon (4 iunie 1920) este prezentat ca un tratat imperialist care a dus la „destrămarea statului istoric ungar”. Impuse de state imperialiste, tratatele de pace „nu au ținut seama de dreptul popoarelor la autodeterminare, iar în multe situații nici de realitățile etnice”, afirmă autorii, precizând că singurul stat socialist, Rusia Sovietică, nu le-a recunoscut și „niciodată n-a renunțat la Basarabia, nici Bulgaria n-a acceptat ca Dobrogea de sud să aparțină României (pp. 1733-1734). Referindu-se la lupta pentru unitate a românilor și a frunțașilor lor, se arată că aceștia, în loc să accepte rezolvarea echitabilă a problemei naționale pe baza conviețuirii multiseculare în statul ungar, au lăsat „decizia definitivă pe seama armatei regale române și a tratatelor de pace”. Tratatul de la Trianon este făcut corespunzător de orientarea reacționară, fascistă a Ungariei horthyste: „Faptul că destrămarea statului istoric ungar s-a făcut concomitent cu înfrângerea unor revoluții și cu aranjamente de pace ce au adus grave prejudicii naționale, a împiedicat ca în țară să se instaurze o democrație în cadrul căreia societatea ungară ar fi acceptat treptat procesul logic al schimbărilor și ar fi trecut peste neazuri și, raportându-se în mod creator la noile condiții, să fi căutat, împreună cu popoarele vecine, căile de conlucrare”. O jalnică încercare de reabilitare a lui Horthy și a regi-

mului său prin „sistemul de pace imperialist”, pe care autorii i-l acordă ca un comod alibi. Față de regimul fascist al lui Horthy, autorii manifestă o „discreție” surprinzătoare, arătându-se cu totul avari în binemeritarea lui condamnare, validată de mult de istorie.

Perioada de după primul război mondial este tratată sumar, „în lipsa unor date și prelucrări corespunzătoare” (p. 10) — cum afirmă în mod fals autorii, căci astfel de date există din abundență: „După 1918 — se afirmă în lucrare — istoria Transilvaniei este parte a istoriei României. Procesele economice, sociale, politice și culturale care continuă, sau cele noi, în desfășurare, trebuie să le analizăm de acum prin prisma întregii României. Și situația din teritoriul pe care îl examinăm se schimbă” (p. 1733). Unirea Transilvaniei cu România a avut consecințe negative asupra transilvănenilor — afirmă în mod tendențios autorii — din cauza „alipirii” la o țară slab dezvoltată și a acapărării, chipurile, a bogățiilor și întreprinderilor de aici de către „regăteni”, colonizați masiv. Sfidând realitatea anilor interbelici, autorii susțin că naționalitatea maghiară nu a avut posibilități depline de dezvoltare „parțial din cauza unor procese economico-sociale nefavorabile, parțial din cauza politicii naționale ce făcea diferențieri, sau a procesului de românizare... Maghiarii din Transilvania au trăit primele momente ale transformării istoriei dezorientați, demoralizați. Nu puteau accepta nici ideea că organizarea de stat milenară, din care făceau parte organic și ei, dispărea în câteva săptămâni și nici ideea că prin anexarea la o țară străină, clădită pe o bază economică socială mai puțin dezvoltată, îi așteaptă soarta de minoritari”.

„Conștiința noastră este conștiința națională a poporului român”. Animați de înaltul ideal al desăvârșirii unității naționale, participanții la ampla mișcare memorandistă au ilustrat, prin faptele și jertfele lor, credința neșrămutată în înfruptarea statului unitar național român...

Ca urmare, după 1918, niciodată în lucrare nu se vorbește de integrarea organică a Transilvaniei în statul național unitar român, de faptul că ea s-a unit cu celelalte provincii românești sau de reîntregirea României, ci tot timpul numai de „schimbarea stăpînirii”.

Autorii ignoră total de-a lungul prezentării istoriei Transilvaniei aprecierile documentelor românești privind momentele cruciale ale acestei istorii, nu găsesc spațiu de-a lungul celor 2 000 de pagini să consacre cîteva rînduri legăturilor organice — economice, demografice, culturale — dintre Transilvania și celelalte provincii românești, dar, ajungînd la perioada de după 1918, cînd năzuința statornică a românilor de a făuri și a trăi într-un stat național unitar a devenit un fapt împlinit, o realitate istorică ireversibilă, ei își aduc aminte, în sfîrșit, de un citat dintr-un document — este vorba de hotărîrea Congresului al III-lea al P.C.R. (1924), impusă, după cum se știe de Comintern, prin care „s-a declarat dreptul la autodeterminare a popoarelor pînă la despărțire, s-a stabilit că România, prin unificarea diverselor regiuni, s-a transformat dintr-un stat național, într-un stat multinațional” (p. 1736).

Cumplita teroare horthystă

Dictatul fascist de la Viena este prezentat ca un „arbitraj” cerut de guvernul român, iar represuniile și crimele regimului horthyst sînt estompate printr-o inventată politică similară a autorităților române: „A început astfel așa-numita politică națională de reciprocitate, la expulzări s-a răspuns cu expulzări de cealaltă parte, la internări cu internări, la închiderea de școli s-a răspuns cu închiderea de școli, creîndu-se totală nesiguranță a soartei românimii din Nord, respectiv maghiarimii din Sud” (p. 1754). Așadar, se pune semnul identității între situația celor două populații, trecîndu-se sub tăcere faptul că dincolo de expulzări și internări de care pomenesc autorii, în nord-vestul României s-a dezlănțuit o teroare de o ferocitate fără precedent. Bărbați și copii măcelăriți, femei gravide spintecate, familii întregi exterminate, intelectuali de vază și clerici asasinați, masacre în masă ca cele de la Ip și Trăznea, crime oribile ca cele de la Moisei și Sărmaș — iată ce a jalonat anii de groază ai cîmpului nord-vestului României de către horthyști. Acestea sînt fapte care nu pot fi escamotate, pentru că ele sînt încă vii, dureros de vii în memoria oamenilor acestor meleaguri românești.

Fără cele mai elementare scrupule față de realitatea istorică, autorii, consecvenți în preocuparea lor de a denatura și falsifica, sugerează un paralelism asemănător și în privința situației evreilor din Transilvania în anii celui de-al doilea război mondial. Se afirmă că din teritoriul cîmpului de horthyști a fost „transportată o parte importantă a populației evreiești, cca. 90 000-100 000”. În

timp ce în România „au fost asasinați cca 387 000 de evrei” (pp. 1757-1758). Să nu știe oare, nici unul din autori că din teritoriul de sub ocupația horthystă au fost deportați nu o parte însemnată, ci absolut toți, nu 90 000-100 000 ci peste 160 000 de evrei? Să nu știe oare chiar nici unul că însuși Horthy a recunoscut că deportarea așa cum a făcut-o jandarmeria ungară, a întrecut prin cruzime chiar și ceea ce s-a întîmplat în Germania nazistă? Este posibil să le fie autorilor complet străine lucrările istoricului american Randolph Braham despre holocaustul în Ungaria și în partea smulșă României prin dictatul de la Viena, istoric american care a subliniat că evreii de aici „au fost exterminați într-un ritm fără precedent prin cel mai teribil program de deportare și masacrare nemiloasă întîlnit în întregul război”?¹ Iar referindu-se la România, același istoric afirmă că în acele cumplite împrejurări, România a constituit un liman pentru evrei.²

Credem că sînt suficiente exemplificările de falsificare a istoriei Transilvaniei și de denigrare a istoriei poporului român. Totuși, mai adăugăm concluzia lucrării care este pe cît de gravă, pe atît de tendențioasă: „Transilvania este o entitate etnică și culturală deosebită în Europa centrală și răsăriteană și evoluția situației ei influențează dezvoltarea acestei regiuni...” (p. 1778). Așadar, Transilvania nu este, după opinia autorilor, o parte componentă a statului român, ci o „entitate etnică și culturală deosebită”, suveranitatea statului român este implicit limitată, de vreme ce „situația ei (a Transilvaniei — n.n.) influențează dezvoltarea acestei regiuni” (a Europei centrale și răsăritene — n.n.). În fața acestor neadevăruri, orice cititor onest, orice om de bună-credință nu poate citi aceste rînduri fără ca lectura lor să nu stîrnească indignarea și protestul față de afirmațiile provocatoare ale colectivului de autori condus de Köpeczi Béla. Cum își permit autorii acestei cărți, pe a cărei copertă este scris *Istoria Transilvaniei*, să încerce anularea rezultatului unei lupte îndelungate, care a impus poporului român jertfe și sacrificii, pentru îndeplinirea unei statornice aspirații multiseculare: unitatea națională? Cum poate sluji o asemenea lucrare „prieteniei dintre cele două popoare”, așa cum declara emfatic redactorul responsabil al lucrării?

Este un fapt unanim cunoscut că în țara noastră, grație politiciii Partidului Comunist Român, problema națională a fost integral și definitiv rezolvată: românii și naționalitățile conlocuitoare au aceleași drepturi și îndatoriri și sînt angajați în efortul comun al edificării societății socialiste multilaterale dezvoltate. Dar despre marile realizări ale României socialiste, obținute în toate domeniile, inclusiv în problema națională, autorii nu spun aproape nimic, motivînd, din nou, în mod pueril, că... nu dispun de informații.

¹ Randolph L. Braham. *Genocide and Reward*, Boston, Haga, Dordrecht, Lançaster, p. 691.

² *Ibidem*, p. 905.

Jan 18 ~~Nov~~ 18 Decem 18 1948

- 1/2 M. J. C. P.
Vice-Præsident der Administration Nationale.

45

nord-vest a României a fost oferită Ungariei horthyste¹.

În 1946, în timpul lucrărilor Conferinței de pace de la Paris², același Makkai László a publicat, în limba franceză, o *Istorie a Transilvaniei* al cărei rost era să convingă, de această dată, coaliția antihitleristă că Transilvania aparține prin întreaga ei istorie Ungariei și că deci pretinsa injustiție de la Trianon nu trebuie repetată. „Argumentația” autorului nu a convins și negustoria meschină încercată la Paris, pentru a smulge măcar o parte din teritoriul Transilvaniei în beneficiul Ungariei, a eșuat.

Astăzi același Makkai László, care a scris pentru Hitler și Mussolini, apoi pentru învingătorii lor, își încearcă — alături de alți colegi — obiceiul de falsificator și denigrator al istoriei poporului român. Considerat în țara sa „specialist” al istoriei Transilvaniei el apare în fapt ca „apostolul” întîrziat al unui crez revizionist invalidat de istorie.

Pe cine vor autorii să convingă acum că Transilvania este o „entitate etnică și culturală deosebită”? Cine confruntă cele trei lucrări citate care merg din timpul Ungariei horthyste pînă în zilele noastre constată că tezele de bază sînt aceleași, iar, uneori, chiar și formularea lor. Promisiunile autorilor privind „aplicarea categoriilor fundamentale ale materialismului istoric” se dovedesc vorbe goale: ne aflăm în fața unei lucrări scrise în spirit reacționar, naționalist, cu izbucniri șovine, revizioniste.

Metoda colectivului de autori unguri este, cum s-a văzut, foarte „simplă”: tot ceea ce nu intră în tiparele interpretării lor predefinite, cu o finalitate politică de cea mai clară esență revizionistă, este eliminat. Caracteristic, în această privință, este tratamentul aplicat lucrărilor românești de istorie, ale căror concluzii sînt ignorate sau declarate „depășite”. Dialogul, adică adevăratul schimb de opinii, desfășurat cu competență și obiectivitate, devine astfel imposibil. Își închipuie însă autorii *Istoriei Transilvaniei* că, închizînd ochii în fața mărturiilor care infirmă tezele lor, ele încetează astfel să mai existe? Venite din secole și milenii, aceste mărturii — de la cea a lui Herodot despre geți și pînă la sursele contemporane — vor fi întotdeauna dovezile de neclintit ale continuității și unității românești în vatra dacică. Și orice construcție interpretativă care le ignoră va sfîrși prin a se prăbuși.

O precizare este necesară: nu întîlnim în această lucrare enormități cu care ne obișnuise vechea istoriografie ungară, ca, de pildă, afirmația că românii au devenit majoritari în Transilvania grație regimului alimentar caracteristic păstorilor, adică întemeiat pe produse lactate! Falsificatorii de azi s-au mai rafinat. Nu mai invocă astfel de enormități: se străduiesc acum să strecoare pro-

paganda lor într-un ambalaj mai credibil: acela al unei cercetări „științifice”, „obiective”. Este ceea ce a încercat să facă, spre exemplu, așa-numitul „Comitet pentru Transilvania”, creat de emigranți de origine ungară din S.U.A., care a tipărit, în 1980, un supliment al publicației sale *Carpathian Observer*, sub titlul *Transilvania și teoria continuității daco-romano-române*. Între cele susținute de autorii textelor din acest supliment și cei ai *Istoriei Transilvaniei* nici o deosebire notabilă. Poate de aceea s-a și reprodus discuția dintre patru istorici din R.P. Ungară — Györfy György, Hanak Péter, Makkai László, Mócsy András (ultimii doi redactori ai *Istoriei Transilvaniei*). Între istoriografia emigrației ungare și istoriografia din R.P. Ungară nu există deosebire cînd e vorba de Transilvania, mai exact de poziția revizionistă față de ea.

Uimește și indignează că o astfel de lucrare, care sfidează adevărul istoric, falsificînd grosolan și denigrînd gloriosul trecut multimilenar al poporului român, a putut să apară sub egida Academiei Ungare de Științe. Cum se poate admite ca o instituție menită să reprezinte cel mai înalt for de probitate științifică și etică profesională să-și dea girul unei lucrări care nu are nimic comun nici cu știința, nici cu etica, care ignoră, falsifică și denaturează fără scrupule cele mai elementare adevăruri, care reinvie calomniile și teze ce le credeam de mult îngropate în lada cu gunoi a istoriei, vehiculînd idei nocive, periculoase, ce nu pot stîrni decît dispreț și minie, nu pot decît să dezbine, să creeze disensiuni, să învenineze atmosfera?

Istoria Transilvaniei este un model de cum nu trebuie scrisă istoria. Ignorarea deliberată a surselor ce nu convin și a literaturii de specialitate cu concluzii diferite, interpretările arbitrare (un exemplu sugestiv îl oferă manipularea tendențioasă a datelor despre populație oferite de descripții și recensăminte), falsurile și denigrările caracterizează această lucrare care ne apare ca o ediție întîrziată, anacronică și regretabilă, a vechilor poziții ale istoriografiei ungare, și încă din perioada Ungariei horthyste.

Istoria este, în primul rînd, chemată să găsească și să rostească adevărul și tot ce se clădește pe adevăr este trainic și benefic. Ca și limbile din celebra fabulă a lui Esop, istoria — în funcție de cum este scrisă — poate apropia sau dezbina popoarele. Trăim într-o lume care aspiră la pace, securitate și cooperare: de ce să nu punem istoria în slujba acestor idealuri ale întregii omeniri? De ce să nu se slujească, așa cum se cuvine, cauza nobilă a cunoașterii reciproce și apropierii între popoare? De ce să o înjosim la ingrată funcție de propagatoare a urii? Procedînd astfel pîngărim istoria ca știință și ne descalificăm ca profesioniști ai ei; este ceea ce au uitat, din păcate, autorii *Istoriei Transilvaniei* punîndu-se în postură de falsificatori ai istoriei. ■

¹⁻² Magazin istoric, nr. 8-10/1985; 1, 2/1987.

TEZE FALSE PRIVIND FORMAREA POPORULUI ȘI LIMBII ROMÂNE

Prof. dr. doc. DUMITRU BERCIU, dr. LUCIA MARINESCU,
conf. univ. dr. IANCU FISCHER, dr. GHEORGHE TUDOR

Incontestabil, una dintre cerințele actuale ale scrierii istoriei este punerea în lumină a acelor fapte și fenomene care, petrecute într-un trecut mai îndepărtat sau mai apropiat, să servească drept învățăminte, să contribuie la educarea maselor în spiritul păcii, înțelegerii și colaborării între popoare. Tezele eronate, invalidate de rezultatele unei tot mai extinse și atente cercetări istorico-arheologice, și cu atât mai mult cele tendențioase, nu sînt nocive numai din punct de vedere științific, ci dăunează deopotrivă colaborării și prieteniei popoarelor în general. Se pare însă că lecțiile trecutului nu sînt totdeauna înțelese în chip just. Este cazul lucrării *Istoria Transilvaniei*, apărută recent la Budapesta, editată sub patronajul ministrului culturii al R. P. Ungare, Kőpeczi Béla. Abordînd istoria unui străvechi și glorios pămînt românesc, istoricii unguri scot din tenebrele unei propagande profund reacționare, vehiculată cu decenii în urmă, instrumente strîmb create și strîmb folosite, proferează himerice afirmații care nu-i îndepărtează prea mult de pseudoistoricii de conjunctură care au făcut de vreo 200 de ani încoace, și încă fac, carieră politică. Astfel de idei și teze prefabricate, preconcepute și mult îndepărtate de simțul obiectivității și adevărului istoric sînt luate apriori drept argumente justificative pentru acțiuni politice îndreptate și șovine.

Nestinsa dragoste a geto-dacilor pentru pămîntul lor

Autorii lucrării amintite se referă în treacă doar, dar cu rea-credință și clară intenție de a jigni demnitatea poporului român și a strămoșilor lui, la războaiele dintre daci și romani în timpul lui Decebal¹. Deși aceste războaie sînt evenimente de istorie universală de mare importanță în dezvoltarea istorică din aceste părți ale Europei, autorii le abordează doar pentru a putea formula concluzia, vădit preconcepută, că poporul dac a fost „masa-

crat” în cele două războaie, acreditînd astfel ideea, lipsită de orice temelie, că „descălecarea” de mai tîrziu a ungarilor în Transilvania s-ar fi făcut într-un spațiu lipsit de orice continuitate de locuire daco-romană. Autorii aveau nevoie de această prezentare denaturată a realității istorice pentru a-și fundamenta teza potrivit căreia Transilvania a fost o țară „a nimănui și a tuturor”. În istoriografia științifică, conformă adevărului, confruntările militare daco-romane constituie capitole importante și semnificative. Astfel, istoricii antichității au subliniat, la vremea lor, importanța marilor războaie dintre Imperiul roman și regatul Daciei. Dio Cassius, spre exemplu, consideră că „cel mai mare război de atunci pentru romani a fost împotriva dacilor, peste care atunci domnea Decebal”². La rîndul său, istoricul A. D. Xenopol arăta că „Ceea ce a făcut nemuritori pe daci și a ridicat pe Decebal în rîndul oamenilor mari a fost crîncenul război purtat de el pentru a-și apăra țara și poporul său, opunînd romanilor o împotrivire atît de cerbicioasă”.

Ca popor cu o organizare statală multiseculară, locuind dintotdeauna pe aceleași plaiuri, daci și-au apărut libertatea și independența împotriva tuturor cîmpitorilor, fie ei oricît de puternici. Istoria vorbește de această dragoste de pămînt și libertate a geto-dacilor, a daco-romanilor și a românilor.

Confruntările dintre daci și romani au fost numeroase și îndelungate. Dar cu cît ne apropiem de epoca lui Decebal, regele erou, cu atît sporește frecvența luptelor dintre daci și romani. Statul dac și regalitatea dacică reprezentau atunci o forță militară și politică de temut pentru romani.

Față de aceste realități istorice de necontestat, receptate în epocă de conștiința europeană și perpetuate în istoriografia universală, te cuprinde cel puțin mirarea că în *Istoria Transilvaniei*, apărută în anul 1986 la Budapesta, întîlnești formulări și opinii care mistifică în mod grosolan adevărul istoric, încercîndu-se în acest fel să se ignore sau să se conteste existența și continuitatea geto-dacilor chiar în spațiul lor de etnogeneză și viețuire, precum și continuitatea și aria de

¹ Magazin istoric, nr. 6/1969, 12/1973, 3, 6/1974, 9/1976, 4/1987.

² Dio Cassius, *Istoria română*, LXVII, 6, 1.

Sarmizegetusa: un nume simbol, ilustrând continuitatea de viață geto-dacică după transformarea unei părți a regatului lui Decebal în provincie română. Cum se știe, majoritatea denumirilor localităților și apelor Daciei sînt — potrivit aprecierilor unor reputați specialiști din țară și de peste hotare — de origine dacică.

În imagini: sanctuarul dreptunghiular de la Sarmizegetusa Regia — strălucit lăcas de artă și civilizație geto-dacică din capitala regatului lui Burebista și Decebal (sîm-gă)...

intindere a statalității lor. Cum ar putea fi calificate altfel contestarea hotarelor Daciei în timpul lui Decebal, atestate de Ptolemeu și alți istorici ai antichității — limitîndu-le „de la Dunăre la Mureș și din Banat pînă la Olit”¹, afirmația că după campania din 101-102 regatul dacic „era deja ca inexistent”, sau concluzia potrivit căreia „Amă-nuntele celor două războaie de cucerire care au avut loc în 101-102 și 105-106, în cadrul a două campanii deosebit de singeroase, nu pot fi clarificate pe baza cunoștințelor de care dispunem. Singura reprezentare coerentă păstrată care a eternizat acest război este Columna lui Traian, ale cărei benzi de basorelie-furi, în ciuda tuturor eforturilor făcute de cercetare, nu s-au dovedit o reprezentare demnă de încredere, în care să fie relevate momentele esențiale”². Ignorînd rezultatele cercetării istorico-arheologice, lingvistice, etnografice obținute de-a lungul anilor de istoriografia românească și străină, selectînd texte, răstălmăcind afirmații, schimonosind realitățile obiective, autorii noii istorii a Transilvaniei eludează pînă și adevăruri arhicunoscute.

Incontestabile mărturii arheologice

Înscriindu-se în ideea generală care străbate, de altfel, întreaga lucrare tendențioasă și falsificatoare a originii și rădăcinilor poporului român, a drepturilor sale istorice asupra unui străvechi pămînt care i-a aparținut dintotdeauna, autorii își fac un crez istoric și politic în a susține ideea exterminării complete sau în foarte mare măsură a poporului geto-dac în timpul și după războaiele daco-romane. Principalul argument îl constituie, pentru istoricii unguri, dintru început, textul lui Eutropius, care arată că „Dacia a fost secătuită de bărbați”. „Exter-

minările”, „uriazăle pierderi de vieți ale dă-cilor”, „scăderea simțitoare a populației”, „refugierile de sub jugul roman”, „depopulările”, „masacrele de populație”³, sînt expresii curente ale autorilor privitoare la situația populației după sfîrșitul războaielor daco-romane. Acești pseudo-istorici ignoră nu numai izvoarele epigrafice, numismatice, iconografice — deci documente oficiale, de epocă — la îndemîna oricărui istoric obiectiv, dar îndeosebi ceea ce cercetarea arheologică și istorică românească mai cu seamă din ultimii 30 de ani a demonstrat fără putință de tăgadă: continuitatea poporului dac în vatra sa milenară și participarea lui activă la procesul sintezei daco-romane.

Viața a demonstrat, așa cum sublinia Simion Mehedinți, că „un popor de dimensiuni celui dac, răspîndit pe o arie geografică atît de întinsă și ocrotită de un relief atît de variat (atît din punct de vedere orografic, cît și din punctul de vedere al hainei vegetale), nu putea fi desființat. Concepția aceasta catastrofală e în contradicție cu tot ce cunoaștem din istoria altor popoare”⁴.

Transformarea unor întinse zone carpatodunăreano-balcanice, din Podișul Transilvaniei și pînă la Munții Balcani, în provincii romane a însemnat includerea unei dense populații autohtone geto-dace într-un nou cadru politic-administrativ⁵. Așa cum o demonstrează mărturiile arheologice, absolut obiective, cît și documentele istorice scrise, etnicul de bază la Carpați, Dunăre și Marea Neagră pe care s-a alțoit în secolele I-III elementul roman colonizator, l-a constituit vigurosul trunchi geto-dac.

Cercetările arheologice au putut identifica sute și sute de vetre de sate cu urme de locuire dacice și romane. Păstrarea în terminologia politico-administrativă romană a unor toponime din epoca dacică (*Cedonia*, *Certiae*,

³ Ibidem, p. 80, 82.

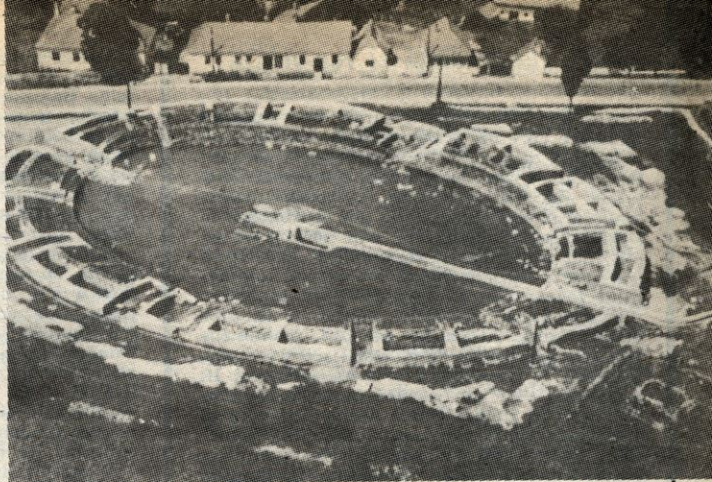
⁴ Apud M. Mușat, *Vidul de locuire, o teorie anacronică și tendențioasă*, în *Magazin istoric*, an. XVI, nr. 10/1982, p. 13.

⁵ *Magazin istoric*, nr. 6/1977, 3, 12/1978, 7/1980, 10/1983.

¹ Erdélyi története, Akadémiai kiadó, Budapest, 1986, p. 45.

² Ibidem, p. 45.

...și amfiteatrul roman de la
Ulpia Traiana Augusta Dacia
Sarmizegetusa — reședință
a provinciei Dacia

Vicus Pirustarum, Vicus Patavissensium, Vicus Ansamensium), re-numirea primei colonii romane Ulpia Traiana Augusta Dacia cu vechea denumire a fostei capitale a dacilor Sarmizegetusa, însăși păstrarea numelui de Dacia pentru teritoriul cucerit — toate dovedesc existența unui puternic mediu dacic¹. Mediu confirmat, de altfel, de numeroasele așezări în care populația autohtonă își continuă viețuirea în vechile ei tradiții, dar profund influențată de noile condiții social-politice. Descoperirea unor așezări ca acelea de la Borta (jud. Sibiu), Arhiud (jud. Bistrița-Năsăud), Cernatu (jud. Covasna), Cipău, Lechința de Mureș (jud. Mureș), Soporu de Cimpie (jud. Cluj), Mugeni (jud. Harghita), Noșlac, Obreja (jud. Alba), Feldioara (jud. Brașov) etc.², infirmă complet afirmațiile despre „numărul foarte mic al populației autohtone”, „lichidarea populației”, „distrugerea fizică” a dacilor³. Este cel puțin curioasă din punct de vedere științific, dar explicabilă față de obiectivele tendențioase ale acestor denigratori ai istoriei, afirmația că „tocmai partea centrală a țărilor lui Decebal a devenit provincie nouă. Era teritoriul a cărui populație a fost mai ales nimicită nu numai în război — care în mare parte s-a desfășurat, de asemenea, pe acest teritoriu —, ci și pentru că aici dacii au rezistat pînă la sfîrșit, au rămas credincioși lui Decebal pînă la cupa cu otrăvă”. Or, tocmai în aceste regiuni densitatea populației autohtone a fost mai mare, așa cum atestă izvoarele și mărturiile timpului. Unele date arheologice ob-

ținute din cercetarea platoului numit „Podei” de lângă Alba Iulia permit sesizarea unor aspecte privind participarea populației autohtone la viața orașului și a legiunii, după înființarea castrului și apariția canabelor. În necropola orașului s-au descoperit 12 morminte de incinerare, datînd din epoca stăpînirii romane și aparținînd unor autohtoni daci. Poziția stratigrafică a acestora indică un raport de posteritate față de unele morminte de inhumare cu coșciug de lemn (aparținînd evident unor coloniști), pe care le suprapune. În unele gropi de incinerare cu urme de ardere secundară au fost descoperite și fragmente de vase provincial-romane și monede, dovadă că unele rituri ancestrale s-au menținut și în epoca romană, elementele lor purtătoare fiind autohtonii, cu o prezență distinctă și activă la viața principalului centru politico-militar al provinciei Dacia⁴. Se poate aprecia că angrenarea și participarea masivă și activă a unei părți a populației autohtone dace la „manifestarea cea mai de masă a vieții de stat din Imperiul roman — serviciul militar” atît în provincie, cît și în restul Imperiului⁵ a însemnat o rapidă transformare pe plan social și economic, o ridicare pe o treaptă superioară de dezvoltare și transformare a ei într-un puternic factor de sinteză culturală între daci și romani.

Construirea zecilor de fortificații romane în provincia Dacia a atras fără îndoială necesitatea angajării populației locale din zonă. Pe de altă parte, bogata ceramică geto-dacă din castele, ca acelea de la Bologa, Gilău (jud. Cluj), Brețcu, Comalău (jud. Covasna), Buciumi (jud. Bihor), Orheiu Bistriței (jud. Bistrița-Năsăud) etc., constituie dovezi de necontestat ale raporturilor strînse care s-au stabilit între populația autohtonă și garnizoanele locale.

⁴ D. Protase, *Autohtonii în Dacia*, București, 1980, pp. 136-153.

⁵ I. I. Russu, *Daco-geții în Imperiul roman*, București, 1980, pp. 57-64.

¹ M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, București, 1969, pp. 116-148. Vezi și Magazin istoric, nr. 5, 6/1969, 11/1970.

² D. Protase, *Problema continuității în lumina arheologiei și numismaticei*, București, 1966, pp. 24-26; idem, *Autohtonii în Dacia*, București 1980, pp. 42-76; idem, *Un cimitir dacic din epoca romană la Soporu de Cimpie, contribuție la problema continuității în Dacia*, București, 1976; G. Popilian, *Necropola daco-romană de la Locusteni, Craiova*, 1980.

³ Erdélyi története, Akadémiai kiadó, Budapest, 1986, p. 82.

Între rea-credință și rea-voință

Masivele recrutări, crearea unor unități auxiliare cu etnicul *Dacorum* (a dacilor), pătrunderea dacilor în toate categoriile de unități militare romane spulberă interpretările și tezele autorilor privitoare la totala inexistență a unei populații de sex bărbătesc în Dacia după războiul din anii 105-106 și cu atât mai mult teza „exterminării” dacilor, a „refugierii de sub jugul roman”, a „numărului foarte mic al populației autohtone”¹.

Este sugestiv, de altfel, faptul că în provincia Dacia, cu puține excepții, monumentele epigrafice puse de militarii activi — care, începînd cu deceniile 2 și 3 ale secolului II, proveneau clar din mediul autohton — sînt redactate în limba latină, aceiași pe care ei o vorbeau în timpul serviciului. Sînt numeroase cazuri cînd părinții, și ei, la rîndul lor, militari, poartă nume daco-trace, în timp ce fiii lor își iau nume tipic romane. Dar însăși redactarea inscripției în limba latină folosită indică un grad înalt de asimilare rapidă a acesteia. Odată cu introducerea recrutării locale, fiecare unitate își improspăta efectivele cu recruți din așezările rurale din imediata vecinătate a castrului, procesul fiind același și în cazul centrelor urbane. Această conviețuire castru-așezare civilă sau oraș-teritoriu rural, alături de participarea dacilor autohtoni la viața economică a garnizoanei respective au accentuat și accelerat puternica romanizare a dacilor și nu „eliminarea lor din procesul de romanizare”, cum afirmă autorii. Folosirea pe scară largă și intensă a limbii latine de către populația dacică atît în mediul rural cît și în cel urban, păstrarea în limba română a unor cuvinte specifice teritoriului unde aceasta a fost adoptată și vorbită, intensitatea colonizării și puternicul mediu militar în care și-a continuat existența populația dacică din provincia romană arată că procesul asimilării limbii latine ca limbă oficială și răspîndită în toate mediile provinciale — exprimînd gradul cel mai înalt de romanizare — s-a desfășurat cu intensitate în cei 165 de ani cît a durat stăpînirea romană.

Expediind și respingînd conținutul și rezultatele cercetărilor arheologice efectuate în localități menționate și mai sus — Obreja, Lechința de Mureș, Soporu de Cîmpie, Locusteni — în care prezența inventarului roman stă alături de cel dac, autorii conchid că „procesul de romanizare îndelungat, complex... nu se poate atesta în Dacia” și că „observațiile demonstrează că rămășițele populației dacice nu puteau să se romanizeze”².

Prin astfel de „argumente” ce afirmă apodictic în loc să demonstreze, prin mistificări și ignorări voite ale evidențelor istorice și arheologice, prin marea doză de rea-voință

și rea-credință, autorii încearcă a netezi calea pentru demonstrațiile din următoarele capitole. Reluînd teze demult condamnate de istorie, încercînd să rezeze rădăcina unui popor mult milenar ancorat în vatra sa străbună, spațiul carpato-danubiano-pontic, *Istoria Transilvaniei* de la Budapesta reeditează idei și acțiuni regretabile, care seamănă cu cele roesleriene, fascisto-horthyste, revizioniste.

Săpăturile arheologice de amploare desfășurate în țara noastră aduc, an de an, noi dovezi ale continuității dacice în epoca romană, ale conviețuirii dacilor cu romanii, ale faptului că în provincia de la nordul Dunării s-a adoptat modul de viață roman, că orașele au fost focare de răspîndire a civilizației și că, deși în forme schimbate, viața continuă în centrele urbane și după retragerea aureliană, fiind axiomatic faptul că ea continuă în majoritatea așezărilor rurale.

O privire sintetică, obiectivă, asupra așezărilor din Dacia romană, bazată pe datele oferite de izvoarele arheologice, epigrafice, numismatice și literare, arată că în orașele și așezările rurale, chiar în cele din preajma castrului, băștinașii au conviețuit cu coloniștii, că există așezări și necropole ale dacilor, că pretutindeni, și acolo unde se păstrează forme tradiționale de ceramică sau de rit de înmormîntare, se impune limba latină ca unic mijloc de comunicare între băștinași și noii veniți și se impun produsele romane.

Toponimia Daciei romane este în general de origine dacică. Toate orașele, cu excepția Romulei, au nume dacic, cum au și multe așezări rurale (Buridava, Arcidava, Germisara). Toponimele dacice înregistrate de documentele și mărturiile antichității cum sînt Tabula Peutingeriana, scrierile geografului Claudiu Ptolemeu s-au păstrat datorită faptului că coloniștii romani le-au preluat de la băștinașii cu care au conviețuit, că multe din noile așezări s-au întemeiat în apropierea celor vechi. Romanii nu puteau să preia toponimia dacică după războiul din 101-102, cum susțin autorii *Istoriei Transilvaniei*, pentru că în primul război ei nu au cucerit întreaga Dacie; or, toponime dacice se găsesc pînă în nordul Daciei romane. De altfel, că în epoca romană s-a menținut toponimia dacică e o realitate recunoscută nu numai de savanți români, ci și de străini³.

Problemele sînt tratate tendențios, insidios și în subcapitolul ce se ocupă de așezările din Dacia romană. Se contestă dovezile neîndoelnice ale continuității dacice în epoca romană și aspectele importante ale procesului de romanizare a autohtonilor daci⁴. Astfel, este negată valoarea de argument pentru continuitate a toponimiei de origine dacică, susținîndu-se — așa cum s-a arătat mai sus — că denumirile de localități au fost preluate

³ Pentru problemele de toponimie, vezi: I. Fîscher, *Latina dundreand*, București, 1985; H. Mihaescu, *La Langue latine dans le sud-est de L'Europe*, București-Paris, 1978; I.I. Russu, *Elemente autohtone în limba română*, București, 1970; idem, *Etnogeneza românilor*, București, 1981.

⁴ Magazin istoric, nr. 7-8/1968, 7/1977.

¹ Erdélyi történet Akadémiai kiadó, Budapest, 1986, p. 88.

² Ibidem, p. 92.

de romani în decursul primului război dacic, într-o vreme cînd „așezările dacice mai existau încă”¹, că procesul de urbanizare în Dacia a fost întîrziat, că orașele au depins în exclusivitate de armată și că ele nu au favorizat în suficientă măsură propagarea civilizației romane, a limbii latine. Dintr-o asemenea abordare a problemei rezultă limpede concepția neoroesleriană, după care dacii, puțini și neromanizați, și coloniștii romani, retrași împreună cu armata în 271, nu au format la nordul Dunării poporul român, aici rămîind mai multe secole un spațiu deschis migratorilor, poporul român născîndu-se în sudul Dunării și venind la nord începînd cu secolul al XIII-lea².

Alba Iulia „cea bogată în aur”

Noii roeslerieni „uită” că în Dacia procesul de urbanizare a fost progresiv și constant, determinat de dezvoltarea demografică și economică a unor așezări, de politica de romanizare dirijată, conștientă și voită dusă de Imperiul roman. Așa se explică rapiditatea și eficiența cu care s-a desfășurat acest proces de urbanizare, 12 orașe obținînd statut juridic de *municipia*, iar unele dintre ele dobîndind mai tîrziu și statut de *coloniae*³.

Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacia Sarmizegetusa, întemeiată între 108-110 de guvernatorul Daciei, în calitate de trimis al împăratului, a fost capitala Daciei, centrul politic, administrativ și cultural al provinciei⁴, locul în care se întrunea conciliul provinciei⁵, fiind calificată în inscripțiile din secolul III drept *metropolis*. Alte orașe ale Daciei au fost *Napoca* (Cluj-Napoca) — municipiu în timpul împăratului roman Hadrian (117-138) și colonie în timpul lui Marcus Aurelius (161-180); *Drobeta* (Drobeta-Turnu-Severin) — municipiu sub Hadrian și colonie sub Septimius Severus (193-211); *Potaissa* (Turda, jud. Cluj) — *municipia* și colonie sub Septimius Severus; *Dierna* (Orșova), *Porolis-*

sum (Moigrad, jud. Sălaj), *Tibiscum* (Jupa, jud. Caraș-Severin) și *Ampelum* (Zlatna, jud. Alba) au devenit municipii sub Septimius Severus. O situație deosebită are cel mai important centru economic și militar al Daciei — *Apulum* (Alba Iulia)⁶ unde s-au dezvoltat două orașe, unul, din canabele situate la nord, est și sud de castrul legiunii a XIII-a Gemina, devenit municipiu sub Septimius Severus și colonie sub Traianus Decius (249-251)⁶, și un alt oraș dezvoltat pe malul Mureșului — actualul cartier Partoș al Albei Iulia — devenit municipiu sub Marcus Aurelius și colonie sub același împărat sau sub fiul său, Commodus (180-192), și pîrînd în sec. III titlul de *Colonia Aurelia Chrysopolis* (Colonia Aurelia „cea bogată în aur”), după cum atestă o inscripție dedicată lui Volusianus din anul 253. Faptul că orașul civil are o dezvoltare mai rapidă decît cel din preajma castrului reprezintă încă o confirmare a tezei false susținute de autorii unguri că orașele au depins și s-au dezvoltat exclusiv legate de armată.

Orașele Daciei, înconjurate de incinte, cu două străzi principale care se întretaiau, aveau în interiorul zidurilor construcții publice, piețe, construcții de cult, ca și construcții private. În afara zidurilor se găseau amfiteatre (descoperite la Sarmizegetusa, Porolisum și Micia), iar de-a lungul căilor de acces în oraș — necropole.

Cu excepția Sarmizegetusei romane, ai cărei locuitori au fost la întemeiere cetățeni romani, celelalte așezări au obținut progresiv statutul de oraș, fapt explicabil nu numai prin colonizare sau colonizări succesive, ci și prin integrarea autohtonilor în viața urbană a provinciei⁷.

Pe lîngă așezările cu statut de oraș în Dacia existau și alte așezări a căror cercetare a demonstrat că au avut o dezvoltare cvasi-urbană, ca Micia (Vețel, jud. Hunedoara), Aquae (Călan, jud. Hunedoara), Alburnus Maior (Roșia Montană, jud. Alba), Sucidava (Celei, jud. Olt) etc. Dintre acestea, Micia și Aquae sînt menționate ca *pagi* în inscripții. Nu sînt așezări rurale, cum s-a crezut, ci districte teritoriale din teritoriul Coloniei Sarmizegetusa avînd o conducere independentă, *magistri* la Micia și un *praefectus* la Aquae. Ceramica lucrată cu mîna, tipic dacică, descoperită în aceste așezări, atestă că autohtonii au participat la viața acestora.

Localitățile din Dacia Romană nu se reduc numai la orașe sau la cele cu dezvoltare cvasiurbană. Există sute de așezări descoperite de arheologi, cu caracter agricol-păstoresc, așezări ale lucrătorilor din mine, cariere de piatră sau ocne de sare, ferme (*villae rusticae*)⁸. La acestea se adaugă canabele din

¹ Erdélyi története, Akadémiai kiadó, Budapest, 1986, p. 72.

² Magazin istoric, nr. 11, 12/1982.

³ Din vasta bibliografie privind urbanizarea Daciei, vezi: H. Daicoviciu, în *Apulum*, XIII, 1975, pp. 85-94; M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, București, 1969; M. Mușat, I. Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, 1982; D. Tudor, *Orașe, țiguri și sate în Dacia romană*, București, 1969; H. Wolff, în *Acta Musei Napocensis*, XII, 1975, pp. 139-158 și XIII, 1976, pp. 99-123.

⁴ Pentru susținerea ideii că procesul de urbanizare a fost întîrziat autorii *Istoriei Transilvaniei* aduc ca argument faptul că în Dacia conciliul provinciei este atestat în sec. III. Dar, chiar așa fiind, cu toate că adunarea provincială s-ar putea să fi fost creată deja sub Marcus Aurelius, ea demonstrează o romanizare puternică și o situație stabilă, căci altminteri nu ar fi fost necesară înființarea conciliului. De asemenea pentru a diminua numărul așezărilor urbane din Dacia se spune că Drobeta a aparținut provinciei de la sudul Dunării. C.C. Ptolescu, în *SCIV*, XXII, 1971, 3 și *Revista de istorie*, XXXII, 1979, 2 a demonstrat că Drobeta a făcut parte din Dacia Superior, fapt confirmat de o diplomă militară descoperită la Drobeta. Vezi I. Piso — D. Benea, în *Acta Musei Napocensis*, XXI, 1984, pp. 111-124.

⁵ Magazin istoric, nr. 5/1975, 9/1982; 12/1974; 1/1971, 10/1973.

⁶ Pentru așezările rurale din Dacia vezi: I. Mitrofan, în *Acta Musei Napocensis*, IX, 1972, pp. 141-162; D. Protase, în *Acta Musei Napocensis*, V, 1968, pp. 505-511; idem, *Autohtonii în Dacia*, I, București, 1960.

preajma castrelor. Pretutindeni, cultura materială este de factură romană, cu produse lucrate în majoritatea cazurilor în Dacia, alături de care persistă produse de tradiție dacică.

Un nesfirșit șir de mistificări

Este adevărat că odată cu transformarea unei părți a Daciei în provincie romană a încetat viața unor centre fortificate, de unde populația a fost mutată în alte zone, cum s-a întâmplat cu așezările din centrul statului dac din munții Orăștiei. Se constată însă că cele mai multe așezări din perioada premergătoare cuceririi continuă și în epoca romană, ca Sibiu-Gușterița, Slimnic, Ruși, Lechința de Mureș, Sf. Gheorghe-Iernut etc. În același timp apar și așezări noi, ca la Săcădate, Bradu, Ocna Sibiului etc. Chiar dacă orașele Daciei se situează, cele mai multe, pe marea arteră care ducea de la Dunăre în nordul Daciei la Porolissum și se legau de rețeaua de drumuri care străbătea Imperiul roman, deci în vestul și centrul Daciei, în estul provinciei există o mare densitate de așezări rurale daco-romane¹.

Semnificativ este faptul că în castele romane, ca la Bologa, Buciumi, Bumbestii, Comalău, Gilău, Mehadia, Orheiul Bistriței, Porolissum, Rîșnov, Veșel etc., se constată puternic prezența dacilor, dovedind conviețuirea și participarea lor la diferite indeletniciri².

Continuînd șirul mistificărilor, autorii nu găsesc necesar să se oprească, de pildă, nici asupra artei provinciale romane din Dacia, care oferă, fără îndoială, suficiente elemente privind persistența populației dacice și fenomenul influențării reciproce, al împletirii celor două civilizații, în domeniul manifestărilor artistice. Vom da, ca exemplu, pentru a dovedi că romanii se găseau în mijlocul populației dacice existentă aici și după războaiele daco-romane, monumentul funerar de la Casei pe Someș, atît de cunoscut în lumea științifică; Iulius Crescens de pe stela de la Casei apare îmbrăcat în cea mai caracteristică sarică miștoasă locală, dacică! Este cunoscut, de asemenea, că în Dacia, continuîndu-se o veche tradiție tracică, se cristalizează iconografia cavalerilor danubieni³. Dar patima și tezele preconceptuale ale autorilor au eliminat și de data aceasta obiectivitatea științifică. Trebuie știut că autohtonii au dobîndit și ei meșteșugul sculpturii în piatră și chiar dacă unele opere sînt rezultatul unor mîini mai puțin experimentate, ele poartă amprenta și mesajul sincer și autentic al operelor de artă populară, autohtonă. Chiar în cadrul general al artei

provinciale romane, arta din Dacia poartă o caracteristică specifică, izvorită tocmai din dăinuirea populației locale, pe care autorii o vor cu orice preț, „nimicită“! De asemenea și în cadrul persistenței unor categorii de unelte, se constată o împletire a celor doi factori, cel dac și cel roman. Amintim, în această privință, că brăzdarul de plug tipic dacic nu dispare în 106 e.n., ci, din contră, el dăinuie secole după cucerire, ceea ce dovedește că dacii au continuat să locuiască pe aceleași vetre străbune și să asigure forța de muncă în satele lor. În același timp, în fermele rurale romane și pe pămîntul proprietarilor romani se foloseau unelte de factură romană. În depozite sau în straturi de cultură, cele două tipuri de brăzdare de plug, cel dac și cel roman, apar împreună⁴. Aceasta nu este, pe lîngă atîtea altele, o dovadă a dăinuirii populației daco-romane? Proprietarii și arendașii romani se găseau în legătură permanentă cu lucrătorii agricoli locali. Așa ne putem explica și prezența unor inscripții latine în mediul sătesc, cit și tezaurizarea monedelor dinainte și de după cucerire, făcută tot de către băștinași. Fără îndoială că nici un om de știință obiectiv nu poate contesta — așa cum fac autorii cărții de la Buda-pesta — că orașele și centrele militare au reprezentat un focar activ în procesul de contopire a celor două civilizații și de etnogeneză a românilor. Un atare proces avea loc și în mediul sătesc, el cuprinzînd totalitatea populației. Subliniînd rolul factorului dacic și al celui roman, N. Iorga fundamenta concepția științifică a împletirii celor două elemente esențiale ale sintezei daco-romane și ale etnogenezei noastre. N. Iorga se sprijinise și pe descoperirile arheologice, puține acum mai bine de o jumătate de veac, dar excepțional de bogate în zilele noastre, pe care însă autorii *Istoriei Transilvaniei* le trec sub tăcere. În urmă cu peste cinci decenii, în 1934, unul dintre semnatarii rîndurilor de față (D. Berciu), avînd în vedere cercetări făcute în Dacia Inferioară, vedea astfel contopirea daco-romană, — idee reținută de savant: „Viața urbană, superioară în formele sale romane, nu rămîne izolată de viața locală, simplă, rurală, a autohtonilor; au loc împrumuturi, se imită vase, se contraface monede, se fac schimburi de tot felul; e o colaborare de ambele părți. Se descopăr citeodată amîndouă civilizații asociate, fie în așezările romane, civile sau militare, fie în așezările modeste ale localnicilor: așa începe procesul romanizării noastre“.

Oamenii pămîntului și-au continuat dăinuirea

Autorii *Istoriei Transilvaniei* au neglijat cu rea-credință, întreaga documentare arheologică actuală din țara noastră, iar atunci cînd se referă la ea, interpretarea lor este cu totul

¹ L. Birzu, *Continuitatea creației materiale și spirituale a poporului român pe teritoriul fostei Dacii*, București, 1979; I. Glodariu, în *Acta Musei Napocensis*, XIV, 1977, pp. 95-109; Idem, *Așezări dacice și daco-romane la Slimnic*, București, 1981.

² N. Gudea, în *SCIV*, XXI, 1970, 2, p. 299, sqq; idem, în *Acta Musei Napocensis*, VI, 1969, p. 503 sqq; D. Protase, op. cit.

³ N. Bărbulescu, *Interferențe spirituale în Dacia romană*, Cluj-Napoca, 1984. L. Teposu-Marinescu, în *Muzeul Național*, VII, 1983, pp. 75-81.

⁴ *Magazin istoric*, nr. 2/1980, 4/1981.

neștiințifică, tendențioasă. Toate faptele concrete duc în mod natural la concluzia că procesul etnogenezei, al contopirii celor două elemente constitutive ale poporului român, a fost un proces complex, că el a cuprins toate compartimentele vieții materiale și spirituale a dacilor, că populația băștinașă nu a fost „exterminată” — așa cum afirmă autorii *Istoriei Transilvaniei* — în cursul celor două războaie, că ea a continuat să se dezvolte pe aceleași planuri, că a avut loc o conviețuire permanentă între ea și elementele romane latinofone, că sinteza daco-romană s-a petrecut printr-un proces adânc și că însăși limba română se cristaliza pe măsură ce se desfășura închegarea etno-culturală daco-romană. Dacia, care creaseră — ceea ce autorii *Istoriei Transilvaniei* trec complet sub tăcere și neagă fondul milenar tragic unitar — o civilizație unitară și înaintată, au putut mai ușor să adopte și să asimileze procesele tehnice superioare romane și modul de viață roman. Ei au cunoscut o puternică dezvoltare social-economică în timpul stăpînirii romane, pusă în lumină de descoperirile arheologice și la dacia liberi. Factorul roman devenise din ce în ce mai activ în geneza sintezei daco-romane, în care au intrat și dacia liberi, care se găseau dincolo de hotarele provinciei Dacia și ale Moesiei Inferioare, dar care au păstrat permanente legături cu frații lor și au avut strînse raporturi cu romanii¹. Descoperirile arheologice și numismatice făcute în teritoriile locuite de dacia liberi — din Maramureș, Crișana, Bucovina și din întreaga Moldovă — arată că aceștia au fost prinși și ei în procesul romanizării, al contopirii celor două civilizații. Este suficient să amintim că aproape în toate așezările satești ale dacilor liberi se întîlnesc mărturiile ale civilizațiilor dace și romane. Astfel, la Panic, jud. Sălaj, la 14 km depărtare de *limesul* roman, s-a găsit în locuințele de acolo un însemnat inventar de caracter roman, asociat cu un altul de vădită factură autohtonă, dacică, tradițională. Aceeași situație se întîlnește și la Medieșu Aurit, jud. Satu Mare, și nu numai acolo. Dacia liberi au jucat un rol important în procesul continuității și al sintezei generale daco-romane. Ei au păstrat în permanență legătura cu frații lor din provincie și au dus mai departe, în Dacia liberă, elementele romanității, generalizînd-o și contribuind în felul acesta la refacerea unității Daciei străvechi, de data aceasta învenită daco-romană. Prin dacia liberi s-a fortificat fondul de persistență dacic și vitalitatea daco-romanismului. Vestigii ale culturii populației daco-romane s-au găsit în toate fostele orașe romane (Apulum, Napoca, Drobeta, Porolissum etc.) și în numeroase așezări satești. Monedele datînd de după anul 271-275 și descoperite în Transilvania, — ca și pe întregul teritoriu al Dacoromaniei — aparțin băștinașilor, nu altor neamuri.

Latina — unic mijloc de comunicare

Cucerirea militară și transformarea unei părți a Daciei în provincie a deschis drumul pătrunderii limbii și culturii latine și a creat premisele unui proces lent și ireversibil: romanizarea. Simpla cucerire militară nu constituie însă decît una din condițiile romanizării, necesară, dar nu suficientă: Grecia continentală, de exemplu, a fost cucerită în 146 î.e.n. și a rămas în componența Imperiului pînă la sfîrșitul acestuia, fără a fi fost romanizată nicodată; prestigiul cultural al limbii grecești a împiedicat romanizarea (nu însă și pătrunderea unor elemente latine importante în lexicul grec). Romanizarea nu se poate produce decît acolo unde, pe de o parte, există un număr suficient de vorbitori nativi ai limbii latine (sau măcar persoane pentru care latina e principalul mijloc de comunicare) și, pe de altă parte, pentru populația băștinașă există o motivare a învățării limbii latine; fiindcă nu trebuie uitat că romanizarea nu e echivalentă cu prezența, oricît de masivă, a unor romani, ci presupune în mod obligatoriu preluarea, în cursul de generații, a limbii latine de către băștinași mai întîi ca mijloc secundar de comunicare, apoi ca mijloc principal și, în sfîrșit, ca mijloc unic.

Urmează să examinăm dacă Dacia îndeplinea aceste condiții, dacă, altfel spus, existau transmițători și receptori ai limbii latine (fapt negat de autorii *Istoriei Transilvaniei*). Transmițătorii erau: 1. trupele romane dislocate în provincie și răspîndite în așezări militare de pe tot cuprinsul ei (pînă la limita extrem orientală, foarte aproape de arcul Carpaților, la Angustia, azi Brețcu, jud. Covasna); 2. funcționari administrativi și fiscali; 3. comercianți, meseriași și muncitori; 4. diverși coloniști, urbani sau rurali, cu sau fără cetățenia romană. Trebuie subliniat, ca o trăsătură specifică noii provincii, numărul ridicat al coloniștilor. Textul-sinteză e celebrul pasaj din Eutropius, 8, 6, 2: „*Traianus, uicta Dacia, ex toto orbe Romano infinitas eo copias hominum transtulerat ad agros et urbes colendas*” („*Traian după înfrîngerea Daciei, a strămutat acolo din întreaga lume romană o nesfîrșită mulțime de oameni pentru a cultiva ogoarele și a popula orașele*”). Răspîndiți pe tot întinsul Daciei, acești vorbitori ai limbii latine au constituit punctul de plecare al romanizării lingvistice, într-o primă etapă a procesului, pe care o putem numi „implantarea” limbii latine².

Receptorii erau constituiți din ansamblul populației autohtone, mai întîi locuitorii orașelor și ai așezărilor din imediata lor apropiere, apoi și cei ai satelor. Care vor fi fost factorii determinanți ai învățării de către aceștia a limbii latine? Fără îndoială că nu constringerea: Imperiul nu avea o „politică lingvistică” sistematică și nu era preocupat de asimilarea populațiilor cucerite; nu admitea însă ca demnitatea să ignore limba latină. Impulsul a venit din interior: contactele cu

¹ Magazin istoric, nr. 1/1972, 2/1963.

² Cf. I. Fischer, în *Studii clasice*, 21, 1983, p. 69.

romanii erau strict necesare pentru obligațiile raporturi cu administrația, pentru exercitarea comerțului și a meseriilor, pentru desfacerea produselor, pentru participarea la întreaga viață economică, aceasta cunoscând o înflorire bruscă după cucerire. La toate acestea se adaugă și prestigiul limbii latine ca limbă a Imperiului și ca purtătoare a unei culturi avansate. Prima etapă a învățării limbii latine, pe care o putem situa în epoca „implantării”, trebuie să fi avut un scop pur practic — stabilirea minimului de legături indispensabile cu latinofonii —, iar latina vorbită de băștinași trebuie să fi fost destul de depărtată de norma literară. Într-o a doua etapă, când băștinașii participau mai activ la noua viață a Daciei romane, când erau înrolați în armată¹ limba vorbită de autohtoni se deosebește din ce în ce mai puțin de cea a romanilor colonizați: răspindirea școlilor, intensificarea urbanizării, dezvoltarea vieții culturale fac ca latina să devină unicul mijloc de comunicare a întregii populații, indiferent de originea ei, ceea ce are drept consecință „corectarea” limbii, apropierea ei de norma lingvistică a Imperiului (această normă nu este identică cu cea a limbii literaturii beletristice, ci reprezintă limba comună de civilizație, mijloc de înțelegere între locuitorii statului roman, denumită convențional „latina vulgară”). Există desigur mici diferențe provinciale și o parte a lor se datorează tocmai aportului autohton la lexicul latinei de aici, acceptat însă și de coloniști și de descendenții lor (unificarea lingvistică se suprapune cu o unificare etnică, realizată în decurs de mai multe generații; nu mai există romani, pe de o parte, și daci, pe de alta, ci daco-romani². Pătrund astfel în latina provincială denumiri de plante sau animale (menținute în românește sub forma *brad, coacăză, ghimpe, mazăre; barză, cioară, viezure*) termenii referitori la configurația terenului (*baltă, măgură, mal*), la așezări și locuințe (*cătun, gară, vatră*), la păstorit și creșterea vitelor (*baci, minz, strungă, țarc*) etc. Toți acești termeni au pătruns în latina din Dacia, fapt care rezultă din structura lor fonetică și morfologică, identică cu cea latină: *viezure* are aceeași structură cu *iepure, brinză* cu *osinză* etc. Dar indiferent de amploarea aportului dacic³

Stela de la Coșei, jud. Cluj, o expresivă dovadă artistică a preluării de către romani a unor modele sculpturale dacice: demnitarul roman Iulius Crescens purtând pe umeri caracteristica sarică mișoasă dacică.

elementele de unitate latină predomină, iar limba română de azi este continuată aarea neîntreruptă, pe același teritoriu și fără enclave ale vreunei limbi preromane, a limbii latine unice vorbite la nordul și la sudul Dunării, în Dacia și în cele două Moesii (contactul populațiilor situate pe cele două maluri a fost intens cel puțin până în secolul al XII-lea), caracterizată printr-un arhaism fonetic și morfologic, care-și are originea în corectitudinea (față de normele latinei vulgare)⁴ a limbii vorbite aici în antichitate. Aceasta este în fond dovada peremptorie a romanizării și are în favoarea ei evidența documentară și logică, fiind recunoscută de lumea științifică, internațională. Vom cita numai spre exemplificare, un pasaj datorat cunoscutului indoeuropeanist iugoslav R. Katičić: „*Domeniul românesc propriu-zis coincide în linii mari cu cel al provinciei romane Dacia. Este așadar verosimilă derivarea limbii române din latina vulgară dacică, respectiv din romanica dacică*”. După ce expune și teoria originii sud-dunărene a limbii române, autorul continuă:

din bibliografia străină: W. Bahner, *Die lexikalischen Besonderheiten des Frühromanischen in Südosteuropa*, Berlin, 1970, pp. 21-35; G. R. Solta, *Einführung in die Balkanlinguistik*, Darmstadt, 1980, pp. 11-63.

⁴ Cf. I. Fischer, în *Studii clasice*, 21, 1983, pp. 73-82.

¹ Cf. I. I. Russu, *Daco-geții în Imperiul roman*, București, 1980.

² Termenul *daco-roman* este modern. Uzajul roman, pornind de la realitățile geografice și nu etnice, numea *daci* pe toți locuitorii provinciei, după cum multă vreme după stingerea sciților din Dobrogea, romanii de acolo erau numiți *scythi*.

³ Lucrările consacrate elementului de origine dacică din limba română sînt numeroase și destul de deosebite ca rezultate, deoarece limba dacă nu este cunoscută din texte, ci trebuie reconstituită cu ajutorul unor metode filologice-lingvistice, printre care locul principal îl ocupă comparația cu albaneza (descendentă a unei limbi balcanice antice). Pentru a evita cititorului nespecialist reurgerea la unele elucubrații bazate pe ignoranță aliată cu fantezia debordantă, dăm aici cîteva trimiteri la lucrări cu caracter științific: *Istoria limbii române*, II, București, 1969, pp. 313-365; Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, București, 1978, pp. 265-286; I. I. Russu, *Elemente autohtone în limba română*, București, 1970; idem, *Etnogeneza romanilor*, București, 1981; Gr. Brăncuși, *Vocabularul autohton al limbii române*, București, 1983;

„populația romanică a sudului Dunării a participat și ea fără îndoială la constituirea limbii române. Dar nu e de înțeles de ce ar trebui să admitem că latina vulgară din nordul Dunării a fost total suprimată după evacuarea Daciei”¹.

Scopuri străine apropierea dintre popoare

Există, desigur, într-un proces atât de complex, semne de întrebare, la care trebuie să se dea răspunsuri prin examinarea obiectivă a documentelor existente, prin interpretarea critică a valorii lor. Or, tocmai acestor cerințe elementare ale unei cercetări științifice senine și fără teze preconceptionale, nu răspund autorii recentei *Istorie a Transilvaniei*.

Problemele se referă : 1. la perioada Daciei romane (106-271) și 2. la cea de după retragerea administrației și armatei. Prima întrebare se poate formula astfel : cei 165 de ani de stăpânire romană au fost suficienți pentru romanizare, cînd în alte regiuni procesul a fost mai îndelungat și nu s-a realizat în întregime ? Întrebările subsidiare se referă la statutul lingvistic al transmitătorilor și receptorilor, ca și la persistența în provincie a populației băștinașe. La prima întrebare s-ar putea răspunde, chiar cu perfectă bună-credință, negativ și tocmai de aceea s-a încercat prelungirea în trecut a perioadei (nu ne vom ocupa aici de elucubrațiile unor diletanți, care au adus mari deservicii informării publicului larg prin zgomotoasele lor afirmații privind descendența latinei din dacă etc. ; acestea n-au nici o legătură cu știința și n-a existat nici un punct de contact, în nici una din direcții, între grupul diletanților și mișcarea științifică). S-a considerat astfel că romanizarea a fost facilitată, pregătită chiar, de mai vechi contacte între nordul și sudul Dunării, care au dus la un bilingvism timpuriu al unor pături sociale dace, cele din virful ierarhiei. Asemenea contacte sînt neîndoelnice și existența unor cunosători ai limbii latine (pe lângă tehnicienii și comercianții romani care-și desfășurau activitatea în regatul lui Decebal) verosimilă. Dar o pregătire de acest tip a romanizării nu este o ipoteză necesară, deoarece, în anumite condiții, romanizarea este posibilă în 165 ani (ceea ce însumează totuși 6-8 generații) : declanșarea și ritmul desăvîrșirii procesului nu depind de durata stăpînirii romane ci de intensitatea romanizării însăși. Așadar, pentru

ca răspunsul afirmativ pe care-l dăm primei întrebări să fie dovedit trebuie să elucidăm problemele privind latinofonia armatei și a coloniștilor, ca și caracterul contactelor dintre cuceritori și băștinași. Or, tocmai aici se poate observa o utilizare voit simplificatoare a documentelor de către autorii *Istoriei Transilvaniei*. Se știe că armata romană din Dacia, ca și din întregul Imperiu, era alcătuită din unități provenite din numeroase regiuni, unele din zonele elenofone sau orientale ; mai mult chiar, s-au găsit cîteva inscripții care atestă folosirea în cultele orientale practicate de soldați a limbii lor de origine². De aici concluzia pripită că soldații romani nu vorbeau latinește și că nu puteau difuza această limbă. Cum se poate imagina însă ca într-un stat centralizat ca Imperiul, care a rezistat grație armatei timp de secole unor presiuni externe deosebit de grave, soldații să nu cunoască limba oficială ? Tocmai proveniența lor regională diversificată îi obliga să utilizeze, pentru înțelegerea între ei, limba latină. Elementul militar și-a adus contribuția la romanizare și după încheierea serviciului, stabilindu-se în provincie (unde veteranii erau improprietăți). Această realitate este negată de autorii *Istoriei Transilvaniei* într-o manieră care-l lasă perplex chiar și pe cititorul neavizat : pornind de la faptul că la sudul Dunării s-au găsit trei inscripții și o diplomă militară ale unor veterani din Dacia, se trage concluzia că aceste patru texte „demonstrează fără nici un echivoc migrarea veteranilor din Dacia” ! Dar depășirile individuale erau un lucru obișnuit înăuntrul limitelor Imperiului roman : găsim veterani din Dacia și în alte regiuni, mult mai depărtate (Asia Mică, Macedonia etc.). În schimb, nu ni se spune nimic despre veteranii rămași în provincia Dacia : numai în volumele II și III ale noii culegeri *Inscripțiile Daciei romane*, se găsesc 47 inscripții ale unor veterani, dintre care 27 funerare. Același lucru se poate afirma despre latină ca limbă comună a coloniștilor veniți *ex toto orbe Romano* : dacă și-ar fi menținut individualitatea lingvistică locală n-ar fi fost justificat elogiu adus Romei, la începutul secolului al V-lea, de un poet originar tot dintr-o provincie marginală, Gallia : *fecisti patriam diuersis gentibus unam* („ai făcut o patrie unică pentru popoare diferite” — Rutilius Namatianus, *De reditu suo*, I, 63). Dar, spre a dovedi „incapacitatea” coloniștilor de a difuza limba latină, se face apel și la prezența în provincie a unor... analfabeți, ca și cum am putea proiecta standardul de civilizație a secolului XX asupra secolului II. Într-adevăr, în patru con-

¹ R. Katičić, capitolul *Die Balkenprovinzen* din lucrarea colectivă, editată de G. Neuman și J. Untermann, *Die Sprachen im römischen Reich der Kaiserzeit*, Köln-Bonn, 1980, pp. 116-117.

² Cf. S. Sanie, *Culte orientale în Dacia romană*, I, București, 1981.

tracte de muncă din Transilvania proprietarul nu semnează documentul, ci se adresează unui scrib de profesie *quia se litteras scire negavit* („deoarece a spus că nu știe carte“), dar autorii trec cu vederea alte 20 contracte similare, semnate și de martori. În privința receptorilor romanizării, persistența acestora este suficient sprijinită de dovezile arheologice ale continuității de locuire¹ pentru a se mai putea menține ideea exterminării dacilor în lupte, prin masacre și deplasări în masă. Populația locală a avut un contact permanent și intens cu armata și cu coloniștii, dovedite arheologic prin obiectele de factură tradițională dacică găsite în interiorul și în preajma așezărilor romane. În lumina constatărilor și concluziilor de mai sus se vădește totală lipsă de fundament științific, precum și caracterul tendențios al tezelor autorilor *Istoriei Transilvaniei*: „*Înlocuirea limbii, care reprezenta cel mai înalt grad al romanizării, preluarea ca limbă maternă a latinei nu pot fi demonstrate în Dacia și nici dezvoltarea istorică și socială nu le-a făcut posibile*“².

Care a fost situația după retragerea administrației romane? Autorii revin la vechea utilizare a surselor care vorbesc de o retragere practic totală a populației din provincie, insistând asupra faptului că nu ar exista nici o dovadă a folosirii limbii latine la nordul Dunării după anul 271, iar rămășițele populației vor fi fost desigur distruse ulterior și nu ar putea constitui nucleul pentru formarea unei limbi romane. Nu vom relua nici această dezbatere, dar vom sublinia câteva fapte. Nimeni n-a susținut și nu susține că numai în Transilvania s-ar fi perpetuat latina din Dacia; limba română provine din latina ambelor maluri ale Dunării. Oricât ar părea de paradoxal, procesul romanizării se dezvoltă cu forțele lui proprii și în perioada dificilă de după retragere, deoarece persistă o dublă condiție favorabilă: latina se bucura de prestigiu de a fi limba Imperiului, opusă „barbarilor“ și, după secolul al III-lea, limba creștinismului, opusă păgînilor. Cît despre pretinsa distrugere a populației în timpul migrațiilor, ea nu poate fi luată în considerație, deoarece condițiile de teren (munții și codrii) permiteau replierea românilor în vremurile de criză; mai mult chiar populația romanică a putut asimila pe migratorii sedentarizați (în primul rînd pe slavi).

Iar dovezile persistenței (pe lângă rarele inscripții creștine și neclarele mărturii ale unor texte) există³; ne vom opri asupra

uneia, prea puțin luată în discuție. În anul 341, Ulfila (Wulfila), de origine gotică, este numit episcop la nord de Dunăre. Semnificația acestui act administrativ este subliniată de un specialist francez al istoriei creștinismului, R. Gryson, editorul *Scollior ariene la Conciliul din Aquileia*: goții fiind în majoritate păgîni, Ulfila a fost numit episcop „pentru a lua conducerea creștinilor locuind pe teritoriul gotic. Acești creștini se recrutau printre descendenții populației romanizate a regiunii, care făcuseră parte din Imperiu pînă la domnia lui Aurelian [...] ; se știe că obiceiul vechii biserici nu era de a trimite un episcop pentru a evangheliza un teritoriu păgîn, ci de a aștepta existența unui nucleu de credincioși spre a le da un conducător și a-i recunoaște ca o comunitate autonomă“⁴. Așadar, existau la nordul Dunării suficient de numeroși romanici creștinați spre a face necesară desemnarea de către Constantinopol a unui episcop.

Există, în sfîrșit, în așa-zisa *Istorie a Transilvaniei*, o idee obsesivă, cea a caracterului seminomad, pastoral, al populației romane, devenită apoi românească. Limba poate oferi o dezmințire a acestei aserțiuni: numeroși termeni din limba română care dovedesc sedentarismul sînt moșteniți din latinește. Vom aminti aici cîteva; din domeniul locuinței: *casa/casă, paries/perete, murus/aramur, ostium/ușă, porta/poartă, fenestra/ferastră, cellarium/celar, cohors* (și cu forma *curtis*)/*curte*; al mobilierului: *mensa/masă, scamnum/scaun, coctorium/cuptor*; viața economică: *comparare/cumpăra, uendere/vinde, pretium/preț, negotium/negot, impromutare/imprumuta, debitor/dator*; viața socială: *dominus/domn, iudex/jude, iudicium/județ, uicinus/vecin*; în terminologia agricolă se păstrează denumirile tuturor cerealelor (cu excepția ovăzului) și a numeroase plante cultivate, care cer o așezare îndelungată; operațiile agricole au, de asemenea, denumiri latine: *arare/ara, seminare/semăna, sementia/sămînță, machinari/măcina, mola/moară, cos/cute* etc. etc.⁵

Din cele de mai sus rezultă, credem în mod clar, că recenta contrafacere a *Istoriei Transilvaniei* este viciată de idei preconcepute, străine de realitatea demonstrabilă și demonstrată, iar argumentele folosite pentru slujirea acestor idei sînt — și nu se putea altfel — șubrede, ele constituind o lucrare discutabilă, tendențioasă, pătrunsă de idei false menite să slujească altor scopuri, străine apropierii și cunoașterii dintre popoare. ■

¹ Vezi D. Protase, *Autohtonii în Dacia*, București, 1980.

² Erdélyi történetek, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986, p. 93.

³ Magazin istoric, nr. 1/1976, 2/1981.

⁴ R. Gryson, *Scolles ariennes sur le Concile d'Aquileia*, Paris, 1980, p. 147.

⁵ Pentru repartitia pe domenii a vocabularului latin moștenit de limba română, vezi *Istoria limbii române*, II, 1969, pp. 129-173.

METODE ȘI STILURI ÎN SERVICIUL

FALSIFICĂRII INTENȚIONATE

A ISTORIEI

TITUS POPOVICI

O profundă amărăciune interioară predeceaze scrierea acestor rânduri: incredulitatea, stupefacția, indignarea, minia, tentația de-a răspunde cu aceeași monedă — acțiune *nedemnă* de un intelectual ce nu și-a pierdut respectul de sine, dar oarecum explicabilă după lectura în original a celor 2000 de pagini intitulate *Erdély története (Istoria Transilvaniei)* — s-au decantat în această amărăciune spirituală ce se cere exprimată.

Din copilărie, mama mea, care a studiat la Budapesta, mi-a insuflat interesul și dragostea față de limba și literatura maghiară; sensibilitatea mea virgină a receptat aproape în același timp și pentru totdeauna pe Eminescu și Petőfi, *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie* și *Egy gondolat bánt engemet* (Mă bîntuie un gând).

După ce amiralul — fără flotă — Horthy Miklós a intrat triumfal în Oradea, primită cadou-momeală de la Hitler și Mussolini, pe un cal alb cu potcoave de aur oferite respectuos de un bogat hotelier evreu, care peste patru ani se topea cu întreaga familie în sinistrul fum de la Auschwitz — în timp ce jandarmi cu pene de cocoadă la ceață nu conduceau, brutali și disprețuitori, către vagoanele de vite ale expulzării — Pistike și Jancsika, prietenii jocurilor nebune prin misterioasele străduțe ale Oradei natale, mă însoțeau și ei plîngînd spre gară, întrebîndu-mă cînd vin înapoi.

Mai tirziu, adolescent a cărui conștiință era adînc rănită de sarabanda de foc, nebunie și bestialitate generată de concepțiile antiomane ale fascismului, am considerat că una din sarcinile fundamentale pe care necruțătoarea Istorie le-a pus în fața generației noastre de intelectuali născuți și formați pe acest frîmțit pămînt al Transilvaniei, români și maghiari, este și va fi lupta în numele umanismului pentru eradicarea *definitivă* a concepțiilor, „teoriilor”, și prejudecăților pe care clasele dominante le-au folosit — trebuie să recunoaștem: cu eficiență pricepere, — pentru învrăjbirea celor ce

n-aveau de împărțit decît mizeria, împilarea și speranța într-o lume mai bună. Acest rol, revenit nouă, truditărilor cuvîntului „ce exprimă adevărul”, se înscria, firesc, în procesul larg, complex, nu rareori dificil, inițiat de un partid de concepție internaționalistă, care-și asuma sarcina istorică de a crea între oameni, naționalități și națiuni, acea unitate dialectică superioară ce nu se poate realiza prin negarea, disprețuirea și, în ultimă analiză, încercarea de anihilare a personalității, tezaurului cultural, istoriei și demnității celui-lalt, ci numai prin înțelegerea învățămintelor istoriei, prin cunoașterea reciprocă, respect, colaborare în efortul comun, consecvență în urmărirea țelului ce ni l-am propus.

Dovezile ignoranței

De aceea n-am avut liniște morală pînă nu mi-am procurat *Istoria Transilvaniei* ce poartă girul unei instituții în principiu respectabile: Academia Ungară de Științe. Am trecut de mult de vîrsta surprizelor, totuși, nu pot numi altfel decît șoc impresia produsă de citirea, cu creionul în mînă, a respectivei tipărituri. *Incredulitate* față de dovezi de ignoranță care l-ar due la repetenție pe un elev de școală medie; *stupefacție* față de vehicularea nonșalantă a unor aberații „istorice” de mult infirmate de cea mai elementară cercetare a celor mai elementare surse; *minie* pentru insultele și calomniile suburbane, proferate pe un ton condescendent. Ca la sfîrșitul secolului XX, într-o țară socialistă vecină și prietenă — dacă luăm ca punct de orientare, cum e și firesc, tratatele oficiale ce statuează relațiile reciproce, într-un spirit nou, socialist; după ce personalități politice ungare declară reiterate că nu există intenția să se pună în discuție Tratatul de pace rezultate din tragedia celui de-al doilea război mondial și că Ungaria nu are pretenții teritoriale în Transil-

vania, este îngrijorător să fie publicată, nu de o editură din sectorul particular („Maszek”), o tipăritură voluminoasă în care, pe lângă multe altele ce le vom analiza fatalmente sumar, răsună, incredibil, până și accente ale urii și disprețului de rasă — căci somnul rațiunii naște și renaște monștri — și ne obligă la clasică întrebare: care este scopul, finalitatea acestei acțiuni? Cui *prodest*? Este această operație, a cărei ducere la capăt a necesitat, desigur, travaliu și timp, un „act gratuit”? Expresia unui impuls brusc, necontrolat? O parodie a kantianului „an sich und für sich” („în sine și pentru sine”) ? Răspunsul logic posibil, singurul răspuns posibil duce la concluzii atât de grave, încât cred că e preferabil să nu considerăm (ne-ar fi și greu s-o facem) această tipăritură drept o lucrare istorică, ci... un roman. Un roman ieftin, mă grăbesc să adaug, așa cum erau cele apărute la noi, pe vremuri în „Colecția celor 15 lei”, sau în Ungaria așa-numitele „ponyva regény”. Alexandre Dumas-tatăl, titanul romanului istoric popular, romantic și generos, acuzat că n-ar prea respecta „ad litteram” datele istorice, a răspuns printr-o ascuțită butadă: „*On peut violer l'histoire à condition de lui faire un enfant*”. Cum se prezintă *Erdély története*, produsul născut mort al unui viol în grup al istoriei, ne vom strădui să arătăm fără indulgență pentru profilul „intelectual” al autorilor acestei confecțiuni hibride de un simplism și de o sărăcie dezolantă pînă și a nuanțelor. Ca prim exemplu, cuvîntul „probabil” (valószínűleg) care nu prea are ce căuta într-o lucrare istorică, dar într-un roman, mai ales din categoria „ponyva” se mai admite, se repetă cu o frecvență ce pare a dovedi pauperitatea lingvistică a autorilor și lipsa de vigilență a redactorului: după ce l-am numărat de peste o sută de ori, am renunțat. Dar la o analiză mai atentă pasiunea pentru acest adverb nu mai apare ca o simplă neglijență: folosirea lui pînă la sașii este menită a înlesni formularea celor mai stridente aberații istorice, deoarece prezența providențialului „probabil” oferă oricînd o porțiță de scăpare. Desigur o asemenea „deontologie” reflectă o oarecare lășitate. Dar pentru autorii porniți pe panta demonstrării nedemonstrabilului, important este că acest modest „probabil” nu anulează, mai ales în mintea cititorului ne-specialist, efectul afirmației nefondate științific, ori pur și simplu mincinoase.

Dispreț de grofi

Un alt procedeu face parte dintr-o tehnică, despre care André Malraux (ministru al culturii în timpul generalului de Gaulle) și — cer iertare memoriei marelui scriitor francez — omolog deci al d-lui Kőpeczi Béla (coordonatorul „științific” al acestui roman) spunea: „*Este vorba totdeauna de obținerea reflexului condiționat, adică a face ca un anume epitet, sistematic agățat de anumite nume, să lege aceste nume de senti-*

mentele pe care epitetul le trezește în mod firesc”. Astfel, armata română este peste tot armata *regală* română, spre deosebire de cea *numai* maghiară. Se încearcă deci acreditarea ideii că armata română a fost mereu una de clasă, spre deosebire de cea maghiară, națională ori internaționalistă. Cele trei națiuni *feudale* (*Unio trium nationum*) sînt denumite în imensa majoritate a cazurilor *numai* națiuni. Se încearcă astfel crearea voluntară a unei false percepții istorice. Căci dacă în cadrul națiunilor *feudale* poporul român era doar tolerat, întrucît imensa lui majoritate nu întrunea cerința fundamentală de a intra în rîndul națiunilor *feudale*: catolicismul și maghiarizarea, „escamotarea” termenului feudal și „substituirea” ideii de națiune în sens modern vor să creeze impresia că românii sînt o non-entitate. (La jocul de cărți asemenea „procedee” au un nume precis, rău famat.) O altă metodă, la care recurg fără încetare acești „romancieri” ahiați după succes profitabil (cui ?), este preluată „creator” din arsenalul reclamelor comerciale americane de acum vreo 30 de ani (deoarece actualmente procedeul e interzis în S.U.A. prin lege federală). S-a constatat că o fotografie lăudînd cutare produs, introdusă de repetate ori pe parcursul unui film, nu este înregistrată și receptată ca atare, dar că se fixează, un timp, în subconștient. Astfel, după ce a plîns la *Gone With the Wind* spectatoarea simte, nici ea nu știe de ce, dorința irezistibilă de a cumpăra un anume detergent. Cuvîntul predilect care ia, în cazul *Istoriei Transilvaniei*, locul fotografeiei este *IMIGRAȚIA* (a românilor, evident), care-i obsedează pe autori. A-ți imagina un popor, care se ia și se ducе caele lungă, trece Dunărea în masă, bărbați, femei, copii, bătrîni, se așază în munții Balcani și stă acolo o mie de ani, apoi într-o bună zi se ia din nou și vine *exact* pe locurile de unde a plecat, nepăstrînd în tradiție, în legende, în cîntece, în folclor — ca să nu vorbim de dovezi materiale, arheologice — *nici* o urmă a unei asemenea prodigioase aventuri, face ca o astfel de „Istorie” să se auto-exileze din domeniul științei și să „imigreze”, că să folosim un cuvînt scump autorilor cu pretenție academică, în zonele suprarealismului, ale renunțării la logica elementară, la bunul simț. E adevărat că, în momente de rară luciditate, literații-amatori recunosc că aceste mișcări de mase mari de oameni sînt „*la fel de dificil de reconstituit în ultima treime a secolului XVI*”¹ (ca și în secolul X, deci, adăugăm noi), dar imediat își revin la starea lor „probabil” (valószínűleg) obișnuită și afirmă că au fost „*puternice*”, apoi „*de anvergură*”, apoi „*val masiv de imigrare*” și tot așa și-n secolele următoare, ba chiar spre sfîrșitul multelor pagini să insinueze timid că ar avea loc și azi. Pentru ca „teoria” acestei imigrații permanente să poată purta

¹ *Erdély története*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986, p. 492.

măcar minuscula foaie de viță a unei aproximative verosimilități, literatorii îi fac pe români *exclusiv* păstori. Pornind „probabil” (valószínűleg) de la premisa că această ocupație este, prin natura ei, infamantă, nu se jenează să-i prezinte ca pe niște suboameni, subdezvoltați mintal, trăind în bezna superstițiilor și în promiscuitatea poligamiei, „foarte instabili, aproape nu se puteau lega de pământ”. (Observați finețea stilistică a acestui „aproape”!). Mă întreb de unde apare acest dispreț grofesc pentru una dintre cele mai vechi și mai nobile preocupări umane: domesticirea și creșterea animalelor, ocupație care, ținându-l pe om într-un permanent contact cu natura, l-a condus spre înțelegerea fenomenelor ei, l-a îmbogățit spiritual, l-a făcut să intuiască și apoi să sistematizeze și să transmită urmașilor învățăminte de astronomie, de geografie, de botanică, de medicină veterinară, de alimentație rațională, i-a format o etică a bunei conviețuirii și a întraajutorării, o concepție artistică ce a creat opere de o zguduitoare măreție filosofică (*Miorița*) mult superioare, de pildă, monopolizării șovine a lui Dumnezeu la care a putut să coboare un poet atât de mare, un geniu ca Petofi, dus de valul nefericit al exaltării naționaliste! („*A magyarok istnére, esküszünk — Pe dumnezeul unguilor jurăm — subl. mea.*”). Dar, în definitiv, cu ce e mai de admirat — chiar de niște snobi ce se pretind marxiști — călărețul nomad ce poartă sub sa, spre frăgezire, carne răpită cu sila acestor muncitori cinștii și pașnici? Desigur însă, ca să-l justifici pe prădător, trebuie să-l înjosești pe cel pradat. Neguțătorii de sclavi, negrierii, nu procedau altfel.

Fantezii lingvistice calomnioase

Ajuns în acest punct, sila mea e provocată și de faptul că nivelul incredibil de jos al acestei tipărituri pretențioase mă obligă, fie și citind din paginile ei, să mă simt eu insumi oarecum diminuat intelectual. Tot André Malraux observa în legătură cu tehnicile propagandei totalitare că: „*Imprumută adversarului propriile-i tare pentru ca cititorul să nu mai înțeleagă nimic, este de asemenea un procedeu banal.*” Minuitorii de cuvinte fără altă acoperire decît a redactorului șef, considerînd „probabil” (valószínűleg) *mingarea* drept o țară, foarte infamantă, încearcă s-o exorcizeze, azvîrînd-o ca pe ceva rușinos poporului român. Numai cel ce supralicitează rolul subconștientului ar putea descifra ce complex de inferioritate, specific micului-burghez, care ar da oricît să se poată mîndri și el cu un blazon ereditar (în cazul de față *continuitatea, stabilitatea*), se ascunde în dosul acestei științific-suspecte obstinații.

Într-o perspectivă cit de cit științifică, *migrarea*, care în cazul maghiarilor a fost totdeauna numită „*honfoglalás*” — (stabilire în patrie) sună mai nobil! — e un fenomen istoric obiectiv; el nu diminuează cu nimic

Mihai Vodă Viteazul, primul făptuitor al Unirii țărilor române — ideal care a strălucit secole de-a rîndul, ca o flăcără mereu vie, în cugetul și simțirea românilor — intrînd triumfal în Alba Iulia

calitățile și multiplele realizări ale celor de azi, urmașii unui popor migrator, dar nici nu le conferă dreptul de a pretinde în virtutea dreptului istoric (decît în fantezie) teritoriile ce nu le-au aparținut, întrucît cuceririle creează *posesiune* nu *proprietate*!

Faptul că astăzi ideea de popoare, „alese” nu mai are nici o valoare de argument, deci truda de a confecționa strămoșilor *alt* statut, *altă* biografie, *altă* istorie, și inutilă și ridicolă, nu-i deranjează pe fabulatorii istorici, redacțaiți de ministrul culturii lor. Ei merg mai departe și după ce au creat acest erou-negativ, păstorul român năvălitor, își descoperă și veleități de lingviști. Și astfel stabilesc „ex cathedra” că acești imigranți „probabil” (valószínűleg) n-aveau limbă, întrucît dăci au murit cu toții sau au fost împrăștiați, ajungînd pînă în Britania. (Dacă „logică” revendicativă a d-lui Makkai & Comp. ar fi molipsitoare, am putea și noi fi îndrituiți să avem pretenții, întîi „istorice”, apoi... „mai vedem noi” asupra Yorkshire-ului, Sussex-ului sau Walles-ului!) Așadar, după ce dăci au fost șterși de pe fața Transilvaniei pînă la unul cu limba lor cu tot, s-a mai întîmplat că ostașii romani și coloniștii aduși de Traian... nu vorbeau latina! Ei vorbeau greaca, iraniana, arameica, vorbeau „probabil” (valószínűleg) și alte limbi, azi necunoscute, dar nu latina! Cum se face că după aproape două milenii de condiții de o vitregie rar întîlnită în istoria universală, româna *este* azi una dintre cele mai viguroase limbi romanice, cu o structură gramaticală *identică* celei latine, cu un *fond*

principal de cuvinte eminamente latin, literaturii deveniți lingviști trec sub tăcere, cu o împudică pudoare.

Pentru a înveseli cât de cât cititorul pe care, cu neplăcere îl purtăm prin teritoriile fetide ale falsificării, calomniei și relei-credințe, vom spune că „probabil” (valószínűleg) în timp ce au stat un mileniu prin necunoscuta sihle ale Balcanilor, păstorii au învățat acolo latinește la vreo Sorbonă misterioasă !

În fine, după ce și-au epuizat resursele de fantezie lingvistică, autorii redevin literați și încearcă să uzurpe și domeniul umorului — e drept macabru — cu o abilitate care „probabil” (valószínűleg) îl face să se răsucească în mormint pe unul din marii maeștri ai acestui gen, strălucitorul Karinthy Frigyes. Umoristică e furia cu care îl reduc la neant pe bietul Anonymus, vinovat că a pomenit de existența românilor încadrați în forme statale la sosirea lui Árpád: macabră e similitudinea care a dus la executarea în 1849 a lui Stephan-Ludwig Roth¹ culpabil de crima de: „Introducere a limbii române ca limbă oficială în afacerile Comitatului: protocol redactat în această limbă a fost înfățișat Curții ca Corpus delicti”, după cum informează pe John Paget, contele „revoluționar” Karacsay care l-a condamnat pe Roth la moarte („For introducing the Wallack language as the official language in the County business: the protocol was drawn up in this language and was produced before the Court as *Corpus delicti*”) ². Singura întrebare ce ne-o trezește tratamentul aplicat notarului regelui Béla este: de ce se mai păstrează, în plină Budapesta, statuia acestui falsificator? Pe vremea de tristă memorie a dogmatismului, în cadrul unui proces „bine aranjat” (konceptíós per), d. Makkai, care are experiența reîncarnărilor ideologice, l-ar fi putut acuza pe sârmanul notar-cronicar că a fost agent plătit și spion al lui Gelu și Menumorut.

Ridicolul ucide

Umorul macabru atinge însă sublimul atunci când aflăm că ciuma care a pustiiit Europa în 1348-49... i-a evitat pe români !!! Fantezia „creatoare” a colectivului de libești este însă, totuși, limitată. Se putea merge mai departe: se putea afirma (ce mai conta) că „probabil” (valószínűleg) păstorii români invadatori au inventat „avant la lettre” războiul bacteriologic și ei au fost aceia care au împrăștiat microbii ciumei, pentru a rări populația maghiară sedentară și a-i ocupa casele, „probabil” (valószínűleg)

după o prealabilă dezinfecție. Dictionul franțuzesc „Il n'y a que le ridicule qui tue” (numai ridicolul ucide) nu este adevărat: altfel d-nii Makkai & Comp. nu ne-ar mai bucura cu prezența lor pe acest pământ.

Cu cât ne apropiem de epoci în care evenimentelor nu li se mai poate aplica miraculosul „probabil” (valószínűleg), calomnia apodictică (Academia Hungarica locuta est !) începe să proliferizeze zgomotos în ceea ce ne privește pe noi, românii, în timp ce maghiarii, eroi-pozitivi prin definiție, sînt atît de încercați cu toate virtuțile, încît devin excesiv de schematici. Astfel lupta *necurmată* a țărilor românești pentru apărarea independenței și stăvilirea expansiunii otomane, care a îmbrăcat toate formele posibile, este nu numai minimalizată, dar pur și simplu prezentată cu semn schimbat. „Ca funcție, *voievozii ei* (ai Munteniei — n.a.) nu însemnau mai mult decît guvernatorii turci”. Asta în 1593, sub Mihai, „cărui, mai tirziu (s.n.) i s-a adăugat și apoziția Viteaz” ³... „Turcii trebuiau să înțeleagă, la fel ca și în 1551-1556, că Transilvania nu este Muntenia sau Moldova, și că dacă este exploatată prea tare poate deveni foarte periculoasă” ⁴...

„Drumul voievodatelor române reduse la soarta de slugi” ș.a.m.d. *ad nauseam*. Și este instructiv pentru cunoașterea gradului de decădere intelectuală la care poate duce patima necontrolată, ori mentalitatea neepurată de vestigiile unei gândiri perversite de ură neputincioasă, să poți citi asemenea afirmații despre singurele țări din centrul și sud-estul Europei care n-au fost niciodată reduse la starea de pașalic, nu pentru că Poarta n-ar fi dorit-o, ci pentru că s-a convins, din proprie experiență militară, că acest lucru este cu neputință — în timp ce la Buda timp de peste un secol și jumătate din minaretele moscheilor au răsunat chemările la rugăciune ale muezinelor ! În schimb, printr-un tendențios contrast, din clipa cînd „ELEMENTUL DE ELITĂ al societății, NOBILIMEA MAGHIARĂ” ⁵ (s.n.) ajunge în contact diplomatic cu otomanii, tonul se schimbă. „Începînd din 1556 politica filoturcă este piatra fundamentală a conducerii STATULUI UNGAR DE RĂSĂRIT” ⁶ (o altă formă eufemistică de a susține apartenența organică a Transilvaniei la Ungaria !) se afirmă cu solemnitate, ca despre un remarcabil succes. E drept, acestei pietre fundamentale, elementele „de elită” i-au rămas multă vreme fidele, dacă și în 1877 — cînd armata română cucerea la Grivița

¹ Erdélyi története, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986, p. 526.

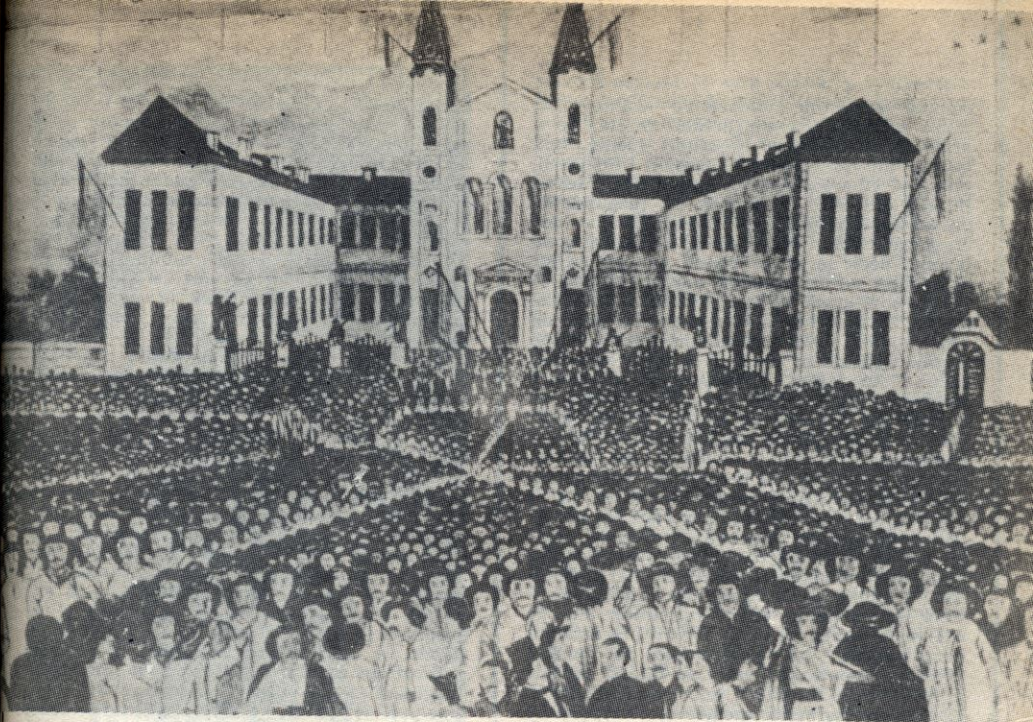
² Ibidem, p. 538.

³ Ibidem, p. 540.

⁴ Ibidem, p. 445.

¹ Magazin istoric, nr. 4/1967, 3/1972.

² Cornelia Bodea, 1848 la români, vol. II, București, 1982, p. 1018.

„Noi vrem să ne unim cu țara!“ Este voința tuturor românilor transilvăneni, căreia îi dau expresie și cei 40 000 participanți la Marea Adunare Națională de la Blaj, din 3/15 mai 1848

și Plevna independența deplină a țării¹ — ele doreau public și oficial victoria lui Osman Pașa! Remarcabilă logică! După ce-și fac un titlu de glorie, adesea exagerat — din rezistența lor singulară antiotomană, amintind într-un sfîrc de frază de „cazurile izolate“ românești (care s-au numit Mircea cel Mare, Vlad Tepeș, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Ion Vodă cel Cumplit, Mihai Viteazul), romancierii debutanți trec la polul opus, cu o dezinvoltură aproape amuzantă. S-ar putea spune încă multe, dacă tehnica falsificării și denaturării nu ar deveni, pînă la urmă, fastidioasă și plictisitoare prin monotonia ei încăpăținată.

Dreptul istoric

„dincolo de care se află tunul“

Cercetarea evenimentelor din 1848² capătă în ochii mei o importanță esențială, depășind cadrul strict istoric. Am considerat întotdeauna că în tragedia acestei revoluții se găsește cheia multor evenimente ulterioare și că numai o aprofundare sinceră, dezbărată de toate poncifurile declamatorii ori unilaterale, de explicațiile parțiale și subiective, o analiză științifică bazată pe documente și efectuată cu obiectivitate și rigoare pot contribui la formularea tuturor concluziilor atât de necesare rezolvării, în sfîrșit firești, a

problemei naționale, pe acest pămînt, unde celor mai vechi și celor mai mulți locuitori li se negase pînă și existența. S-ar părea, la o lectură superficială, că autorii *Istoriei Transilvaniei* sînt animați pe neașteptate de dorința de a cîntări *sine ira et studio* responsabilitățile prăbușirii unei revoluții care părea să aibă toate șansele de a schimba destinele Europei, devenind unul dintre acele evenimente cruciale care influențează hotărîtor mersul istoriei. Din păcate însă și aici, cu ceva mai multă abilitate, e drept, reapar toate metodele (mai corect spus: tertipurile) nedemne de un istoric, de un om de știință, de un om de cultură pur și simplu: afirmații gratuite, fără acoperire, denaturarea faptelor evidente, insinuările rău voitoare, ocuirea sau trecerea sub tăcere a mărturiilor ce nu convin, diminuarea și înjosirea românilor și a rolului lor — totul deghizat sub aparențele unui obiectivism așezat sub aripa unei ieuzitice „*reservatio mentalis*“. Să vedem, așadar, cum arată „viziunea critică“, dînd cuvîntul autorilor. „În cursul amarnicei autoexaminări care a urmat după Șiria, emigrația a ajuns la recunoașterea faptului că obținerea independenței era condiționată de colaborarea cu celelalte popoare ale Ungariei istorice, în primul rînd cu românii din Transilvania“³. Adică a acelei Ungarii ce înglobează Transilvania în virtutea arbitrariei hotărîri a Dietei din Cluj care a proclamat unilateral unirea Transilvaniei cu Ungaria fără parti-

^{1,2} Magazin istoric, nr. 5, 6/1977; 3, 4-6, 7, 11/1973.

³ Erdély története, Akadémiai kiadó, Budapest, 1986, p. 1449.

ciparea românilor, împotriva voinței lor, cauza principală a conflictului militar ce a urmat... Pe ce baze în sfârșit lucide, noi, deduse din examinarea cauzelor înfringerii, urma să aibă loc această colaborare? se va întreba cititorul. Ne grăbim să răspundem: pe aceleași despre care Avram Iancu¹ declara că românii sînt dispuși să moară pînă la unul decît să le primească, acceptarea lor echivalînd cu sinuciderea națională. Dar să vedem cum arată, pe viu, „amarnica autoexaminare”. Am în fața mea o splendidă ediție de cinci volume masive, totalizînd peste 2 500 de pagini, apărute în condiții cu totul excepționale: Az 1848-49. Magyar Szabadsághare története (Istoria luptei maghiare pentru libertate din 1848-49), de Gracza György apărută la Budapesta în editura Lampel Robert (Wodianer F. & Fiai) decembrie 1894, deci la aproape o jumătate de secol de la evenimentele, timp suficient pentru o autoexaminare. fie și neamarnică. Luptele eroice purtate de armatele revoluționare maghiare împotriva unui inamic ce le covârșea numericeste, victoriile strălucite, înfringerile, martirul final al generalilor spinzurați la Arad, sînt înfățișate veridic, cu emoție, cu talent, tulburător. Lucrurile se schimbă radical, devin literalmente dezgustătoare cînd vine vorba de români. „Păstori nomazi, subdezvoltați mintal, fericiți în întunericul înapoierii lor, turmă incultă...” (Unde am mai citit asemenea „înălțătoare” aprecieri?) Eroii Revoluției Române, Iancu Abrahám, Axente Severusz, „acești doi monștri cu înfățișare umană” (két ember szörnyeteg), Belecescu Miklós, alt agitator (másik agitátor) care... (!) ia cuvîntul pe Cîmpia Libertății — unde n-a fost niciodată — n.a.) în fața unei mulțimi care... atenție, apare și în această lucrare cuvîntul atoatesalvator: „probabil” (valószínűleg) nici nu știe despre ce e vorba, dar care desigur (természetesen) urmează orbește îndemnul lui Belecescu Miklós (e vorba, sper că s-a înțeles, despre Nicolae Bălcescu) ca o delegație să se ducă la Viena, să-l asigure pe Împărat de credința românilor” (!?).

Este îndeobște cunoscut că vechea istoriografie maghiară se caracteriza prin apelarea insistență la o fantezie fără friu și înconțință verbală. Iată doar cîteva din epitetele cu care sînt „onorati” Barnucz Simon, Butyaniu János, Dobra Péter: „...Hiene... umblînd în sînge pînă la genunchi... tăind siniele femeilor... ucigînd copilași cu lănci speciale (e vorba de „coasele îndreptate”) al căror desen încadrează un fioros portret al lui Iancu Abrahám, de mîinile căruia atîrnă, în chip de brelocuri, crani, cnuturi, lanțuri și cătuși. Așa arăta, în 1894, „amarnica autoexaminare” despre care sîntem asigurați că ar fi avut loc, după Șiria.

Să-l lăsăm însă pe Gracza György, înainte-mergător al d-lor Makkai & Comp. și să vedem cum apare în viziunea acestora din urmă respectivul proces istoric de conștiință... „Kossuth încă la Brussa, în Turcia, a intrat în legătură cu Ion Ghica, care (cu aprobarea lui Bălcescu) în primăvara lui 1850 i-a ri-

dicat ideea confederației ungaro-româno-sîrbești, dar atunci fostul guvernator încă nu a dorit să-și asume obligații”... (Pesemne nu începuse procesul de autoexaminare!). „Teleki i-a recomandat în zadar acceptarea proiectului, el (Kossuth) văzînd în aceasta în primul rînd tendința românească de acaparare a Transilvaniei” (fără comentarii!). „E drept, Kossuth însuși sublinia încă în iunie 1850 că Ungaria «ori n-are viitor, ori dacă are, viitorul ei e să formeze o federație cu națiunile vecine, mai mici», dar — îl justifică autorii — pe temeiul amestecului dintre naționalitățile Ungariei și al imposibilității delimitării lor teritoriale — a respins în repetate rînduri ideea desființării unității statului istoric ungar”² (s.n. — idee fixă). Mai departe. „Cele două emigrații au încercat să se convingă reciproc asupra dreptății poziției lor. Românii s-au cramponat de concesiile privind autonomia teritorială [gravă culpă contrarevoluționară «probabil» (valószínűleg), în ochii autorilor!], iar ungurii de dreptul istoric... «dincolo de care se află tunul!»”³ (Această frază a contelui Andrássy este expresia cea mai sinceră a „amarnicei autoexaminări”). „Metoda” d-lor Makkai & Comp. e clară: întii se oferă o premisă falsă drept concluzie: „După Șiria, emigrația maghiară s-a amarnic autoexaminat”, apoi imediat se reiau necritic, ca atare, toate argumentele și „ideile” care au obligat pe români să ia armele pentru a-și apăra ființa națională direct, nemijlocit și necamufliat amenințată. „La un moment dat — apreciază colectivul coordonat de redactorul-ministru — Kossuth a avut o idee genială (zséniális ötlet) : a despărțit în esență în așa fel viața de stat de organizarea politică a diferitelor naționalități, încît o lăsa pe cea dintîi în mîna moșierimii — intelectualității maghiare, iar pe a doua o integra înr-o formulă ad-hoc, independentă de aparatul de stat, ca apoi ponderea și influența lor să evolueze potrivit jocului liber al forțelor reale în determinarea viitorului statului (și al diferitelor regiuni)”. Și un analfabet politic își dă seama care putea fi rezultatul jocului „liber” între forța reală a organizației de stat, aflată în mîna moșierimii, și formula ad-hoc a organizării „probabil” (valószínűleg) într-un fel de cluburi, sau asociații cultural-religioase a naționalităților! Și se mai miră acest colectiv în volumul III al Istoriei Transilvaniei că în 1918, la întrebarea exasperată a lui Jászi Oszkár (care propunea Consiliului Național Central Român soluții aproape identice: „În fond ce vor românii?”) Iuliu Maniu i-a răspuns scurt și cuprinzător: „Despărțire definitivă!” (teljes elszakadás!). Dar să vedem cum se continuă ideea genială (a zséniális ötlet). „Pen-tru început — ne liniștesc autorii redeveniți istorici cu pretenții de obiectivitate — nu voia să desființeze total poziția privilegiată a clasei conducătoare maghiare, dar oferea

² Erdélyi története, Akadémiai Kiadó, Budapesta, 1986, p. 1450.

³ Ibidem, p. 1451.

¹ Magazin istoric, nr. 7, 9/1972, 10/1974, 10/1975.

Conducător al revoluției române din 1848 din Transilvania, Atram Iancu și-a consacrat toată energia realizării programului votat la Adunarea de la Blaj

garanții serioase...¹ Încercînd să ne păstrăm calmul în fața unui asemenea monument de insolență, să vedem ce „garanții serioase” oferea românilor Kossuth Lajos în 1848, cînd era guvernator al Ungariei, cu puteri dictatoriale și nu un oarecare emigrant, redus la pomana otomanilor la Brussa.

Un document lugubru

Intr-un apel (kialtvány) către poporul valah (az oláh néphez), semnat în numele Comisiunii apărătoare de țară așezată prin Dietă (Az ország védelmére megbízott országgyűlés választmány), apel republicat în: Kossuth Lajos, *Összes munkái* (Opere complete). XIII (III), Budapeșt, 1952, pp. 153-154, după ce le promitea românilor drepturi sociale, bineînțeles în cadrul statului istoric ungar și în schimbul renunțării la revendicarea naționalității politice, conducătorul revoluționar îi povățuia: „Pentru aceasta, ia seama, ca nu cumva lăsîndu-te înșelat să atragi asupra-ți nimicirea totală... căci altfel, precum e adevărat că există un dumnezeu în cer... așa e adevărat că va coborî asprimea pedepsei pe capetele vinovaților și viteza

noastră armată — care tocmai a spulberat o turmă trădătoare de patrie (aceștia erau sirbil numiți cu un termen pejorativ «rácok», care, și ei, luptau cu arma în mînă pentru recunoașterea drepturilor naționale) va porni asupra voastră și atunci vai și amar de fiecare așîțător. Atunci ar fi fost mai bine să nu vă fi născut, pentru că nimeni dintre cei ce s-au răscolat împotriva patriei nu se poate aștepta la îndurare. DAR ȘI PÎNĂ ATUNCI (s.n., adică — pînă s-ar răscula cineva, deoarece pînă la apariția acestui generos și inteligent apel, românii nu întreprinseseră nici o acțiune armată!) se va ordona maghiarilor și secuilor să se ridice și ca vișorul să măture fiecare gunoi nerecunoscător, ... ca să se scoale poporul maghiar în masă și să șteargă de pe fața pămîntului pe fiecare trădător de patrie și rebel, care nu vrea să asculte de vorbă bună”. În continuare guvernatorul revoluționar devine și mai concret în ceea ce privește soarta celor ce nu renunță de voie la naționalitatea lor și nutresc pretenția „contra-revoluționară” de a le fi și recunoscută: „Pămîntul li se va lua și va fi împărțit între fiii credincioși ai patriei, iar el va pieri de mîna căldului sau de sabie”². În fața acestui document lugubru te întrebi: care putea fi răspunsul unui popor care ținea la demnitatea lui națională mai mult decît la viață? Cît de adevărat sună amara judecată a lui Bălcescu: „Kossuth a guvernat slab și rău, el mi-a dovedit și mai mult că un demagog nu poate fi om de stat. El a pierdut Ungaria”.

Să ne mai amintim? De pildă, de cuvintele lui Vasvári Pál, „Demosthenele maghiar”, înflăcăratul luptător pentru libertate, care, însă, îndată ce se adresa românilor devenea de o ferocitate inumană?: „Să întîndem prieteneste o mîină către cei înșelători, dar în cealaltă să scліpească sabia nemiloasă a războiului. Ne silim a-i convinge prin vorbe și cu proclamații. (Faptele ar fi fost mai concludente!). Dar asupra celor care nu se convertesc (adică nu acceptă de bună voie deznaționalizarea — n.a.) și continuă răscoala pronunțăm sentința: acest neam a fost stirpit!” (e faj kiirtatott). Frumosul și avîntatul tinăr a plătit cu viața această parte întunecată a gîndirii sale, la Fîntînele, sub securile și coasele moșilor care nu voiau nici să se convertească, dar nici nu acceptau cu mîinile în sîn să fie exterminați!

Să-l pomenim pe Csány Lajos, comisar general al Transilvaniei, ale cărui patru luni de guvernare l-au adus la exasperare pînă și pe generalul polonez Iosif Bem, prin cruzimile și represiviunile cărora le-au căzut victimă peste 6 000 de români, pe lîngă cei aproape 40 000 asasinați în timpul revoluției în sutele de sate scrumite? Era firesc ca groful Csány să se comporte astfel, din moment ce opinia lui despre români era: „De cînd există omenire, nicăieri nu se vorbește în paginile nenumărate ale istoriei despre libertatea vieții voastre naționale. Afi fost slugi pe vremea romanilor, slugi ați fost sub domnia popoarelor migratoare (deci

¹ Ibidem, p. 1452.

² Cornelia Bodea, Op. cit., p. 920.

acestea i-au găsit, totuși, aici pe români !), *slugi ați fost și mai târziu în cursul veacurilor*”.

Același conte Csány, om în vîrstă, bolnăvicios, cel mai bun prieten al lui Kossuth, a murit ca un erou în timpul terorii contrarevoluționare a lui Haynau, „hiena din Brescia”, smulgînd lacrimi pînă și călăului : a sărutat ștreangul cu care urma să fie spînzurat spunînd : „Și asta o suport cu drag, pentru țara mea !” (Hazámért ezt is szívesen)...

Ce orgoliu nesăbuit, ce hipertrofie maladivă a naționalismului șovin, ce dihotomie suflutească îi făcea pe acești oameni oricînd gata de sacrificiul suprem pentru cauza libertății, s-o refuze cu o oarbă înversunare altor popoare, mai ales românilor ? În scrisoarea către comandantul de brigadă Simonffy József, care făcea o ultimă încercare disperată, cînd era prea târziu, de altfel, de a găsi o modalitate de aplanare a conflictului româno-maghiar, Avram Iancu scria : „*Crede-ne, frate, că trebuie să mărturisim cu cea mai mare sfișiere a inimii că noi pînă acum marile le-am întrebuițat împotriva împilatorilor noștri; însă prin această afirmație nu vrem să necinstim caracterul întregii națiuni maghiare, nu ! de așa ceva să ne ferească Dumnezeu! popoarelor ! Vrem să vă trezim și să vă arătăm că între voi e viermele ce vă roade rădăcina ; în Senatul vostru s-a incubat răzbușnarea intrupată... ca să nu vă puteți apropia simpatia unui popor prin natura lui compact... ca să nu vă puteți însuși sincera amicizie a unui popor de secole virtuoz, așa cum l-ați putut vedea și cînd mîna lui era lipsită de arme și cum vi-l vor mai arăta timpurile critice care ne amenință în viitor !*”¹

Perseverare diabolicum est

Caracterizarea drept „contrarevoluționară” a mișcării unanime a unui popor, al cărui conducător răspunde în acest fel valului de injurii și amenințări (din care am citat numai o parte infimă), mă dispensează de efortul de a caracteriza moralitatea intelectuală, prohibită politică și chiar simpla decență umană a tipăriturii intitulată *Erdély története* !... Urișei figuri a lui Avram Iancu, erou român al Transilvaniei, care va dăinui mereu prin puritatea și consecvența idealului său revoluționar, prin sacrificiul conștient al întregii sale vieți, prin tragedia lui personală, o *tragedie a lucidității*, echipa de pseudo-istorici adăpostită sub coloanele Academiei Ungare de Științe îi acordă cîteva rinduri condescendente, repede umbrite de caracterizări negative, în timp ce — ca să luăm un exemplu la întîmplare — nehotărîritului Báthory Zsigmond, cel cu atît de jalnic rol în timpul lui Mihai Viteazul, i se consemnează pînă și eșecul din patul conjugal, în noaptea nunții cu Maria Kristierna !

Dar veleitatea de-a induce în eroare „în mod subtil” pare să fi devenit a doua natură

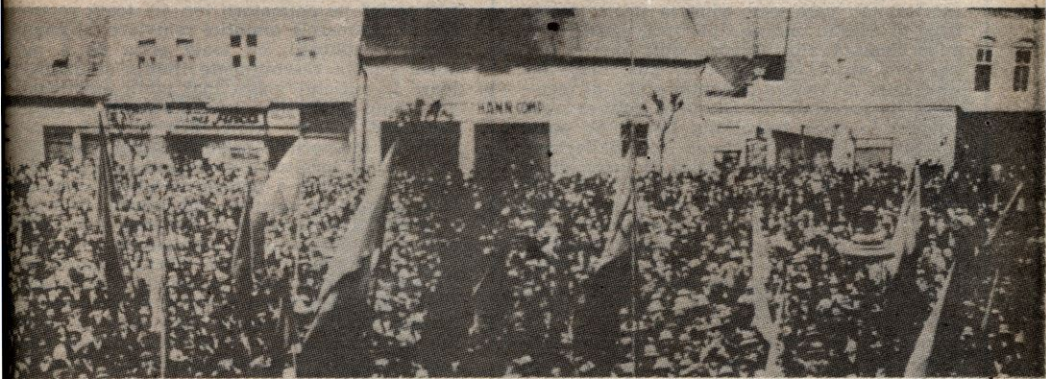
a mai sus-amintiților și iată cum este prezentat Iancu după înfringerea revoluției : „*Conducătorul idolatrizat al poporului român din munți lupta acum cu furia leului nepuțințios, închis în cuscă. La Cimpeni a doborât vulturul bicefal de pe clădirea erariului, a îndemnat poporul la rezistență, apoi i-a atacat pe conscriptorii cadastrali, pînă cînd în august 1852 a fost arestat și în temniță a fost maltratat. Sub greutatea răspunderii moral-politice care l-a copleșit brusc (hirtelen) în ultimii ani, prăbușirea totală a obiectivelor sale locale privind ameliorarea situației naționale sale... sistemul său nervos nu a mai rezistat*”²

Trecînd cu vederea banalitatea calculată a formulărilor n-ar fi nimic de obiectat, dacă micul cuvînt, în aparență nevinovat, brusc n-ar demasca tehnica de care uezază și abuzează acești scamatori întru ale istoriei. Ce vrea să afirme, insinuînd, acest „brusc” ? Nimic altceva decît ceea ce se sustine în toate tezele false ale vechii și noii istoriografii ungare, despre caracterul revoluției române din 1848 ! Dacă *abia* în 1852 Iancu a fost copleșit brusc de greutatea răspunderii sale moral-politice înseamnă că înainte, adică în timpul evenimentelor, n-o avea ! De aceea „probabil” (valószínűleg) „s-a încrezut” în promisiunile habsburgice. Nu s-a încrezut nici o clipă, dar nu avea ce face ; politica față de naționalități a guvernului kossuthist nu-i lăsase altă șansă ! De altfel Kossuth Lajos declarase limpede, în stilul său bombastic obișnuit, deputaților români de Banat și Transilvania din parlamentul maghiar : „*Cînd cineva vrea naționalitate și-o cîștigă cu armele !*” Simpla lectură a cunoscutelor scrisori către colonelul Simonffy i-ar fi putut lămuri pe încăpățînații denaturatori ai evidenței în ce raporturi politice conștiente se situa Avram Iancu : „*Să nu credeți, domnilor, că răscurarea noastră s-a întîmplat din pricina amăgirii Austriei (după cum d-voastră sînteți rău informați), ci pre noi ne-au răscurat nerecunoașterea naționalității politice, tiraniile și barbariile conservatorilor și aristocraților transilvani maghiari, pe care poporul în această epocă nu le-a mai putut suferi și de care intelectualitatea s-a scirbit cu totul ; am fost siliți a ridica arme și a le purta contra aceluia care mai de aproape ne asuprește și ne apasă existența politică*”. Se poate ceva mai limpede, mai fără echivoc ? Să nu uităm că aceste pagini sînt scrise într-un moment cînd soarta revoluției maghiare era clar pecetluită, cu trei luni înainte de capitularea generalului Görgey Arthur la Șiria. Unii le-ar putea considera o imprudență politică față de austrieci ; eu le socotesc dovada unei purități revoluționare, neatinșă de aripa oportunismului. La declarațiile și apelurile conducătorilor revoluționari maghiari care ofereau alegerea între exterminare și un fel de „apartheid” politic, cultural, civic, tinărul prefect răspunde : „*Fraților, credeți-ne nouă că prea luminat vedem și cu putere credem că în aceste DOUĂ PA-*

² *Erdély története*, Akadémiai Kiadó, Budapeșt, 1986, p. 1444

¹ Cornelia Bodea, *Op. cit.*, p. 1091.

Grandioasa manifestație dela Cluj, pentru apărarea fruntarilor

Presa vremii a exprimat pe larg protestul poporului român contra dicitatului imperialist de la Viena. La aflarea știrii despre odioasa sentință, locuitorii Clujului, alături de cei ai altor mari centre românești, protestează împotriva acțiunii samavolnice

TRII SURORI (s.n.: cu fermitate Iancu respingea ideea Ungariei istorice!) *maghiarul nu poate vorbi de viitorul și de existența lui fără român și nici românul fără maghiar. Credem și vedem limpede că peste noi și peste voi voiește să-și dea mina, azi-mîine, un element gigantic care în curînd ne va îneca și nu vor rămîne decît urmele existenței noastre!*... Probabil că redactorul șef nu cunoștea aceste documente, aceasta nu intra în atribuțiile lui: în atribuțiile lui intra orientarea generală, politică a tipăriturii. Dar cei ce se pretind istorici? Am mai putea analiza cum este prezentată în *Istoria Transilvaniei* moartea nefericitului deputat Ioan Dragoș, care venise la Iancu animat de dorința sinceră de a apropia cele două forțe revoluționare, și căruia Kossuth personal îi dăduse un salvoconduct cu valoare de armistițiu, ca în același timp, același Kossuth să ordone maiorului Hatvani Imre să profite de acest armistițiu și să pătrundă pe furis în cetatea, pînă atunci inexpugnabilă, a munților Apuseni, acțiune de o etică militară și revoluționară care n-are nevoie de nici un comentariu. Înfrînt rușinos, în goana lui bezmetică, Hatvani a asasinat pe prefectii Buteanu și Dobra care se încrezuseră în cuvîntul guvernatorului Ungariei! Am putea cita în întregime, pentru concepția ce se desprinde din ea, scrisoarea-ordin a lui Axente Sever, către lăncierii săi (parafrazată sărăcăcios de autori), după capitularea de la Șiria și din care spicuiesc: „*Lupta care s-a încinsă între noi și maghiari acuși un an să pare că s-a precurmă. Suferințele imbelor părți sunt așa de mari încît nu le poate cineva vorbi nici scrie... Dacă mai găsiți recruți și cătane*

ungurești prin păduri, rătăciți, dezarmați-i, dați-le pine în traistă, un călăuz și drumu... de acum înainte e păcat a omori unguri, și moartea cu moarte să va răsplăti!”¹

Am pus față în față două atitudini revoluționare, două etici. Sperația că cel puțin istoricii unguri de azi ar fi capabili de o examinare căreia, după scurgerea unui secol și jumătate, nimeni nu-i cere să fie și amar-nică, ci numai elementar obiectivă mi-a fost repede spulberată: mai puțin virulenți în expresie, schițînd chiar și mici tablouri critice (marșul secuilor care au pornit împotriva românilor cu luminări aprinse, ca într-o procesiune, ca apoi după jaf să înceapă a se bate între ei în jurul prăzii, suferind mai multe pierderi decît în timpul luptei), d-nii Makkai & Comp. reliau cu formulări ceva mai ambigue aceleași „teorii”, aceleași mentalități de aristocrați plini de obtuzitate, din pricina cărora în 1848 s-a ratat, sînt ferm convinși de acest lucru, cea mai mare șansă europeană. Perseverența lor voită în eroare mă dispensează să mai insist asupra acestui moment, deși nu există frază în care, vorbindu-se despre români, să nu se strecoare un fals, o calomnie, o insinuare. Conchid parafrazînd virgilianul „*Timeo Danaos et dona ferentes*” (Mă tem de ahei, mai ales cînd fac daruri) spunînd „*Timeo rerum scriptores Hungaros veritatem se dicere dicentes*” (Mă tem de istoricii unguri cînd susțin că spun adevărul).

Atîta că denaturările și falsificările lor nu produc teamă. Cel mult, dispreț.

¹ Cornelia Bodea, *Op. cit.*, p. 1115.

Tristii cavaleri ai unei cauze pierdute

Cu cât ne apropiem de epocile contemporane, apare cu forța necesității întrebarea inevitabilă: care este, până la urmă, scopul final al acestei masive tipărituri, cărui țel se subordonează efortul apreciabil, dar numai pe plan strict cantitativ, al autorilor, căci din punct de vedere al conținutului, al metodelor de cercetare, al filosofiei politice, care au stat la baza travaliului lor, li se poate aplica, perfect, constatarea lui Talleyrand despre emigrația aristocratică franceză de la Koblenz: „*Ils n'ont rien appris, et rien oublié*” (Ei n-au învățat nimic și n-au uitat nimic). Înțelegem că pentru colectivul academic formularea deschisă a unei finalități, a unei concluzii este — în condițiile actuale — imposibilă: ea ar însemna recunoașterea fățișă a intențiilor revanșarde, revizioniste și o asemenea asumare deschisă a unei grave responsabilități nu stă nici în caracterul prohibitiv profesional al autorilor, dar nici în posibilitățile lor, chiar dacă redactorul șef al tipăriturii, d. Kőpeczi Béla, este membru al guvernului ungar.

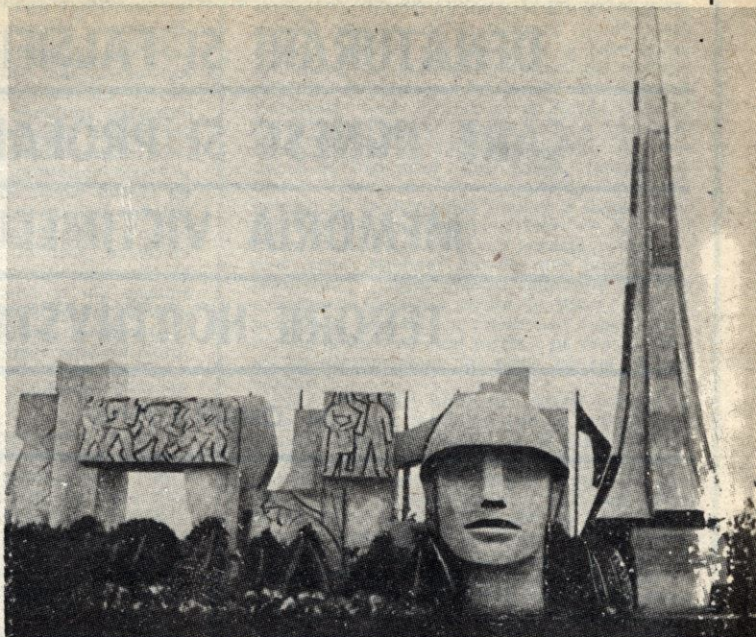
Dar în problema aceasta, a reînvierii și repunerii în circulație a vechilor slogane revizioniste cele mai virulente, este foarte activă emigrația ungară, care pare a dispune de mari resurse materiale, dacă e să considerăm cantitatea și varietatea formelor de propagandă pe care le vehiculează, cu orice preț. O unitate care, dacă s-ar făuri în jurul unui scop constructiv, ar fi impresionantă, adună asupra falsei probleme a „minorităților din România” pe toți cei ce trăiesc în afara gra-

nițelor R. P. Ungare, de la bătrâni szálásisti la relativ mai puțin virstnicii, unii din ei chiar „de stînga”, care și-au părăsit țara în urma evenimentelor din 1956 și chiar după aceea. Nestinjenii de nici un fel de considerent ce ar decurge — în alte cazuri — din documentele inter-statale, aceste publicații, numeroase, dau glas fățiș scopului ce „insufletește” pe animatorii lor. Cu toată repulsiu și dureroasele amintiri reînviute de tonul acestor publicații, cu toată grija de a nu stîrni cumva resentimente inutile și dăunătoare în sufletul unora mai labili emoțional din rîndul generațiilor tinere, pe care Partidul Comunist Român, legile țării privind drepturile și îndatoririle naționalităților (aceleași pentru toți locuitorii României), efortul comun de ridicare a patriei socialiste comune i-au format în spiritul conviețuirii frățești, al prețuirii și respectului reciproc, frecvența nocivă a unor asemenea manifestări ne obligă să reproducem o mostră. După laborioasă lectură a celor 2 000 de pagini intitulate *Erdély története* tonul ei nu ni se pare necunoscut. Desigur, aceasta fără voia și spre maxima indignare — încă neexprimată public! — a celor care, confecționind o „Istorie” a Transilvaniei unde, sub o formă mai mult sau mai puțin voalată, reapar toate „tezele”, toate „teoriile”, întreaga concepție a claselor condamnate de istorie, dau în mod obiectiv apa la moară unei tirilor zgometoase și perseverente ale celor care, autoexilindu-se din propria lor țară, au pierdut *ipso facto* și orice drept de a vorbi în numele ei. E vorba de un manifest publicat recent și răspîndit de „Hungarian Freedom Fighters Federation” (Magyar Szabadságharcos Szövetség — Federația Luptătorilor Maghiari pentru Libertate): „*Dragi prieteni concetățeni! Azi cînd frații noștri din Transilvania trăiesc sub cruda opresiune*

Dictatul de la Viena din 30 august 1940 a rămas în istorie ca o expresie a politicii de forță. În timpul terorii horthyiste, zeci de mii de români sînt trimiși în tubere de muncă forțată, sînt deportați în Germania, unde mulți vor pieri. În imagine: români din Bihor, maltratați și expulzați în noiembrie 1940

Monumentul ostaşului român de la Carai. Ideal al întregului popor român, eliberarea pămintului sfânt al patriei s-a încheiat la 25 octombrie 1944, armata română continuând lupta pentru eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei şi Austriei, pentru victoria deplină asupra fascismului

românească, putem noi să nu facem nimic? Cu toate că sîntem împrăştiaţi în lume şi obligaţi să fim liniştiţi, trebuie să acţionăm pentru copiii noştri, pentru bătrîni, pentru mamele şi neamurile din Transilvania. Ce ideal mai drag poate avea un maghiar la sfîrşitul acestui secol decît lupta pentru Patria Maghiară? Să nu ne cufundăm în noaptea uitării şi apatiei, să grăbim timpul cînd maica-patrie va fi iarăşi între sfintele ei graniţe. Să fim gata pentru acest moment. Să rostim ca pe o rugă de îmbărbătare, ca pe un jurămint de credinţă cuvintele lui Dicső Csaba: «Voi uide pe fiecare român care-mi va tăia drumul. Îi voi stirpi pe unul şi pe toţi! Fără milă! Noaptea am să aprind satele româneşti. Voi spinteca locuitorii cu sabia mea. Am să otrăvesc fîntînile. Am să gîtuiesc pruncii. Voi fi fără milă! Faţă de toţi! Nu voi avea milă faţă de copii, ori faţă de femei însărcinate. Răzbunare! Fără milă, cruntă răzbunare!». Acesta este idealul luptei noastre. Numai uniţi vom fi victorioşi. Trebuie să purtăm Transilvania în singele nostru şi să n-o uităm nici în somn. Să trezim încredere şi speranţă în fraţii noştri din Transilvania şi să luptăm. Ca buni maghiari. Ca adevăraţi maghiari».

Dă oare Istoria Transilvaniei (Erdély története) un răspuns cît de cît convingător, cît de cît politiceşte angajat, teoriilor de ură şi dispreţ care nasc asemenea îndemnuri la repetarea — pe scară mai largă — a ororilor de la Ip şi Trăznea, de la Moisei şi Sărmaş? Cu un profund regret, în numele respectului ce-l nutresc şi-l voi nutri întotdeauna pentru valorile nepieritoare ale culturii maghiare,

pentru opera lui Petöfi şi Jókai, Ady şi Kosztolányi, József Attila şi Babits, care au îmbogăţit substanţial tezaurul spiritual al omenirii, deci şi sufletul şi cugetul meu, — răspunsul este un NU categoric. „Concepţia” care stă la baza acestui voluminos manifest, purtînd prin contrabandă titlul de „Istorie”, se aşază, ca un dig subred, de altfel, împotriva curentului nobil, romantic, impetuos, plin de strălucitoare generozitate care caracterizează adevărata cultură maghiară, pe care tentative ca ale d-lor Makkai & Comp., chiar sub negiligenta supraveghere a redactorului-ministru, nu fac decît să încerce — inutil — s-o dezonoreze!

Aş vrea să mă despart de dinşii, aşa cum Marx spunea că omenirea se desparte de trecutul ei, rîzînd. Dar nu pot. Au zgîndărit prea multe amintiri dureroase, unele din ele personale, altele pe care le port — povară a unui trecut de împilări şi umilinţe, dar mai ales de luptă necurmată — de la înaintaşii mei.

Şi atunci ca să le adresez, totuşi, acestor trişti cavaleri ai unei cauze compromise şi pierdute, un ultim cuvînt, chem în ajutor finalul poeziei *Strămoşii*, a lui Octavian Goga, a cărui prietenie, stimă şi comuniune intru înaltă spiritualitate progresistă cu Ady Endre ar trebui să fie, în *aeternum*, îndemn dar mai ales exemplu:

Vă văd, şi oastea mea pe-acasă
O-ndemn încet să se strecoare...
Vai, toată ura mea mă lasă,
Căci sărăcia ta mă doare... ■

DENATURĂRI ȘI FALSIFICĂRI CARE JIGNESC ȘI PROFANEAZĂ MEMORIA VICTIMELOR TERORII HORTHYSTE

Dr. OLIVER LUSTIG

Terminând de citit *Istoria Transilvaniei*, recent apărută la Budapesta, mă văd silit să constat, cu amărăciune și indignare, că, în ciuda înaltului for — Academia Ungară de Științe — care a patronat-o, ea se abate, cu o consecvență demnă de o cauză mai nobilă, și de la probitatea științifică, și de la etica istoriei.

Ca fiu al plaiurilor transilvane, cetățean român de naționalitate evreu, obligat de soartă, la un moment dat, să bea până la fund paharul umilințelor și suferințelor generate de ură și vrajbă, mă simțeam îndreptățit să sper că o carte, apărută în zilele noastre într-o țară socialistă, carte ce-și propune să evoce amplu, în trei volume masive, istoria Transilvaniei, să fie — sau cel puțin să încerce să fie — o caldă și sinceră pledoarie pentru colaborarea între țările și popoarele noastre, condamnând energic și fără rezerve toate acele idei, teze și orientări care, în diferite momente ale istoriei, au propagat ura, diversiunea, asuprirea și disprețuirea, ajungând până la acea teroare horthystă deșantată, care s-a soldat cu exterminarea fizică a zeci și zeci de mii de români și evrei din nord-vestul României. Cred — și nimeni nu mă poate clinti din această convingere — că o carte de istorie trebuie să militeze — tocmai pe baza învățămintelor cristalizate de istorie — pentru o mai bună cunoaștere, pentru apropiere, pentru respectul reciproc al trecutului popoarelor noastre.

Dar până la ocupația germană?

Deschizînd primul volum al *Istoriei Transilvaniei* cu astfel de gânduri, am ajuns ca la terminarea celui de-al treilea să fiu stăpînit de o totală deziluzie, sufletul să-mi fie plin

de durere și revoltă. Da, de durere și revoltă, pentru că în paginile celor trei volume s-au condensat nu doar erori și aprecieri tendențioase, nu doar imprecizii și date greșite, ci, mai ales, denaturări și falsuri, care merg pînă la pingărirea celor mai luminoase momente din istoria poporului român, pînă la jignirea demnității naționalităților ce au conviețuit și conviețuiesc de secole pe străvechiul pămînt românesc al Transilvaniei, pînă la reinvierea și relansarea unor teze extrem de nocive, șoviniste și revizioniste, pe care le credeam de mult inmormintate. În loc să apropie popoarele și naționalitățile țărilor noastre vecine, cele trei volume ale *Istoriei Transilvaniei* — prin falsuri grosolane și inadmisibile omisiuni deliberate, prin aprecieri batjocoritoare și calomnii fățîșe — provoacă nedumerire și revoltă, generează animozități și disensiuni, inveninează atmosfera, subminează, prin atacurile sale directe, un bun dobindit de-a lungul unei zbuciumate istorii: conlucrarea, buna înțelegere.

Nu numai ansamblul lucrării la care ne referim prezintă o imagine denaturată a istoriei Transilvaniei, ci fiecare capitol al ei falsifică etapele și momentele pe care le abordează.

În cele ce urmează nu mă voi referi la faptele incriminate de mult de istorie: masacrele, teroarea fără egal, reprimarea, lagărele de muncă forțată, expulzările, exercitate de horthyști în anii 1940-1944 împotriva populației românești majoritară din teritoriul de nord-vest al României ocupat ca urmare a dictatului de la Viena din august 1940. Din multitudinea problemelor privind teroarea horthystă, probleme prezentate denaturat și fals ori pur și simplu omise, mă voi referi, pentru exemplificare, la un singur moment: deportarea și exterminarea popu-

lației evreiești din partea de nord-vest a României, cotoplită de Ungaria horthystă.

Pare de necrezut și totuși aceasta este realitatea: din 2 000 de pagini, mai precis, din cea 90 000 de rinduri, autorii lucrării consemnează doar patru rinduri și jumătate exterminării de către horthysti a evreilor din nordul Transilvaniei. Expediază, așadar, într-o singură frază, deportarea și nimicirea fizică a unei populații care trăia de secole întregi pe aceste plaiuri. Pentru precizie, pentru a vorbi „la concret”, reproducem în întregime fraza: „După ocupația germană, în 1944, autoritățile ungare — în pofida protestelor curajoase ale intelectualilor progresiști și ale cărilor bisericești, ca de pildă, a episcopului Márton Áron — au transportat o parte însemnată a populației evreiești din Transilvania de Nord, vreo 90-100 000 de oameni, în lagăre de concentrare din Germania, condamnându-i la pietre”¹.

Dincolo de faptul că reducerea la atât a eliminării fizice a evreimii din nordul Transilvaniei reprezintă o minimalizare a dreptul profanatoare a unuiu din cele mai mari asasinat în masă din istoria omenirii, fraza de mai sus denaturează, falsifică și induce în eroare opinia publică mondială atât prin omisiuni de neiertat cit și prin fiecare afirmație, prin fiecare cuvânt al ei.

Să le luăm pe rând.

Autorii încep evocarea holocaustului evreilor din nordul Transilvaniei așternînd pe hîrtie, fără să le tremure mina, „După ocupația germană...”. Cititorul însă nu poate să nu se întrebe: dar pînă atunci, pînă la ocupația germană din martie 1944, evreilor din nordul Transilvaniei chiar nu li s-a întîmplat nimic? Consider jignitoare și profanatoare deopotrivă pentru memoria victimelor și pentru suferințele supraviețuitorilor vehicularea cu insistență și în alte lucrări a tezei potrivit căreia evreilor din Ungaria și din teritoriile pe care le cotolesc, „nu li s-a cîntîrit nici un fir de păr” — cum le place să declare unora — pînă la 19 martie 1944. Este o împietate pe care mă simt dator s-o resping în numele celui dureros de lung șir al victimelor din satele și orașele Transilvaniei de Nord, ucise de gloanțele unor ofițeri sau soldați horthysti. ucise cu patul puștii, cu vină de bou ori izbite cu capul de pereți de jandarmii și poliștii regimului de teroare ungar sau gonite în masă spre marele masacru de la Kamenec-Podolsk.

Desigur, pătrunzînd în nord-vestul României pe baza samavolnicului dictat de la Viena, întregul aparat represiv, întreg mecanismul opresiunii horthyste și-a îndreptat tășul împotriva populației românești, săvîrșind mii de crime individuale și colective, devastînd și maltratînd, semănînd deopotrivă la sate și orașe spaimă și frică, instaurînd o teroare fără precedent în sălbăticia sa.

Dar încă de atunci, din primele zile ale trecerii frontierei, printre victime, alături de

români, se numărau tot mai mulți evrei. În marele masacru de la Trăzneu — din septembrie 1940 — au fost uciși și șase evrei. Au căzut, de asemenea, alături de români, doborîți de glonț sau spintecați de baionetă horthystă, evrei din Cerișa și Marga (județul Sălaj), din Vișeu și Tășnad etc. La Sucutard, lângă Gherla, la sugestia grofului din comună au fost uciși doi tineri țărani români — Iosif Moldovan și Ion Cotin. În aceeași zi, locotenentul Papucs a dispus asasinarea a două tinere evreice — Roza și Ester Rozenberg. Evocînd această crimă într-o carte, Michael Bar-On din Israel consemnează: „După război, cadavrele au fost exhumate. Ungurii, cărora le place să facă paradă de spiritul lor cavaleresc, îngropaseră victimele într-un mod infam: pe fundul gropii au așezat fetele, iar peste ele pe cei doi bărbați”.

Oare chiar nici unul din autorii volumelor să nu cunoască faptul că pentru primul asasinat în masă din lungul șir al celor care au jalonat aplicarea „soluției finale” de către naziști, adică pentru cîmplitul masacru din 1941 de la Kamenec-Podolsk, din cele peste 20 000 de victime, cca 16 000 au fost furnizate de autoritățile horthyste din rîndurile evreilor din nordul Transilvaniei și Ucraina subcarpatică? E greu de crezut, pentru că lucrarea lui Ghideon Hausner, procurorul general în cunoscutul proces intentat criminalului de război Eichmann, apărută în traducere la Budapesta cu titlul *Sentință la Ierusalim* arată că în vara lui 1941, la scurt timp după ce Germania nazistă atacă Uniunea Sovietică, autoritățile ungare îi strîng pe toți așa-ziiși „evrei din Răsărit”, adică pe cei care nu aveau cetățenie ungară (foști evrei polonezi, români și cehoslovaci) și-i tirăsc în zonele abia cucerite din Polonia Răsăriteană. Acolo, S.S.-Obersturmbannführer Jeckelm s-a angajat „că pînă la 1 septembrie îi va lichida pînă la unul pe acești jidani” (pe cei deportați din Ungaria, din Transilvania de Nord și pe cei localnici — n.n.). Și s-a ținut de cuvînt. Einsatzgruppe C. de sub comanda lui i-a măcelărit pe toți la Kamenec-Podolsk și în orașele vecine. Numărul victimelor a depășit cifra de 20 000. Doar cîțiva au reușit să scape ca prin minune, să ajungă la Budapesta și să povestească cele întîmplate.

Din șapte, șase au pierit

Și cum se poate trece peste suferințele celor peste 50 000 de bărbați evrei în floarea vîrstei — dintre aceștia 15 000 au fost din nordul Transilvaniei — pe care autoritățile horthyste, constituindu-i în detașamente de muncă forțată și de pedeapsă, i-au trimis în Ucraina cu scopul premeditat de a-i lichida? După cum reiese din memoriile fostului ministru al apărării din Ungaria horthystă general-colonel Nagybacon Nagy Vilmos, din fiecare șapte evrei trimiși în Ucraîna șase au

¹ Erdélyi története, Akadémiai Kiadó, Budapesta, 1986, p. 1757.

pierit : de foame, de frig, uciși în bătai, împușcați sau arși de vii la Dorosici.

Fraza continuă „...în 1944 — în pofida protestelor curajoase ale intelectualilor progresiști și ale capilor bisericești ca de pildă al episcopului Márton Áron...”. Aici ar fi fost absolut necesar să se facă referiri concrete cel puțin la un singur document, la un singur memoriu public semnat de un intelectual ungur de vază sau de un grup de intelectuali. Noi, cei aflați în ghetoouri, așteptam un astfel de protest cu sufletul la gură. Dar nici atunci, nici pe timpul desfășurării deportărilor nu s-a auzit de un astfel de protest. Da, Márton Áron, singurul pe care-l numesc autorii, a protestat curajos, numai că el nu era capul unei biserici din Ungaria, cum lasă să se înțeleagă autorii, ci era episcop cu reședința în Alba Iulia, deci în România; de acolo a trecut granița vremelnică, și, la 18 mai 1944, și-a rostit protestul în catedrala „Sf. Mihail” din Cluj, fapt pentru care, chiar la sfârșitul acelei luni, a devenit „persoană nedorită” pe teritoriul ocupat de Ungaria horthystă și expediat înapoi.

Este adevărat că, pe la mijlocul lui iunie, a existat din partea bisericii reformate o încercare de a organiza un protest comun al bisericilor ungare. Încercarea a eșuat însă din cauza poziției primatului Ungariei, Serédi Jusztinián, capul bisericii majoritare. Peste ani, apărătorii primatului vor susține că el, aidoma unui strateg militar, a așteptat să atace „la timpul oportun, cu forța necesară și în locul potrivit”. Numai că atunci, când oamenii erau duși spre moarte într-un ritm de 12 000 pe zi, „așteptarea și amânarea” nu reprezentau nici strategie, nici tactică ci, pur și simplu, abandonarea victimelor.

Deci, în pofida protestelor curajoase (pentru a căror atestare nu ni se oferă mărturii), spun autorii în continuare, autoritățile ungare „...au transportat o parte însemnată a populației evreiești din Transilvania de Nord, vreo 90-100 000 de oameni în lagărele de concentrare, condamându-i la pieire”.

Pentru mine — supraviețuitor al aceluia calvar — este de neînțeles cum și-au permis autorii să mistifice în așa hal faptele, să eludeze, cu asemenea lipsă de scrupule, o realitate atât de gravă. Las la o parte expresia „au transportat” * — deși nu pot să ascund că mi se înghețe în inimă ca un cuțit orice încercare de poleire a unei realități de o cruzime și o sălbăcie fără asemănare în istoria omenirii — dar nu pot, n-am dreptul să nu protestez când nu se respectă adevărul nici măcar în privința faptelor și cifrelor

* Naziștii au trimis direct sau au patronat trimiterile la moarte, gaze și ardere a cca șase milioane de evrei. În toate documentele vremii emise de autoritățile hitleriste se vorbește însă doar de „transportarea spre Răsărit”, de „evacuarea”, de „strămutarea”, de „aplicarea unui tratament special” evreilor. Niciodată de uciderea, de asfixierea, de exterminarea lor. Urmind acest trist exemplu, în documentele vremii, elaborate de autoritățile horthyste, se folosește același limbaj eufemistic de un rar cinism, ocoldu-se, de fiecare dată, pînă și cuvîntul „deportare”. Cred că ar fi timpul să spunem lucrurilor pe nume !

arhicunoscute. Cum poți să spui că doar „o parte însemnată” a evreimii din nordul Transilvaniei a fost deportată, cînd este un lucru notoriu că jandarmeria și poliția horthystă — cu o precizie și meticulozitate, cu un zel ce i-au surprins pînă și pe hitleriști — au scotocit fiecare casă din fiecare sat și oraș și, pe baza datelor de la serviciile de „evidență a populației” și a „listelor speciale”, întocmite din timp, i-au strîns „om cu om” pe toți evreii din nordul Transilvaniei în ghetoouri, apoi, înghesuindu-i cite 80-90 într-un vagon de vite, i-au expediat la moarte în trenuri de cite 50 de vagoane. Cei excepțai — cîțiva mari mutilați de război etc. — reprezintă o cifră atât de infimă încît n-au cum să schimbe datele problemei.

Și nu acoperă realitatea nici afirmația că au fost transportați „în lagăre de concentrare din Germania”. Într-adevăr, Reich-ul nazist era împințit, la acea dată, de mii de lagăre de concentrare, în care deținuți de toate naționalitățile din Europa erau supuși unor munci istovitoare și unui tratament imposibil de suportat. Evreii din nordul Transilvaniei au fost însă expediți fără excepție, în lagărul de exterminare Birkenau-Auschwitz, unde 70-75%, uneori chiar 80% din cei soșiți erau duși, de pe peron, direct în camerele de gaze. Și numai cei 20-30%, rămași în viață au fost trimiși, ulterior, în lagărele de concentrare din Germania.

Deși la Birkenau-Auschwitz era pusă la punct o bandă rulantă a morții și exista o experiență de cîțiva ani în asigurarea funcționării ei fără perturbări în vederea sosirii într-un ritm fără precedent a deportaților din Ungaria și din teritoriile pe care le cotoșise s-a luat un șir întreg de măsuri speciale. Locotenent-colonel S.S. Rudolf Höss, fostul comandant al lagărului, numit între timp inspector general în centrala lagărelor de concentrare, a fost din nou detașat la Auschwitz.

Garniturile au fost renovate, furnalele recositorite, coșurile întărite cu benzi de oțel; au fost săpați kilometri de șanțuri : în imediata vecinătate a crematoriilor, pregătindu-se arderea pe ruguri a cadavrelor ce nu vor putea fi mistuite de cele patru crematorii în zilele și nopțile cînd capacitatea lor va fi depășită¹.

Chiar și camerele de gaze primitive, care fuseseră folosite înaintea construirii celor moderne, au fost repuse în stare de funcționare.

S-a construit o nouă linie ferată între Auschwitz și Birkenau, iar punctul de debarcare a fost adus mai aproape cu 200 m de crematorii. Numărul Häftling-ilor din cele două Sonderkommando-uri (detașamente speciale) ce lucrau la camerele de gaze a fost sporit de la 224 la 860, iar Kommando-ul care sorta prada din trenuri a fost majorat la aproape 2 000 de oameni. Cu toate aceste măsuri, Rudolf Höss a fost nevoit să se deplaseze de cîteva ori la Budapesta pentru a pune de acord ritmul exagerat al deportării-

¹ Vezi și Magazin istoric, nr. 2/1968, 2/1969, 5/1971, 1/1980, 2/1982, 2/1984.

„Jandarmii cu pene de cocoș la pălărie”, escortă horthystă a cărușelor cu deportați spre ghetouri, spre lagărele de concentrare

lor horthyste cu capacitățile de gazare și ardere de care dispunea Birkenau-1.

Cît privește cifra de 90-100 000 de oameni, pe care o dau autorii, nu poate fi explicată altfel, decît ca o tendință deliberată de a micșora dimensiunile crimei săvîrșite de horthyști și, implicit, de ținut a răspunderii făptuitorilor ei.

Un calcul cît de cît apropiat de realitate era ușor de făcut. Recensămîntul din 1941 întreprins de organele horthyste a pus în evidență existența a 151 125 de evrei în nordul Transilvaniei. Se știe însă că, datorită legilor antievreiești, au fost supuse prigonirii, ghetozării și deportării și persoanele care se considerau creștine dar care aveau părinți și chiar numai bunici evrei. Astfel, numărul lor a crescut cu cca 10%. Cert este că, potrivit datelor cunoscute în literatura de specialitate, numărul evreilor din nordul Transilvaniei supuși acțiunii de exterminare a fost de peste 166 000, dintre care peste 150 000 au fost deportați de autoritățile horthyste la Birkenau-Auschwitz, iar în jur de 15 000 au fost trimiși la moarte în Ucraina. Nu-mi pot explica cum au ajuns autorii să aprecieze numărul victimelor la maximum 100 000. Chiar dacă ei s-ar fi limitat să consulte datele incomplete, consemnate de Comandamentul militar ungar din Kosice, pe unde au trecut trenurile cu deportați spre Birkenau-Auschwitz, ar fi văzut că sînt înregistrate 27 de garnituri, indicîndu-se ziua

tregerii, numărul deportaților aflați în vagoanele lăcătuite și ghetoul din care provin.

Adunînd cifrele găsite acolo ar fi ajuns la un total de 131 641, la care neapărat trebuiau să-i adauge pe cei 15 000 trimiși în Ucraina.

Apoi se cuvenea, era obligatoriu să menționeze cel puțin, dacă nu și să comenteze cutremurătoarea realitate, că dintre cei deportați — transportați, cum se exprimă eufemistic autorii — 84,5% au fost exterminați¹.

Prima legislație antisemită în Europa

De altfel, nu este singurul fapt grav eludat. Din păcate, omisiunile sînt atît de multe și de neiertat încît, în unele privințe, ele sînt mai de condamnat decît înseși denaturările comise.

Am recitat paragraful în cauză de cîteva ori; nu-mi venea să trec mai departe. Nu-mi venea să cred, nu puteam să concep că într-o carte ce se pretinde de istorie, apărută sub egida Academiei Ungare de Științe și din al cărei colectiv redacțional face parte un membru marcant al guvernului de la Buda-

¹ Remember. 40 de ani de la masacrarea evreilor din Ardealul de Nord sub ocupația horthystă, Federația comunităților evreiești din Republica Socialistă România, București, 1985, p. 59.

pesta, se consemnează pur și simplu exterminarea unei întregi populații fără să se dea acestei crime odioase nici un fel de caracterizare, fără să se facă cea mai vagă referire la cauzele care au generat-o, fără să se spună un singur cuvânt de condamnare la adresa făptuitorilor.

Înainte de toate trebuia și trebuia spus răspicat, fără ocolișuri, că aplicarea „*soluției finale*”, cu alte cuvinte „*rezolvarea definită a problemei evreiești în stil horthyst*” a fost urmarea directă a politicii fasciste, șoviniste, rasiste și antisemite, promovată de regimul lui Horthy. De altfel, mai marilor acestui regim le plăcea să se mîndrească — și nu fără temei — că în perioada de după primul război mondial, Ungaria a fost primul stat din Europa care a legiferat măsuri antisemite. Într-adevăr, încă în 1920 s-a adoptat legea privind reglementarea admiterii în învățământul superior, scopul declarat al legii fiind „*contingentarea cu înțeleaptă chibzuință a numărului studenților*”. În realitate era vorba de limitarea la anumite procente a studenților aparținând naționalităților conlocuitoare.

În 1938 a apărut din nou o lege antievrească, purtînd un titlu nevinovat : „*Asigurarea mai eficientă a echilibrului vieții sociale și economice*”, menită să limiteze accesul evreimii la viața economică și socială din Ungaria.

Peste numai o jumătate de an, parlamentul ungar a adoptat o altă lege antievrească, care stabilea că trebuiau considerați evrei, alături de cei de religie izraelită, toți acei cetățeni unguri care aveau un părinte ori doi bunici de religie izraelită, în momentul ori înaintea intrării în vigoare a legii. Noțiunea de evreu a fost extinsă apoi prin legea din 1941 privind „*apărarea rasei*”.

Bazîndu-se pe această realitate, *vitéz* Endre László, numit de Horthy secretar de stat la Ministerul de interne, într-o declarație difuzată la posturile de radio și reluată de întreaga presă ungară, a combătut vehement „*concepția potrivit căreia problema evrească ar fi apărut din nou (adică după 19 martie 1944 — n.n.) ca rezultat al situației politice mondiale*”. El a subliniat că „*unanimitatea societății ungare apărătoare a purității rasiale urtează de aproape 25 de ani rezolvarea problemei evreiești. Antisemitismul ungar nu este o politică la modă, nu este copierea sau imitarea unor tendințe și idei actuale. Nu de un an-doi, ci de decenii întregi, ca să spunem așa, prima în Europa, ungurimea a simțit, pe propria piele, ce pericol catastrofal reprezintă creșterea în proporții tot mai mari a influenței evreiești. De-a lungul unei lupte de decenii s-a cristalizat convingerea că numai o rezolvare radicală poate duce la rezultatul definitiv și satisfăcător, dorit de ambele părți.*”

Convingerea noastră de nestrămutat — și-a continuat declarația primul colaborator al ministrului de interne horthyst — *putem s-o sintetizăm astfel : pentru neamul nostru ungar, evreimea este un element care nu este*

dorit, nici din punct de vedere moral, nici spiritual, nici fizic. Conștienți de această descoperire, trebuie să căutăm acea rezolvare care departajează și elimină în întregime evreimea din viața ungurimii”¹.

Sintetizînd această realitate istorică, Tribunalul Poporului din Cluj, judecînd în mai 1946 pe criminalii horthysti vinovați de exterminarea evreilor din nord-vestul României, releva în actul de acuzare adevărul că : „*În Ungaria horthystă a fost cel mai vechi fascism din Europa, fiind primul care a introdus lege antievreiești, deja în anul 1920, prin legiferarea instituției «Numerus clausus» în universitățile din Ungaria. Aceeași opresiune a practicat-o prin prigoana muncitorilor, a elementelor progresiste, asasinat politice, avînd legătură, din primul moment al venirii la putere, cu regimul hitlerist din Germania. Drept consecință a statornicirii unui astfel de regim fascist în Ungaria horthystă au fost adoptate o serie de legi antievreiești, s-au înfăptuit măsuri inumane cum au fost deportarea unui număr de evrei în vara anului 1941 la Kamenec-Podolsk, expulzările ordonate de comandamentele militare din nordul Ardealului, pogromul de la Ujvidek și alte fapte similare*”².

Mă simt dator să stăruie asupra acestor realități, pentru că, nevorbind despre ele, așa cum procedează autorii așa-zisei „*Istorii a Transilvaniei*”, se creează confuzii, tînerile generații sînt induse în eroare. Aici nu-i vorba de o simplă omisiune. A prezenta holocaustul evreilor din Ungaria și teritoriile cotoprite de ea ca un fapt accidental, a sugera fie și indirect ideea că el a fost exclusiv urmarea intrării trupelor naziste în Ungaria reprezintă o gravă eroare politică și istorică, o încercare condamnată de a micșora — dacă nu chiar de a absolve — răspunderea statului ungar de atunci. O astfel de poziție din partea unor istorici nu poate decît să dezinformeze opinia publică, tînerile generații care au obligația morală să vegheze, să militeze activ ca niciodată, nicăieri în lume asemenea dezastre să nu se repete.

Au perfectă dreptate supraviețuitorii ghetoului Gherla cînd, destăinuindu-și gîndurile cele mai intime în volumul evocator al calvarului, intitulat : *Gherla, Iclod și împrejurimile*, spun : „*Trebuie să scriem, dacă nu pentru noi, care am fost martorii acestor orori, care am văzut cu ochii noștri vărsarea de sînge dezlănțuită de monștri cu chip de om, am simțit sălbăticia jandarmilor cu pene de cocoș la pălărie... atunci pentru urmași, care peste una-două generații nu vor crede că așa ceva s-a putut întîmpla. Trebuie să scriem pentru ca lumea să știe și peste zece mii de ani că au existat cîndva și asemenea fapte care au văzut că începe sfîrșitul, că frontul a sosit la granița lor și ele totuși, în acele momente critice, nu s-au preocupat decît de lichidarea evreilor*”.

¹ Vădită a năcișmus ellen (Act de acuzare împotriva nazismului), Budapesta, 1958, vol. I, pp. 88-89.

² Randolph Braham, *Genocid and Reward* (Genocid și pedeapsă), Boston, Haga, Dordrecht, Lancaster, 1983, p. 17.

Este, cred, semnificativ faptul că Iankó Péter, președintele Tribunalului Popular din Budapesta, care a funcționat în primii ani de după cel de-al doilea război mondial, caracterizând nocivitatea și pericolul propagandei șoviniste și rasisto-horthyste, urmările dezastruoase ale ațitării patimilor, s-a simțit dator să sublinieze: „In ciuda prezenței trupelor germane și a violentelor pretenții ale lui Hitler, această acțiune singeroasă (deportarea — n.n.) n-ar fi putut fi efectuată atât de complet, dacă din partea populației creștine s-ar fi manifestat o împotrivire mai mare, așa cum s-a întâmplat în alte părți. După opinia mea, această acțiune rușinoasă, inumană a fost posibilă nu numai datorită guvernului Sztójay, ci și datorită inducerii în eroare și exacerbarii urii poporului ungar printr-o propagandă antisemită de decenii și, nu în ultimul rând, datorită ațitării instinctelor gregare ale lepădăturilor flămânde de pradă...”¹.

Cred că și autorii *Istoriei Transilvaniei* erau datori să releve nocivitatea ideologiei horthyste, tocmai pentru a sublinia adevărul că vina pentru cele întâmplate n-o poartă poporul în ansamblu, ci, în primul rând, regimul horthyst, exponenții și ideologii lui care, pe diferite trepte ierarhice, au propagat și exacerbat vrajba, ura rasială, teroarea.

¹ Léval Ienő, *Zsidósors Magyarországon* (Destin evreiesc în Ungaria), Magyar Téka p. 139.

Berlinul temperează Budapesta

Revenind la omisiunile condamnabile la care m-am referit, consider, de asemenea, că trebuia și trebuie spus, în al doilea rând, că aplicarea „soluției finale”, cu alte cuvinte „rezolvarea definitivă a problemei evreiești în stil horthyst” s-a făcut în Ungaria și teritoriile cotoprite de ea cu un zel și o cruzime fără asemănare, întrecând în multe privințe tot ce s-a întâmplat în alte țări europene, inclusiv în Germania hitleristă.

„Nu, ungurii nu i-au vindut pe evrei naziștilor — exclamă Singer Zoltán în cartea sa — ci pur și simplu le-au plătit ca să-i ia și să-i ducă. (Eichmann a mărturisit că «guvernul ungar a plătit 5 000 de mărci pentru deportarea fiecărei familii de evrei» — n.n.) Putem afirma cu inima curată că nu a existat popor în Europa care să se fi purtat mai cumplit, mai inuman cu evreii decât ungurii”².

În volumul *A Ieruzsálemi per* (Procesul de la Ierusalim), Schön Dezső arată că a avut o discuție cu câțiva oameni de la *Liska 06*, cu aceia care aproape de-a lungul unui an, zi și noapte, au studiat exclusiv holocaustul, în vederea procesului intentat lui

² Singer Zoltán, *Volt egyszer egy Dézs...* (A fost odată la Dej...), Tel-Aviv, vol. II, p. 411.

Comisia constituită de autoritățile române după eliberarea părții de nord a Transilvaniei pentru anchetarea masacrului săvârșit de horthyști în comuna Sărmas, jud. Harghita

Eichmann. Așa a ajuns la concluzia că : „Un-gurii au fost cei mai neîndurători. Atita sălbăcie, atita inumanitate față de evrei n-am constatat la nici un alt popor din Europa... Este dureros să consemnezi această constatare, îndeosebi este dureros să consemnezi acest lucru în limba maghiară”.

După reconstituirea lui Stern Samu, pe atunci președinte al Consiliului Central Evreiesc din Budapesta, situația devenise atât de insuportabilă, încît „La mijlocul lui aprilie, ne-am adresat pentru ajutor lui Eichmann. împotriva lui Endre László. I-am zăgrăvit ororile din ghetourile din provincie și am solicitat — în numele minimei omenii — să ne ajute în situația dată. Firește, răspunsul a fost un refuz rece. Atunci a făcut Eichmann faimoasa afirmație : «Endre Will die Juden mit Paprika fressen» (Endre vrea să-i înfulece pe evrei cu paprika)”¹.

Cu prilejul unei întîlniri cu Freudiger Fülöp, președintele comunității evreiești din Budapesta, Wisliceny, colaborator al lui Eichmann, a remarcat : „Ungurii par a fi cu adevărat descendenți ai hunilor, nu am fi reușit niciodată o asemenea performanță fără ei”. Krumey, locțiitor al lui Eichmann, s-a exprimat în același sens : „Jandarmii unguri își fac treaba cu o brutalitate asiatică autentică”².

Lévai, unul din experții în holocaustul din Ungaria, a rezumat astfel realitatea : „Datorită numărului lor redus, națiștii nu erau practic capabili nici măcar să supravegheze deportările, cu atât mai puțin să le efectueze. Marcarea evreilor cu Steaua lui David, stringerea lor în ghetouri și lagăre de concentrare au fost posibile numai pentru că jandarmeria — bine pusă la curent cu situația și avînd circa 20 000 de oameni la dispoziție — putea fi sigură, oriunde, și de ajutorul poliției locale”³.

Uimit de zelul horthyștilor, Veesenmayer, împunericul lui Hitler la Budapesta, raporta încă la începutul acțiunii, la 31 martie 1944, lui Ribbentrop că „finind seama de împrejurările de aici (Ungaria — n.n.) evoluția poate fi apreciată ca neobișnuit de rapidă”. La numai cîteva zile subliniază din nou, într-o telegramă, că în privința măsurilor antievreiești „guvernul ungar procedea deosebit de activ și cu o rapiditate deosebită”.

Este de altfel semnificativ că națiștii de la Berlin, examinînd legile antievreiești din Ungaria, au constatat că „unele prevederi sînt chiar mai severe decît cele germane”.

Zelul guvernului de la Budapesta al horthyștilor în general în aplicarea „soluției finale” a atins asemenea proporții, încît nu numai că i-a surprins și uimit pe frații lor mai mari — națiștii de la Berlin —, dar nu o dată i-a silit pe aceștia să tempereze lucrurile, să intervină ei — ce ironie a sorții ! — pentru a-l „apăra” pe evrei de unele

excese care puteau să ricoșeze și să le aducă prejudicii pe plan mondial.

Este grăitor în acest sens procesul-verbal al sedinței Consiliului de Miniștri de la Budapesta din 3 mai 1944, care a dezbătut administrarea avutului cetățenilor-dușmani evrei și neevrei), precum și a evreilor de cetățenie străină: primul ministru a arătat, printre altele, că este în interesul comun al celor două popoare (german și maghiar — n.n.) ca administrarea avutului cetățenilor-dușmani (este vorba îndeosebi de evrei — n.n.) și a evreilor de cetățenie străină să se facă pe baze principiale, în mod corespunzător.

„Unul din consilierii ambasadei germane din Budapesta s-a prezentat de trei ori la Ministerul de externe și a atras atenția cu pregnanță că reprezintă un interes comun (nazisto-horthyst — n.n.) să nu se comită excese polițienești, care ar putea genera contramăsuri pe plan extern nu numai împotriva cetățenilor unguri, ci și a cetățenilor germani... În mod deosebit s-a atras atenția guvernului ungar asupra tratamentului corespunzător ce trebuie aplicat cetățenilor considerați dușmani și avertii acestora ; s-a transmis sinteza reglementărilor germane în acest domeniu, exprimînd dorința ca din partea ungară să nu se întreprindă măsuri care să le depășească (subl. ns.) pe acestea”⁴.

Nimic nu incriminează mai copleșitor zelul horthyștilor decît graba cu care au organizat ghetozarea, decît ritmul infernal cu care au expediat transporturile spre crematorii.

Primarii horthyști, pe baza unor indicații verbale, fără să aștepte dispoziții scrise, s-au pus pe treabă cu un zel fanatic. Cu o grabă inexplicabilă au îngrămădit zeci de mii de evrei în niște perimetre imposibile, fără să asigure în prealabil nici cele mai elementare măsuri de igienă, apoi agitînd pericolul epidemiilor, al infectării împrejurimilor, au început să ceară forurilor superioare, inclusiv celor germane, urgentarea îndepărtării „acestor aglomerări nedorite și periculoase”, lichidarea acestor focare de infecție”. Primarul orașului Ungvár își încheia astfel memoriul trimis Ministerului de interne : „Cu respect vă rog să dispuneți cît mai urgent ca evreii adunați în Ungvár și dispuși în sistem de lagăr să fie cît mai urgent expediati”⁵.

În declarația pe care o va face în 1946, în închisoarea din Bratislava, SS-Hauptsturmführer Dieter Wisliceny va arăta :

„Eu am trecut la începutul lui aprilie prin Munkács, să supraveghez ghetozarea. S-a prezentat la mine comandantul jandarmeriei din Sighetul Marmației și mi-a spus că nu este în stare să efectueze [...] ghetozarea în Sighetul Marmației, deoarece lipsesc clădirile corespunzătoare, instalațiile sanitare. Trebuie sau să-și abandoneze activitatea sau să i se ia «surplusul de oameni» (de

¹ Tandcsi feljegyzés 1944 majus 16 —ról (Stern Samu Közlése) (Proces verbal al Consiliului din 16 mai 1944 — Comunicarea lui Stern Samu).

² Lévai lenő. Op. cit., p. 110.

³ Ibidem, p. 117.

⁴ Vádirat a nácizmus ellen, p. 288.

⁵ Magyar Nemzet (Națiunea ungară) din 24 august 1984.

evrei — n.n.) și să fie duși în Ungaria de Apus ori chiar în Germania...

Cum am sosit la Budapesta, m-am îndreptat spre Eichmann și i-am atras atenția: Baky îl va chema în curînd la telefon și-i va cere să decidă. La prînz, între orele 2 și 3, ne-am întîlnit în cabinetul lui Baky [...] Secretarul de stat Baky i-a povestit lui Eichmann care este situația în Maramureș, apoi a spus:

— Te întreb deci, dragă Adolf, să abandonăm ghetozarea ori ești dispus să-i preiei de la noi pe evrei?

— Mein lieben Laci (Dragul meu Laci), cu aprobarea pe care mi-a avansat-o forul meu superior pot să-ți declar imediat, acum, că sîntem gata să-i prelucăm pe toți evreii.

Întreaga discuție (care a pecetluit soarta evreilor din nord-vestul României — n.n.) n-a durat nici 15 minute¹.

Firește, naștii înșiși au dorit o acțiune rapidă. După cum s-a exprimat Eichmann, la procesul de la Ierusalim, s-a urmărit: „Evacuarea accelerată a tuturor evreilor și deportarea lor la Auschwitz, în care scop Ungaria trebuia scotocită de la răsărit spre apus. Accelerarea a constituit o cerință esențială, pentru a evita repetarea evenimentului umilitor (pentru naști — n.n.) al răscoalei ghetoului din Varșovia“.

Horthy: „Afară cu ei din țară“

Cu toată preocuparea lor pentru a impune un ritm accelerat deportărilor, autoritățile naziste preconizaseră inițial să se transporte spre Auschwitz, zilnic, 3 000 de evrei cu cîte un tren a 50 de vagoane. În consecință, Veessenmayer raportase la Berlin: „[...] Au început tratativele privind transportarea lor (a evreilor — n.n.) și, începînd cu 15 mai, ne-am planificat să transportăm zilnic 3 000 de evrei [...] Gara de destinație: Auschwitz“.

Supralicînd pe naști în aplicarea „soluției finale“, horthyștii, în condițiile încordate ale războiului, cînd conta fiecare vagon, s-au angajat că ei pot asigura — era vorba doar de lichidarea evreilor! — nu un tren, ci patru trenuri a 50 de vagoane. Așa se face că din nordul Ardealului au fost transportați zilnic spre Auschwitz nu 3 000, ci 12 000 (uneori chiar 14 000) de evrei.

N-am înțeles nici atunci și nici în cei peste 40 de ani care au trecut: de ce atîta grabă? Cum s-a putut ca o țară întreagă, și încă în timp de război, să subordoneze totul, forțe și mijloace, nu necesităților frontului, nu echilibrării economiei, nu aprovizionării populației, ci stringerii, îmbarcării și trimiterii la moarte a sute de mii de oameni nevinovați? Nu existau suficiente lo-

comotive pentru transportul alimentelor, nu se puteau asigura vagoane pentru rănii, trenurile se împotmoleau, circulația persoanelor și bunurilor se degrada într-una. Dar trenurile morții aveau „liberă trecere“ zi și noapte; în nici un ghetou nu s-a întîrziat cu nici un transport din lipsă de vagoane. Graficul sosirii trenurilor din nord-vestul României pe rampa morții de la Birkenau, datorită zelului horthyst, nu s-a dat peste cap nici măcar o singură dată. De unde atîta ură față de om? De ce noi, evreii din nord-vestul României cotoplit de horthyști, a trebuit să intrăm în camerele de gazare în cel mai mare procentaj în comparație cu deportații din toate țările Europei?

Nu-mi pot explica nicicum, de ce autorii *Istoriei Transilvaniei* nu amintesc nimic despre toate acestea? Nici măcar nu simt nevoia să pomenească în acest context numele lui Horthy, al cărui nume a devenit, de-a lungul a 25 de ani, sinonim cu teroarea și care nu o dată a dat expresie publică — prin vorbe și mai ales prin fapte — urii sale față de evrei.

Este adevărat că Horthy, dîndu-și seama de gravitatea fără precedent a monstruoasei crime ce se organiza împotriva evreilor, și-a pregătît un alibi, imbatabil, credea el. Ședința Consiliului de Miniștri din 29 martie 1944, care a declanșat avalanșa legilor antievreiești menite să dea — culmea cinismului! — un „cadru legal“ exterminării evreimii din Ungaria și teritoriile cotopite, a început, — potrivit procesului verbal — cu „transmiterea“ unei „decizii“ a lui Horthy: „Potrivit declarației domnului prim-ministru, excelența sa regentul dă mină liberă guvernului de sub conducerea sa în legătură cu toate ordonanțele evreiești (antievreiești — n.n.) și în privința acestora nu dorește să exercite influență“².

Aprecînd cele ce se săvîrșeau de horthyști în Ungaria, Churchill îi scria în acele zile lui Eden: „Prigonirea evreilor din Ungaria este, probabil, crima cea mai mare și cea mai abjectă din întreaga istorie a omenirii“.

Participarea nemijlocită a lui Horthy la conceperea și săvîrșirea acestei crime este incontestabilă. Faptul că și-a declinat orice prerogativă în rezolvarea problemei evreiești nu denotă decît lășitatea lui. Pentru că el „s-a dat la o parte“ doar „de jure“, „de facto“ s-a îngrijit ca oribila crimă să fie săvîrșită fără îndurare. În consecință s-a grăbit să numească la Ministerul de Interne în funcții de secretari de stat cu misiunea de „a rezolva problema evreiască“ pe Baky și pe Endre, oamenii lui de încredere, pe care-i știa încă de la Seghedin, binecunoscuți în toată țara ca fiind cei mai sălbatici și vehemenți antisemiți.

De altfel, în fața Tribunalului Poporului din Budapesta, Baky va reda cuvintele pe care i le-a adresat Horthy cînd l-a investit în funcția de secretar de stat la Interne:

¹ Ibidem.

² *Văditat a năcizmus ellen*, p. 51.

„Te numeri printre ofițerii mei vechi din Seghedin, știu că îți ești devotat, mă încred total în tine, de aceea te numesc, în aceste zile grele, secretar de stat la Ministerul de interne. Azi avem nevoie de cei mai buni unguri!... Urăsc evreii galițieni și comuniști. Afară cu ei din țară! Afară! Afară!”

Și apoi, cu ce drept un conducător de stat poate să se dezinca pur și simplu de soarta unui milion de cetățeni ai săi? Cum poate el să privească nepăsător batjocorirea, schinguierea și lichidarea în masă a unui milion de cetățeni ai țării pe care o guvernează și să se considere nevinovat, invocând motivul absurd că „n-a dorit să exercite nici o influență”? !...“

Cine și cum ar putea să absolve un dictator (așa cum a fost Horthy) de fărâdelegile săvârșite din ordinul guvernului numit chiar de el? Iar guvernele numite de Horthy, începând mai ales cu cel prezidat de Sztójay Döme, au inițiat, patronat și acoperit crime inimaginabile, sfidând protestele unei lumi întregi.

După Eliberare, Tribunalul Poporului din Budapesta va pune în evidență fără echivoc atitudinea lipsită de orice urmă de umanitate, graba febrilă, duritatea și abuzurile, înflorătorul zel în săvârșirea crimelor ce au caracterizat ghetozizarea și deportările. În sentința nr. B.X.4419 din 7 ianuarie 1946, în procesul Endre, Baky (secretari de stat) și Iáross (ministru de interne), referindu-se la stringerea și expedierea la moarte a evreilor, Tribunalul va arăta: „Nu poate exista nici o îndoială că efectuarea concentrării și deportării peste graniță a unui număr de 434 351 persoane cu locuințe răspindite în diferite părți ale țării în numai 2 luni a fost posibilă exclusiv datorită colaborării active

¹ Lévai Ienő. *Zsidósors Magyarországon*, pp. 99-100.

a autorităților ungare cunoscătoare a situației locale... La timpul său, mai multe personalități germane (Eichmann, Wisliceny) au declarat că situația în Ungaria este specială, pentru că Endre și Baky dictează un tempo mai rapid în afacerile evreiești decât înșiși nemții. Iar, potrivit depoziției lui Veesenmayer, Eichmann Adolf, specialistul Berlinului în Ungaria pentru rezolvarea problemei evreiești, i-a comunicat că, în esență, desfășurarea deportării se bazează pe jandarmăria și administrația ungară, pentru că el nu dispune decât de un mic comandament”².

Martirii de la Sărmaș, Ip, Trăznea

După război se vor găsi, cum spuneam, voci care vor căuta să atenueze zेलul horthystilor, mergând pînă la încercarea de a le diminua răspunderea, împingînd pledoaria pînă aproape de absolvire, aruncînd vina pe naziști. Din păcate, autorii lucrării nu fac nici ei excepție. Mărturiile și documentele vremii — mărturiile inclusiv ale guvernărilor de la Budapesta și Berlin, documentele elaborate și ștampilate în capitalele de mai sus — acuză însă fără drept de apel. Dar chiar dacă n-ar fi rămas nici un document, chiar dacă nu s-ar fi găsit nici un martor din foștii deportați care să-i incrimineze și tot nu s-ar fi putut ascunde adevărul, pentru că, în cruzimea și neîndurarea lor, au săvîrșit, în ultimul moment, în ultima lor zvîcnire, o crimă strigătoare la cer, o crimă imposibil de acoperit, de negat — îngrozitoarea crimă de la Sărmaș.

Era septembrie 1944. Suferințele populației din nord-vestul României se apropiau de sfîrșit. Înaintarea victorioasă a trupelor române și sovietice aducea libertatea și alina-

² Randolph Braham, *Op. cit.*, p. 29.

O victimă a terorii horthyste din comuna Trăznea, jud. Sălaj

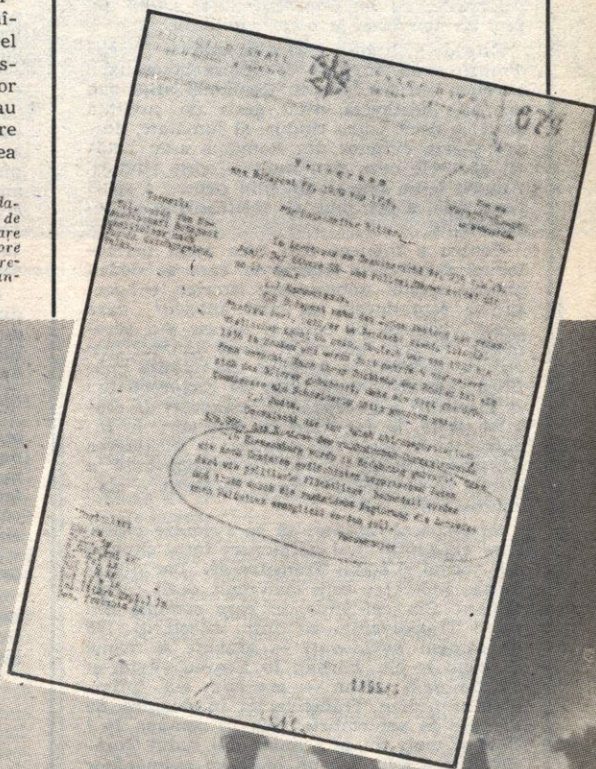

rea durerilor. Dar, pe alocuri, de-a lungul frontierei vremelnice impuse, trupele nazisto-horthyste au reușit să pătrundă pentru câteva zile în sudul Transilvaniei, dincolo de granița nedreaptă fixată prin odiosul dictat de la Viena. Aici, toți evreii, fără excepție, rămăseseră în viață. În comuna Sârmaș, la câteva zeci de kilometri de Cluj, au pătruns subunități ale armatei horthyste. „Cavalerii” horthystului au constatat cu surprindere că mica localitate avea 126 de evrei. Și toți în viață! N-au stat nici o clipă pe gânduri. Fără să le ceară ori să le ordone cineva ceva din partea germană, fără să întrebe măcar Budapesta, ei, cavaleri ai armatei horthyste, din proprie inițiativă, mi-nați de sentimentele sădite în ei în cel aproape un sfert de veac de guvernare fascisto-horthystă s-au năpustit asupra celor 126 de bărbați, femei, copii și bătrâni și au săvârșit una din cele mai cutremurătoare crime din perioada holocaustului, care avea

Cind cuptoarele de la Birkenau nu mai pridideau, cadavrele erau arse în șanțurile dintre crematoriile — imaginea de jos; în imaginea de sus: facsimilul telegramului prin care autoritățile hitleriste de la Budapesta informau despre protejarea de către autoritățile române a evreilor care se refugiau din Ungaria și din partea de nord a Transilvaniei cotoprite

să devină cunoscută în toată lumea sub numele: „oribila crimă de la Sârmaș”.

Am văzut la Birkenau-Auschwitz la Landsberg și Kaufering în toate lagărele prin care m-a purtat destinul hărăzit de horthyști, mii și mii de cadavre. Am fost martor ocular la moartea multor camarazi care au pierit de foame, de frig, de boli, ucși prin asfixiere, împușcare sau spânzurare; înecați, înghețați ori aruncați de pe schele. Mărturisesc însă că niciodată nu m-am înfiorat ca atunci când am văzut fotografiile victimelor de la Sârmaș. Redau un singur fragment din procesul verbal întocmit cu

prilejul deshumării efectuate de autoritățile românești la 1 februarie 1945.

„...Foarte multe cadavre — în special cele din groapa a doua unde s-au aflat mai mult femei și copii — prezentau urme de violențe, din cele mai sălbatice, având craniile zdrobite și chiar sfărâmate de pe urma loviturilor puternice provocate cu corpuri tari sau ascuțite (paturi de armă, tirnăcoape, lopeți etc.); multe corpuri erau străpunse sau chiar sfșișiate de arme albe; altele aveau oasele membrelor superioare sau inferioare fracturate.

Cadavrele au fost aruncate de-a valma, unele peste altele, găsindu-se totuși corpuri înlănțuite, un soț îmbrățișându-și soția, un tată stringându-și la piept copilul...“¹

Este de-a dreptul curios că autorii *Istoriei Transilvaniei*, în timp ce despre holocaustul evreilor din nord-vestul României aflat sub ocupație horthystă, n-au găsit de cuvință să scrie decît patru rînduri și jumătate, despre soarta evreilor din România s-au hotărît să scrie ceva mai mult — șase rînduri. Autorii le-au folosit din plin pentru a spori confuziile, a continua cu mistificările și denaturările.

Pentru a înțelege mai bine jocul pericolos al falsificării istoriei la care se dedau autorii acestei improvizații istorice, e necesar să reproducem un citat anterior care arată viziunea pe care ei doresc s-o acrediteze. Potrivit autorilor, după dictatul fascist de la Viena a început așa-numita „politică față de naționalități de reciprocitate: la expulzări s-a răspuns cu expulzări de ceaialtă parte, la internări cu internări, la închiderea de școli s-a răspuns cu închiderea de școli, creîndu-se o totală nesiguranță a soartei românimii din Nord, respectiv a maghiarimii din Sud“².

Se încearcă, așadar, să se sugereze cititorilor existența unui paralelism între situația din nordul și sudul Transilvaniei. Dar o asemenea încercare este mai mult decît revoltătoare. Cînd și unde, în care comună din sudul Transilvaniei au fost măcelăriți 155 de oameni nevinovați — gravide și mame cu copii la sîn, bărbați în floarea vîrstei și bătrîni de-a valma — așa cum s-a întîmplat în nordul Transilvaniei în noaptea de 13 spre 14 septembrie 1940 în comuna Ip? Cînd și unde, în ce comună din sudul Transilvaniei a avut loc un masacru asemănător celui săvîrșit de horthyști la 9 septembrie 1940, în comuna Trăzneu, soldat cu 81 de victime? Cînd, unde, în ce comune din sudul Transilvaniei s-au comis asemenea crime cutremurătoare ca acelea săvîșite de horthyști la Moisei, Sărmaș sau Leordina?

Autorii încearcă să lanseze ideea unui paralelism și în atitudinea față de evrei. O enunță lapidar, ca un lucru care, chipurile, este firesc: „Politica fascistă a mers mină în mină de ambele părți (adică și în nordul

și în sudul Transilvaniei — n.n.) cu antisemitismul“³. Urmează apoi fraza pe care am reprodus-o la începutul articolului, în care autorii înfățișează, în cele patru rînduri și jumătate, tot ce le-au dictat inima și conștiința să scrie despre exterminarea evreilor din nordul Transilvaniei cîmpit. O logică elementară ar fi pretins ca, în continuare, să se arate ce s-a întîmplat în sudul Transilvaniei pentru a susține ideea lansată privind similitudinea „în ambele părți“. Autorii sacrifică însă fără remușcări orice logică și, spre stupoarea cititorului, nu fac nici cea mai mică referire la starea de lucruri din sudul Transilvaniei, ci sar, fără nici o legătură, la situația evreilor din întreaga Românie. Firește, autorii au făcut acest salt pentru că n-au avut tăria să consemneze adevărul istoric: în sudul Transilvaniei, sub regimul lui Antonescu, viața nici unui evreu n-a fost periclitată. În timp ce evreii din Cluj și Dej, din Oradea și Satu-Mare, din toate orașele și satele Transilvaniei de Nord au fost strînși și, toți, pînă la ultimul bătrîn, pînă la ultimul sugar, au fost miinați, sub amenințarea baionetelor horthyste, spre crematoriile și camerele de gaze din Birkenau-Auschwitz, evreii din Turda și Alba-Iulia, din Arad și Timișoara n-au purtat nici măcar steaua galbenă!

Mai mult, aceste orașe ca de altfel orașele din întreaga Românie au oferit adăpost sigur tuturor evreilor din nordul Transilvaniei — și chiar din orașele Ungariei — care au reușit să evadeze din ghetouri și să fugă în România.

Este bine cunoscută, frecvent citată în literatura de specialitate, telegrama din Budapesta expediată la Berlin în care Veesenmayer raportează: „...Din cercurile consulatului general român de la Cluj s-a aflat că evreii din Ungaria refugiați în România sînt tratați acolo ca refugiați politici, urmînd a li se înlesni de către guvernul român emigrarea în Palestina“.

Autorii susțin că „În timpul celui de-al doilea război — potrivit aprecierilor — în România, mai ales la est de Carpați, au fost asasinați cca 387 000 de evrei“⁴.

Poporul român împotriva „soluției finale“

În discuție este acum *Istoria Transilvaniei*, falsurile și denaturările pe care le conține, nu destinul evreilor sub regimul lui Antonescu. Totuși, pentru că autorii ei au făcut o asemenea apreciere, cîteva precizări se impun.

Nu este prima dată cînd, autori din Ungaria, cu o simplă trăsătură de condei, trec în totalitate numărul evreilor din nord-vestul României căzuți victimă aplicării în stil

¹ Matatias Carp, *Sărmaș, una din cele mai oribile crime fasciste*, București, 1945, pp. 30-31.

² Erdély története, p. 1754.

³ Ibidem, p. 1757.

⁴ Ibidem, p. 1758.

11 octombrie 1944. Trupele române în centrul oraşului Cluj, după alungarea coterpitorilor hitleristi şi horthysti

horthyst a „soluţiei finale” în seama regimului antonescian. Mistificarea se petrece în felul următor. Din datele recensămîntului oficial din 1930 rezultă că în România trăiau 728 115 evrei. Datorită sporului demografic natural se estimează că la începutul anului 1940, România avea o populaţie evreiască de aproximativ 760 000. După eliberarea de sub dominaţia nazistă, în România mai trăiau peste 350 000 de evrei. Deci numărul lor s-a micşorat, într-adevăr, cu circa 400 000 de oameni. Numai că această cifră cuprinde evident şi pe cei peste 166 000 de evrei deportaţi de autorităţile horthyste, dintre care 84,5% au pierit. Apoi este vorba de soarta evreilor — cca 280 000 — din Basarabia şi Bucovina. Fără a minimiza cu nimic răspunderea lui Antonescu pentru moartea în Transnistria a 70-80 000 de evrei din Basarabia şi Bucovina, strămutaţi acolo în vîltoarea războiului mondial, trebuie arătat că în România de sub autoritatea guvernului român, în cadrul graniţelor stabilite în vara lui 1940, în ciuda marilor şi repetatelor presiuni ale Berlinului, „soluţia finală” nu s-a aplicat.

Profesorul universitar dr. Israel Gutman din Israel, într-un referat intitulat: *Situaţia evreilor din România pe fondul Europei cucerite sau dominate de nazişti*, arată că planurile naziste de a-i deporta pe evrei din România în lagărele de exterminare din Polonia au întîmpinat „o opoziţie energică din partea poporului român şi a autorităţilor româneşti, inclusiv a guvernului şi dictatorului Ion Antonescu... Refuzul lor de a-i preda pe evrei a crescut cu timpul şi această

rezistenţă este factorul care a salvat majoritatea evreilor români de „soluţia finală” de concepţie nazistă. Mi se pare că aceasta nu a fost doar consecinţa unor poziţii oportuniste şi a schimbărilor de pe front, ci, în mare măsură şi, în parte, în mod decisiv, rezultatul deosebirilor de poziţii şi concepţii care existau între Germania nazistă şi România de sub dictatura lui Antonescu în privinţa evreilor”¹.

Potrivit documentelor originale aflate în arhiva Iad Vashem-ului din Ierusalim, la 15 septembrie 1942 Hauptsturmführer-ul Gustav Richter, sosit la Bucureşti ca specialist „în problemele evreieşti” al Berlinului, semnează planul german de deportare a evreilor din România. Nerăbdător *Bukarester Tageblatt*, editat de legaţia germană din Bucureşti, anunţă că încă în cursul anului 1942 vor fi evacuaţi evreii din sudul Transilvaniei şi Banat, iar în anul viitor toţi evreii din vechiul regat vor fi deportaţi, aşa încît nu va mai exista nici un evreu în România. Ziarul afirma, sigur de informaţiile pe care le deţinea, că „România va servi de astă dată drept exemplu pentru alte ţări”. Intenţia de deportare devenind publică, un val de proteste ale celor mai diferite cercuri politice, economice, culturale şi religioase din România a început să-şi facă simţită presiunea.

Într-un protest al românilor din sudul Transilvaniei şi din Banat — intelectualii, comercianţii, industriaşi şi meseriaşi — înaintat Ministerului de interne de la Bucu-

¹ Simpozion ştiinţific româno-israelian, în *Anale de istorie*, nr. 6/1984, p. 88.

rești, se spunea: „Oricare ar fi concepția noastră despre evrei, sintem creștini și oameni și noi, care am suferit altă sub dominația ungară și care știm cât suferă astăzi ai noștri sub aceeași dominație, ne cutremurăm la gândul că cetățenii unui stat ar putea, fără nici o vină, să fie despuiați de tot avutul lor și alungați din țara în care s-au născut și în care zac de secole osemintele părinților, bunicilor și străbunilor lor”. Planul de deportare n-a putut fi pus în aplicare. A eșuat¹.

Intr-un studiu intitulat „Regimul antonescian și salvarea evreilor din Transilvania de sud”, dr. Jean Ancel din Israel apreciază că: „Problema deportării evreilor din Transilvania (de sud — n.n.) și Banat poate fi considerată ca o primă ciocnire serioasă între planurile guvernului nazist și dirigența unui popor mic. Dacă considerăm Stalingradul ca eveniment hotărîtor în istoria celui de-al doilea război mondial, moment care marchează începutul sfîrșitului dominației naziste în Europa, atunci refuzul guvernului român de a-și preda evreii poate fi considerat ca unul din marile acte de rezistență din Europa, într-un moment cînd Germania se afla în culmea puterii sale...”².

Desigur, nici evreii din România n-au fost scutiți de un șir întreg de măsuri antisemite, de vexațiuni și prigoniri. La rebeliunea legionară din București din ianuarie 1941, printre victime s-au numărat și 130 de evrei. Apoi în pogromul de la Iași³ au pierit cîteva mii. Cifra exactă din lipsă de documente nu s-a putut stabili. Referindu-se la rebeliune și la pogromul de la Iași, profesorul universitar dr. Israel Gutman de la Iad Vashem arată: „Este de presupus că naștii au fost inițiatorii și ațîțătorii acestor evenimente tragice, însă nu se poate trece cu vederea faptul că anumite elemente antisemite din rîndul localnicilor au luat parte la ele”⁴.

Am mai spus-o și cu alt prilej și mă simt nevoit să repet: ca supraviețuitor al holocaustului din nordul Transilvaniei îmi vine extrem de greu să compar cifre care exprimă vieți strivite, să apreciez gravitatea crimelor în raport cu numărul victimelor, cînd uciderea unui singur om numai pentru că este de altă etnie reprezintă un act ce merită o condamnare capitală. Totuși consider că este nedrept, este inadmisibil să pui pe același plan — așa cum fac autorii *Istoriei Transilvaniei* — soarta evreilor din nordul Transilvaniei — unde 84,5% au fost exterminați — cu cea a celor din sudul său, unde, se știe, toți au rămas în viață. Este nedrept, este inadmisibil să pui pe același plan destinul evreilor din Ungaria horthystă — despre care cunoscutul istoric american Randolph Braham spune că „au fost nimiciți cu o viteză fără precedent prin cea mai

crîncenă deportare și cel mai nemilos program de masacrare întîlnit pe timpul războiului” — cu cel al evreilor din România, țară care, apreciază același istoric, a reprezentat „o oază, un liman pentru refugiații evrei din Ungaria”⁵.

Însuși Endre László, secretar de stat la Ministerul de interne, în raportul sintetizat prezentat în fața Consiliului de Miniștri de la Budapesta, în ședința sa din 21 iunie 1944, arăta: „Pentru a scăpa de ghețozare a început fuga evreimii peste graniță, în strălăutate, MAI ALES ÎN ROMÂNIA (s.n.). Dintre țările vecine cu noi România a fost aceea care, printr-o indulgență pază a graniței a facilitat strecurarea evreilor în interiorul ei... În această privință l-am și solicitat pe domnul ministru de externe să dea dispoziții organismelor sale reprezentative de peste hotare să întreprindă acțiunile diplomatice ce se impun”⁶.

După cum se știe, guvernauții de atunci de la Budapesta n-au vrut în nici un chip să recunoască public crima pe care au inițiat-o și pe care au săvîrșit-o cu meticulozitate sadiă și sălbăticie gregară.

Cu încăpăținare și nerușinare stupefiantă, guvernul horthyst, apoi cel szálasisi, au negat crima săvîrșită împotriva evreilor. La 7 noiembrie 1944, Ambasada Elveției, care reprezenta și interesele României la Budapesta, a prezentat Ministerului de externe ungar o notă în care guvernul român solicita Crucii Roșii Internaționale să cerceteze autenticitatea știrilor privind intenția guvernelor german și ungar de a-i lichida pe evreii deportați din nordul Transilvaniei și comunica, totodată, faptul că studiază măsuri menite să determine guvernele amintite să se abțină de la măsuri extreme față de evrei.

Răspunsul la notă a fost remis Ambasadei Elveției la Budapesta la 15 noiembrie. Guvernul szálasisi afirma că evreii din Transilvania de Nord — ale căror trupuri de luni de zile fuseseră transformate în fum și cenușă în crematoriile Birkenau-lui — nu au fost deportați, ci mobilizați la muncă la fel ca toți cetățenii unguri. În continuare, se scria negru pe alb: „nu numai că (pe evrei — n.n.) nu-i amenință nici un pericol, ci, din contră: ei se bucură de un bun tratament (s.n.) de o aprovizionare regulată, acordîndu-le munci sigure și importante. Asemănătoare este și situația românilor care efectuează munci obligatorii”.

Generațiile de azi, așa cum am mai spus, nu pot răspunde pentru fărâdelegile de atunci. Au însă datoria morală de a le recunoaște — de altfel ele nici nu pot fi scoase din istorie —, de a le analiza cauzele care le-au generat, de a le combate și a face totul ca să nu se repete. În acest demers, istoricii au mari obligații. Constat cu amărăciune și indignare că autorii *Istoriei Transilvaniei* nu s-au achitat de ele. ■

¹ Jean Ancel, *Documents concerning the fate of Romanian Jewry during the holocaust*, vol. IV, pp. 113-114. Pentru atitudinea solidară a poporului român, vezi și *Magazin istoric*, nr. 6/1976.

² Simpozion științific românô-israelian, p. 90.

³ *Magazin istoric*, nr. 6/1976.

⁴ Simpozion științific românô-israelian, p. 88.

⁵ Randolph Braham, *Op. cit.*, p. 905.

⁶ Lévai Ienő, *Fekete Könyv* (Cartea neagră), Oficina, 1946, p. 288.

PE URMELE STRĂMOȘILOR (XIX)

ION POPESCU-PUȚURI

Ultima parte a lucrării lui J.F. Vaillant *Achemenidarum imperium sive Regnum Ponti, Bosphori et Bithyniae historiae* este consacrată — așa cum se precizează încă din cuvîntul *Câte cititor*, alcătuit de editorii scrierii — regatului Bithyniei, stat antic din Asia Mică, situat în partea de nord-vest a acestei zone, de-a lungul coastelor Propontidei și Mării Negre, între fluviile Rhyndacus și Parthenios. În privința originii bithynilor, toți autorii antici, începînd cu cei mai vechi, consemnează înfrudirea lor cu geții și tracii: „Tracii — scrie Herodot — luptau avînd pe cap căciuli din piele de vulpe, pe trupuri tunici și, deasupra, mantale lungi, împestrițate. Purtau încălțăminte și pulpure [numite și cnemide] făcute din piele de căprioară. Erau înarmați cu sulie, scuturi ușoare și săbii mici. Aceștia au trecut în Asia [Mică] și s-au numit bithyni”.

Herodot plasează acest eveniment la sfîrșitul sec. VI î.e.n., punîndu-l în legătură cu expediția lui Darius la Dunăre. Trecerea bithynilor din Europa în Asia trebuie să fi avut însă loc mult mai devreme, în urma invaziei cimerienilor petrecută în sec. VII î.e.n. Flavius Arrianus — autor antic originar din capitala Bithyniei, Nicomedia —, relatînd aceste evenimente, arată că bithynii au trecut în Asia, avîndu-l în frunte pe regele Pataros.

În sec. VI î.e.n., Bithynia a fost ocupată de regatul Lydiei, dar supremația acestuia a ținut puțină vreme, fiind înlocuită de perșii lui Darius și Xerxes, a căror stăpînire s-a prelungit pînă în secolul

IV î.e.n. Expediția lui Alexandru cel Mare a reactivat lupta de eliberare a bithynilor, care sub Bois, fiul lui Botyras s-au declarat independenți. Conducătorului răscoalei i-a urmat Zipoetes — cunoscut ca primul rege al Bithyniei (după legendarul Daedalsus sau Didalsus, cum apare în unele scrieri antice). Zipoetes a domnit între 326 și 278 î.e.n. Sfîrșitul domniei lui, după cum precizează J. F. Vaillant încă în primul volum al lucrării *Historia aracidarum*, a fost marcat de puternice lupte cu unul dintre urmașii lui Alexandru, Lisimah, care a invadat Asia Mică și a distrus capitala bithynilor, Astacus.

În anul 278, tronul a fost preluat de fiul lui Zipoetes, Nicomedes I, care a reunit în jurul său toate teritoriile țării și a reclădit capitala, căreia, după obiceiul oriental i-a dat numele său: Nicomedia. Nicomedes, pe care monedele ni-l înfățișează în costum elenizat, dar purtînd diadema specifică suveranilor orientali, a dus o activă politică de centralizare și de colaborare cu vecinii, în special cu regatul Pontului.

După domnia lui Zelas (250-236 î.e.n.) — de la care nu ne-au rămas monede — tronul a revenit lui Prusias I (236-192), întemeietorul orașului Prusa (Brusa de azi) — important centru al culturii acelei vremi, alături de Nicea — care a fost un alt oraș însemnat din teritoriul bithynilor.

Urmașul la tron al lui Prusias I a fost Prusias II (186-148 î.e.n.), în timpul căruia primejdia expansiunii romane, ce se arătase încă din anii domniei anterioare, a de-

venit tot mai amenințătoare. Regele Prusias a încercat să se ralieze unei largi coaliții, menită să zădărnicească această ofensivă. Momentul cel mai important l-a constituit adăpostirea acordată de regele Bithyniei cartaginezului Hannibal.

După înfrîngerea de la Zara (202 î.e.n.) și pacea care a urmat-o, prin care Cartagina era redusă la o simplă cetate comercială, lipsită de armată și deci de apărare, Hannibal a început pregătirile de revoltă: a restabilit finanțele, a limitat puterea aristocrației cartagineze și, în taină, a început să pregătească o armată. Trădat de nobilii cartaginezi, a trebuit însă să se refugieze. Mai întîi la regele Siriei, Antiochus (195 î.e.n.), pe care l-a îndemnat să înceapă războiul cu romanii. Antiochus a fost însă înfrînt și, pentru a evita alte consecințe, l-a îndepărtat pe Hannibal, care a găsit adăpost în Bithynia, la regele Prusias. La îndemnul lui Hannibal, Prusias l-a atacat pe Eumenes din Pergam, aliatul Romei. Fiind înfrînt, Prusias a intenționat să-l predea pe Hannibal romanilor; acesta, pentru a nu ajunge în prizonierat, s-a otrăvit. Deși eșuată încercarea lui Prusias II de a se împotrivi expansiunii romane s-a înscris pe direcția politică tradițională statelor și stătuțelor din Asia Mică, formațiuni care, aliate Imperiului aracidilor, au căutat, cu ajutorul acestuia, să-și mențină independența și vechile legături economice.

Presiunile romane au devenit mai puternice în timpul domniei lui Nicomedes II Epiphanes (137-91 î.e.n.), ajun-

gînd deosebit de insistente sub *Nicomedes III Philopator* (91-74 î.e.n.).

Contemporan cu Mithridate VI Eupator, regele Pontului, Nicomedes III a fost un rege slab, supus influențelor romanilor, al căror mod de viață a căutat să-l imite. Din această pricină a ajuns în proaste relații cu regatul Pontului și și-a atras nemulțumirea țării, fiind înlăturat în două rînduri din domnie de către Mithridate care avea și adevîrnea poporului. De altfel, în ampla coalitie pe care a realizat-o, reunind popoarele din regiunea Mării Negre și a Asiei Mici, Mithridate a avut și sprijinul bithynilor: „Cînd Sylla — notează Apian, biograful lui Mithridate — se apropie, adversarii [conduși de Mithridate] își schimbă locul de la Termopile, la Focida. Printre ei se aflau traci, oameni din Pont, sciți, cappadoci și — de asemenea — bithyni, galați, frigieni și cîte alte neamuri ascultau, de curînd, de Mithridate; aceștia cu toții la un loc ajungeau la vreo sută douăzeci de mii de oameni. Ei își aveau fiecare [neam] în parte, conducătorii lor... Mithridate, care făcuse adeseori experiența forțelor romane, socotind mai ales că în războiul acesta, pornit fără prețex-te și cu repeziune, nu-și va putea pune nădejdiile într-o înțelegere, se îngrijea de toate amănuntele pregătirii, deoarece era încredințat că în curînd întreaga situație trebuia să se hotărească. Toată vremea care mai rămăsese din vară și iarna întreagă [a anului 74-73 î.e.n.] puse să se taie copacii și să se construiască corăbii și arme, distribuind pe mare două milioane de medimne [măsură de capacitate de aproximativ 50 litri] de grîu în diferite locuri. Pe lîngă trupele ce le avea mai înainte, îi veniră într-ajutor califii, armenii, sciții, taurii, aheii... și cîți stăpînesc regiunea rîului Termodont, numită ținutul amazanelor. Trecînd în Europa, îi veniră, într-ajutor, dintre sarmați, cei «regali», iazigii, coralii și neamurile trace care locuiesc lîngă Istru sau în

Regii Bithyniei (Medalii din lătarul lui J.F. Vaillant):

Nicomedes I...

...Prusias I...

...Prusias II...

...Nicomedes III

preajma munților Rodope și Haemus... Iată forțele pe care le-a primit Mithridate din Europa. Dintre toți au fost aleși pentru război o sută patruzeci de mii de pedestrași și șaisprezece mii de călăreți. Urma o mulțime însemnată de constructori de drumuri, de purtători de bagaje și de negustori”.

Bătălia din portul Calcedon nu a adus însă un rezultat deplin hotărît pentru vreuna din tabere. Regele Nicomedes a revenit pe tron, cu ajutorul romanilor și, bătrîn și fără moștenitori, și-a lăsat regatul, prin testament, Imperiului roman. Ultima parte a lucrării lui J.F. Vaillant este consacrată guvernării romane, perioadă în care, potrivit istoricului latin, evreu de origine, Iosephus Flavius, locuitorii se împăcau greu cu dominația romană: „Cîte nu au de spus — scria el în *Războiul iudaic* — Bithynia, Cappadocia, poporul lui Pamphilia, licienii și cilicienii cu privire la independența lor și totuși plătesc bir, fără constrîngerea armelor”.

În fapt, șirul răscoalelor de aici, ca din toate celelalte regiuni supuse, a fost practic neconținut. Bithynia, alături de Pont și de celelalte ținuturi din Asia Mică, a făcut ulterior parte din Imperiul de răsărit, devenit mai tîrziu Imperiul bizantin; dar și în această ipostază, tendințele de autonomie au căpătat contur ori de cîte ori a fost posibil. Astfel, după Cruciada a IV-a (anul 1204, cînd oștile apusene au cucerit Bizanțul), pe vechiul teritoriu al Bithyniei s-a constituit Imperiul de la Niceea (străvechi oraș bithynian, centru al celebrului conciliu din anul 325 e.n.), care a perpetuat, mai departe, stăpînirea bizantină. În aceași vreme la Trapezunt (într-o zonă unde se întîlneau cîndva regatul Pontului) apărea un alt stat de esență bizantină, în Crimeea (pe locul fostului regat bosporan) s-a creat un altul, iar la Dunăre, cuprinzîndu-i ambele maluri, înflorea imperiul condus de Asănești. ■

ÎNTÎLNIREA CU PĂMÎNTUL NATAL

ANTON DUMITRIU

Cînd te întîlnești cu țara ta?¹ Vreau să spun cînd ești conștient că trăiești într-un univers propriu, cu axele lui de coordonate, cu valorile lui, pe care le-ai admis fiindcă sînt ale tale, pe care nu le poți ignora, fiindcă nu te poți ignora pe tine însuși?

Destin și istorie

Construită într-o unitate perfectă, cu un contur închis aproape circular de către Mare, Dunăre și riuri, traversată de o coamă de munți, care parcă ar vrea să fixeze această circularitate, țara noastră vorbește imaginației, așa cum plăsmuirile norilor pe cer vorbesc poeziilor și visătorilor.

Cînd m-am întîlnit cu această formă, și cînd mi-a vorbit atît de mult? Am crezut că întîlnirea a avut loc în copilărie, cînd priveam fără să mă satur cursul Dunării și jocul valurilor ei. Stăteam ore în șir, rezemat de un cilindru de fontă, din acelea care, ne-numărate, sînt înfipțe în chei și de care se leagă porțile șlepurilor și vapoarelor, și ascultam poezile bătrînului Danubiu. Bulboanele sau anafoarele lui, sau uneori, pe timp de vijelie, valurile lui puternice, care făceau un zgomot ca și cum ar fi fost vocea mării, toate îmi cîntau legende și vedeam aievea luntrii cu geți și daci, sau trîreme romane, sau chiar caice otomane, care înfruntau pericolele și adîncimea marelui fluviu.

Aceasta, am crezut, era țara mea.

Mai tîrziu, cînd am privit de pe Bucegi în largul spațiului românesc, și, într-o zi clară, am zărit Dunărea, și în închipuirea mea neînfrînată îmi imaginam că s-ar putea vedea și Marea, atunci mi-am spus că țara românească este măsurată de privirea Omului, atît cît se poate întinde ea, de pe virful cel mai înalt

al munților și pînă la Dunăre, Tisa și la Marea cea Mare.

Aceasta, am crezut, era țara mea.

Iar cînd am trecut pe lîngă munții Făgărașului și mi s-au arătat formele de basm pe care le plăsmuiau în întîlnirea cu Cerul, atunci sufletul mi s-a umplut de poezie și mi-am spus: aceasta este țara mea.

Dar nu era așa. Sau aceasta nu era totul. Nu, legătura cu țara mea nu era numai o „dragoste”, numai un sentiment, țara mea nu era numai „țara de dor”. În această legătură intră factori mult mai complecși, care nu pot fi exprimați monocord, ci necesită, ca și o simfonie, o întreagă orchestră pentru a-i reda toate nuanțele, toate notele.

M-am întîlnit cu țara mea mai tîrziu, în orele cele mai grele ale vieții mele, atunci cînd problemele cele mai profunde ale existenței umane și ale dispariției ei s-au pus cu mai multă acuitate decît oricînd. Atunci am realizat acest adevăr ineluctabil: tot ce mi s-a întîmplat și tot ce mi se va întîmpla a avut loc și va avea loc din cauză că aparțin acestui pămînt și acestui neam. Nu țara era a mea, ci eu eram al țării. Eu aparțineam unui destin, unei istorii, care a determinat orbita pe care a evoluat întreaga mea viață. În fond, destinul unui neam nu este decît istoria lui implicată și istoria nu este decît destinul explicit. Aparținem acestei istorii, fiindcă istoria este pămînt și a acestui neam ne-a imprimat un destin, în care sîntem fiecare din noi, un element anonim sau nu. Istoria neamului românesc determină destinul oricărui român, destin care, ca și fluviul, îl poartă ca pe un val pe drumul prescris de geografie și de timp. Așa a simțit probabil, și Eminescu, în versurile (din Scri-

¹ Filozof și logician de seamă, profesorul Anton Dumitriu (Magazin istoric, nr. 7/1984) este autorul a trei cicluri tematice: *Știință și cunoaștere*, *Alcătura și Cartea* și *Întîlnirilor admirabile* (dintre care ultimele două au fost publicate și ca volume independente), cicluri reunite în volumul: *Eseuri*, recent apărut la Editura Eminescu. Prezentăm cititorilor revistei cîteva fragmente dintr-unul din eseurile din ultimul ciclu.

soarea a (V-a): „Căci a voastre vieți cu toate sînt ca undele ce curg, / Vecinic este numai riul: riul este Demiurg”.

Ab urbe deleta

O tragedie sîrșește un destin sau o istorie, dacă înțelegem acești termeni în sensul dat mai sus. O tragedie a sîrșit întotdeauna istoria unui popor, de exemplu, a troienilor; a unui neam, de exemplu, a Atizilor; a unui om, de exemplu a lui Oedip. Cu poporul român s-a petrecut un fapt extraordinar: o tragedie a constituit începutul unui nou destin pentru el. Cînd legiunile împăratului Traian zdrobesc armatele lui Decebal, viteazul rege împreună cu căpeteniile lui se sinucid. După toate încheierile tragediilor, ne-am fi așteptat ca acest zguduitor final să fie sîrșitul unui neam și al unei istorii. Cu distrugerea Troiei s-au încheiat istoria și existența unui popor, cu distrugerea Cartaginei s-au terminat și o istorie și un destin, fiindcă nu au mai existat cartaginezi; cu distrugerea Sarmizegetuiei însă s-a făcut numai o cotitură în destinul unui popor, care pune un început nou în istoria lui. Faptul acesta excepțional se datorează mai multor factori, dintre care unul este dat sigur de vitalitatea și puterea psihică și biologică a geto-dacilor. și un altul este omologia a două seminții.

Românii sînt și romani: orientările lor cardinale sînt dominate de umbra marelui împărat roman. Calea Lactee se numește popular „Calea lui Traian”. Valul ce străbate teritoriile românești poartă numele de „Valul lui Traian”. La începutul anului, împăratul, pe un cal, cu șaua de aur, iese împreună cu plugarii să semene ogoarele... Dar, în același timp, figurile cele mai specifice locale sînt dacice, și uneori ai impresia că au coborît direct de pe Columna lui Traian. Mîndria omului de pe meleagurile noastre a fost că se trage de la Râm, dar și că aparține acestui tîrîm. Astfel, între cuceritori și cucerțiți, s-a stabilit o osmoză naturală. Așa s-a născut un popor cu virtuți înnoite, care erau comune și dacilor, și romanilor. Să amintim că nici pe daci, nici pe romani nu-i înfricoșa moartea. Dar vom spune aici, numai în treacăt, că legăturile dintre aceste două popoare erau profunde, și ele erau cunoscute unora dintre scriitorii latini (și greci), după cum vom arăta mai departe. Ele erau de natură tradițională și priveau polii unei Weltanschauung [concepție despre lume] comună dacilor și romanilor.

Ne gîsim din în fața unei tragedii care este începutul unei noi istorii, al unui nou destin, al unui neam înnoit, poporul daco-roman. Gestația va dura mult, dar ieșirea din destin în istorie, adică în explicitarea lui, va fi prodigioasă, grație acelei forțe tenace a sufletului geto-dac, care și-a învins propria lui tragedie, și a forțelor pămîntului acestuia, care i-au asimilat pe învingători. De fapt, au fost două victorii: a civilizației romanilor și a vitalității biologice și psihice a dacilor și de aici și interpenetrația lor.

Romanii își începeau era lor de la „intemeierea cetății” — ab urbe condita, adică de la fundarea Romei. Istoria noastră nu are de fapt un început

fix, fiindcă noi nu am încetat să continuăm istoria geto-dacilor, tocmai fiindcă am rămas în același cadru spațial ca strămoșii noștri, dar poporul român, cu specificitatea lui de astăzi, pe care i-au dat-o cele aproape două milenii de frămîntare, își începe destinul său de la distrugerea Sarmizegetuiei — ab urbe deleta.

Etnograful german Leo Frobenius, după ce a cercetat vreo treizeci de ani viața și obiceiurile triburilor de negri, a scris o lucrare intitulată Paideuma, în care a expus concluziile pe care le-a tras din numeroasele sale observații. Teoria lui, extinsă asupra naturii culturilor și curcilor de cultură de pe glob, are în centrul ei noțiunea de paideuma. Termenul acesta este grecesc și înseamnă, în general, „ceea ce este cultivat”, „ce s-a instruit” (elev sau discipol) etc. Dar mai înseamnă și „locul unde se învață”, „locul unde se produce ceva”. Această noțiune devine la Frobenius „sufletul local”, esența psihologică a spațiului geografic (Raumseele), care alături de natura organică și anorganică, formează un al treilea factor (psihologic) și care, împreună cu celelalte, determină un anumit cerc de cultură. Desigur, se pot aduce obiecții acestui concept, așa cum a fost formulat de Frobenius, dar observațiile pe marginea istoriei și geografiei ne fac să reținem faptul că populațiile unui spațiu bine conturat își au caracteristicile lor proprii, un mod specific de a fi și, în acest sens, paideuma lor.

Un asemenea punct de vedere stă la baza concepției lui Lucian Blaga, care a văzut în spațiul daco-roman un „spațiu mioritic”, dominat de alternația deal-vale; desigur, un asemenea caracter privește numai un aspect al spațiului românesc, el trebuie combinat cu alte caractere, care dau pămîntului românesc o personalitate unică, o paideuma — „un suflet local”.

Putem aminti și denumirea de „fortăreață carpatică”, dată de atîția cărturari, care este sugestivă prin aceea că exprimă unitatea globală a țării noastre și mai ales „rezistența ei” la pătrunderile străine, care, chiar cînd au avut loc, au fost macerate în laboratorul uman al acestui spațiu, sau cînd i-au contrariat natura au fost expulzate din lăuntrul lui.

Paideuma, așa cum înțelegem noi acest concept, nu este numai „sufletul local”, ci și ambianța unde hălăduiește acest „suflet”. Se pot întîlni șesuri pretutindeni, se pot vedea munți pe toate meridianele, poți să dai peste fluvii, riuri și mare oriunde, dar combinația, armonizarea munților, șesurilor și ărilor în spațiul nostru este o particularitate care o individualizează ca pe o ființă, prin-trăsăturile ei personale. Acești factori psihofiziici au determinat elementele antropologice și psihice ale geto-dacilor, care au fost atît de puternice, încît ele sînt prezente și astăzi ca niște virfuri rămase la suprafață, fără ca noi să mai fim conștienți de adîncimea originii lor.

Forța acestor elemente s-a tradus în timp prin: unitatea limbii pe tot teritoriul fortăreței daco-romane, fenomen care rar se întîlnește; latinitatea limbii noastre, legende și tradițiile noastre, care arată un trecut al acestui pămînt, al acestor oameni, care trebuie sondat, dacă vrem să înțelegem ce s-a petrecut și ce se poate petrece în acest tîm. Nu-i vom spune nici „spațiul mioritic”, nici „fortăreața carpatică”, nici paideuma daco-romană, ci simplu Terra Mirabilis — „Țara minunată”. ■

PE DVINA DE VEST, ÎNFRUNTÎNDU-I PE HITLERIȘTI

General-locotenent GHEORGHİ N. KOVTUNOV

În vara anului 1944, armatele sovietice, cu un efectiv de peste șase milioane de ofițeri și soldați, care fac parte din 11 fronturi, sînt angajate de la Marea Barenț pînă la Marea Neagră, pe un aliniament lung de 4 500 km. Pe acest front, se află cea mai mare parte a forțelor hitleriste: peste patru milioane de oameni.

La 30 mai, Comandamentul suprem sovietic finalizează planul de operații „Bagration”. El prevede nimicirea Grupului de armate „Centru”, de sub comanda generalului E. Bush, eliberarea completă a Bielorusiei, a regiunilor vestice ale Ucrainei, a republicilor baltice și crearea condițiilor favorabile pentru desfășurarea operațiilor ofensive din Prusia Orientală și Polonia.

Între aceste operații, cea mai importantă este aceea din Bielorusia: un sector de peste 1 000 km, cu o adîncime de 500-600 km, asigurat de patru fronturi, cu efective de aproape

1 500 000 oameni: 1 Baltic (Bagramian), 1 Bielor (Rokossovski), 2 Bielor (Zaharov), 3 Bielor (Cerneahovski).

Operația strategică din Bielorusia, din cadrul ofensivei de vară a armatelor sovietice, începe la 23 iunie. Două zile mai tîrziu, după lupte grele, trupele Frontului 1 Baltic reușesc să lăseze pe Dvina de vest, fluviu lung de 1 020 km, care străbate teritoriile a trei republici, R.S.F.S.R., Bielorusia și Letonia (în granițele căreia poartă denumirea Daugava) și se varsă în Marea Baltică, la 16 km sud de Riga. Ele trec Dvina în mișcare și fac joncțiunea cu detașamentele înaintate ale Frontului 3 Bielor. În numai șase zile de la declanșarea ofensivei, forțele celor patru fronturi sovietice nimicesc două grupări hitleriste, înaintînd peste 150 km. Îngrijorat de eșecurile Grupului de armate „Centru”, la 28 iunie, Hitler îl înlocuiește de la comandă pe generalul E. Bush cu generalul-feldmareșal Walter Model. Ceea ce nu

Începe operația ofensivă „Bagration”

schimbă cu nimic situația. După ce, la 3 iulie, trupele sovietice îi alungă pe ocupanții hitleriști din Minsk, la jumătatea aceleiași luni eliberează Vilniusul, pentru ca, la sfârșitul lunii, să pătrundă în Estonia. În octombrie 1944, ocupanții hitleriști sînt alungați din toate republicile baltice.

În cadrul tuturor acestor operații de amploare, forțarea Dvinei de vest este un punct-

cheie. Ceea ce reiese și din relatarea unuia dintre combatanți, general-locotenent Gheorghe Nikitovici Kovtunov (pe atunci locotenent-colonel), Erou al Uniunii Sovietice, relatare pe care o reproducem, cu titlul și subtitlurile redacției noastre, din revista istorică sovietică Voenno-istoriceski jurnâl, nr. 7/1982.

F.D.

Chemare neașteptată

La începutul verii anului 1944, Regimentul 138 artilerie de gardă, de sub comanda mea, se afla pe pămîntul Bielorusiei. Ca și celelalte trupe ale Frontului 1 Baltic, ne pregăteam zi și noapte, în vederea marii ofensive. În perioada 10-12 iunie, Armata 6, respectînd cu strictețe măsurile de camuflaj, s-a deplasat încet spre raioanele de concentrare. Cu două-trei zile înainte de începerea ofensivei, trupele au ajuns foarte aproape de linia întîi. Pînă la ea mai erau acum doar 4-6 km.

În ajun, unitățile au primit ordinele de luptă și apelul consiliului militar. Diviziei 67 infanterie de gardă, din care făcea parte și regimentul nostru, i-a revenit misiunea ca, în cadrul Corpului 23 armată de gardă, să rupă apărarea hitleriștilor într-un sector de doi kilometri și să cucerească aliniamentul Verbalî, Gubița. Am primit multe mijloace de întărire, întrucît înaintam pe direcția loviturii principale. Pe un kilometru de front, dispuneam de 16 tancuri și autotunuri, 140 tunuri și aruncătoare de mine, ceea ce, într-un teren mocirlos și împădurit, reprezenta o densitate mare.

Pe 23 iunie dimineața, după o puternică pregătire de artilerie, la care a luat parte și regimentul nostru, forțele principale ale corpurilor 22 și 23 armată de gardă, din primul eșalon al armatei, au declanșat ofensiva. Subunitățile de tancuri și infanterie, sprijinite de artilerie și de aviația de asalt și de bombardament, acționînd impetuos, au rupt destul de repede apărarea puternic întărită a inamicului. Dar, după cum aveam să constatăm cîteva ore mai tîrziu, n-am reușit să înfrîngem rezistența inamicului. Acesta a opus în continuare o împotrivire furibundă. Numai în

prima zi marile unități ale Corpului 23 armată de gardă au respins cîteva contraatacuri puternice executate de inamic cu infanterie și tancuri. Pînă la sfîrșitul zilei am izbutit să avansăm 15-18 km. Intensitatea ofensivei a crescut. Înaintam prin Bielorusia, eliberînd pămîntul sîrscit de dușman și oamenii din robie.

În seara zilei de 23 iunie m-a chemat comandantul diviziei, generalul-maior A.I. Baksov. M-a luat prin surprindere. Nu mă așteptam să mă cheme. În căsuța unde funcționa punctul de comandă al diviziei, se mai aflau comandantul Regimentului 196 infanterie de gardă, maiorul de gardă G.F. Șleapin, și un necunoscut, în civil. Toți trei analizau cu atenție harta de pe masă.

— Kovtunov? Bine că ai venit — mi-a spus Baksov, ridicînd ochii de pe hartă. Îndată trebuie să vină și Bronnikov. Deocamdată stai jos și te odihnește.

Într-adevăr, n-a trecut nici un minut și ușa s-a auzit scrîșnind. A intrat șeful secției politice a diviziei, colonelul de gardă M.M. Bronnikov.

— Uite de ce v-am chemat, tovarăși, ni s-a adresat pe un ton calm Aleksei Ivanovici, aplecîndu-se din nou asupra hărții. Aici — și a arătat cu creionul pe hartă — fasciștii au un pod de pontoane peste Dvina de vest. Cercetașii l-au descoperit de curînd. Dacă reușim să-l cucerim și să-l păstrăm în mîinile noastre pînă la sosirea forțelor principale ale corpului, vom face o treabă excelentă, vom salva sute, poate chiar mii de vieți. Această misiune importantă revine regimentelor dumneavoastră, Ghennadi Fadeevici și Gheorghe Nikitovici. Vă conduce pînă la fluviu, pe cele mai tainice poteci, tovarășul acesta. Este de prin partea locului, luptă ca partizan de la începutul războiului și, nor-

mal, le cunoaște ca pe propriile-i buzunare. În drum spre pod, nu vă angajați în nici o acțiune. Numai în caz de forță majoră. Țineți minte că scopul principal este podul.

Detășamentul nostru, constituit din subunități din ambele regimente, s-a deplasat toată noaptea prin pădure. Nu voi intra în amănunte, trebuie însă să spun că acesta a fost unul din cele mai grele marșuri pe care le-am executat în tot cursul războiului. Și nu numai pentru că pînă în zori trebuia să străbătem aproape 40 km, ci și pentru că, după ce am intrat în breșă, ne deplasam, de fapt, pe un teritoriu ocupat de inamic.

Ofensiva

nu poate aștepta

În zorii zilei, detașamentul nostru a ajuns la cursul de apă, concentrîndu-se la aproximativ un kilometru de mal. Pădurea deasă ne acoperea foarte bine. Împreună cu Șleapin, cu comandantul de batalioane și de divizioane am pornit de îndată în recunoaștere. Am ales un sector unde pădurea era mai aproape de fluviu și ne-am tîrît cu precauție pînă la lizieră. De aici se observa destul de bine toată lunca fluviului. Cercetașii nu se înșelaseră. Peste Dvina de vest, care avea aici (în raionul Ulla) o lățime pînă la 400 metri, exista într-adevăr un mare pod de pontoane. Din pădure spre acest pod ducea o șosea. Pe malul opus, ea urca pe o pantă lină, pierzîndu-se printre căsuțele unei localități destul de măritoare. În centrul localității se înălța o clădire de piatră cu un etaj.

De la liziera pădurii și pînă la fluviu să tot fi fost cam un kilometru. În fața podului existau tranșee și adă-

posturi, iar pe malul opus — tranșee camuflate cu plase de mascare. După parapetele circulare ne-am dat seama că erau poziții de tragere pentru aruncătoare.

— Va fi greu să asaltăm frontal — i-am spus lui Șleapin, privindu-l cu coada ochiului.

Nu mi-a răspuns. Se ciupea în tăcere de barba lui bogată și roșcovană, uitându-se undeva spre dreapta. Mi-am înțeles și eu binoclul într-acolo și cred că am înțeles la ce se gîndea. Poate că era bine să încercăm să forțăm fluviul tocmai acolo?

— Păcat că nu știm mai multe despre inamic, a întrerupt tăcerea Ghennadi Fadeevici. De fapt nu știm aproape nimic. Totuși, să încercăm să presupunem. Că podul este păzit este la mîntea cocoșului. Dar cu ce forțe? Judecînd după tranșee, ar putea fi aproximativ o companie. Cîd că-ți dai seama că mă refer la malul acesta, a continuat el să gîndească cu voce tare.

— Pe malul opus, cred că nu au mai puțin. Însămnă că bilanțul ar fi următorul: forțele hitleriștilor sînt de cel puțin două companii. Să analizăm acum terenul... Ce părere aveți Gheorghii Nikitovici?

— Pe inamic îl avantajează, iar pe noi ne dezavantajează, i-am răspuns eu. Se vede totul ca-n palmă. De cum vom porni spre trecere ne vor observa imediat și vor deschide focul. S-ar putea, desigur, să ne apropiem pe furis, dar pentru aceasta ne trebuie întinerul nopții. Nu putem însă să așteptăm atîta. S-ar pierde tot sensul raidului nostru. Iar dacă am mai aștepta o zi întreagă, s-ar putea ca inamicul să ne descopere.

— Așa e, m-a aprobat Șleapin. Nu putem aștepta. După toate aparențele, pînă acum hitleriștii n-au sesizat că sîntem sub nasul lor. Dacă însă vor băga de seamă, vai de noi... Eu propun să procedăm în felul următor...

O jumătate de oră mai tirziu, activitatea de pregătire pentru forțare se desfășura din plin. Potrivit hotărîrii pe care o luasem, Batalionul I trebuia să ocupe pozițiile de

plecare la forțare pe liziera pădurii, în fața podului de pontoane, adică aproximativ acolo de unde executasem noi recunoașterea. Acesta primise următoarea misiune: să atace și să pună stăpînire pe lucrările genistice din fața podului, să-i scoată pe hitleriști din tranșeele de pe acest mal și, dacă era posibil, să lovească direct trecerea. Acțiunile acestui batalion urmau să fie sprijinite de divizionul de artilerie comandat de maiorul de gardă P.A. Ivakin. Restul forțelor detașamentului nostru se concentră în pădure, la malul apei, cu aproximativ un kilometru mai la dreapta. Sprijinite de divizionul comandat de maiorul de gardă I.M. Lebedenko, aceste trupe, folosind mijloace de trecere din zonă, trebuiau să forțeze cursul de apă, în același timp cu acțiunile Batalionului I, și să lovească de flanc localitatea de pe înălțimea de pe malul opus. Divizionul I, comandat de căpitănul de gardă K.M. Vorobiov, rămînea pe loc și urma să sprijine cu foc forțarea cursului de apă de către subunitățile noastre și, dacă era necesar, și subunitățile Regimentului 201 infanterie de gardă, care — după cum ni s-a comunicat — trebuiau să atingă fluviul ceva mai la sud de noi, în raionul localității Dvorsice.

Moșneagul inventiv

Deși executaseră un marș de noapte greu și deși li aștepta o înfruntare pe viață și pe moarte, oamenii muncău cu voioșie. Ici și colo se auzeau chiar glume. Cînd munca era în toi, a ieșit ca din pămînt un moșneag slab și deșirat. Fără nici o introducere, s-a pornit să-i certe pe soldați.

— Ce faceți? De ce tăiați copacii? Ia să-mi spuneți unde-i șeful vostru cel mai mare?

L-au adus la punctul nostru de comandă provizoriu.

— De unde ai apărut, ta-taie? l-a întrebat maiorul Șleapin. Cine ești? Și de ce faci tămbălău? Sau poate nu-ți convine că a venit armata roșie?

— Se vede că ești la fel cu soldații tăi, s-a încruntat bătrînul. Și să nu vorbești așa despre armata sovietică. De trei ani o așteptăm, cum n-ai așteptat tu niciodată în viața ta. Fac gălgăie fiindcă nu procedați așa cum trebuie.

— Cum așa?, și-a mîjit ochii Șleapin.

— Spune-mi te rog, a continuat bătrînul, unde ai mai văzut matală plute făcute din lemn verde? Ce-ai să poți încărca pe ele? Că nepriceput mai ești!

— Și de unde vrei să iau lemn uscat?

— Ordonă-le băieților tăi să dărmăc cantonul și baia. Sînt aici în pădure, aproape.

— De dărmăc le dărmăm noi, dar tu cum o să te descurci, fără ele?

— Mie să nu-mi porți de grijă. Și așa locuim în bordei. Acolo-i mai liniștit. Dacă am trăit eu pînă acum, cînd am venit, cu atît mai mult am să rezist și mai departe. Și apoi, viața mea a trecut. Flăcăii pe care vroiai să-i trimiți sub apă, pe plute de plop verde, mai au mulți ani de trăit. Nu mai sta la îndoială și stricați-mi palatele.

Ghennadi Fadeevici nu i-a răspuns nimic. Am observat însă că li dăduseră lacrimile. Maiorul s-a apropiat de mușafirel nostru nepoftit, l-a îmbrățișat și l-a sărutat de trei ori.

Exact la ora fixată, divizioanele noastre au deschis focul. Soldații inamici alergau de colo-colo, dezorientați. Nu-și puteau da seama cine și de unde trage. Infanteriștii noștri au pornit spre pod. Pădurea a prins și ea viață. Soldații, gradații și ofițerii au înălțat repede camuflajul de pe mijloacele de trecere, construite de ei, au dus plutele la apă și au încărcat materialele, în cea mai mare parte muniții. Ceva mai încolo, artileriștii au împins tunurile pe plutele de birne. Lucrau cu spor, fără agitație, de parcă făceau treaba asta în fiecare zi.

Primele care au părăsit malul au fost companiile de infanterie. Maiorul Șleapin era într-o barcă de cauciu. Nu-l puteai confunda cu nimeni altul. Avea o barbă roșcată

ca focul, de care, de altfel, era foarte mîndru.

În cele din urmă și mica noastră plută a pornit pe apă. Curînd, în apropierea ei au și răsunat cîteva explozii. Patru jeturi de apă au țîșnit în sus, iar prin aer au zburat schije. Parcursesem cam jumătate sau poate ceva mai mult din distanța pînă la malul opus.

Imediat a început să tragă și artileria inamicului. Apa fierbea de explozii. O plută a fost nimerită în plin. Era plută pe care treceau ostașii lui Șleapin. Figura lui impunătoare, cu barba roșcată, se vedea, ca și înainte, tot în fruntea companiei. Stătea în picioare în barcă, dădea din mîini și striga nu știu ce. Exploziile îi acopereau glasul.

Probabil că-și grăbea oamenii. Într-adevăr, cu fiecare minut, focul inamicului a devenit tot mai precis. Logica îți dicta o singură soluție: să ajungi cît mai repede la malul opus, înalt și abrupt, care te putea feri de lovituri directe. Acolo puteai găsi ripe și vâioage, care să te salveze de schije. Oamenii își dădeau perfect seama de aceasta și visleau din răsuperi, cu ce aveau — visle, bucăți de scînduri, lopeți de geniu sau chiar cu mîinile.

Sergentul major de gardă I.E. Ignatenko m-a tras ușor de mîncă.

— Priviți, tovarășe locotenent-colonel...

De pe o mică înălțime se îndreptau în fugă, spre locul unde bănuiau că vom debarca noi, soldați hitleriști, cu două mitraliere grele. Dacă reușeau să-și instaleze mitralierele în poziție de tragere și să deschidă focul, era vai de noi. De pe malul înalt se vedea tot cursul de apă, ca-n palmă. Dar fasciștii au întîrziat. Două plute mici cu infanteriștii lui Șleapin au ajuns la mal, iar a treia și a patra le-au urmat imediat. Fără să zăbovească nici o secundă, ostașii de gardă s-au năpustit spre malul abrupt. S-au cățărat repede și și-au instalat puștile mitraliere, pentru a-i întîmpina cu o ploaie de plumbi pe hitleriștii care se apropiau...

Deodată am simțit că îmi fuge plută de sub picioare.

De fapt cred că ea a rămas pe loc, eu însă am fost proiectat în apă de suflul unei explozii. Barca pneumatică de cauciuc mi-a venit în ajutor. Cu rînd am ajuns la mal.

— Mai repede tunurile la mal!, am ordonat comandantului de divizion și am alergat să-l găsesc pe maiorul de gardă Șleapin.

Forțarea laterală față de pod și lovitura de flanc de-a lungul malului i-au pus pe hitleriști într-o situație grea. Au început să se retragă. Se părea că misiunea pe care o primiserăm fusese îndeplinită. Pionierii au trecut la repararea pontonului distrus de inamic.

Cine să raporteze?

După ce am intrat în localitate, am hotărît să o cercetăm mai în detaliu. Am aflat astfel că acolo funcționase o școală germană de subofițeri de tancuri. Subunitățile noastre de infanterie au capturat opt tancuri în bună stare și șase tunuri de asalt. Ne întrebam de ce ele nu luaseră parte la luptă. Curînd am găsit răspunsul. În rezervoarele acestor mașini de luptă nu era nici o picătură de carburant. De aceea, viitorii subofițeri fuseseră nevoiți să lupte ca infanteriști. Într-adevăr, avusesem noroc.

Dar dacă am fi contat în continuare pe el, însemna că luam lucrurile prea ușor. Ne dădeam seama că inamicul nu se va împăca cu pierderea unui pod de pontoane peste Dvina de vest și că va face totul să-l recucerească, să restabilească situația sau, în cel mai rău caz, să-l distrugă. De aceea, la ordinul meu, divizionul de tunuri de subcomanda maiorului de gardă I.M. Lebedenko a fost deplasat de urgență la marginea localității, pregătindu-se pentru trageri prin ochire directă. În apropierea lui, am plasat subunitățile de infanterie.

Presimțirea noastră s-a confirmat. N-au trecut nici două ore și fasciștii, sprijiniți de tancuri și autotunuri, aduse probabil din spatele frontului,

au declanșat contraatacul. Dar ostașii noștri de gardă erau pregătiți. Ei au opus o rezistență îndrîjită. Inamicul n-a reușit să-i dea peste cap.

În tot acest timp, pionierii au lucrat la refacerea podului de pontoane. Curînd, el era gata reparat. Imediat, pe malul unde ne aflam a fost trecut Divizionul 2 din regimentul de artilerie.

Pînă seara am mai respins două contraatacuri. După apusul soarelui, fasciștii s-au mai potolit. Din cînd în cînd, mai răsunau cîte o împușcătură. Apoi, de pe malul nostru s-a auzit zgomot de motoare. Un batalion de tancuri și un divizion de autotunuri de ale noastre ajunseseră la pod.

— Îndată vor începe să treacă, a spus Șleapin. E bine!

Dar prima a intrat pe pod o mașină blindată, pe care nici n-o observasem pînă atunci.

— Să fie cu șefi?, l-am întrebat pe Ghennadi Fadeevici.

— S-ar zice că da, mi-a răspuns el.

— Foarte bine, nu avem de ce să fim stînjeniți. Ne-am făcut datoria.

Mașina blindată a urcat în viteză malul și, ridicînd nori de praf, s-a oprit lîngă noi. Din ea a coborît comandantul Diviziei 67 de gardă, generalul-maior de gardă A.I. Baksov, și comandantul Armatei 6 de gardă, generalul-locotenent de gardă I.M. Cisteakov. Prezența comandantului armatei a fost pentru noi o adevărată surpriză. La vizita comandantului de divizie te mai puteai aștepta, dar a comandantului armatei...

Am schimbat priviri scurte cu Șleapin. Cine să raporteze? El este comandant de arme întrunite, iar eu sint mai mare în grad. Dar comandantul ne-a făcut semn cu mîna.

— Ce rost mai are să raportați? Văd și așa. Haideți mai bine să vă îmbrățișez. Din partea consiliului militar și din partea mea vă mulțumesc din suflet! Ați făcut o treabă extraordinară! ■

În românește de
col. (r) Victor ILCENCO

Toate aceste tezaure așteaptă însă și vor mai aștepta pe săpători, care, din așezările vîilor și din mormintele adormiților din Cîmpia munteană, ca și din platoul transilvan, să le cheme iară la lumina zilei.

V. PÂRVAN,
Getica

Mărturii ale culturii și civilizației românești

TEZAURUL DE LA SÎNCRĂIENI

MIHAI GRAMATOPOL

În august 1953, în cariera de andezit aflată între localitățile Sîncrăieni și Jigodin, jud. Harghita, în apropierea unei așezări dacice, a fost descoperită cea mai însemnată mărturie a toareuticii geto-dacice tîrzii, sec. I î.e.n.-I. e.n.). În urma aruncării în aer a unei stînci ce amenința cu prăbușirea, a ieșit la iveală o bună parte a unui tezaur de vase și podoabe de argint. Spunem o bună parte, fiindcă el ar fi trebuit să cuprindă cel puțin încă două fibule și mai multe monede decît cele două piese recuperate: o tetradrahmă din insula Tasos și o drahmă emisă de orașul Dyrrhium.

Vasele ce alcătuiesc tezaurul recuperat sînt: două cupe hemisferice cu buza profilată, trei cupe conice lise (netede) la exterior, dintre care la una se păstrează doar partea superioară ornamentată, opt cupe cu picior și cu două toarte (una din cupe, doar fragmentar).

Civilizația geto-dacică nu ne-a lăsat, în general, monumente arhitectonice în piatră. Chiar la Sarmizegetusa Regia, elementele de suprastructură ale Zonei sacre par a fi fost

de lemn, numai fundația fiind din piatră. Și aceasta nu din pricina nepriceperii geto-dacilor de a utiliza piatra ca material de construcție, ci pentru simplul motiv că lemnul

Acestor vase de băut li se adaugă două brăări, și cele două monede menționate mai sus.

Desigur și în cazul tezaurului de la Sîncrăieni, ca la atîtea alte realizări de acest gen din sinul societății geto-dacice, am putea vorbi de finețea execuției artistice, de bogăția motivelor ornamentale — adică de multe din elementele pe care le-a relevat, în general, toareutica geto-dacică și pe care le-am subliniat în articolele consacrate altor tezaure. Dincolo de aceste trăsături generale, tezaurul de la Sîncrăieni ne furnizează însă temeluri pentru o analiză a conceptului pe care geto-dacii îl aveau despre spațiu și forme — concept legat nemijlocit de esența spiritualității geto-dacilor, analizată de Vasile Pârvan, de Lucian Blaga și de alți gînditori ce s-au aplecat asupra civilizației străvechilor locuitori ai acestui pămînt

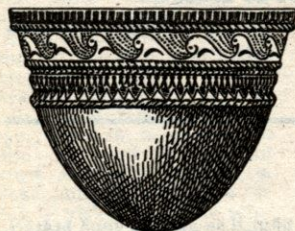
Să explicăm.

nul era cea mai lesnicioasă și îmbelșugată materie primă. Din păcate însă lemnul este perisabil, el nu rezistă intenperiilor și, din acest motiv, asemenea construcții nu au

ajuns pînă în zilele noastre. În absența lor, iată că avem posibilitatea de a decodifica ideile despre spațiu la geto-daci prin intermediul unor obiecte de preț, care, printr-o serie de elemente ale lor, tind să sugereze monumentalul unei construcții de mari dimensiuni. Precizez că nu este vorba de o interpretare sui-generis. Și în alte cazuri cercetătorii au pornit de la arhitectura vaselor ceramice de lux (în speță, ceramica grecească de tip Dipylon, a perioadei geometrice) pentru a descifra ideea de spațiu la un popor, suplinind astfel absența unor construcții care să reziste în timp pînă la noi.

Ce elemente ne furnizează, din acest punct de vedere, vasele de la Sîncrăieni?

În lumea elenistică (civilizație ce a influențat cultural

o arie geografică mult mai largă decît întinderea ei teritorială propriu-zisă), vasele de argint au cunoscut o mare răspîndire, din Asia Mică pînă în Peninsula Iberică — produsele caracterizîndu-se prin unitate tipologică, chiar prin stereotipie. Iată că vasele de la Sîncrăieni conferă sensuri noi acestei stereotipii, demonstrînd de la început originalitatea, capacitatea interpretativă a meșterilor argintari geto-daci.

Este cazul, în primul rînd, al *cupelor conice*, formă obișnuită la vasele din lumea elenistică. S-ar putea argumenta că asemenea forme sînt opțiunea gustului vreunui ofrevrier sau poate al beneficiarului localnic, neavînd în nici un fel semnificația care li s-a atribuit. În acest caz se cuvine aminti că astfel de forme se întîlesc și la alte obiecte descoperite în alte locuri din țară: principele preot, figurat șezînd, de pe

obrazarul drept al coifului de aur de la Băiceni (jud. Iași) fine în mîini un ryton și o *cupă conică*, drept vase rituale. Celebrul vas de cult monumental descoperit la Grădiștea de Munte, purtînd nu mai puțin vestita inscripție DECEBALVS PER SCORIO, redă aidoma la proporții mari, firește, forma conică a vaselor de la Sîncrăieni. În sfîrșit în mai multe așezări dacice din Cîmpia muneană au fost descoperite cupe conice miniaturale din lut. Aceași formă repetată la trei dimensiuni diferite ne obligă să recunoaștem deschiderea spirituală a vechilor locuitori ai Daciei, capabili să preia, să asimileze și să se exprime pe plan artistic în felul ei propriu!

Aceași originalitate o constatăm și în cazul cupelor cu picior de la Sîncrăieni. Rezultat al iradierii elenistice, care în sec. I î.e.n. s-a făcut simțită din plin în interiorul arcului carpatic, cupele cu picior erau la început cantaroides (adică similare vaselor grecești cu picior scurt și două toarte, numite din această pricină cantaros = cărăbus). Analiza cupelor de la Sîncrăieni (îndeosebi cele notate cu nr. 9 și 8 în studiul lui Dorin Popescu: *Dacia*, II, 1958, pp. 164-167) vadește maniera originală de evoluție a acestui motiv, care, finalmente, se eliberează complet de prototipul elenic. Însăși cupele vaselor se modifică devenind din ovoidale, hemisferice. Picioarele cilindrice se lungesc, capătă o nodozitate centrală, încît existența picioarelor înalț anulează utilitatea toartelor, care nu fac altceva decît să mărească instabilitatea vasului. Această supraetajare de elemente seamănă, întrucîtvă, cu grandilocvența

pe care barocul o va aduce mai tîrziu în istoria artelor. Să nu uităm însă că civilizația romană procedase la fel, etajînd elemente, unele incompatibile, ale arhitecturii grecești. Evoluția cupelor cu picior de la Sîncrăieni vadește, așadar, voința torentului de a descoperi noul, de a crea o monumentalitate compusă din elemente diferite, puternic profilate.

În sfîrșit, original este și aspectul decorativ. Exterioarele cupelor hemisferice cu picior sînt împodobite cu motive tipice așa-ziselor cupe deliene de ceramică, descoperite cu precădere în așezările de la sud de Carpați.

Mai rămîne să subliniem un aspect al semnificației tezaurului de la Sîncrăieni. Vreme de două secole, tezaurele monetare au constituit, după cum am văzut¹, o formă de stocare a argintului. O dată cu înaintarea legiunilor romane în Balcani și cu slăbirea economiei elenistice, argintul pentru batera monedelor — procurat din sudul Peninsulei Balcanice — a scăzut cantitativ. Această are drept urmare faptul că, pe de o parte, ultimele monede geto-dacice au simburile din bronz și doar o pojghită exterioară de argint, iar, pe de altă parte, tezaurizarea puținului argint încetează de a se face prin monede, ci sub formă de vase.

Cele două monede descoperite împreună cu vasele de la Sîncrăieni arată care era sursa argintului — Peninsula Balcanică. Vasele înseși, ca și multitudinea de mărunte tezaure descoperite pe întregă arie geto-dacică, vadeș noua formă sub care va fi acumulat metalul tradițional al economiei de schimb în lumea egeică și traco-dacică. ■

¹ Magazin istoric, nr. 2/1985.

1939-1945.

CORRESPONDENȚĂ SECRETĂ

CASA ALBĂ —

DOWNING STREET 10

CORNELIU BOGDAN

Un număr relativ mic de mesaje, scrisori și telegrame, 68 în total, au circulat între Roosevelt și Churchill, în decursul anului 1940. Este anul în care cei doi șefi de guvern nu se vor vedea încă, așa încât relațiile lor personale vor fi „hrănite” exclusiv prin corespondență, ca și printr-o serie de trimiși speciali, care vor traversa Atlanticul, transmitând fiecăruia dintre ei gândurile celuilalt. Prin mesajele schimbate, Churchill și Roosevelt se vor cunoaște mai bine, se vor aprecia mai profund și vor ajunge să înțeleagă pe deplin istorica necesitate a unirii tuturor eforturilor în lupta pentru a răspunde provocării prin care puterile fasciste vroiau să le ruineze.

Prăbușirea Franței a deschis o nouă fază în relațiile dintre cei doi. Așa cum subliniază

profesorul Kimball, „Indiferent cum noul prim-ministru [Winston Churchill] și-a semnat mesajele, după Iunie 1940 [aluzie la numele de cod Fosta persoană navală], sensul lor era unul singur. Într-un singur cuvânt — Ajutor”. În timpul acestui an, în mesajele lui Churchill, care sînt mult mai numeroase decît ale lui Roosevelt (50 din 68), prioritățile sînt: Bătălia Angliei și pericolul invadării insulelor britanice de către armatele hitleriste și cererile de ajutor multilateral din S.U.A.

Continuăm publicarea serialului prin care Magazin istoric pune la dispoziția cititorilor săi pagini din corespondența completă dintre președintele S.U.A. și primul ministru al Marii Britanii, în perioada războiului, corespondența apărută în 1984, în ediție definitivă, sub îngrijirea profesorului Warren F. Kimball.

Un debitor neputincios

Roosevelt nu a dat curs nici apelului lui Churchill pentru salvarea Franței, din data de 15 iunie 1940¹, drept care primul ministru britanic și-a dat seama imediat de eroarea sa de judecată și a devenit mult mai prudent. Chiar pe 16 iunie, în timp ce trupele

germane intrau în Paris², el își avertiza colegii din Cabinetul de război că presiuni prea mari asupra S.U.A. ar putea avea efecte contrare celor propuse: „El [Roosevelt] — spre nea Churchill la această reuniune — ar putea, de exemplu, să lanseze un apel către toate guvernele beligerante să înceteze războiul. Aceasta ar clătina, într-o oarecare măsură, anumite categorii ale opiniei

publice britanice, care pînă acum s-a arătat în întregime unită și inflexibilă”. În faza actuală, orice gânduri, orice idei care ar sugera o înțelegere cu inamicul trebuie respinse în ceea ce privește Marea Britanie. Luptăm pentru viațile noastre și este de importanță

¹ Temerea lui Churchill era pe deplin justificată. Chiar în sinul Cabinetului de război existau voci — printre ele lordul Halifax, ministrul de externe — care nu respingeau necondiționat, așa cum făcea primul ministru, ideea unor tratative cu Germania, în vederea încetării ostilităților.

² La 17 iunie, guvernul marelui P. Pétain, constituit în ajun, a cerut armistițiul, care a fost semnat la 22 iunie 1940.

¹ Magazin istoric, nr. 4/1987.

vitală să nu permitem apariția nici unei fisuri în armura noastră”.

Pe Roosevelt nu l-au lăsat totuși indiferent avertismentele lui Churchill. Deși nu era pregătit sau, mai exact, opinia publică americană nu era încă pregătită pentru intrarea S.U.A. în război, el își dădea perfect de bine seama că britanicii luptau și pentru S.U.A. și era interesat să-i încurajeze să continue lupta. Acesta este, fără îndoială, și sensul următorului mesaj pe care Roosevelt îl transmite lui Churchill, la 19 august 1940.

„Dragul meu Churchill,

Cred că aceasta [este vorba despre un raport al însărcinării cu afaceri american la

Berlin, Alexander Kirk, care se referea la zvonurile privind unele tratative de pace britano-germane] te va interesa. A fost expediată de peste două săptămîni din Berlin, iar faptul că provine de la un american care a stat multă vreme în Germania îi conferă o valoare deosebită”.

Redăm din raport următorul pasaj: „Prima poziție pe care trebuie să se situeze Anglia în această luptă este ca ea să se țină tare față de orice eforturi de pace, iar cea de-a doua este ca britanicii să-și pună la bătaie toate resursele materiale și morale pentru a rezista atacului și a continua lupta. Cel mai mare rol însă cred că ne revine nouă. Tre-

buie să-i încurajăm în orice chip pe cei din prima linie a luptei. Trebuie să ne dovedim felurile prin fapte și prin exemplul direct și trebuie să dăm această dovadă rapid și fără ezitare. Trebuie să fim credincioși principiilor pe care le știm că sînt juste, deși înfăptuirea lor ar putea reclama metode mai noi, iar la momentul potrivit trebuie să fim gata să ne spunem cuvîntul și să trecem la fapte, pentru a salva de distrugere tot ceea ce știm că este bun și nobil în viață. Tocmai convingerea privind semnificația rolului nostru în această luptă, atît pentru propria noastră salvare, cît și pentru binele omenirii, mă face să vă scriu și sper că veți interpreta în această lumină ceea ce am avut de spus. În zilele următoare, înregistrăm și un alt gînd: „Dacă vorbele ar conta, observa cu amară ironie, după lectura acestui mesaj Churchill—într-o convorbire cu tînărul său secretar particular John Colville [*Magazin istoric*, nr. 2-4/1983]—ar trebui să cîștigăm acest război”.

Este meritul celor doi conducători că vorbele au fost urmate și de fapte, încă din perioada neutralității americane: acordul privind punerea la dispoziția Marii Britanii a unor distrugătoare vechi americane, în schimbul unor baze americane pe unele teritorii transatlantice, posesiuni britanice, achiziționarea de arme și muniții americane prin eludarea normelor în vigoare în S.U.A., antrenarea tot mai vastă a marinei americane în asigurarea securității navigației către Marea Britanie și, în special, legea pentru împrumut și închiriere.

Este adevărat că prețul plătit de Marea Britanie a fost greu, dar Churchill a înțeles repede inegalitatea crescîndă dintre S.U.A. și Marea Britanie, din punct de vedere al puterii economice, și a știut să-și stăpînească propriile sale sentimente ca și pe cele ale colegilor săi și să facă sacrificii pentru a asigura succesul operațiilor militare. Un exemplu tipic îl oferă disputa americano-britanică din decembrie 1940, în jurul plății comenzilor militare britanice în S.U.A.

Trupele britanice — gata să respingă orice încercare de invazie a țărilor lor

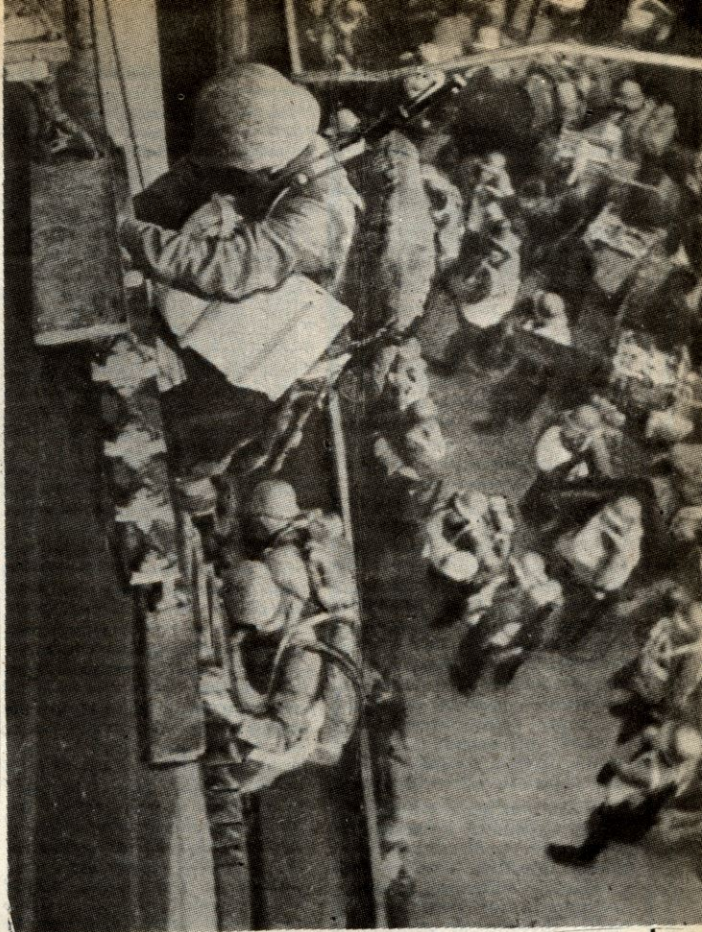
Înainte de adoptarea legii pentru împrumut și închiriere, guvernul american a sugerat guvernului britanic, care nu mai avea alte resurse pentru plata peșin cerută de legea americană, ca vapoare de război americane să preia și să transporte în S.U.A. aur din rezervele britanice depozitate în Africa de Sud. Prima reacție a lui Churchill a fost hotărât negativă. Într-o primă versiune a răspunsului său, care nu a fost expedită, Churchill arăta că acțiunea îi trezește în minte imaginea „unui șerif care adună ultimele bunuri ale unui debitor neputincios”.

Variante expediate și neexpediate

Tonul se moderează treptat. Într-o altă versiune, tot neexpediată, el scria părții americane: „În nici un caz, sosirea unei nave americane și scopul urmărit nu pot fi finite în secret. Mă tem atât de opinia publică de aici, cât și de încurajarea dată inamicului, care va înțelege astfel că fara noastră trimite după ultimele rămășițe ale rezervelor ei. Dacă toți doriți, voi da indicații ca aurul aflat la Cape Town să fie încărcat pe navă, dar, pentru motivele pe care le-am prezentat, aș prefera să nu fac asta, decât dacă devine foarte limpede că nu se poate găsi nici o altă cale de a satisface nevoia noastră de dolari”.

În forma finală, expedită la 2 ianuarie 1941, Churchill se declară de acord „cu propunerea dv. de a preîntîmpina dificultățile noastre, prin trimiterea unui vas de război la Cape Town, pentru a prelua aurul aflat acolo la dispoziția noastră, aproximativ 30 milioane lire sterline. Trebuie să vă informez că tranzacția va deveni aproape sigur cunoscută în întreaga lume, cu reacții variate...”

În continuare, Churchill atrage atenția lui Roosevelt asupra pericolelor care rămîn pînă cînd vor intra în vigoare prevederile legii pentru împrumut și închiriere și asupra marilor nevoi pe care le are Marea Britanie, în general, și care nu pot fi soluționate nici prin transferul rezervelor de aur britanice din Africa de

Soldați germani fac exerciții în vederea unei debarcări în Marea Britanie

Sud: „Ideea că în acest interval va trebui fie să nu ne plătim datoriile, fie să fim despuiați de ultimele noastre resurse este foarte primejdioasă. Ea provoacă mari neliniști. Sînt sigur că această situație va constitui permanent o preocupare și pentru dv... În ce ne privește, vom fi pe deplin pregătiți să vă informăm în mod deschis despre toate resursele și obligațiile noastre din întreaga lume și nu vom solicita nici un ajutor în plus, față de ceea ce reclamăm cauza comună. Firește, dorim să fim siguri că imputernicirile cu care vă propuneți să vă înarmați vor fi suficiente pentru a face față acestor mari probleme. Fără soluționarea lor promptă și

efectivă, hitlerismul nu poate fi extirpat din Europa, Africa și Asia”.

Totodată, Churchill a început să înțeleagă mai bine realitățile politice interne americane. El nu a mai repetat greșeala de a-l suprasolicita pe Roosevelt, de a-l împinge să meargă prea repede, într-un ritm mai alert decît cel al opiniei publice. Un exemplu îl reprezintă mesajul lui cu privire la necesitățile de ajutor ale Marii Britanii, în special pe anii 1941-1942, mesaj socotit de Churchill unul dintre cele mai importante pe care l-a trimis vreodată președintelui S.U.A. Perioada de gestație a acestui mesaj a

fost foarte lungă. Prima versiune, redactată de ambasadorul britanic la Washington, lordul Lothian, la 12 noiembrie 1940, a fost ulterior refăcută de câteva ori, cu participarea tuturor membrilor Cabinetului de război și a altor consilieri și experți, textul fiind expediat abia la 7 decembrie 1940. Problema principală era realizarea unui text echilibrat, prin prezentarea unui tablou realist, dar demn, al situației și necesarului Marii Britanii, fără a zdruncina însă încrederea americană în capacitatea britanică de rezistență și fără a emite cereri pe care S.U.A. nu le-ar putea accepta sau care ar înstrăina opinia publică de peste ocean.

Pentru ilustrare, redăm mai întâi un pasaj eliminat din prima variantă: „Dacă i-ați înzestra pe bravi aviatori din Australia și Noua Zeelandă cu aparate moderne, fără să le sustrageți de pe fronturi cu urgențe mai mari, s-ar realiza imediat o creștere uriașă a capacității noastre de a descuraja agresiunea japoneză spre sud”. În dreptul acestei fraze, cineva a notat pe margine: „Să se omită. Avem nevoie de toți aici” [adică în Marea Britanie].

Prezentăm acum pasaje din forma expedită a mesajului, ilustrative pentru echilibrul dintre diferitele cerințe contradictorii semnlate. Sublinierile aparțin lui Winston Churchill: „Acțiunea de protecție va fi imediat mai eficientă dacă reușiți să obțineți baze în Irlanda pe durata războiului. Cred că este improbabil ca o asemenea acțiune de protecție să provoace o declarație de război din partea Germaniei împotriva Statelor Unite, deși, probabil, vor avea loc, din când în când, incidente navale cu caracter periculos. Hitler s-a arătat dispus să evite greșeala Kaiserului. El nu vrea să fie atras în rozboi cu Statele Unite până nu subminează profund puterea Marii Britanii. Deputa sa este: «rînd pe rînd, cite unul». Politica pe care am încercat să o schițez, sau ceva în genul acesta, ar constitui un act hotărît de nonbeligeranță constructivă din partea Statelor Unite și, mai mult decît

oricare altă măsură, ar oferi siguranța că rezistența britanică poate fi prelungită cu eficacitate pe perioada dorită și că victoria poate fi cîștigată...

În sfîrșit, ajung la chestiunea finanțării. Cu cît este mai rapid și mai abundent fluxul de muniții și nave pe care sinteți în măsură să ni le trimiteți, cu atît mai repede se vor epuiza creditele noastre în dolari. Ele sînt, după cum știți, serios reduse prin plățile pe care le-am efectuat pînă în prezent. De fapt, după cum știți, comenzile deja lansate sau cele în curs de negociere, inclusiv cheltuielile achitate sau pendinte pentru deschiderea de fabrici de muniții în Statele Unite, depășesc de multe ori totalul resurselor valutare care rămîn la dispoziția Marii Britanii. Se apropie momentul cînd nu vom mai fi în stare să plătim în bani lichizi achiziționările de nave și ale livrării. În vreme ce noi vom face totul, nu vom precupeți nici un sacrificiu rezonabil pentru a efectua plățile prin intermediul schimburilor, cred că sinteți de acord că ar fi greșit din punct de vedere principal și reciproc dezavantajos dacă, în totul acestei bălării, Marea Britanie ar fi lipsită de orice fel de bunuri negociabile astfel încît — după ce victoria va fi fost cîștigată cu sîngele nostru, civilizația salvată și s-ar obține timpul necesar pentru ca Statele Unite să fie pe deplin înarmate în fața oricăror eventualități — noi să rămînem goi pînă la os. Un asemenea curs nu ar fi în interesul moral sau economic al nici uneia dintre țările noastre. Noi, cei de aici, nu am fi în stare să achiziționăm, după război, diferența considerabilă de importuri din Statele Unite, dincolo de volumul exporturilor care poate fi admis de taxele noastre vamale și starea economiei interne. Nu numai că noi, cei din Marea Britanie, am avea de suferit grave privațiuni, dar s-ar ajunge la răspîndirea șomajului în Statele Unite, ca urmare a reducerii capacității americane de export.

În plus, nu cred că guvernul și poporul Statelor Unite ar considera că este în conformitate cu principiile după care

se călăuzesc să limiteze ajutorul, pe care l-au promis cu atîta generozitate, numai la acele muniții de război și materii prime pentru care plățile se pot face imediat. Puteți fi conștienți că ne vom dovedi gata de orice suferință și sacrificiu pentru Căușă și că sintem mîndri să fim apărătorii ei. Restul îl lăsăm cu încredere în minile dumneavoastră și al poporului dumneavoastră, fiind siguri că se vor găsi căile și mijloacele pe care generațiile viitoare, de ambele părți ale Atlanticului, le vor aproba și admira.

Dacă așa cum cred, sinteți conștienți, domnule Președinte, că înfrîngerea tiraniei naziste și fasciste este o chestiune de mare însemnătate pentru poporul Statelor Unite și pentru emisfera occidentală, veți privi această scrisoare nu ca un apel la ajutor, ci ca o reprezentare a acțiunilor minime care sînt necesare pentru înfăptuirea obiectivului nostru comun”.

„Speranța-n anii ce-or să vină”

Tensiunile războiului (ofensiva aeriană germană împotriva Angliei, rămasă singură în fața Germaniei, ofensiva care se anunța ca un preludiv al unei invazii a insulelor britanice de către trupele germane) nu sînt lipsite și de momente „comice”, în care britanicii arată că nu își pierd calmul și simțul umorului nici în momentele cele mai grele. La 22 septembrie 1940, Roosevelt îi transmite un mesaj lui Churchill cu privire la iminenta invaziei germane. Mesajul nu este înregistrat ca document semnat de Roosevelt, dar este consemnat în amintirile lui Anthony Eden, în acea perioadă ministru de război și care, la data respectivă, își petrecea sfîrșitul de săptămînă pe coasta de sud a Angliei:

„În ziua de duminică, 22 septembrie, pe cînd lucram liniștit la pregătirea unor documente, am primit un mesaj de la primul ministru, în care

mi spunea că președintele Roosevelt i-a telegrafiat pentru a-i comunica faptul că ora trei din acea după-amiază era ora zero pentru invazia germană. Dacă credeam că este cazul să revin [la Londra], îmi oferea o cină. I-am răspuns că vremea este umedă și răcoasă și că mă simt în perfectă siguranță. M-am urcat în virful dealului de unde se vedea Canalul [Mincii] și apoi am trimis un nou mesaj, în care spuneam că marea este atât de agitată, încât orice german care ar încerca să treacă acum Canalul ar suferi grav de rău de mare. A doua zi s-a lămurit și misterul avertismentului transmis de Roosevelt. Președintele Statelor Unite obișnuia să transmită din cînd în cînd informații pe care le considera utile pentru noi, cei care ne aflăm pe o insulă asediată. Însă de această dată se făcuse o încurcătură de cifru și ceea ce se indica drept o invazie a Marii Britanii era de fapt invazia Indochinei [de către japonezi], ceea ce s-a dovedit a fi adevărat și tragic¹.

Sir Alexander Cadogan, subsecretar permanent la Foreign Office, este și mai ironic în jurnalul său: „O telegramă de la Washington ne anunță că președintele are știri că invazia va avea loc la ora 3 în această după-amiază. Nu spune dacă ora 3 indică plecarea din Calais sau sosirea la Dover”¹.

Anul nou 1941 începea într-o notă de încredere și hotărîre, în ciuda greutăților și pericolelor care nu încetau să se acumuleze. Marea Britanie depășise singură primejdia invaziei germane, iar ajutorul S.U.A. începea să se facă simțit. Această notă mai optimistă se reflectă și în mesajele prilejuite de Crăciun, de Anul nou,

de aniversările zilelor de naștere (în cazul lui Roosevelt, 30 ianuarie), care nu au lipsit niciodată din corespondența Churchill-Roosevelt, precum și în următorul mesaj trimis de Roosevelt prin Wendell Wilkie, candidatul nenorocos al partidului republican în alegerile prezidențiale din 1940, dar —, în cadrul politicii externe de consens național, generată de izbucnirea conflagrației mondiale — sprijinitor al politicii externe a președintelui american, care reprezenta partidul democrat din S.U.A.

„Washington

20 ianuarie 1941

Dragă Churchill,

Wendell Wilkie vă va înmîna această scrisoare. El ne este de mare ajutor pentru evitarea influenței considerentelor de politică internă aici, la noi.

Cred că aceste versuri vi se potrivesc vouă, la fel de bine ca și nouă:

«Vînt bun, a statului fregată/
Vînt bun, Uniune mîndră și bogată/
O lume-nireagă ce-ți închină/
Speranța-n anii ce-or să vină/
Te urmărește-nfrigurată»

Al dumneavoastră credincios,
Franklin D. Roosevelt.”

„Am primit pe Wilkie ieri, răspunde Churchill, și am fost profund mișcat de versurile lui Longfellow [poet american din sec. XIX], pe care le-ati citat. Voi dispune înrămarea lor, ca o amintire a acestor zile extraordinare, ca un semn al relațiilor noastre prietenești, pe care le-am clădit prin telegraf, dar și prin telepatie, sub toate presiunile”. ■

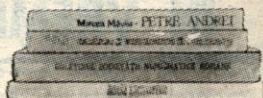
(Va urma)

Traducerea documentelor:
Sergiu CELAC

NU UITAȚI!

În această vară, o ediție a concursului Magazin istoric pentru elevi și studenți. Amănunte în numărul viitor al revistei. Tot în nr 5/1987 — lista celor 150 cîștigători ai concursului 30 din 30.

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

● **Mircea Măciu — PETRE ANDREI. ACTIVITATEA, CONCEPȚIA, OPERA.**

Editura Științifică și enciclopedică, București, 1986, 288 pp., 18,50 lei: prezentare monografică a sociologului, filosofului, istoricului și omului politic antifascist, cu vederi democratice, dispărut în condiții tragice, în anul 1940, victimă a persecuțiilor legionarilor.

● **ANUAR ENCICLOPEDIC. 1986.**

Editura Științifică și enciclopedică, București, 1986, 270 pp., 35 lei: principalele evenimente ale vieții internaționale din anul 1985, urmate de o prezentare la zi a statelor lumii.

● **Jean Delumeau — FRICA ÎN OCCIDENT (SECOLELE XIV-XVIII). O CETATE ASEDIATĂ.**

Editura Meridiane, București, 1986, vol. I—360 pp., vol II — 430 pp., 42 lei: manifestări ale neliniștii pe care o încercau oamenii evului mediu și cauzele care o provocau.

● **Nicolae Lascu — CĂLĂTORII ȘI EXPLORĂTORII ÎN ANTICHITATE.**

Editura Sport-Turism, București, 1986, 318 pp., 27 lei: forme și modalități de călătorie (în scopuri comerciale, militare sau turistice), din Grecia și Roma antică.

● **BULETINUL SOCIETĂȚII NUMISMATICE ROMÂNE.**

București, 1986, 540 pp.: numerele 131-133 ale publicației, ce conțin studii, note și comunicări pe teme de numismatică, sigilografie, metrologie, medalistică și insignografie.

● **Ion Nădrag — RÂMNICU VILCEA** (cuvînt înainte de Corneliu Tamaș).

Editura Sport-Turism, București, 1986, 24 pp. + 24 planșe color, 19 lei: incursiune în istoria trecutului și prezentă a localității de reședință a județului Vilcea, atestată documentar acum aproape șase secole (1388).

¹ Calmul britanic era stimulat, probabil, și de faptul că spărgînd, începînd din mai 1940, cifrul german (vezi și Magazin istoric, nr. 9/1984), conducerea Marii Britanii era în general la curent cu intențiile Reichului și, în particular, cu hotărîrea lui Hitler de a atîna și, pînă la urmă, a renunța la invazia insulelor britanice. Churchill nu l-a informat niciodată pe Roosevelt că pericolul invaziei se îndepărtează și că a dispărut. Desigur, la 22 septembrie 1940, pericolul nu era însă înlăturat cu totul.

CUM ÎNVĂȚAU ȘCOLARII ÎN VREMEA LUI CAROL CEL MARE?

MANUEL DEKASTRE

Domnia regelui Carol cel Mare (768-814), suveran energic, reformator al administrației, al justiției și bisericii, protector al literelor, remarcabil talent militar, care a dat și numele dinastiei carolingiene (fondată în 751 de Pepin cel Scurt), este considerată vârsta renașterii statului franc (întemeiat la sfârșitul sec. V), a așa-numitei „renașteri carolingiene”. Purttind războaie cu bavarezii, arabii, slavii, saxonii, longobarzii și avarii, Carol cel Mare a lărgit considerabil hotarele vastului său imperiu, care cuprindea imense teritorii din Franța, Germania și Italia de azi. Sub conducerea sa era concentrat aproape întreg spațiul fostului Imperiu Roman de Apus, prăbușit cu peste trei secole în urmă, în 476. Ca împărat al Occidentului (din decembrie 800), Carol guverna un mozaic de populații, deosebite între ele prin limbă și grad de dezvoltare social-economică și politică.

De epoca lui, este legat celebrul poem Cîntecul lui Roland, inspirat dintr-o relatare a cronicarului Eginhard (775-840), care a trăit la Curtea lui Carol cel Mare și a scris o carte despre viața monarhului. Carol s-a înconjurat de oameni de aleasă cultură, cum a fost Theodulf, unul dintre principalii reprezentanți ai „renașterii carolingiene”, cu care s-a slăuit asupra tuturor inițiativelor în materie de educație, învățămînt și cultură, scrie istoricul francez Pierre Riché, în lucrarea sa *La Vie quotidienne dans l'Empire carolingien*, din care Magazin istoric a prezentat un fragment, în nr. 1/1979.

Om de acțiune, regele a ordonat să se deschidă peste tot școli noi. Fiecare mănăstire, fiecare episcopie să aibă școala sa. Se predau lectura, cîntecul, calculul și latina, mai ales latina. „Preoții — se spune într-o ordonanță regală — să atragă nu numai copiii de condiție umilă, ci și pe fiii oamenilor liberi. Dorim să fie create școli, unde copiii să învețe să citească”.

Carol cel Mare urmărea un dublu scop: să formeze oameni capabili să-i administreze imperiul, dar și credincioși, care să lupte contra păgînismului și să impună credința catolică „barbarilor”, cucerii prin foc și sabie. În acest scop, studiul limbii latine i se părea primordial. Argumentul său era: pentru o bună administrare a imperiului, germanul, bascul, bretonul trebuiau să se înțeleagă între ei. Or, fiecare vorbea limba sa. Trebuia creată o legătură. Carol cel Mare a decis că liantul cel mai bun era folosirea de către toți a limbii latine. Pe de altă parte, credincioșii nu puteau ignora latina, dacă vroiau să citească Biblia și textele sfinte, scrise toate în această limbă. Clerul avea misiunea de a propaga mesajul creștin, condiție necesară în lupta contra păgînismului și în convertirea la catolicism a popoarelor nou cucerite.

Autorul articolului care urmează, reproduc din revista franceză *Historia*, nr. 465 (septembrie) 1985, într-o formă prescurtată și cu titlul și subtitlul redacției, s-a oprit asupra sistemului de învățămînt în vremea lui Carol cel Mare.

F. D.

Ca o scinteie în piatră

Palatul din Aix-la-Chapelle era impresionant. Avea patru grupuri de clădiri, întinse pe o suprafață de douăzeci de hectare: o imensă sală de recepție, decorată cu fresce ce reprezentau eroi contemporani și ai antichității, clădirea-reședință a lui Carol cel Mare, a cărui cameră se afla la primul etaj, fiind dotată cu baie și multe

piscine, dintre care una avea o capacitate de o sută persoane, și, în fine, edificiile de cult, cu o impunătoare capelă octogonală.

Manualele școlare ale lui Alcuin¹, scrise pe un ton viu, cuprindeau o suită de dialo-

¹ Carol cel Mare a cerut învățatului anglo-saxon Alcuin, Albinus Flaccus (735-804) — un perfect cunoscător al limbii latine — să devină profesor la Academia palatină, creată la Curtea regală din Aix-la-Chapelle.

guri și se citeau în clasă de către elevi, care învățau pe dinafară întrebările și răspunsurile. Un grup întreba, altul răspundea, pînă cînd în mintea școlarilor se fixa totul perfect, aproape fără efort. Clasa repeta întrebările și răspunsurile, pînă cînd și le însușea. După tradiția romană, băieții răspundeau mai întîi în cor, apoi Alcuin numea pe unul dintre ei care întreba și pe altul care răspundea. Sceneta se juca pre-

cum o piesă de teatru de dimensiuni restrinse. La distanță de peste o mie de ani, profesorul de engleză, care predă prin metodele audio-vizuale, procedează la fel. Școlarul din anii '80 ascultă un dialog înregistrat pe bandă și privește diapozitive. El repetă textul cu voce tare, apoi profesorul îl pune să interpreteze sceneta, împreună cu colegii lui.

tria,* muzica și astrologia. În epoca aceea, astrologia nu se separase de astronomie. În cadrul ei, Alcuin predă, de pildă, tehnica de calculare a Zilei de Paști, funcționarea calendarului, ce reprezenta un an bisect etc. Toate aceste fenomene treziseră interesul împăratului Carol cel Mare.

Alcuin a avut mari dificultăți cu însușirea de către elevi a ortografiei. Ei scriau

zită de atenția permanentă a unui profesor, ea stă ascunsă în el, ca o scinteie în piatră". Tinerii elevi ai învățatului erau pietre care trebuiau șlefuite. „Cei șapte stilpi ai artelor libere — scrie el — întăresc înțelepciunea: pentru a ajunge la cunoașterea perfectă, trebuie să așezi fundamentul celor șapte stilpi, apoi să-i ridici trep-

Profesori cu elevii lor, în vremea lui Carol cel Mare (ilustrație din sec. XIX)

Ce-i învăța Alcuin pe elevii săi? Mai întâi să citească în limba latină și să calculeze. Apoi, când considera că sînt suficient pregătiți, aborda materiile din învățămîntul secundar: *trivium* și *quadrivium*. *Trivium* era un ansamblu de trei materii: gramatica, retorica și dialectica. Monarhul personal i-a cerut lui Alcuin să-l învețe retorica, conștient că un mare om de stat trebuia să țină discursuri frumoase. *Quadriviumul* cuprindea patru materii: aritmetica, geome-

tră, muzica și astrologia. În epoca aceea, astrologia nu se separase de astronomie. În cadrul ei, Alcuin predă, de pildă, tehnica de calculare a Zilei de Paști, funcționarea calendarului, ce reprezenta un an bisect etc. Toate aceste fenomene treziseră interesul împăratului Carol cel Mare.

Alcuin definea învățămîntul său ca pe o cale de inițiere: „De la natură — scrie el — spiritul omenesc poartă în el lumina cunoașterii. Dar aceasta nu este tre-

tat". Elevii erau materialul brut. Dar prin virtutea celor șapte arte, prin *trivium* și *quadrivium*, piatra brută devenea o clădire sumptuoasă, care putea primi cunoașterea perfectă, cea care permitea pătrunderea înțelepciunii.

Peste veacuri, învățămîntului lui Alcuin avea să-i rămînă, cum remarcă André Maurois, meritul de a fi „oprit decăderea intelectuală în Franța". ■

În românește de
Beatrice KISELEFF

Locul înfruntării geților cu Alexandru cel Mare:

ZIMNICEA sau PEUCE?

EUGEN PANIGHIANT

În anul 336 î.e.n., după moartea lui Filip II, al cărui mormânt a fost descoperit, nu cu mulți ani în urmă, la Vergina¹, lângă Salonic, pe tronul regatului macedonean a urcat tânărul Alexandru, cel care în numai câțiva ani avea să realizeze unul din cele mai mari state ale antichității. Înainte de a porni însă în marea campanie din Orient, Alexandru a întreprins o expediție împotriva triballilor din nordul Peninsulei balcanice, care, sub conducerea regelui Syrmos, făceau dese incursiuni contra macedonenilor.

Cu relatarea acestui episod își începe Flavius Arrianus (Arrian), istoricul latin din sec. II e.n., vestita sa lucrare *Anabasis Alexandri* (*Expediția lui Alexandru*) în cuprinsul căreia găsim importante știri despre istoria geto-dacilor². Căci după luptele cu triballii (retrași într-un ostrov pe Dunăre), Alexandru a

trebuit să înfrunte pe geți, aliații lui Syrmos. Trecind cu oastea sa Dunărea — cu toată împotrivirea celor aproape 14 000 luptători geți (4 000 călăreți și 10 000 pedestrași) — Alexandru ar fi ocupat o cetate getică situată cam la o parasangă (aproximativ 5,5 km) de malul fluviului.

Sînt mai multe discuții în istoriografia noastră cu privire la locul în care s-a desfășurat această luptă. Pornind de la presupusa așezare a triballilor pe teritoriul de azi al Iugoslaviei, o seamă de cercetători apreciază că retragerea triballilor și geților s-ar fi petrecut pe unul din ostroavele de la Dunăre: Ada Kaleh, Ostrovul Mare ori Șimian.

După părerea altor cercetători, Alexandru ar fi trecut Dunărea în dreptul Zimnicei³ de azi, părere ce a căpătat și mai multă consistență după descoperirea și cercetarea pe cale arheologică a unei cetăți geto-dacice (*dava*), datînd din

sec. IV î.e.n. și avînd o poziție geografică oarecum asemănătoare celei descrise în opera istoricului latin. În sfîrșit, alte păreri au apreciat ca loc de trecere Delta Dunării, localizare ce-și are temeiul în chiar scrierea lui Arrian: „Syrmos, regele triballilor, care aflase de mult de marșul lui Alexandru, trimisese femeile și copiii triballilor la Istros, dîndu-le poruncă să treacă fluviul *pînă ce vor ajunge pe unul din ostroavele lui; numit Peuce* [s.n.]. Tracii vecini se și refugiaseră pe acest ostrov din cauza înaintării lui Alexandru; pînă și Syrmos își căuta adăpost în același punct împreună cu suita sa; însă cea mai mare parte a triballilor avea să se repeadă în direcția contrară, anume spre riul care fusese, în ajun, punctul de plecare al lui Alexandru“.

Menționarea insulei Peuce — pe care majoritatea istoricilor și geografilor o situau în Delta Dunării sau în apropiere de vărsarea fluviului — pare a rezolva locul conflictului dintre Alexandru și geți. S-a emis însă părerea că acest pasaj ar fi un adaos tirziu, iăcut de un copist al operei lui Arrian și ar fi fost preluat ca atare în toate edițiile.

Oare așa să fi stat lucrurile? Parcurgînd o altă scriere antică, *Historia Alexandri Magni Macedonis*, aparținînd istoricului latin Curtius Rufus, care a trăit cu aproape un secol înaintea lui Arrian, în vremea împăratului Claudius

¹ Magazin istoric, nr. 2/1979; 4/1979; 6/1981.

Falanga macedoneană, care a cunoscut apogeul forței sale în vremea lui Alexandru cel Mare...

(41-54 e.n.) constatăm că pasajul ce relatează acest moment este aproape identic: „Dincolo de munții Haemus [numele antic al Balcanilor] locuiau tribalii, o populație puternică. Când Alexandru coborî la ei, Syrmius, regele lor, avînd cunoștință de mai înainte de expediția lui Alexandru, se retrăsese în insula Peuce”. Ar fi cel puțin curios ca, în ambele opere, menționarea insulei Peuce să se datoreze intervenției ulterioare a cite unui copist. Nu e mai logic să credem că acest pasaj figura de la început în operele ambilor istorici?

Dar nu este singurul amănunt care pledează pentru insula Peuce ca loc de desfășurare a luptei dintre Alexandru și geți. După ce relatează ciocnirea dintre macedoneni și tribalii trimiși în sens contrar de regele lor, pentru a-l deruta pe Alexandru cel Mare, Arrian continuă: „Alexandru ajunsese pe malul Istrului a treia zi [s.n.] după luptă [e vorba de ciocnirea cu avangarda tribaliilor]... În acest punct, Alexandru dădu de un număr de corăbii plecate din Bizanț, care navigaseră în Pontul Euxin și urcaseră în susul fluviului ca să se întîlnească cu el”. Așadar, încă de la pornirea expediției, Alexandru o gîndise astfel încît să atace pe geți și tribalii din două direcții, pe uscat și pe apă. Cele două armate (navală și de uscat) trebuiau să se întîlnească la un punct prestabilit, pe Dunăre.

Să admitem că acest punct ar fi fost dava de lîngă Zimnicea. Ce ar fi urmat în acest caz? Ar fi trebuit ca ambarcațiile macedonene, puține la număr, („Corăbiile erau doar citeva și oaste, pe ele, puțină la număr” — precizează Arrian; „Alexandru avea o flotă mică” — spune, la rîndul său, Curtius Rufus), să răzbată împotriva curentului mergînd cale îndelungată (Zimnicea se afla la 600 km depărtare de gurile Dunării) printr-un teritoriu controlat de inamic și care putea să acționeze împotriva ambarcațiunilor lui Alexandru: „monoxyle [între scobite într-un trunchi de copac — precizează același Arrian]

erau multe pentru că oamenii de pe malul Istrosului le folosesc la pescuit, comunică între ei cu ajutorul lor și — mulți dintre ei — le folosesc cînd vor să prade”.

În aceste condiții, misiunea corăbiilor macedonene de a se întîlni la data și locul fixate cu oastea lui Alexandru ar fi fost extrem de dificilă. Mult mai logic este să admitem că această întîlnire a avut loc undeva în Delta Dunării.

Mai rămîne un element în legătură cu insula Peuce. Atît Curtius Rufus, cît și Arrian, o prezintă ca o insulă cu maluri abrupte, greu accesibilă. „Coasta insulei este și ea aproape toată povîrnită și greu de atacat; în sfîrșit apa fluviului curge năvalnică și amenințătoare, fiind gîtuîtă în acel punct” — scrie Arrian, iar Curtius Rufus precizează, la rîndul său, că „malurile fluviului erau cît se poate de povîrnite și debarcarea era grea, iar adversarul puternic și vigilent se putea apăra foarte ușor”.

O asemenea insulă ar fi greu de identificat în peisajul de astăzi al Deltei și acest argument a cîntărit mult în analizele istorico-geografice. Numai că, în vremea cînd se petreceau aceste evenimente, Dunărea se vărsa în mare nu prin trei brațe ca astăzi, ci prin cinci. Arrian a constatat-o, personal, cînd a străbătut, în tinerețe, această regiune: „Primul braț — scrie el — este al Peucei, numit așa din cauza insulei Peuce de care este cel mai apropiat. Din albia sa, mai sus de Histropolis [Histria], se formează un lac cu o circumferință de 65 000 pași, numit Halmyris [lacul Razelm]”

Efectuînd, recent, cercetări geomorfologice asupra acestei zone, dr. Alexandru Roșu a făcut constatarea că „brațul Sf. Gheorghe își dirija cea mai mare parte a apelor sale prin poarta Beibugeacului [zonă din nordul Razelmului], transformînd promontoriul Dunăvîului în insulă, corespunzătoare, după părerea noastră, enigmaticele insule Peuce”. Colina Dunăvîului, înaltă în unele locuri pînă la 60 m, ar corespunde perfect malurilor „povîrnite” din antichitate, dîndu-ne astfel „cheia” întregii discuții.

Socotim, deci, că lupta dintre geți și Alexandru cel Mare din anul 335 î.e.n. a avut loc pe Dunăre, dar nu în dreptul davei de la Zimnicea, cum se socotește, îndeobște, în istoriografia noastră, ci în partea sudică a Deltei Dunării (Delta de atunci!) unde exista o puternică formațiune politică getică, în stare să reunească 14 000 luptători. Dacă nu ar fi să menționăm decît tezaurul princiar de la Agighiol și ar fi suficient pentru a ilustra puterea și bogăția principelui get care stăpînea aceste teritorii. Aici s-au desfășurat, după părerea mea, evenimentele din 335 î.e.n. O probează și întîmplările petrecute în anii următori. După plecarea lui Alexandru în expediția asiatică, neamurile geto-dacice și-au reafirmat independența. Trimis împotriva lor în anul 326 î.e.n. generalul Zopyrion a eșuat în expediția întreprinsă la gurile Dunării, pierînd în „pustia getică” împreună cu cei 30 000 ostași care li însoțeau. ■

...a întîlnit la Dunăre împotrivirea dirză a geto-dacilor

ISTORIE ÎN DELTA DUNĂRII

Dr. VASILE SMĂRÂNDESCU

„Și multe alte ape se varsă în Pont, între care cea mai mare este Dunărea... Tot acest belșug de ape dulci sporește apa mării și-o schimbă; nu-i îngăduie să-și mențină puterea ei sărată; mai mult, e asemenea unui lac și unei bălți liniștite. Și culoarea ei este spălăcită, fiind de-abia azurie”.

Este una dintre cele mai vechi descrieri ale Deltei, datorată poetului Ovidiu, care, exilat la Tomis de împăratul Octavian August, a văzut-o deseori, atât în toial verii, cât și iarna, cînd, apele ei erau înghețate, „încît drumul merge fără să se ude și fără corabie”.

Cel mai tînăr pămînt al țării (anual depunerile aluvionare fac să-i crească lungimea cu cîteva zeci de metri), Delta Dunării are o istorie străveche, ce se măsoară în milenii.

În Deltă sau în imediata ei vecinătate s-au aflat formațiuni politice geto-dacice conduse de regi neidentificați, precum acel *Rex histrianorum* (rege al dunărenilor), care s-a războit cu Ateas, căpetenia sciților, sau *Zalmodegikos*¹, protector al cetății Histria, ori acel Cotiso, înmormîntat în fastuosul monument funerar de la Agighiol². Și tot în Deltă se înălțau puternicele fortificații Aegyssus asediate de armatele romane (asiediu la care a participat și poetul Ovidiu), și Genucla — locul înverșunatei rezistențe conduse de căpetenia locală Ziraxes, împotriva romanilor, care în urma acestei lupte și-au instaurat dominația asupra Dobrogei. Epoca romană este, de asemenea, ilustrată

de vestigiile unor cetăți antice: la Mahmudia (*Salsovia*), la capul Dolojman-Juriloica (*Argamum*), precum și alte cetăți, de a căror existență ne amintesc documentele: *Halmiris*, *Vallis Domittiana*. În acea vreme, Delta avea cinci brațe nu trei, dintre care ultimul (cel mai sudic) făcea legătura cu Razelmul, îngăduind navigația plină la străvechea Histrie, întemeiată în secolul VII î.e.n.

Cetăți puternice au ființat pe aceste meleaguri și în perioada bizantină, la *Slava Rusă* (la sud de orașul Babadag), *Enisala* (la răsărit de această localitate) — ambele situate în apropierea sistemului de lacuri lagunare Razelm-Sinoc.

Pe uscat sau pe apă, istoria îl însoțește, așadar, pretutindeni pe cel ce călătorește în Deltă. Și dacă Delta este cel mai tînăr pămînt al țării, *Isaccea* (ultima localitate de pe parcursul fluviului, înainte ca acesta să-și desfășoare evantaiul brațelor) e considerată pe bună dreptate ca fiind situată pe cel mai vechi pămînt al țării. Dealul pe care e așezată face parte din Munții Măcinului, care, la rîndul lor, au aparținut lanțului Hercinic — cei mai vechi munți de pe planetă. Orașul de unde începe călătoria în Deltă are și el o îndelungată istorie, de două milenii și jumătate; pe aici, pe la Isaccea, a trecut în urmă cu 2 500 ani puhoiul ostașilor lui Darius, în expediția pe care acesta a întreprins-o la nordul Mării Negre, expediție în cursul căreia s-a războit cu geții, „cei mai drepti și cei mai viteji dintre toți tracii” — eveniment ce constituie cea dintîi mențiune a geto-dacilor în is-

toria luptelor pentru libertate și independență³. Trecînd printre stîncile Cianeae — consemna Herodot — corăbiile (lui Darius) se îndreptară spre Istru. După ce au mers cale de două zile în susul fluviului, de la mare, oamenii au construit un pod peste fluviu, acolo unde se despart gurile fluviului”.

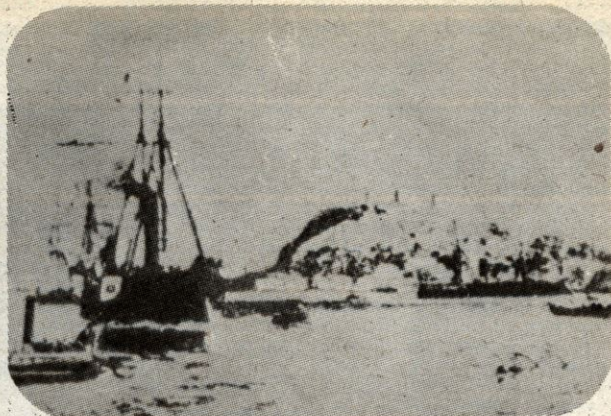
Majoritatea istoricilor consideră că acest loc este Isaccea, unde Dunărea parcurge ultimul vad înainte de a se desparte în cele trei brațe de azi ale Deltei.

Numit în antichitate *Noviodunum* (denumire de rezonanță celtică), Isaccea a fost martora în timp a unor însemnate evenimente istorice. În anul 369 e.n. în dreptul acestei localități, pe o corabie în mijlocul fluviului s-a încheiat tratatul dintre împăratul Valens și regele goților, Athanaric. În 1462, orașul a fost eliberat de sub otomani, în cadrul campaniei declanșate de domnul Țării Românești, Vlad Tepeș. De altminteri, viețuirea românească în această zonă (ca, de altfel, în întreaga Deltă) nu a fost nici un moment întreruptă, în pofida numeroaselor neamuri migratoare, care au găsit în vadul de la Isaccea cel mai prielnic loc de traversare a Dunării. Această viețuire neconținută este evidentă și la *Niculitel*, localitate din apropierea Isacei care, potrivit tradiției, și-ar fi căpătat denumirea de la un păstor transilvănean, Niculiță, care anual poposea aici cu turmele. De altfel, păstoritul transhumant pendulatoriu a constituit o îndeletnicire de seamă a românilor, contribuind la făurirea și menține-

^{1,2} Magazin istoric, nr. 7/1976; 9/1983; 11, 12/1986.

rea unității de neam, limbă, datini și obiceiuri ale românilor. Niculițelul — unde s-au făcut descoperiri arheologice importante (o bazilică cu martiricon, un tezaur monetar medieval) — amintește și de marele Mircea voievod. Aici a fost găsită o pecete ce a aparținut cancelariei Țării Românești, dovadă materială a întinderii stăpînirii lui Mircea I pînă „la Marea cea Mare”

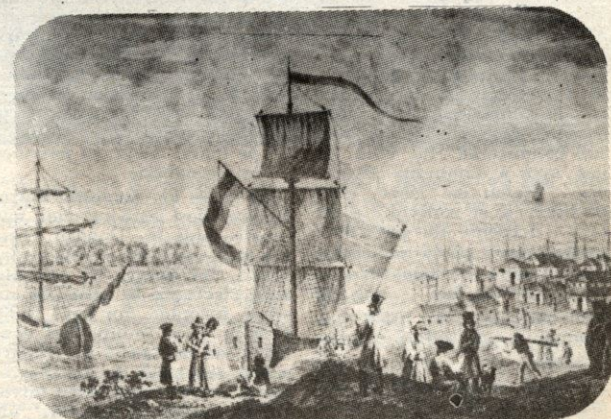
Așezată într-un vast amfiteatru cu deschidere spre Dunăre, Tulcea, principalul oraș al Deltei, are, de asemenea, un trecut bogat. Aici s-a aflat în antichitate străvechea cetate Aegyssus — menționată într-o serie de scrieri (*De aedificiis* — datorată lui Procopius din Caesarea, *De thematibus* — aparținînd împăratului bizantin Constantin Porfirogenetului), ca unul dintre cele mai importante puncte de oprire pe fluviu. Pitorescul așezării a fost remarcat de toți călătorii care au trecut pe aici, ca, de exemplu, în 1853, Jacques Boucher de Crèvecœur de Perthes (1788-1868), savant francez, socotit ca întemeietorul studiilor asupra paleoliticului. „La stînga... pe colină, apare o altă priveliște, și anume una din cele mai plăcute din cîte se poate întîlni. E vorba de o armată de mori de vînt, zorînd care mai de care mai repede, parcă grăbite să termine mai curînd. În fața morilor este un oraș... care se numește Tulcea. El trece a fi vechiul Aegyssus. Numărul morilor de vînt sporește pe măsură ce înaintăm. Ne oprim înaintea orașului care pare destul de întins. Casele sînt acoperite cu scînduri [șindrila] și sînt separate unele de altele. Unele din ele cu cîte două etaje. Încep să se vadă coșuri de vapoare... Cîteva corăbii sînt în port. O stîncă cu aparență vulcanică domină Tulcea. Părăsind postul, iată-ne iarăși în mijlocul fluviului lat aici de

Tulcea în 1877 (gravură de epocă) — început de călătorie în Delta Dunării...

...canalul...

...și portul Sulina — punct terminus (litografie din prima jumătate a secolului XIX)

1 km. Casele sînt despărțite de pîlcuri de copaci care cresc pînă la Dunăre. Catargele corăbiilor, dominate de aripile morilor de vînt, fac un ansamblu cu totul neobișnuit.

Astăzi morile de vînt (peisaj odinioară predominant al unui orașel lipsit de industrie) pot fi admirate doar la secția etnografică a Muzeului Deltei Dunării. Orașul a devenit o puternică cetate industrială unde, alături de industriile tradiționale ale Deltei au apărut un modern combinat metalurgic și numeroase alte întreprinderi economice. Pe Colnicul Hora se înalță Monumentul independenței restaurat în 1977, iar piața civică e străjuită de statuia marelui Mircea Voievod, o creație a sculptorului Ion Jalea — ambele monumente simboluri al veșnicei dăinuii românești pe aceste locuri.

În amonte de Tulcea, Dunărea își desparte apele: mai întîi în două brațe — Chilia și Tulcea, aceasta din urmă despărțindu-se, ceva mai la vale, în alte două brațe: Sulina și Sf. Gheorghe. Brațul Chilia — cel mai mare (primind 67 la sută din apele Dunării) are ca principal punct de oprire Chilia. Este vorba, de fapt, de două localități: Chilia Veche pe malul românesc și Chilia Nouă, în Uniunea Sovietică. Chilia Veche — cea mai mare comună din Delta Dunării — are un trecut bogat. Cetate bizantină și apoi genoveză, ea a constituit unul din punctele cheie ale comerțului și în sistemul de apărare al domnitorilor români. Încercarea otomanilor de a lua în stăpînire această „cheie” la Dunăre s-a izbit de împotrivirea înversurată a românilor: mai întîi, sub conducerea lui Vlad Țepeș, apoi a domnului Moldovei, Ștefan cel Mare, care, în 1479, a și construit o cetate deosebit de puternică. „Adîncimea șanțului cetății — o descria cronicarul otoman Tursun bei — era de neînchipuit... iar urcarea inamicului pe ziduri era imposibilă”.

Centru negustoresc de primă importanță, datorită în special comerțului cu sturioni, Chilia se afla atunci

mai aproape de mare decît este acum. Potrivit călătorului francez Jean Baptiste Tavernier, „de la Chilia pînă la mare sînt circa șase mile” (ceva mai mult de 12 km). Astăzi distanța în linie dreaptă măsoară aproape 40 km.

La extremitatea estică a Deltei se află orașul Sulina. A fost pentru întîia oară menționat la anul 950, de împăratul Constantin Porfirogenetul, în lucrarea sa *De administrando imperio*. Ulterior, Sulina a fost consemnată de o seamă de geografi pe porturile lor: de Mario Sanudo la 1320, de Pietro Visconte la 1327.

Pînă la jumătatea secolului trecut orașul a dus viața obișnuită a micilor porturi, faima sa începînd să crească odată cu instalarea aici a sediului Comisiei Europene a Dunării (clădirea adăpostește în prezent stația hidrologică Sulina). Devenit Porto-franco, Sulina a continuat însă să rămînă — așa cum îl evocă și Jean Bart în romanul său *Europolis* — un orașel animat doar în oarecare măsură de viața portuară. Abia în anii socialismului Sulina cunoaște dezvoltarea pe care așezarea sa geografică i-o impune. Declarat port-liber, Sulina va deveni un mare port de tranzit, cu o capacitate anuală de peste un milion de tone de mărfuri. Orașul este solicitat din ce în ce mai mult și pe plan turistic. Un farmec aparte îi este conferit de cele patru faruri existente în oraș: primul construit în 1802 (în prezent datorită înăltării pămîntului situat mai departe de fîrmlul mării), al doilea ridicat pe malul stîng al canalului, în 1870, din inițiativa Comisiei Dunării. Al treilea — pe malul drept, al patrulea — în construcție.

În ceea ce privește brațul Sulina, deși este cel mai mic dintre brațele Dunării, este cel mai circulat. Aceasta datorită lucrărilor de canalizare efectuate în urmă cu un secol, începînd din anul 1880. Nevoia de a îmbunătăți condițiile de navigație pe Dunăre a fost resimțită de multă vreme de către corăbieri, intrucît numeroasele meandre ale fluviului, ca și vegetația specifică Deltei stînjeau mult

mersul ambarcațiunilor mari. Primele inițiative s-au manifestat în 1750; în 1780, au început și unele lucrări, ulterior abandonate. Instituirea Comisiei Europene a Dunării, în 1856, a readus în discuție problema unui canal navigabil. În 1858, s-a aprobat proiectul inginerului Charles Hartley, dar abia în 1880 au început lucrările, care au luat sfîrșit în 1902. Prin rectificarea unor cîrți, brațul Sulina a fost scurtat cu 21,2 km (62,6 km față de 83,8 km)¹, schimbîndu-și și denumirea. Din braț a devenit canal. Dar navigația pe acest canal are o considerabilă vechime.

În sfîrșit, brațul Sfîntu Gheorghe care a constituit — se pare — principala cale navigabilă în antichitate, datorită legăturii pe care o asigură cu cetățile pontice, îndeosebi cu Histria. La capătul călătoriei (de fapt, la început, căci pe Dunăre kilometrajul se măsoară de la vărsare spre izvor) se înalță localitatea *Sfîntu Gheorghe*, sat cu largi perspective turistice, datorită îndeosebi imensei plaje ce se desfășoară pe șapte kilometri, la nord de comună. Două faruri, unul din 1865 (azi obiectiv istoric întrucît, între timp, uscatul a înaintat cu 2 km); altul modern, înalt de 57 m, contribuie și ele la pitorescul acestei localități situate la extremitatea sudică a Deltei Dunării.

Bogatei sale istorii, Delta îi adaugă o zestre turistică deosebit de valoroasă, însumînd hoteluri cu numeroase posibilități de cazare, excursii atractive la cele mai importante obiective, relaxante croaziere fluviale.

Să nu uităm, firește, cadrul natural cu totul deosebit pe care îl oferă Delta, îndreptînd imaginea pe care i-a conturat-o Geo Bogza în al său *Tablou geografic*: „Intrată pe pămînturile fării noastre ca printr-un monumental arc de triumf, prin Defileul Cazanelor, Dunărea o părește prin uriașul, somptuosul, mirificul evantai al Deltei”. ■

¹ Ulterior, canalul a fost prelungit cu 7,2 km în mare, pentru a evita pericolul de colmatare a aluviunilor de la gura brațului.

REȚEAUA BELGIANĂ

„COMETA”

W. E. ARMSTRONG

Printre activitățile organizate de „Rezistența belgiană” au figurat și obținerea și transmiterea de informații către aliați. Serviciile de informații belgiene au transmis guvernului englez rapoarte despre mișcările și concentrările trupelor inamice, localizarea și funcționarea unor instituții ale acestora, în special a instalațiilor de radar, activități industriale etc. Ele au procurat, de asemenea, informații prețioase despre activitatea colaboraționiștilor și a agenților dubli. Referindu-se la patrioții belgieni, generalul D.D. Eisenhower arăta că ei „pot fi mindri de a fi contribuit prin eroismul lor la eliberarea țării”, iar W. Churchill, într-un discurs ținut în anul 1942, aprecia că 5 000 agenți belgieni au furnizat aliaților 80% din totalul informațiilor cu caracter militar, din zona respectivă, inclusiv o hartă, care a permis bombardarea unei mari părți din sistemul apărării antiaeriene germane.

Cei 5 000 agenți care au lucrat în serviciile de informații belgiene au fost grupați

într-un șir de rețele: „Clarence-Cleveland”, răspândită în toată țara (1 500 agenți), „Mill” (700 agenți), care furniza Londrei date despre mișcarea trupelor germane pe căile ferate, „Luc”, cea mai activă dintre ele, dispunând de 12 emițătoare care puteau comunica direct cu Londra, „Zero”, „Athos”, „Socrate”, „Samoyede” etc.²

Articolul care urmează este consacrat rețelei de evadare „Cometa”, grație căreia sute de aviatori și civili aliați căzuți în timpul războiului în nord-vestul Europei s-au putut reîntoarce în Anglia, reîncadrându-se în echipele de luptă. Din septembrie 1939, până la debarcarea din Normandia, în iunie 1944, membrii acestei rețele — călăuze și agenți de legătură — având, în marea lor majoritate, sub 25 ani, au reușit să contribuie la repatrierea a

770 aviatori. În același interval, rețeaua a pierdut 216 oameni, împușcați sau morți în lăgărele de concentrare; alți 700 membri au fost deținuți în închisori și torturați.

Autorul articolului, pilot de vânătoare în Royal Air Force din 1941 până în 1945, a fost decorat cu „Flying Cross”. F. D.

Primul grup de „pachete”

La baza rețelei „Cometa” a stat elanul unei tinere belgiene, Andrée de Jongh, care locuia în împrejurimile Bru-

xellesului. Ea și cu sora ei fusese răscrescute de tatăl lor, director de școală, în admirația unei infirmiere din Anglia, Edith Cavell, condamnată la moarte de un tribunal militar german, în 1915, pentru că ajutase să evadeze soldați aliați³. Andrée jurase

² Edith Louisa Cavell (1865-1915) care, în anii primului război mondial, intrase într-o organizație ce ajută prizonierii aliați să ajungă în Olanda, a fost împușcată la 12 octombrie 1915. Din 1907, ea lucrase la clinica Berkendael din Bruxelles, care, în

că dacă Belgia se va alina vreodată în război, va urma exemplul lui Edith Cavell.

În mai 1940, când țara sa a fost invadată de trupele hitleriste, Andrée avea 24 ani. Timp de șapte luni a îngrijit răniții belgieni și englezi, într-un spital din Bruges. Nemții exercitau o suprave-

gheare războiului, fusese transformată în spital al Crucii roșii. În perioada ocupației germane, Edith Cavell rămăsese la postul ei.

¹ Magazin istoric, nr. 11/1976.

³ C. Botoran, Belgia, în volumul *Rezistența europeană în anii celui de-al doilea război mondial, 1933-1945*, București, 1976.

ghere atît de severă, încît orice evadare a soldaţilor era imposibilă. Andree s-a întors atunci la Bruxelles, pentru a studia situaţia. Aici şi în celelalte oraşe mari se aflau sute de soldaţi aliaţi. Poliţia germană aresta din ce în ce mai mulţi şi, împreună cu ei, şi pe aceia care le dăduseră azil. Era imperios necesar să se găsească o modalitate de a le croi drum spre Anglia.

Singura cale posibilă părea a fi prin Gibraltar, ceea ce presupunea străbaterea a 1 000 kilometri prin Franţa ocupată direct de inamic şi prin „zona liberă” condusă de Pétain, plus a altor 90 km de-a curmezişul unei Spanii favorabile nazismului; traseul includea trecerea a trei frontiere şi a nenumărate zone militare. Pentru asta trebuiau căutaţi şi găsiţi sute de agenţi clandestini, dispuşi să înfrunte moartea, în slujba unei cauze considerate de aproape toată lumea pierdută, trebuia îndusă în eroare poliţia secretă germană, cea mai eficientă şi cea mai sîngeroasă din Europa. O asemenea acţiune ar fi fost aleatorie, greu de dus la bun sfîrşit chiar şi de o reţea de rezistenţă experimentată şi puternică. Or Andree de Jongh nu avea nimic în afara curajului ei. Cu toate acestea, s-a aşternut pe treabă, ajutată doar de tatăl ei, Frédéric de Jongh, şi de un tînăr compatriot, pe nume Arnold Deppé.

Fugarii, conform celor hotărîte de organizatori, urmau să meargă cu trenul pînă la Quivérain, pe graniţa belgiană; traversau apoi rîul Somme, aproape de Amiens, pentru a evita posturile de control germane, la intrarea în zona franceză ocupată. De aici, tot pe calea ferată, ajungeau la Paris, de unde, cu un tren de noapte, mergeau pînă la Bayonne, aflat la 35 km de frontiera spaniolă. Apoi pe bicicletă aveau să sosească la Anglet, unde urmau să se odihnească într-o casă „sigură”. După care erau conduşi la o fermă, în plin munte, lîngă Urrugne, nu departe de frontieră, de unde porneau în timpul nopţii să traverseze Pirineii pe jos; dimineaţa ajungeau la San Sebastian. În

fine, traseul pînă la Gibraltar, via Madrid, urma să se facă în maşină, eventual cu ajutorul Consulatului britanic de la Bilbao.

Pentru a pregăti punctul terminus din extremitatea sudică a acestui lanţ, Arnold Deppé a plecat la Anglet, ca să ia legătura cu Elvire de Greef, care se refugiase din Belgia. Dotată cu o sănătate şi o voinţă de fier, această femeie, care nu împlinise încă 40 ani, avea să devină al doilea conducător al organizaţiei. Bună tacticiană şi pricepută organizatoare, ea făcea rost de biciclete, procura hrană la burse negră şi recruta contrabandişti basci, care să-i călăuzească pe protejaţii ei prin munţi.

După ce s-a încredinţat că acest capăt al lanţului era în siguranţă, Arnold Deppé a urcat spre nord. A notat oraările trenurilor, a stabilit consemnele şi contactele cu membrii Rezistenţei franceze şi belgiene, a găsit la Paris o locuinţă unde fugarii, în trecere, puteau să se odihnească şi să se schimbe. În apropiere de Amiens, el a procurat o barcă, pe care a reuşit să o ascundă între treştiele de pe malurile rîului Somme. Rein-tors la Bruxelles, a anunţat că totul era în regulă.

În ceea ce o privea pe Andree, era pregătită: deţinea acte false, se gîndise la istorii tîlcuite, pentru a îndepărta bănuielele. Ca să facă rost de banii necesari, Andree îşi vinduse cele cîteva bijuterii, iar Deppé ceruse un avans la firma la care lucra. Toţi şii luaseră un nume de cod. Andree era „Dédé” tatăl ei „Paul”; Elvire se numea „Tante Go”. Cît despre fugari, ei erau „copii” sau „pachete”.

Primul grup de „pachete” a fost alcătuit din 11 belgieni, între care o femeie în vîrstă. Aceştia au pornit din Bruxelles la începutul lui iunie 1941, însoţiţi de Andree şi Arnold Deppé. Totul s-a desfăşurat cu bine, pînă cînd au ajuns la rîul Somme, unde au găsit un cort instalat în vecinătatea locului în care era ascunsă barca. Cu toate acestea, fugarii trebuiau să treacă rîul şi doar patru din ei şiau să înoate. Andree, care nu-şi pierdea uşor cîmpătul, a procurat de la o

fermă din apropiere un rulo de sîrmă şi o cameră de anvelopă umflată, a aşteptat căderea nopţii, a trecut înot cei 36 metri care o despărţeau de celălalt mal, a legat sîrma de un copac şi s-a întors la punctul de plecare. Au legat apoi camera de cablu printr-un nod glisant, iar fugarii, ajutaţi de Andree şi Deppé, au traversat rîul agăţaţi de cameră. Operaţia a durat două ore, timp în care Andree a străbătut înot distanţa dintre maluri de unsprezece ori.

— Ea mi-a insuflat curaj, a spus în noaptea aceea unul dintre belgieni. Niciodată n-aş fi crezut că aş putea avea atîta curaj.

Spre sfîrşitul lui iunie, micul grup a ajuns la Anglet fără nici un incident. Acolo, Elvire de Greef i-a luat în primire, pentru a-i ajuta să treacă Pirineii. Andree şi Arnold, închinţi de succesul misiunii lor, s-au întors la Bruxelles.

Descinderi

la familia de Jongh

În august, grupul „Cometa” s-a aşternut din nou la drum, de data asta cu opt belgieni şi un soldat scoţian. La Anglet, au ajuns însă doar Andree, doi belgieni şi scoţianul. Arnold împreună cu ceilalţi au fost arestaţi de poliţia germană, în timp ce schimbau trenul la Lille. El a fost torturat de Gestapo, dar, conştient că viitorul reţelei depindea de tăcerea lui, a găsit forţa să nu divulge numele şefului său.

La Anglet pe Andree o aşteptau alte veşti proaste. Guvernul spaniol îi expediaise de cealaltă parte a frontierei cei 11 belgieni din prima expediţie. Compatrioţii ei, pe care îi salvase cu preţul atîtor riscuri, căzuseră din nou în minile nemţilor. Andree a luat hotărîrea de a-i ajuta, pe viitor, mai ales pe englezi, care aveau mai multe şanse de a ajunge la Gibraltar. Se dădea astfel prioritate celor care puteau reîncepe lupta contra inamicului, adică, la acea epocă, aviatorilor.

Pentru început, trebuia să-şi asigure sprijinul Consu-

lăului britanic de la Bilbao, oraș situat la 160 km de Anglet. Călăușiți de un contrabandist, Andrée și micul grup au mers aproape fără oprire patru sprezece ore, de-a curmezișul lanțului munților Pirinei. După această periculoasă escapadă și după o zi de odihnă la San Sebastian, ea a pornit spre Bilbao, unde s-a prezentat vice-consulului Marii Britanii, Vyvyan Pedrick. Deși o fire sceptică, diplomatul a fost profund impresionat de această fată foarte tină, cu o expresie candidă pe chip.

— Am fost mișcat îndeosebi, își amintea el mai târziu, de înverșunarea cu care își urmărea scopul și de hotărârea care i se citea în ochii albaștri.

Vyvyan Pedrick s-a convins repede de buna ei credință, dar, ca măsură de securitate, trebuia să verifice ceea ce-i spusese. De aceea i-a cerut să revină peste câteva săptămâni.

Andrée s-a reîntors pe data de 17 octombrie, cu doi soldați scoțieni și, de data aceasta, a obținut de la consul tot ceea ce dorea: bani pentru a asigura întreținerea oamenilor pe care îi aducea de la Bruxelles și pentru a plăti călăuzele baste. Asupra unui singur punct s-a arătat intratabilă: organizația ei rămânea în întregime belgiană, cu totul independentă de Londra. Nu îngăduia nici un fel de ingerință, de orice natură ar fi fost ea.

Rezultatele au devenit tot mai bune. Înainte de sfârșitul lui decembrie 1941, Andrée, însoțind patru aviatori, se afla la a cincea traversare a Pirineilor. Găise o nouă călăuză, un besc spaniol numit Florentino, care avea să devină unul dintre cei mai fideli și mai curajoși membri ai rețelei „Cometa”. Deși arăta la fel de veselă și plină de viață, Andrée devenise teribil de neliniștită, deoarece aflase că Gestapoul din Bruxelles îl interogase pe Frédéric de Jongh în legătură cu deplasările fiicei lui. În Belgia deci nu se mai putea întoarce. Tatăl ei a aranjat să-i parvină un mesaj prin care o anunța că va prelua el postul din Bruxelles, ea rămânând să dirijeze operațiunile în Franța.

Serviciu M.I.9 (organismul însărcinat cu canalele de evadare în cadrul serviciilor secrete britanice) a botezat rețeaua belgiană „Cometa”, pornind de la calitatea membrilor ei de a fi prezenți și acționa cînd într-un loc, cînd într-altul.

Munca din rețea necesita o vigilență sporită. Puțini aviatori cunoșteau franceza. Dacă se întâmpla cumva ca vreunul să deschidă gura, aproape sigur urma o catastrofă. Uneori, observînd un vameș sau polițist, Andrée se arunca de gîtul bărbatului, pe care-l înșoțea și, spre marea nedumescire a acestuia, îl îmbrățișa cu

au fost pipăiți din cap pînă-n picioare, spre marea amuzament al fugarului și al călăuzei sale, care priveau scena de la mică distanță.

În februarie 1942, Gestapoul a făcut o a doua descindere la domiciliul familiei de Jongh. Negăsind-o nici pe Andrée, nici pe tatăl ei, polițistii au ridicat-o pe sora ei mai mare și au postat un gardian în fața casei. Cînd, șase săptămîni mai tîrziu, Frédéric de Jongh s-a întors la Bruxelles, a scăpat ca prin urechile acului de arestare și s-a refugiat în Franța. Pe capul lui se pusese un premiu de un milion de franci belgieni. În ci-

Una dintre modalitățile de exprimare a încrederii în victorie: desenarea pe ziduri de către membrii Rezistenței belgiene a însemnelor „R.A.F.” și „V” (de la Victorie)

În p. 103: Andrée de Jongh, tîndra membră a rețelei antihitleriste „Cometa”

pașiune. Alteori, munca în rețea îmbrăca forme hazlii. De pildă, sergentul pilot Brin Wear, după ce a stat ascuns cîteva luni într-o zonă în care mișunau nemții, a fost scos, în cele din urmă, în deplină siguranță, într-un sicriu, condus de membri ai Rezistenței care plîngeau în hohote, în timp ce nemții dădeau solemn onorul. Altă dată, în gara „Austerlitz” din Paris, dat fiind că denunțatorii avertizaseră Gestapoul că un aviator călătorea travestit în preot, o duzină de clerici care se duceau în pelerinaj la Lourdes

teva zile, nemții au arestat trei dintre ajutoarele lui cele mai importante.

M.I. 9 urmărea operațiunile rețelei cu o admirație plină de neliniște. În 1942, la conducerea „Cometei” a venit un nou șef, Jean Greindl, un aristocrat belgian, în vîrstă de 36 ani. Din iunie și pînă în octombrie 1942, 54 aviatori, în decursul a 13 operațiunilor, au fost trecuți de cealaltă parte a Pirineilor.

Reîntorși cu bine în Anglia, oamenii își povesteau aventurile, povesteau despre eficacitatea și cordialitatea înso-

țitorilor lor, despre lungile călătorii nocturne în trenurile ticsite și despre controalele poliției, despre ferma rețasă în inima munților, lângă Urrugne, unde stăteau un timp pentru a-si reface forțele, înainte de ultimul și dificilul marș pînă în Spania, în fine, evocau apariția luminilor din San Sebastian, lumini care îi îmbătau cu sentimentul de libertate. Dar mai ales vorbeau despre Andrée. Cu toții îi purtau de grijă, cu gîndul la pericolul la care era expusă permanent.

La a 37-a traversare a Pirineilor

În noiembrie 1942, la Bruxelles doi agenți nemți deghizați în aviatori americani

au deșcut slabele măsuri de securitate ale rețelei și s-au infiltrat în rîndurile ei. Ca urmare, peste 100 bărbați și femei au fost aruncați în închisori și deportați. Dar chiar sub tortură, nici unul din ei nu a făcut vreo mărturisire. La 15 ianuarie 1943, într-o după-amiază, Andrée a fost arestată la Urrugne, împreună cu trei piloți, tocmai cînd era pe punctul să întreprindă a 37-a traversare a Pirineilor. Din august 1941, ea însoțise 118 militari aliați.

Cu obișnuita-i energie, Elvire de Greef a făcut două tentative îndrăznețe de a o elibera pe Andrée, deținută la Bayonne. Amîndouă însă au eșuat. Curînd după aceea, Andrée a fost transferată în alte închisori și, în cele din urmă, în Germania, unde nu se mai putea ajunge la ea. A fost supusă la 21 interogatorii,

inclusiv în lagărele de la Ravensbrück¹ și Mauthausen², dar nu le-a furnizat nemților decît o singură informație: pentru a-l pune pe tatăl ei la adăpost de bănuielele Gestapoului, a declarat că ea și numai ea era „creierul” „Cometei”.

Pentru M.I. 9 și pentru obșervatorii britanici din Spania rețeaua părea iremediabil desființată. Or, spre stupefacția tuturor, un grup de aviatori a sosit la Bilbao la numai 15 zile de la arestarea din Urrugne. Rețeaua refuza să accepte înfrîngerea. În sud, s-a ivit atunci un nou șef, care lucrase și cu Andrée cîteva luni, un tînr subofițer belgian de 23 ani, Jean-François Nothomb, numit „Franco” în cercurile clandestine.

În nord însă, lucrurile se desfășurau cît se poate de prost. Jean Greindl fusese arestat, torturat, condamnat la moarte și ucis, printr-o amară ironie, într-un bombardament al aliaților, în timpul căruia un proiectil căzuse pe baraca în care era deținut. Cine poate spune dacă pilotul bombardierului nu fusese chiar unul dintre aceia pe care el îi salvase?

În primăvara anului 1943, aviația aliată bombarda fără încetare nordul Europei, iar canalele de evadare erau mai active decît oricînd. „Cometa” care salva aproximativ 60 oameni, ducea lipsă de însoțitori. În mai, Frédéric de Jongh la fel de curajos ca fiica sa dar mai credul decît ea, a făcut apel la serviciile unui tînr belgian, Jean Masson, care l-a trădat. O lună mai tîrziu, de Jongh se afla în spatele gratiilor, împreună cu ajutoarele sale cele mai de nădejde.

Și totuși, rețeaua „Cometa” continua să supraviețuiască. Toată vara ea și-a menținut neschimbat ritmul operațiunilor. Între timp, nemții și-au intensificat lupta împotriva rețelelor de evadare. La 20 octombrie 1943, opt locotenenți de-aî lui Jean Greindl, arestați odată cu el, au fost împușcați pe un poligon militar de trageri din Bruxelles, cu spatele la același taluz unde,

(Continuare în p. 109)

Numeroși membri ai „Cometei” au căzut victime naziștilor

^{1,2} Magazin istoric, nr. 1/1980; 2/1982.

File de istorie africană

O NUNTĂ ÎN VECHIUL DAHOMEY

AUREL FILIMON,

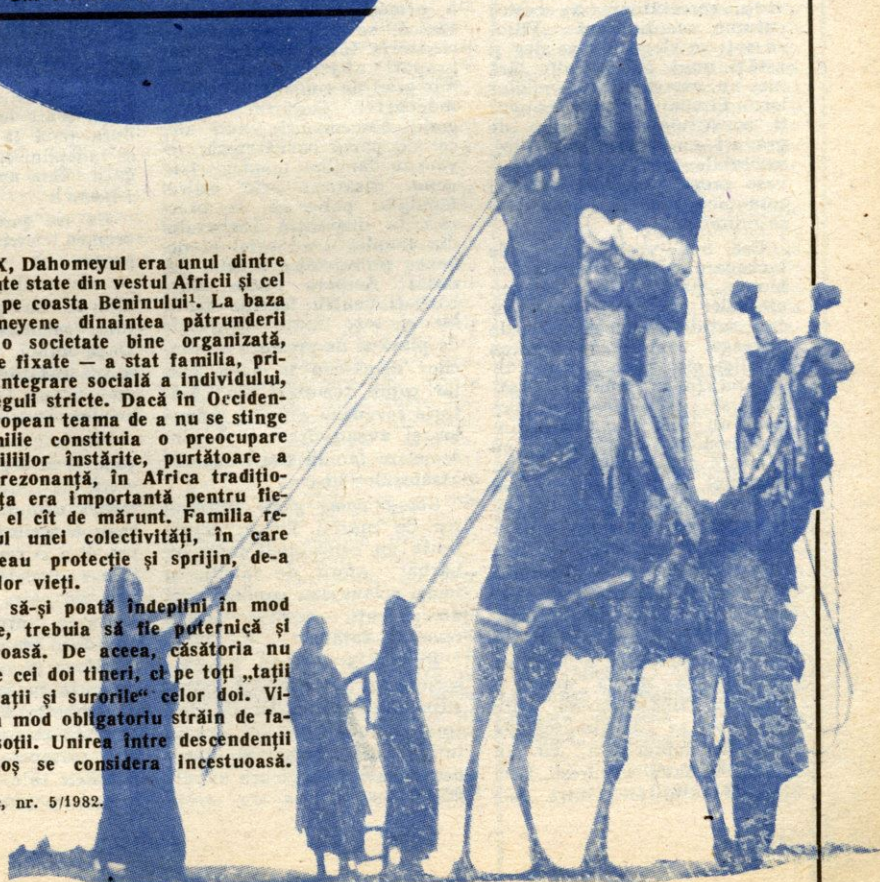
Universitatea „A.I. Cuza”, Iași

După modul lor de întemeiere, cercetătorii au identificat în Dahomey (în prezent, Republica Populară Benin), mai multe tipuri de familii. Cel mai răspândit era *akwenusi*, în traducere literală, „arginți pentru soție”. O fată aparținând unei anumite familii făcea să beneficieze de urmașii ei o altă familie, copiii urmând rudele soțului. În condițiile dure de viață ale Africii, ale unui indice crescut al mortalității infantile și epidemiilor frecvente, fecunditatea potențială a fetei reprezenta o valoare extrem de prețioasă. Familia care se priva de ea, „cedînd-o” alteia, voia să obțină un echivalent. Pentru a-și obține soția, tînărul trebuia să plătească o sumă de bani tatălui fetei și să presteze anumite munci în familia viitoare soții, garanție a faptului că va fi capabil să în-

Alai nupțial în vechiul Dahomey

În secolul XIX, Dahomeyul era unul dintre cele mai cunoscute state din vestul Africii și cel mai puternic de pe coasta Beninului¹. La baza societății dahomeyene dinaintea pătrunderii europenilor — o societate bine organizată, cu structuri bine fixate — a stat familia, primul nucleu de integrare socială a individului, formată după reguli stricte. Dacă în Occidentul medieval european teama de a nu se stinge numele de familie constituia o preocupare exclusiv a familiilor înstărite, purtătoare a unor nume de rezonanță, în Africa tradițională, descendența era importantă pentru fiecare individ, fie el cît de mărunț. Familia reprezenta nucleul unei colectivități, în care membrii ei găseau protecție și sprijin, de-a lungul întregii lor vieți.

Pentru ca ea să-și poată îndeplini în mod eficient funcțiile, trebuia să fie puternică și cît mai numeroasă. De aceea, căsătoria nu privea numai pe cei doi tineri, ci pe toți „tații și mamele”, „frații și surorile” celor doi. Viitorul soț era în mod obligatoriu străin de familia viitoare soții. Unirea între descendenții acelui-ași strămoș se considera incestuoasă.

¹ Magazin istoric, nr. 5/1982.

trețină o familie. La prima lui vizită făcută părinților fetei, tânărul se prezenta cu substanțiale ofrande de băutură și participa la ritualurile ancestrale ale familiei viitoareii soții, în cadrul cărora se cerea binecuvântarea strămoșilor. Tot lui îi reveneau cheltuielile nunții, obligația de a acorda fetei o dotă în bani și numeroase cadouri.

Limbajul sentimentelor

Cercetări recente au relevat că de asigurarea banilor pentru tânăr se ocupa colectivitatea căreia îi aparținea el, întrucât se considera că, prin căsătoria celor doi, se uneau de fapt familiile lor, semnând astfel între ele un pact de bună înțelegere. Astăzi, în Dahomey, unde obiceiul s-a păstrat, sumele de bani sînt înlocuite cu daruri. Într-o lucrare recentă, Claude Savory, cercetătoare a acestor cutume, menționează: „Viitorii soți se alegeau și se aleg și astăzi unul pe celălalt, fără nici un amestec al familiilor lor. Limbajul sentimentelor îl constituie un schimb de gravuri cu motive simbolice, veritabile ideograme, ce servesc drept mesaje, permițind comunicarea cu alesul sau aleasa inimii”.

Cea mai veche formă de încheiere a unei familii în Dahomey pare a fi, conform ultimelor cercetări, aceea în care soțiile erau alese atît de întreaga comunitate (marea familie) cît și de părinții tînărului (mica familie). Căsătoria se realiza în două moduri: un tînăr și o tînără dintr-o familie se căsătoreau cu o tînără și un tînăr din alta. Sistemul, denumit *na mi ma na we* presupunea a da, în schimbul tinerei alese, o fată din familia viitorului ei soț, care se căsătorea cu un tînăr din marea familie a celei alese. Al doilea mod, *vidokporala*, care a rezistat cel mai mult în timp, se baza pe promisiunea de a numi o fată din familia mirelui, care urma să se căsătorească, la o dată neprecizată, cu un tînăr din familia miresei. Deci schimbul de fete între cele

două familii se menținea. Acest tip de căsătorie lăsa libertatea de alegere exclusiv tinerilor, intervenția părinților impunându-se deosebi cînd apărea pericolul scăderii potențialului demografic.

În *xobo*, un alt tip vechi de căsătorie, tînărul, care își alegea singur soția, avea și dreptul de a dispune de toate bunurile ei. Pentru a obține recunoașterea acestui din urmă drept, el trebuia să plătească anumite redevențe, să participe la muncile cîmpului, să suporte toate cheltuielile prilejuite de nașterea primei fete (dacă aceasta fusese promisă familiei mamei sale) etc.

Vechiul Dahomey a cunoscut însă și tipuri de căsătorie forțată, în care libertatea de alegere a tinerilor era încălcată. Și acestea se desfășurau după reguli prestabilite. Cînd exista pericolul dispariției unei familii, de pildă, mai ales a urmașilor în linie bărbătească, se practica *xueboda*, căsătoria între membrii unor grupuri aflate într-un anumit grad de rudenie, de obicei îndepărtat. Conform înțelegerii, descendenții, mai ales cei de parte bărbătească, reveneau familiei mamei. *Asunonu*, căsătorie din cadrul familiilor poligame, se practica la dispariția bărbatului din familie, cînd șeful ei devenea prima soție a celui decedat. Aceasta putea alege bărbați pentru femeile fostului ei soț. Toate obligațiile de plată și de prestare a muncilor dispăreau în acest caz, iar copiii rezultați din căsătorie reveneau familiei mamei lor și aveau dreptul să-și întemeieze familii după regulile căsătoriilor libere.

Gbosu dome gbosu, ultimul tip de mariaj forțat, reprezenta un concubinaj între un bărbat oferit de familie și femei sclave sau condamnate, descendenții acestor familii revenind tatălui.

Existau și situații în care societatea dahomeyană interzicea categoric căsătoria: cînd tinerii erau rude de gradul întâi (frați), cînd unul dintre cei doi avea deficiențe morale sau fizice sau era un străin

aflat în trecere. Vechiul Dahomey accepta foarte greu căsătoria între verii primari.

Tasina —

maestre de ceremonii

Tradiția dahomeyană conservat un ceremonial de căsătorie foarte apropiat de cel european. El începea cu discuții între cele două familii. Șeful grupului, al familiei mari intervenea apoi pentru a fixa bazele acordurilor. Un fel de pețitoare, desemnată de către cele două familii dintre femeile în vîrstă (așa-numitele *tasina*, care cunoșteau regulile ceremonialului), se întîlneau apoi și discuteau condițiile căsătoriei. Urma ritualul care preceda nunta, constînd din consultarea strămoșului comun, *Fa*, pentru a afla dacă unirea celor doi tineri începea sub auspicii bune. În prezența celor două colectivități și a părinților tînărului, familia tinerei primea ofranda de băutură. Din acest moment, cei doi erau considerați logodiți. Logodna dura pînă la achitarea dotei și îndeplinirea celorlalte obligații. Abia apoi se fixa nunta (*hpoxa*).

Ea nu putea avea loc în vremea strînsului recoltei, pentru că petrecerile durau pe mai multe zile și se desfășurau cu participarea tuturor membrilor comunității. După nunta, tinerii se puteau socoti căsătoriți, soția urmîndu-și soțul, în mijlocul familiei lui.

Membrii societății dahomeyene erau legați prin diferite grade de rudenie și prin strămoșul comun. Șeful familiei avea autoritate absolută asupra ei și o reprezenta în relațiile cu celelalte familii. Era ales de către întreaga colectivitate, dintre bărbații care dovedeau reale calități de conducători și organizatori, nefiind, în mod obligatoriu, cel mai bătrîn dintre ei. Trebuia să dovedească o deosebită pricepere în întreținerea familiei sale, în procurarea hranei și educarea copiilor.

Era încă absolut obligatoriu ca viitorul șef să aibă copii și să se fi manifestat ca un excelent educator al lor. Se impunea, de asemenea, să fie aleși numai bărbați în această funcție. În cazul familiilor princiare însă, puteau fi alese și femei, conform aceluiași reguli. Șeful unei familii ocupa această funcție întreaga viață. El nu putea fi destituit decât în cazuri extreme: nebunie sau o boală incurabilă.

El se afla în centrul vieții economice, politice, sociale și religioase a comunității; organiza patrimoniul economic al întregii colectivități, distribuia bunurile imobiliare, pământul și plantațiile. Stabilea, de asemenea, lucrările ce urmau a fi efectuate, împărțea loturile și colecta roadele, pentru a le distribui tuturor membrilor colectivității. Puterea lui politică se manifesta numai în afara colectivității, pe care o reprezenta exclusiv. El răspundea și pentru modul cum se încheiau căsătoriile și pentru orice act politic întreprins de colectivitate.

Pe plan religios, avea putere absolută, urmărind păstrarea, cu multă rigoare, a tradiției, a acelei legături imaginare cu strămoșul comun. De aceea, șeful unei comunități funcționa ca un intermediar între lumea lui și cea a strămoșilor. Cu timpul, strămoșul comun a devenit o forță supremă, iar când procesul de stratificare a societății s-a accentuat, autoritatea religioasă a șefului a sporit considerabil. Șeful era ajutat de două categorii de consilieri: *viga*, adjuncții lui, aleși odată cu el, și *tasina*, consilierii-femei, care aveau misiunea de a impune respectarea tradiției și a obiceiurilor.

Odată cu pătrunderea colonialismului european, cea mai mare parte a acestor structuri sociale dahomeyene au suferit modificări. Remarcăm însă existența în aceste locuri, înaintea pătrunderii albilor, a unei societăți vechi, bine organizate, amintind ca structură societățile europene contemporane ei. ■

ISTORIE LA MAREA CEA MARE (II)

(Urmare din p. 27)

dimensiunile. Locuiam la una din extremitățile sale și am pornit-o la drum în zori de zi; am ajuns la celălalt capăt abia după amiază... Întreg orașul nu este decât o îngrădărire compactă de case; nu este liber nici un deget de pământ și nu există grădini... Fel de fel de neamuri trăiesc aici: mongolii în primul rând, care sînt „adevărații” locuitori și stăpîni ai ținutului — unii dintre ei sînt musulmani; apoi asii care sînt cu toții musulmani; kipciaci, cerkesii, rușii și bizanținii, care sînt creștini... fiecare naționalitate trăiește în cartierul său și își are bazarurile ei. Cît privește negustorii și străinii veniți din cele două Irakuri, din Egipt, din Siria și de aiurea, ei și mărfurile lor se găsesc într-un cartier special împrejmuit de ziduri.”

Să nu se creadă cumva că acestea sînt rezultatele unei imaginații prea bogate. hrănită cu poveștile din *O mie și una de nopți*. Săpăturile efectuate în urmă cu un secol pe locul Saraiului au scos la iveală toate obiectele pe care le puteau conține bazele unei mari aglomerații urbane, pînă chiar și cuptoarele unei adevărate industrii, ce puneau în mișcare mari ateliere metalurgice. Se poate deci urmări, după texte autentice confirmate de rezultatele cercetărilor arheologice, evoluția care, în mai puțin de un secol, a făcut din tabăra lui Batu, ce se mai deplasa încă în funcție de anotimpuri, marele oraș deservit de călătorii arabi. Trebuie să constatăm un fapt oricît de ciudat ar părea: Hoarda de Aur nu s-a adaptat unei civilizații superioare, ea a creat prin propriile sale mijloace noi centre de civilizație, reînnoind astfel firul întrerupt de primele invazii turce din epoca precedentă. ■

În românește de
Mihaela SPINEI

REȚEAUA BELGIANĂ „COMETA”

(Urmare din p. 106)

cu 28 ani în urmă, Edith Cavell căzuse pentru aceeași cauză. În ultima sa scrisoare, unul din ei scria: „Mor pentru a apăra idealul nostru, al tuturor”. Această frază ar fi putut servi drept deviză a rețelei.

După ce contribuise la repatrierea a 215 oameni, „Franco” a fost arestat la Paris, în ianuarie 1944. În februarie, aproape toți agenții sectorului de nord al „Cometei” se aflau în mîinile Gestapoului. De data asta se părea că filiera era definitiv paralizată, dar una dintre primele ajutoare ale lui „Dédé”, o tînră belgiană supranumită „Michou”, a luat legătura cu un prieten încercat — sub nasul gardienilor germani ai închisorii din Fresnes —, care i-a dezvăluit trădarea lui Jean Masson. Avertizată asupra agenților dușmani, ea s-a îndreptat în grabă spre Țara Basilor, pentru a prelua conducerea filierei din sud. Cîteva zile mai tîrziu „Michou” a trecut Pirineii, împreună cu trei piloți.

La 28 martie 1944, Frédéric de Jongh a fost împușcat pe muntele Valérien. Rețeaua „Cometa” văzuse lumina zilei datorită acestui profesor, care insufletea fiecei sale admirația pentru eroismul lui Edith Cavell.

La scurt timp după moartea lui, operațiunile rețelei au devenit imposibile, din cauza bombardamentelor masive care au însoțit debarcarea în Normandia. Din iunie 1944 pînă în toamnă, conform unui plan denumit Sherwood, aviatorii căzuți au fost adăpostiți în pădurile de la frontiera Belgiei și în regiunea Chartres, iar în luna septembrie, au fost eliberați de către aliați.

Împreună cu alți doi membri ai „Cometei”, printre care „Michou”, Andrée a fost decorată cu Medalia „George” pentru decisiva sa contribuție la Rezistență. ■

În românește de
Dorina TULPAN

POSTA MAGAZIN ISTORIC

9 CIFRE DIN 20 ANI

Mai bogată ca niciodată, corespondența cu care a fost onorată revista noastră pentru luna aprilie 1987 înseamnă mult mai mult decât simpla și atât de plăcută consemnare a gândurilor pe care ni le-au transmis fideliții noștri cititori la împlinirea a 20 de ani de apariție a Magazinului Istoric. În toate cazurile, fără excepție, de la elevul de clasa a IV-a și până la veteranul nonagenar, scrisorile acestea, ca și cele de mai primite de-a lungul anilor, trădă încă o legătură intimă cu istoria patriei. Seta de cunoaștere nu este, în ceea ce-l privește pe cititorii noștri, doar nevoia firească de informare a omului actual final de secol și de mileniu. Ea traduce dorința firească de a ști mai mult, mai precis, mai bine cum s-a desfășurat trecutul poporului cărui îl aparține, pe ce s-a clădit puterea sa de a merge mereu înainte, de a-și apăra, împotriva oricui și a tuturor celor ce au atentat la libertatea și pământul românesc, vatra strămoșească.

Nu există dorință mai arzătoare pentru noi decât de a răspunde exigențelor mereu sporite ale cititorilor, de a fi în măsură să aducem în paginile revistei, număr de număr, noi argumente și noi documente despre gloria și eroismul trecutului românesc, de a ilustra prin noi și noi mărturii prezența românilor în istoria universală, ca și valorile perene prin care recunoaștem cartea de identitate a fiicărilor dintre popoarele lumii.

Deseri, cititorii alcătuiesc el înșși o serie de bilanțuri ale publicației noastre. De data aceasta am selecționat noi 9 cifre pe care le comunicăm iubitorilor colecției Magazin Istoric aprilie 1987-aprilie 1987: cele 241 numere apărute în cei 20 ani care au trecut de la primul număr al revistei până acum au însemnat circa 20 000 pagini tipărite, cu peste 4 000 articole, reportaje și evocări istorice, interviuri, studii, sub semnătura a peste 2 500 autori români și străini, iar la Poșta redacției peste 2 500 note, alte aproape 1 000 fiind publicate în cadrul rubricilor Cititorii scriu istorie, Clio anunță, Clio zămbește. 1 928 coperte și planșe color și mai mult de 12 000 fotografii alb-negru alcătuiesc iconografia difuzată prin cele aproape 40 000 exemplare Magazin Istoric. În sfârșit, să nu uităm că 35 000 cititori au primit — prin poșta — răspunsuri la întrebările ce-i asionau din domeniul istoriei naționale și universale.

ÎN DOUĂ DEZENII

Printre scrisorile primite în această perioadă la redacție, se numără și aceea a lui CELESTIN MOROȘAN, din TIRGU NEAMȚ, care la aniversarea a 20 ani de la apariția primului număr al revistei, în aprilie 1987, a ținut să ne împărtășească ce-a reprezentat Magazin Istoric pentru sine și familia sa.

Am așteptat cu mare bucurie apariția primului număr în 1967 și de atunci citesc revista cu mare dragoste și pasune. Uneori sînt mîhnit cînd nu o primesc în primele zile ale lunii. Am întreaga colecție, legată pe ani.

Mi-am îndemnat și colegii și prietenii să citească și să se aboneze la această revistă de mare importanță.

Pentru mine și familia mea, Magazin Istoric ne-a fost de mare ajutor. Personal, am folosit-o în pregătirea mea în anul cînd am urmat cursurile universitare, luînd la examenul de licență nota maximă.

Pasiunea mea pentru istorie s-a transmis încă de pe băncile școlii primare și liceului meu, Vlorica, absolvită acum a Facultății de Istorie-Filozofie din Iași și profesora de istorie la liceul Matei Basarab din București.

Fiul meu, de 15 ani, este și el un mare pasionat de istorie.

Multumesc revistei pentru tot ceea ce ne-a oferit în acești 20 de ani.

POȘTA CONCURSULUI

Numeroase alte scrisori sosite în ultimul timp pe adresa revistei se referă la concursul 30 din 30, aflat acum în faza sa finală: trîerarea răspunsurilor trimise de participanți. Iată cîteva fragmente din scrisorile unor statornici cititori ai revistei și pasionați participanți la cele 23 edite ale concursului Magazin Istoric.

Astfel, FILIP GHERASIM, maestru tehnolog, Combinatul pentru lămpi și azbociment, Bicăz, ne scrie: Concursurile organizate de dvs. devin tot mai populare, mai atractive și mai interesante. Ele ne mențin viu interesul pentru studiul revistei, revăzînd colecția anilor precedenți.

ION TEPENEU, mecanic ajutor locomotive, I.M. Anina, secția C.F.N., ne mărturisește la rîndul său: Sînt bucuros că am avut încă o dată prilejul să-mi verific prin intermediul revistei dumneavoastră nivelul cunoștințelor mele istorice. Istoria m-a pasionat încă din anii de liceu. Consider că dacă nu știu cîte îi-au fost strămoșii, nu pot să te cunosc pe tine înșuși, sensul propriei devenirii.

HOGIA EFENDI, elev, din Drobeta-Turnu Severin: Particip pentru prima oară la un concurs organizat de revista dumneavoastră. Mă pregătesc să devin un bun muncitor în ramura construcțiilor navale, dar mă pasionează și istoria, în special istoria țării mele.

Colonel (r) STEFAN PETRESCU, din Constanța: Am participat la mai toate concursurile organizate de revistă și acesta, 30 din 30, mi s-a părut a fi printre cele mai interesante. Pentru fiecare concurent, parcurgerea materialului bibliografic — respectiv a revistei — a însemnat un mare câștig.

ANUȚA SZABO, asistentă medicală, din Clăjan: Tematica concursurilor revistei dumneavoastră constituie un izvor nesecat de cunoaștere a adevărului istoric. Citesc cu pasiune paginile Magazinului Istoric.

EUGEN NICOLAE GODVINȘCHI, muncitor rectificator, C.F.S. Iași: Magazin Istoric îmi este un prieten constant. În paginile sale găsesc mereu articole ce mă ajută să-mi largesc bagajul de cunoștințe istorice.

KISS EDMOND, operator chimist, I.U.C.E. Rimnicu Vilcea: Transmit cele mai vii felicitări și urări de suc-

cese revistei dumneavoastră, care a intrat în cel de-al 21-lea an de apariție. Vă mulțumesc pentru bogatele cunoștințe istorice pe care le-am dobîndit de-a lungul anilor, datorită Magazinului Istoric.

EMIL M. LAZĂR, din Roșiori de Vede: Sînt un pasionat cititor al revistei. Concursul 30 din 30 este primul la care particip. Aș dori să iau parte și la cel anunțat pentru tinerii elevi și școlari în vacanța din vara acestui an. Îmi puteți preciza în care numere ale revistei vor fi publicate întrebările acestui concurs?

În numărul viitor, 6/1987, veți afla precizarea solicitată. Tot atunci vom publica și alte informații privind desfășurarea acestui concurs: bibliografia sa, numărul de întrebări, termenul ultim de expediere a răspunsurilor etc.

Și tot în nr. 6/1987 — lista câștigătorilor concursului 30 din 30.

VIVAT UNIREA!

GEORGE GEORGESCU, din com. Suici, jud. Argeș: Felicit și eu revista cu prilejul celor 20 de ani de apariție. Apreciez în mod deosebit rubrica Poșta Magazin Istoric, în cadrul căreia avem posibilitatea să dialogăm noi între noi, cititorii revistei. Pentru această rubrică, la care am mai colaborat, vă trimit un document inedit din 1857, din vremea cînd se pregătea unirea țărilor române surori Moldova și Muntenia.

Documentul trimis de cititorul argeșean este o scrisoare expediată din București, la 24 septembrie 1857, de Matei Clutescu (participant la revoluția din 1848), fratele său, George Clutescu, din Sălătrucu-Argeș și în care sînt exprimate sentimente de bucurie în legătură cu deschiderea Adunării ad-hoc a Munteniei. „Nimic mai dulce, mai plăcut, nimic mai memorabil nici mai interesant pentru astăzi dată, decît Unirea — serie M. Clutescu. Aceasta fiind pe necesară omului... au început a se renăște în România încă de la era bravului Mihail cel Mare care unise pe aceste principate într-unul singur... Dreptatea adormită de atîta secol s-a destepat. Puterile Igarante o puseră în lucrare făcînd-o să triumfeze peste lumea obosită de lacrimi. Trimiseră comisar să ne întrebze ce vrem, cine sîntem și dacă mai sîntem. Le răspunserăm neîncet de șase luni că sîntem români cu limba, români cu singele, cu nația și cu credința... Dreptatea triumfă și astăzi sîntem pe calea progresului. De la 15 septembrie la 20 se determină deputații pentru chestiunea românilor și cine? Aceia ce s-au pus în pericol pentru fericire. I. Nicolae Golescu avu pînă la 1 000 voturi... 2. Constantin Alecu Rosetti — mai asemenea. 3. Grigorie Ioranu — idem: Dumitru Colușu — asemenea. Și aflăm că în toate districtele sînt aleși cei ce au fost expatriați (revoluționari exilați în urma revoluției de la 1848), afară de Craiova ce se zice că s-au ales Știrbei și Bibescu, dar nu ne temem”.

Scrisoarea se încheie cu cuvintele: „Vivat Unirea!”

CORNEA 1738

GH. CORNEANU, din Timișoara, ne trimite câteva date privind bătălia de la Cornea (4 Iulie 1738) între oștile austriece și cele otomane, în timpul războiului ruso-austro-turc din 1738-1739. În urma luptei, cîștigată de austriece, garnizoana otomană din Mehădia a fost nevoită să capituleze. În retragere, otomanii au lăsat în robie numeroși locuitorii din satele bănățene, printre care și pe un preot Nicolae care, la vîrstă de 76 ani, a fost dus în robie la Poartă.

Amintirea evenimentului se păstrează într-o însemnare pe o Cazană tipărită la Rîmnic în sec. XVIII. Bătălia de la Cornea a fost consemnată, de asemenea, de cronicarul Nicolae Stoica de Hațeg în scrierea sa Cronică Banatului.

CERERI ȘI OFERTE

GEORGHE C. DOROS, Sălajul Independenței, nr. 56, București: Fără șprîmîn, rubricii Cereri și oferte foarte greu ne putem completa colecția revistei. Nu din neglijență, ci din alte diverse motive se întîmplă să ne lipsească uneori cite un număr. Vă rog să anunțați ca solicit nr. 1/1986 și ofer nr. 7/1970, 2/1977, 6/1979, 7/1980, 2/1981.

DANIEL MITLAIEV, str. N. Pălcușcu, bl. F-8, ap. 6, Rîmnicul Sărat: Sint un pasionat cititor al revistei dumneavoastră și doresc să-mi completez colecția cu următoarele numere ce-mi lipsesc: 1,3-6, 7, 9/1967, 1-6, 9-10/1968, 2-5, 7, 8/1969. Ofer: nr. 12/1968, 9/1969, 2-12/1970, 12/1971, 12/1972, nr. 1/1973, 8/1975, 1, 9, 11/1976, 10/1977, 2, 6, 7/1978, 2, 4, 8/1980, 10-12/1981, 2, 3/1982, 10/1983.

TEODOR IONESCU, str. Ghirlandei, nr. 60, bl. 73, sc. 2, ap. 35, București: Vă rog să-mi publicați adresa pentru a-mi putea înțelegi colecția revistei cu ajutorul cititorilor dv. Solicit colecția pe anii 1984 și 1985.

ISAC PETRU, str. Învățătorului, nr. 1, sc. B, ap. 7, Timișoara: Urmăresc cu deosebită satisfacție fiecare număr al revistei. Aș dori să-mi completez colecția cu nr. 2/1967, 9/10/1969, 11/1972: ofer, totodată, nr. 8,9/1967, 6,12/1972, 3/1973, 4/1975, 1, 4/1976, 10-12/1978, 8/1979, 2/1981.

ALEXANDRU NAȘCU, str. Vasile Nașcu, nr. 45, Bistrița-Năsăud: Cu interes deosebit am primit apariția revistei dv. În 1967. Din păcate, îmi lipsește tocmai colecția primului an. Vă rog să mă ajutați, deci, să-mi procur nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 și 9 din 1967.

VASILE CAHNITĂ, str. Jean Bart, nr. 3, Suceava: Datorită acestei rubrici am colecția completă și pot oferi și nr. 5-8/1967, 1, 3, 5/1969, 3,5-8/1970, 3, 5-7, 10-12/1971, 7-12/1976.

GEORGHE ROSIANU, str. Eroilor, nr. 2, bl. 36, sc. A, ap. 3, Climpina: Pentru toți cititorii prestigioasei dv. reviste, această rubrică a avut și are o mare importanță. Deoarece în familie am două colecții, pot oferi celor amatori una pentru anii 1967-1986.

Curier școlar

OLIMPIADE ȘI CERCURI DE ISTORIE

● Mă numesc BĂRBULESCU DAN și sint elev în clasa a XII-a. Vă scriu pentru prima oară, deși citesc de șase ani revista dumneavoastră, timp în care, datorită multora dintre articolele publicate, am reușit să aflu numeroase lucruri interesante, pe lângă cele însușite din manualele școlare.

Din clasa a IV-a, istoria a devenit pasiunea mea, pasiune întreținută de profesorii mei, în mod deosebit de prof. Smaranda Alexandru.

Bineînțeles, colecția Magazinului Istoric este prezentă în biblioteca mea cu excepția primului număr, 1/1967. Prin intermediul acestei rubrici, solicit colegilor mei, dacă au în plus un exemplar din numărul amintit, să-mi trimită pe adresa str. Popa Sapcă, bloc P-5A, sc. B, ap. 12, Pitești.

Cu acest fragment din scrisoarea prietenului nostru piteștean deschidem ediția de față a rubricii puse la dispoziția elevilor pasionați de istorie și a profesorilor lor. Cum ne-am obișnuit, curierul ne-a adus și în ultimele luni noi vești de la prieteni și cititori noștri din școli. Iată, în continuare, câteva fragmente din scrisorile lor.

● Din Constanța, MARIA-MAGDALENA SZÉKELY, clasa a XI-a B, Liceul pedagogic, secția Filologie-Istorie, ne mărturisește că este o mare iubitoare de istorie și o pasionată cititoare a revistei. Participă pentru a treia oară la concursurile noastre și — scrie Maria-Magdalena —, încercînd să aflu răspunsuri corecte la întrebările propuse, am recitit cele mai interesante articole publicate în decursul anilor. Aceasta m-a ajutat să-mi aprofundez cunoștințele dobîndite la orele de istorie sau din lecturile de specialitate. Prietena noastră constănțeană ne mărturisește, totodată, admirația ei pentru Avram Iancu, exprîmîndu-și dorința de a citi în paginile revistei despre eroii moșilor de la 1848. Despre Avram Iancu am scris în nr. 9/1972, 6/1973, 10/1974, 6/1978, 5/1981, 2/1984 și, bineînțeles, vom mai scrie.

● Din Vaslui, DAN ANDREI AGAPIE, din clasa a VI-a D a Școlii generale nr. 5, ne relatează despre activitatea cercului de istorie „Pene Curcănului” condus de prof. Gavril Octav. Din aceeași școală vasluiană ne scrie și BOGDAN OREST PĂCURARIU, elev în clasa a VII-a.

O frumoasă scrisoare primim din com. Moara Vlășiei, Sectorul Agricol Ilfov, de la NICOLAE RADU, și el pasionat de istorie. După cum ne scrie Nicolae, în anul 1986 a participat la Olimpiada de istorie, fazele pe Capitală și republicană, unde a obținut frumoase rezultate, pentru care-l felicităm. Își exprîmă, totodată, dorința de a corespunde cu colegii săi din țară, rugîndu-ne să-mi publicăm adresa. Ceea ce și facem: str. Gării nr. 225, com. Moara Vlășiei, Sectorul Agricol Ilfov.

● Mai doresc, de asemenea, să corespundă: DUMITRU BUZON, clasa a XII-a seral, str. Nouă, nr. 3, bl. T-7, ap. 21, Cîmpia Turzii și VASILE TIPIU, Aleea Umililor, bl. 38, sc. B, ap. 46, Piatra Neamț.

● ANDA GABRIELA ALEXANDRU, clasa a XI-a, Liceul Industrial nr. 6, secția Filologie-Istorie, din Tirgu-Jiu, după ce ne scrie că posedă colecția revistei pe ultimii cinci ani, ne adresează două întrebări. Prima, legată de întrebarea nr. 8 din prima serie a concursului 30 din 30: Este corect spus că programul revoluționarilor moldoveni Prințipiile noastre pentru reformarea patriei a fost dat publicității, din moment ce nu a fost tipărit? Într-adevăr, acest program nu a fost tipărit, în schimb a circulat în manuscris făcînd astfel să fie cunoscut, public, principiile programatice ale pașoptiștilor moldoveni (vezi și nr. 1/1978 și 12/1985 ale revistei).

A doua întrebare a Andei Gabriela se referă la popularizarea Magazinului Istoric în școli, prietena noastră exprîmîndu-și regretul că mulți colegi de ai mei nici nu știu de această revistă.

Așa cum se poate constata și din această rubrică, precum și din rezultatele ultimelor ediții ale concursurilor Magazin Istoric, revista noastră are numeroși și statornici prieteni în multe din școlile țării. Din scrisorile sosele la redacție primim mereu noi și noi știri privind răspîndirea revistei, înființarea unor noi cercuri de istorie, noi abonați, vești despre alții și alții elevi care au reușit să-și completeze colecția celor peste 240 numere apărute în acești 20 ani de când Magazin Istoric și-a început drumul său spre cititori, în aprilie 1967. Este o bucurie pentru noi să avem statornici și fideli cititori și prieteni în școli, după cum ne bucură să aflăm că numărul acestora sporește mereu.

Deci, dragi prieteni, scrieți-ne în continuare despre modul în care este popularizată revista în școlile voastre, despre colegii care se disting în răspîndirea ei, cooptînd noi cititori și abonați, despre noile cercuri de istorie înființate precum și despre activitatea voastră în cadrul acestor cercuri. Vom publica, la fel ca și pînă acum, fragmente din scrisorile voastre cu astfel de știri, răspundînd astfel, desigur, și curiozității colegii voștre Andei Gabriela Alexandru, din Tirgu Jiu.

Și nu uitați! Ne mai despart câteva luni doar de momentul începerii concursului pe care, după cum am anunțat, îl vom organiza special pentru elevi și studenți în vacanța de vară.

V-ați pregătit colecțiile?

Amănunte suplimentare în numărul următor al revistei noastre.

Cristian POPIȘTEANU

CONTENTS (Romanian History) I. Ceaușescu Independence? Its Meaning and Continuity in Romanian History (II) ● C. Popișteanu, V. Buduru, M. Ștefan, C. Căzănișteanu, D. Preda, E. Gluck 9 May 1877: Proclamation of the Absolute State Independence of Romania ● I. Conea Basarab: The Name of the First Romanian Princes ● G. Ștrempel Chronicle Nicolae Costin (17th Century) ● G.I. Brătianu History in the Black Sea Area (II) ● G.G. Potra 1936: Backstage Scheming in Connection of Nicolae Titulescu's Demotion (III) ● Șt. Pascu, M. Mușat, F. Constantin, D. Berelu, L. Marinescu, I. Fischer, Gh. Tudor, T. Popovici, O. Lustig La falsificarea falsificării de istorie sub egida de la Academia Ungară de Științe ● I. Popescu-Puțurli The Arsaciden (XIX) ● A. Dumitriu Romania. Terra mirabilis ● M. Gramatopol The Sincrăieni's Treasure ● V. Smărăndescu Ancient Times in the Danube Delta ● E. Panighianț Where Did the Getae Confront Alexander the Great?

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. Ceaușescu L'indépendance — sa signification et sa permanence dans l'histoire roumaine (II) ● C. Popișteanu, V. Buduru, M. Ștefan, C. Căzănișteanu, D. Preda, E. Gluck Le 9 Mai 1877. La proclamation de l'indépendance absolue de la Roumanie ● I. Conea Basarab — le nom des premiers princes régnants roumains ● G. Ștrempel Le chroniqueur Nicolae Costin (XVIIème siècle) ● G.I. Brătianu Le passé sur la côte de la Mer Noire (II) ● G.G. Potra 1936. Les coulisses de la révocation de Nicolae Titulescu (III) ● Șt. Pascu, M. Mușat, F. Constantin, D. Berelu, L. Marinescu, I. Fischer, Gh. Tudor, T. Popovici, O. Lustig La falsification consciente de l'histoire, sous l'égide de l'Académie Hongroise des Sciences ● I. Popescu-Puțurli Les Arsaciden (XIX) ● A. Dumitriu La Roumanie — Terra mirabilis ● M. Gramatopol Le trésor de Sincrăieni ● V. Smărăndescu Histoire dans le delta du Danube ● E. Panighianț Où a eu lieu l'affrontement des Gètes et d'Alexandre le Grand?

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. Чаушеску Независимость — смысл и постоянство румынской истории (II) ● К. Попиштану, В. Будуру, М. Штефан, К. Кэзэништану, Д. Предэ, Е. Глюк 9 Мая 1877 г. Объявление абсолютной государственной независимости Румынии ● И. Коня Басараб — имя первых румынских государей ● Г. Штремпель Хроника Николае Костина (XVII в.) ● Г.И. Брэтяну История у Черного моря (II) ● Г.Г. Потра 1936 г. Кулисы отречения Николае Титулеску (III) ● Шт. Паску, М. Мушат, Ф. Константину, Д. Берелу, Л. Маринеску, И. Фишер, Г. Тудор, Т. Попович, О. Лустиг Сознательное искажение истории под эгидой Венгерской Академии Наук ● И. Попеску-Пуțурли Аршакиды (XIX) ● А. Думитриу Румыния — Terra mirabilis ● М. Граматопол Сокровище, найденное в местности Синкраieni ● В. Смарандеску Былые времена в Дельте Дуная ● Е. Панигианц Где сражались геты с Александром Македонским?

INHALT (Rumänische Geschichte) I. Ceaușescu Die Unabhängigkeit — Sinn und Permanenz der rumänischen Geschichte (II) ● C. Popișteanu, V. Buduru, M. Ștefan, C. Căzănișteanu, D. Preda, E. Gluck 9. Mai 1877. Die Ausrufung der absoluten staatlichen Unabhängigkeit Rumäniens ● I. Conea Basarab — der Name der ersten rumänischen Herrscher ● G. Ștrempel Der Chronist Nicolae Costin (17. Jh.) ● G.I. Brătianu Geschichte am Schwarzen Meer (II) ● G.G. Potra 1936. Weswegen Nicolae Titulescu seines Amtes enthoben wurde (III) ● Șt. Pascu, M. Mușat, F. Constantin, D. Berelu, L. Marinescu, I. Fischer, Gh. Tudor, T. Popovici, O. Lustig Bewusstgeschichtsfälschung unter der Ägide der Ungarischen Akademie der Wissenschaften ● I. Popescu-Puțurli Die Arsaciden (XIX) ● A. Dumitriu Rumänien — Terra mirabilis ● M. Gramatopol Der Schatz von Sincrăieni ● V. Smărăndescu Vergangenheit im Donaudelta ● E. Panighianț Wo bekriegen die Geten Alexander den Großen?

SUMARIO (Historia rumana) I. Ceaușescu La independență — sentido y permanencia de la historia rumana (II) ● C. Popișteanu, V. Buduru, M. Ștefan, C. Căzănișteanu, D. Preda, E. Gluck El 9 de Mayo de 1877. La proclamación de la independencia absoluta de Rumania ● I. Conea Basarab — el nombre de los primeros príncipes rumanos ● G. Ștrempel El cronista Nicolae Costin (s. XVII) ● G.I. Brătianu Historia al Mar Negro (II) ● G.G. Potra 1936. De entre los bastidores de la dimisión de Nicolae Titulescu (III) ● Șt. Pascu, M. Mușat, F. Constantin, D. Berelu, L. Marinescu, I. Fischer, Gh. Tudor, T. Popovici, O. Lustig La falsificación consciente de la historia bajo égida de la Academia Húngara de Ciencias ● I. Popescu-Puțurli Los Arsácidas (XIX) ● A. Dumitriu Rumania — Terra mirabilis ● M. Gramatopol El tesoro de Sincrăieni ● V. Smărăndescu El pasado en el Delta del Danubio ● E. Panighianț Dónde es que se han enfrentado los godos con Alejandro el Magno?

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București,
Calea Griviței, nr. 64—66, P.O. BOX 12—201, telex : 10376 psfil.

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Ioana Ursu Năstășel, Marian Ștefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram

Apare lunar, se găsește de vânzare la chieșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la oraș și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiporul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42 427

